

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

35
günde

Deniz Hoca

Yeni nesil eğitimle hedefin

kariyer!

2026
KPSS

TÜRKÇE

VIDEO DERS KİTABI

edu kariyer

KPSS

35 GÜNDE TÜRKÇE VIDEO DERS KİTABI

Deniz Hoca

ISBN

978-625-96592-1-3

Yayımcı

Edu Kariyer Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.

Yayımcı Sertifika No

81039

Adres

Serhat Mahallesi Mehmet Akif Ersoy Caddesi No.: 33 Yenimahalle/ANKARA

Editör, Redaktör

Berre Sude Caner

Kapak Tasarım

Tayfur Göl

Dizgi

Semra Yıldız

Baskı

Arslanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti.
İvedik OSB Mah. 1485. Cad. 15/A Yenimahalle / ANKARA
Matbaa Sertifika No : 79860

© Copyright

Bu kitabın her hakkı Edukariyer Yayınları'na aittir. Hangi amaçla olursa olsun, kitabın tamamının ya da bir kısmının kitabı yayımlanan izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması yayımlanması ve depolanması yasaktır.

BU KİTAP T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI BANDROLÜ İLE SATILMAKTADIR.

edu kariyer

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm	SÖZCÜKTE ANLAM	5
2. Bölüm	CÜMLEDE ANLAM	17
3. Bölüm	ANLATIM BİÇİMLERİ VE DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI	26
4. Bölüm	PARAGRAFTA ANLAM	35
5. Bölüm	SÖZCÜKTE YAPI	46
6. Bölüm	SES BİLGİSİ	57
7. Bölüm	YAZIM KURALLARI	67
8. Bölüm	NOKTALAMA İŞARETLERİ	77
9. Bölüm	SÖZCÜK TÜRLERİ	86
10. Bölüm	CÜMLENİN ÖGELERİ	130
11. Bölüm	CÜMLE ÇEŞİTLERİ	138
12. Bölüm	ANLATIM BOZUKLUKLARI	148
13. Bölüm	SÖZEL MANTIK	157

edu
karriyer

35 GÜNDE TÜRKÇE VIDEO DERS KİTABI

KAMP TAKVİMİ

1. GÜN Sözcükte Anlam Video Ders ☐	2. GÜN Sözcükte Anlam 2 Video Ders ☐	3. GÜN Söz Grupları Video Ders ☐	4. GÜN Cümlede Anlam Video Ders ☐	5. GÜN Cümlede Anlam 2 Video Ders ☐	6. GÜN Cümle Yorumlama Video Ders ☐	7. GÜN Anlatım Biçimleri Video Ders ☐
8. GÜN Düşüncüyü Geliştirme Yolları Video Ders ☐	9. GÜN Paragrafın Anlamı Video Ders ☐	10. GÜN Paragrafın Anlamı 2 Video Ders ☐	11. GÜN Paragrafın Yapısı Video Ders ☐	12. GÜN Paragrafın Yapısı 2 Video Ders ☐	13. GÜN Sözcükte Yapı Video Ders ☐	14. GÜN Sözcükte Yapı 2 Video Ders ☐
15. GÜN Ses Bilgisi Video Ders ☐	16. GÜN Ses Bilgisi 2 Video Ders ☐	17. GÜN Yazım Kuralları Video Ders ☐	18. GÜN Yazım Kuralları 2 Video Ders ☐	19. GÜN Yazım Kuralları 3 Video Ders ☐	20. GÜN Noktalama İşaretleri Video Ders ☐	21. GÜN Noktalama İşaretleri 2 Video Ders ☐
22. GÜN İsimler Video Ders ☐	23. GÜN Zamirler Video Ders ☐	24. GÜN İsim Tamlamaları Video Ders ☐	25. GÜN Sıfat (Ön Ad) Video Ders ☐	26. GÜN Zarf (Belirteç) Video Ders ☐	27. GÜN • Edat (İlgeç) • Bağlaç • Ünlem Video Ders ☐	28. GÜN • Fiil (Eylem) • Fiilde Zaman Video Ders ☐
29. GÜN Ek Fiil Video Ders ☐	30. GÜN Fiilimsi Video Ders ☐	31. GÜN Fiilde Çatı Video Ders ☐	32. GÜN Cümlelerin Öğeleri Video Ders ☐	33. GÜN Cümle Çeşitleri Video Ders ☐	34. GÜN Anlatım Bozuklukları Video Ders ☐	35. GÜN Sözel Mantık Video Ders ☐

SÖZCÜKTE ANLAM

Bir ya da birden çok heceden oluşan, belli bir anlamı olan, bir varlığı veya kavramı karşılayan, cümle kuruluşunda özel görevi olan dil ögesine **sözcük** denir.

SÖZCÜKLERDE ÇOK ANLAMLILIK

Tek Anlamlılık

Dilimizde sözcüklerin başlangıçta tek anlamı vardır. Bazı sözcükler anlam genişlemesi geçirmeden günümüze kadar bu tek anlamlarıyla gelmiştir. Bu sözcükler tek anlamı karşılar ve yeni anlamlar kazanmaz.

Tuğla, termometre, pantolon ... gibi.

Çok Anlamlılık

Bir sözcüğün temel anlamının yanında farklı kavramları da karşılar duruma gelmesine **çok anlamlılık** denir. Bu anlamlar sözcüğün cümle içinde kullanılmasıyla ortaya çıkar. Bu durum anlam genişlemesi yoluyla ortaya çıkar. Böylece dil de zenginleşmiş olur.

Örnek

“Bırakmak” sözcüğü,

- Elindeki bardağı masaya bıraktı.
(Bir şeyi yere koymak)
- Spor merkezine gitmeyi bıraktı.
(Alışkanlığı terk etmek)
- Kızını erkenden okula bıraktı.
(Götürmek)
- Onarım işlerini hafta sonuna bıraktı.
(Ertelemek)
- Dedeleri onlara güzel bir ev bıraktı.
(Miras kalması)... anlamlarında kullanılabilir.

Örnek 1

- I. Bu sözlerin sana bu kadar dokunacağını düşünmemiştim.
- II. Camlara dokunup iz bırakmışlar.
- III. Kendi parasına dokunmak istemiyor.
- IV. Toplantıda bu konuya dokunmak istedim.
- V. Bu saatte kahve içmek bana dokunur.

Yukarıdaki cümlelerde “dokunmak” sözcüğü kaç farklı anlamda kullanılmıştır?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4 E) 5

I. SÖZCÜĞÜN ANLAM ÖZELLİKLERİ

1. Temel (İlk, sözlük) Anlam

Bir sözcüğün söylendiğinde aklımıza gelen ilk anlamına **temel (ilk, sözlük) anlam** denir.

- Duvara astığım tablo yere düştü.
- Az önce yağmur yağmaya başladı.
- Ödevimi renkli kâğıda yazdım.
- Uçurtmanın ipini sıkıca tuttum.

Yukarıdaki cümlelerde altı çizili sözcükler temel (ilk, sözlük) anlamlarıyla kullanılmıştır.

2. Mecaz Anlam

Bir ilgi veya benzetme sonucu sözcüğün gerçek anlamından tamamen uzaklaşarak kazandığı yeni anlamlara **mecaz anlam** denir. Mecaz anlamıyla kullanılan sözcükler genellikle soyut anlam kazanır.

- Uçağı kaçırınca biletlerimiz yandı.

(Yanmak sözcüğünün aklımıza gelen ilk anlamı (temel anlamı) “ateş almak ve tutuşmak”tır. Burada “biletlerin yanması” biletlerin ateş alması anlamında kullanılmamıştır. Bu cümlede “yanmak” sözcüğü temel anlamından tamamen uzaklaşarak “geçerliliğini yitirmek” anlamında kullanılarak mecazlaşmıştır.)

1. Bölüm

Sözcükte Anlam

- Arkadaşın genç ama ağır birine benziyor.

(Ağır sözcüğünün temel anlamı “tartıda çok çeken”dir. Bu cümlede “davranışları ölçülü, olgun” anlamında kullanılarak mecazlaşmıştır.)

- Baban bana neden soğuk davranıyor?

(Soğuk sözcüğünün aklımıza gelen ilk anlamı (temel anlamı) “sıcaklığın düşük olması hâli”dir. Bu cümlede “ilgisiz, yabancı” gibi anlamında kullanılarak mecazlaşmıştır.)

- Top patlayınca çocuklar korktu.
Gerçek Anlam

- Saatlerdir onu beklemekten patladım.
Mecaz Anlam

- Sıcak çorba boğazımı yaktı.
Gerçek Anlam

- Ailede herkes boğazına düşkündür.
Mecaz Anlam

Örnek 2

Doğduğundan beri yaşadığı bu kasabada kırlarda dolaşmış, meyveleri dalından koparıp yemiş, kuşların en nadide seslerini dinlemişti. Yirmi bir yaşına girdiği bugün yeni yerler görmek, dünyanın başka yerlerindeki insanlarla tanışarak onların iç dünyalarının renklerini öğrenmek, kocaman gemileri ve masmavi denizi görmek istiyordu.

Bu parçadaki numaralanmış sözcüklerden hangisi gerçek anlamının dışında kullanılmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

3. Terim Anlam

Bir sözcüğün bilim, spor, sanat ya da meslek dalına ait kavramları karşıladığında kazandığı anlama **terim anlam** denir.

Matematik, müzik, coğrafya gibi sanat, bilim, meslek adlarının söylenmesi terim anlamı olmaz.

Dil bilgisi

İsim, sıfat, çatı, virgül, iki nokta ...

Matematik

Ondalık sayılar, açı, türev, üçgen, denklem ...

Müzik

Nota, sol anahtarı, solfej, durak, detone ...

Coğrafya

İzohips, meridyen, ölçek, ova, plato ...

Resim

Portre, tuval, palet, guaj ...

Kimya

Atom, element, metal, asit ...

Bir sözcüğün terim olup olmadığı kullanıldığı cümleye göre değişir.

- Üçgenin açıları toplamı 180°'dir.
Terim Anlam
- Olanlara bir de bu açıdan bak.
Mecaz Anlam

Örnek

- İki perdeden oluşan bir tiyatro seyrettik.
Terim
- Bu derste özne ve yüklem konularını işledik.
Terim
- Şiirin kafiye örgüsünü çıkardım.
Terim
- İleride iyi bir dahiliyeci olacağım.
Terim
- Müzik ruhun gıdasıdır.
(Terim değil sanat adıdır.)
- Matematik bölümünde okumak istiyorum.
(Terim değil bilim adıdır.)

II. SÖZCÜKLER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

1. Eş Anımlı (Anlamdaş) Sözcükler

Yazılışları ve okunuşları farklı olmasına karşın aynı anlamı karşılayan sözcüklere **eş anlamlı (anlamdaş)** sözcükler denir.

cevap	-	yanıt
ileti	-	mesaj
yoksul	-	fakir
misafir	-	konuk
fiil	-	eylem
model	-	örnek

Bu sözcükler yazılışları farklı oldukları hâlde aynı anlamı karşılayan eş anlamlı sözcüklerdir.

- Bizim dilimizde yazılmış birçok şaheser şiir vardır.
- Geçmişten günümüze lisanımıza pek çok yabancı sözcük girmiştir.

Bu iki cümlede “dil” ve “lisan” sözcükleri eş anlamlıdır.

Bir sözcüğün eş anlamlısı cümlede kazandığı anlama göre değişebilir.

- Bu filmi tek başına seyretmek yürek ister.

Bu cümledeki “yürek” sözcüğünün eş anlamlısı “cesaret” sözcüğüdür.

Aynı anlama gelen sözcüklerin aynı cümlede kullanılması gereksiz sözcük kullanımına yol açar ve anlatım bozukluğu oluşturur.

- Kış aylarında sağlık ve sıhhatimize dikkat etmeliyiz.

2. Yakın Anımlı Sözcükler

Aralarında anlamsal bir yakınlık bulunan sözcüklere **yakın anlamlı sözcükler** denir.

beklemek	-	durmak	uğraşmak	-	didinmek
çekinmek	-	kaçınmak	istemek	-	dilemek
eş	-	dost	mutluluk	-	sevinç
doğru	-	dürüst	küsmek	-	gücenmek

- Otobüs durağının önünde bekliyorum.

- Otobüs durağının önünde duruyordum.

Altı çizili sözcükler aralarında az da olsa anlam farklılığı olduğundan yakın anlamlıdır.

3. Karşıt (Zıt) Anımlı Sözcükler

Anlam bakımından birbirine karşıt olan sözcüklere **karşıt (zıt) anlamlı sözcükler** denir.

- Kitabın iç tasarımı beğeni topladı.

- Kitabın dış tasarımı beğeni topladı.

Bu cümlelerde “iç - dış” sözcükleri zıt (karşıt) anlamlı olarak kullanılmıştır.

inmek	-	çıkmaq	aşağı	-	yukarı
yeni	-	eski	ihtiyar	-	genç
sıcak	-	soğuk	sığ	-	derin
yavaş	-	hızlı	kirli	-	temiz
açık	-	kapalı	iyimser	-	kötümser

Bir sözcüğün olumsuz, o sözcüğün zıt anlamlısı değildir.

Sözcük	Olumsuz	Zıt Anlam
inmek	inmemek	çıkmaq
almak	almamak	vermek
tatlı	tatsız	acı

Bir sözcüğün zıt anlamlısı kullanıldığı cümleye göre değişebilir.

- İyi beslenmediğinden zayıftı. (Karşıtı şişman)
- Zayıf ipi çekince koptu. (Karşıtı sağlam)
- Zayıf takımı herkes yener. (Karşıtı güçlü)

Türkçede her sözcüğün eş anlamlısı olmadığı gibi zıt anlamlısı da yoktur. Bitki, kitap, defter, roman ... gibi sözcüklerin zıt anlamlısı yoktur.

4. Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler

Yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı olan sözcüklere **eş sesli sözcükler** denir. Bu sözcükler yalın hâlde olabildikleri gibi ek almış hâlde de olabilir.

- İşe gitmek için bu yolu kullanıyorum.
- Bahçedeki otları yolmaya başladık.

Bu cümlelerde "yol" sözcüğü;

1. cümlede "üzerinde yürünen yer",
 2. cümlede "çekmek, çıkarmak" anlamında kullanılmıştır.
- Yemek yaparken elini yakmış.
 - Elin sözüne bakarsan bu iş olmaz.

Bu cümlelerde el sözcüğü;

1. cümlede "insan organı",
 2. cümlede "yabancı" anlamında kullanılmıştır.
- İlanımıza yüz kişi bakmış.
 - Yüzüne bakım yaptırmış.

- Adalar'a kadar yüzdüm.
- Koyunun derisini yüzdüler.

Bu cümlelerde "yüz" sözcüğü;

1. cümlede, "sayı",
2. cümlede "surat, sima",
3. cümlede "suda ilerlemek",
4. cümlede "derisini soyamak" anlamında kullanılmıştır.

Dilimizde düzeltme işareti (^) olan sözcüklerde okunuşları, yazılışları, anlamları farklı olduğu için sesteşlik özelliği aranmaz.

- Bu hafta şehrimize kar yağacak.
- Bu seneki kârımızdan memnunuz.

ama	-	âmâ	adet	-	âdet
yar	-	yâr	hala	-	hâlâ

Sesteş sözcüklerle çok anlamlı sözcükler birbirine karıştırılmamalıdır. Sesteş sözcükler arasında hiçbir anlam ilişkisi bulunmazken çok anlamlı sözcükler arasında uzak da olsa bir anlam ilişkisi vardır.

- Koşarken dilini fena ısırmış. (Organ)
- Hukuk dilini iyi bilmeliyiz. (Belli bir mesleğe ait dil)
- Yazarın dilini başarılı buldum. (Bir yazara özgü söz dizimi ve üslup)

Bu cümlelerdeki "dil" sözcükleri arasında uzak ya da yakın bir anlam ilişkisi vardır. Dil sözcüğü burada sesteş değil çok anlamlıdır.

Örnek 3

Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerden hangisinin sesteşi yoktur?

- A) Toplantıya geç kaldığını öğrendim.
- B) Bu eserde onun izlerini görüyoruz.
- C) Müziğin bitmesiyle yerimize döndük.
- D) Eksiklerini benden tamamlarsın.
- E) Elime bir tutam kâğıt sıkıştırdı.

5. Somut ve Soyut Anlamlı Sözcükler

Beş duyu organımızdan (göz, kulak, deri, burun, dil) en az bir tanesiyle algılayabildiğimiz varlıkları karşılayan sözcüklere **somut anlamlı sözcükler** denir. Görebildiğimiz, koklayabildiğimiz, dokunabildiğimiz, tadabildiğimiz, duyabildiğimiz varlıklar somut varlıklardır.

- Çiçekler bütün bahçeyi süslemişti.
- Tepede soğuk rüzgâr esiyordu.
- Aşağıdaki gürültüden uyuyamadım.
- Yemeğin tuzu fazla olmuş.
- Bahçedeki oku bizi mest etti.

Beş duyu organımızla algılayamadığımız sözcüklere **soyut anlamlı sözcükler** denir. Soyut sözcükler; aklımızla düşündüğümüz, duygularımızla hissettiğimiz sözcüklerdir.

- Heyecandan ne yapacağımı şaşırdım.
- Bir işe başlarken cesur olmalıyız.
- Yarına hep umutla bakmalıyız.
- İyilik eden iyilik bulur.
- Sizinle güzel zamanlarımız oldu.

Cümlede kullanıldıkları yere göre somut sözcükler soyut, soyut sözcükler somut anlama gelebilecek şekilde kullanılabilir.

- Düşüncelerini oluştururken bir ayağın geçmişte biri gelecekte olmalı.
- Ayak sözcüğü temelde somut bir sözcükken bu cümlede soyut anlamda kullanılmıştır.

6. Genel ve Özel Anlamlı Sözcükler

Sözcükler arasındaki genel - özel anlam ilişkisi sözcüklerin kapsadıkları anlam genişlikleriyle ilgilidir. Anlam kapsamı geniş olan sözcüklere **genel anlamlı sözcükler** denir.

- Öğretmen, bir toplumun hayat kaynağıdır.

(Bu cümlede "öğretmen" ile bir kişi değil çeşitli branşlarda pek çok öğretmen kastedilmiştir ve sözcük genel anlamlıdır.)

- Meyve evimizin vazgeçilmez gıdasıdır.

(Bu cümlede "meyve" ile bir meyve değil elma, portakal gibi bütün meyveler kastedilmektedir.

Anlam kapsamı dar olan sözcüklere **özel anlamlı sözcükler** denir.

- Öğretmen, bana sözlü notu verdi.

(Bu cümlede belirli bir öğretmenden bahsedildiği için sözcük özel anlamlıdır.)

- Elindeki meyveyi çocuğa verdi.

(Bu cümlede de belirli bir meyve kastedildiğinden sözcük özel anlamlıdır.)

Genelden Özele, Özelden Genele Sıralama

Paragraf → Cümle → Sözcük → Hece → Harf

(Sözcükler anlamlarına göre genelden özele sıralanmıştır.)

Sokak → Cadde → Mahalle → İlçe → İl

(Sözcükler anlamlarına göre özelden genele sıralanmıştır.)

Bir sözcüğün genel veya özel anlamı olduğunu belirlemek için genellikle kullanıldığı ve karşılaştırma yapıldığı cümleye bakılması gerekir.

- Ağaç, sevgiyle büyür. (En genel anlam)
- Kayısı ağacı çok su ister. (Genel anlam)
- Bu ağaç geçen yıl dikildi. (Özel anlam)

7. Nicel ve Nitel Anlamlı Sözcükler

Sayılabilen, ölçülebilen, azalıp çoğalabilen özellikleri gösteren sözcüklere **nicel anlamlı sözcükler** denir.

- Elinde ağır bir çanta taşıyordu.
- Geniş bir odada hep beraber oturduk.

- Yazın sıcak günlerinde çalışmaya başladım.
- Bugün imza gününde çok insan vardı.
- Bahçedeki uzun ağacı budadılar.

Sayılamayan, ölçülemeyen, azalıp çoğalmayan durumları karşılayan bir varlığın özel-liklerini ve durumlarını belirten sözcüklere **nitel anlamlı sözcükler** denir.

- Akşama lezzetli bir yemek hazırladım.
- Neşeli tavırlarıyla ortamdaki havayı değiştirdi.
- Böyle geniş insanlardan oldum olası hoşlanmadım.
- Sıcak insanları oldum olası pek sevmiştir.

8. Yansıma Sözcükler

Doğada bulunan canlı veya cansız varlıkların çıkardığı seslerden esinlenerek ve o sesleri taklit ederek ortaya çıkan sözcüklere **yansıma sözcükler** denir.

Bir sözcüğün yansıma olabilmesi için kaynağının mutlaka ses olması gerekir.

Gür, çıt, şır, vız, şıp, pat, fıs, hav, miyav, küt gibi.

- Gürültüden uyuyamıyorum.
- Şelale şırıl şırıl akıyor.
- Arabanın lastiği patladı.
- Gıcırdayan menteşeyi yağladı.
- Musluk şıp şıp damlıyor.

Yansıma sözcükler sadece seslerin taklidiyle oluşur. Görme duyusuyla algılanan bazı sözcükler yansıma değildir.

- Camlar pırlıl pırlıl parlıyor.
- Yeni gün ışıl ışıl doğuyor.

Bu cümlelerde "pırlıl pırlıl" ve "ışıl ışıl" sözcükleri görme duyusu ile algılandığından yansıma sözcük değildir.

Yansıma sözcük gerçek anlamından uzaklaşıp mecaz anlam kazanırsa yansıma özelliğini kaybeder.

- Biz bu gürültülere pabuç bırakmayız.

III. SÖZCÜKTE ANLAM OLAYLARI

(Sözcüğe Mecaz Anlam Kazandırma Yolları)

Ad Aktarması (Mecazımürsel)

Bir sözcüğün benzetme amacı güdülmekten başka bir sözcüğün yerine kullanılmasıdır. Buna **düz değişmece** ya da **mecazımürsel** adı verilir. Değişik biçimlerde görülebilir.

Ad aktarmaları şu şekilde yapılır:

- Bir varlığın içi söylenerek dışı ya da dışı söylenerek içi kastedilir.
- Evi yarın toplamaya başlayacağız. (Eşyaları)
- Yemeği masaya koyabilirsin. (Yemek tenceresini)
- Bir varlığın bütünü söylenerek parçası, parçası söylenerek bütünü kastedilir.
- Üniversitedeki kürsüsünde yıllarca araştırma yapmıştır. (Makam, oda)
- Motor, sabahın ilk ışıklarıyla iskeleden ayrıldı. (Tekne)
- Eşya söylenir, onu kullanan düşündürülür.
- Taksiler yolcularını uçağa yetiştirdi. (Taksiciler)
- Son yarışa bütün yarış arabaları katılacak. (Sürücüler)
- Yer söylenir, orada yaşayanlar kastedilir.
- Mahalle sabaha kadar ayakta ydı. (Mahalle halkı)
- İstanbul, yabancı sporcuları misafir ediyor. (Yetkililer)
- Yön söylenir; bölge, ülke anlatılmak istenir.
- Batı, teknolojik olarak gelişmiştir. (Batılı ülkeler)
- Doğu'nun yemek kültürüne hayranım. (Doğu ülkeleri)
- Bir sanatçının adı verilir, o sanatçının eserleri anlatılmak istenir.
- Yeni haftada Tolstoy'u okuyacağım. (Tolstoy'un eserlerini)
- Nedim'i anlamayan Lale Devri'ni anlamaz. (Nedim'in eserlerini)
- Somut bir kavramın soyut, soyut bir kavramın da somut bir kavramla anlatılmak istenmesidir.
- İyi iş çıkarmak için beynimizi verimli kullanmalıyız. (Akıl - zekâ)
- İnsanlık teknolojiyi etkili bir şekilde kullanıyor. (İnsanlar)
- Bir sözcük yerine neden - sonuç ilişkisi içinde bir başka sözcük kullanılmasıyla oluşur.

- Bugün gökten toprağı coşturan bereket yağıyor. (Yağmur, verimli olma)
 - Bir cümlede araç verilir, aslında eylem anlatılmak istenir.
- Raketi çok güçlü bir sporcudur. (Oyunu, tarzı)
- Kalemi çok sade olan bir yazardır. (Üslup)

Örnek 4

Marmara'da her yelken
Uçar gibi neşeli

Yukarıdaki dizelerde "yelken" sözcüğü benzetme amacı güdülmeden kendi anlamı dışında kullanılmıştır.

Aşağıdaki dizelerin hangisinde bu örnektekine benzer bir kullanım vardır?

- A) Bir kuş gibi özgür hissediyorum kendimi.
- B) Küçük kardeşinin ayağını giydirmek ablasına düşmüştü.
- C) Sesindeki ürkeklik hepimizin dikkatini çekmişti.
- D) Korkunç fırtına kayıkları sahile doğru sürüklüyordu.
- E) Etrafımızdaki tatlı insanlar bana mutluluk veriyor.

2. Deyim Aktarması

Bir sözcüğün ifade ettiği kavramla başka bir kavram arasında benzetme yoluyla bir ilişki kurularak özelliği o kavrama aktarmaya **deyim aktarması** denir.

Deyim aktarmaları şu şekillerde oluşturulur:

a. İnsandan Doğaya Aktarım

İnsana ait özelliklerin doğadaki varlıklara da aktarılmasıyla oluşturulur, buna kişileştirme denir.

- Bugün bulutlar ağlamaklı olmuşlar.
 - Cümlede "ağlamaklı" kavramı insana ait bir özelliktir. Bulutlar ağlamaklı olma yönüyle insana benzetilmiştir. Dolayısıyla insandan doğaya aktarım yapılmıştır.
- Çınar ağaçları uzaktan bizi seyrediyor. (ağaç - seyretmek)

b. Doğadan İnsana Aktarım

Doğaya ait özelliklerin insana aktarılmasıyla oluşturulur.

- Satıcı ekşi bir çehreyle bize bir şeyler anlatıyordu.
 - Cümlede satıcının çehresi, tadı ekşi olan bir meyveye benzetilerek doğadan insana aktarım yapılmıştır.
- Takımımız gol atınca hepimiz havalara uçtuk.
 - Cümlede maç seyredenler uçuş yönüyle kuşlara benzetilerek doğadan insana aktarım yapılmıştır.

c. Doğadan Doğaya Aktarım

Doğadaki bir varlıktan, diğer bir varlığa aktarım yapılarak oluşturulur.

- Rüzgâr sabaha kadar pencerenin önünde uludu.
 - Doğada kurtların veya köpeklerin uluduğunu biliyoruz. Buradan uluma özelliği diğer bir doğa varlığı olan rüzgâra verilerek doğadan doğaya aktarım yapılmıştır.
- Yırtılan dağların arasından güneşin ışıkları görülüyordu.
 - Yırtılmak kâğıda, kumaşa özgü bir özelliktir. Bu özellik doğadaki diğer bir varlık olan dağlara verilerek doğadan doğaya aktarma yapılmıştır.
- Karlar uçuşurdu ağaçlarda.
 - Kuşların ağaçlarda uçuştüğünü biliyoruz. Bu yönüyle uçuşma özelliği karlara verilerek doğadan doğaya aktarım yapılmıştır.

Örnek 5

- I. Bütün gece sonbahar ağlamıştır.
- II. Olgun tavırlarıyla beğeni topladı.
- III. Kalbim yırtılıyor telefon çaldığında.
- IV. Sert sözleri havayı birden gerdi.
- V. Yorgun yapraklar başlarını eğmiştir.

Yukarıdaki cümlelerin hangi ikisinde insandan doğaya deyim aktarması yapılmıştır?

- A) I ve IV
- B) I ve V
- C) II ve III
- D) II ve IV
- E) III ve V

d. Duyular Arası Aktarım

Beş duyu organından birine ait bir sözcüğü başka duyularla ilgili kavramları anlatmak için kullanmaktır.

- Yoldan gelen acı fren sesi herkesi korkuttu.

Cümlede tatma duyusuna ait olan “acı” sözcüğü duyma duyusuna ait olan “ses”in bir özelliği olarak kullanılıp aktarım yapılmıştır.

- Resimlerinde genellikle sıcak renkler kullanmayı sever.

Cümlede dokunma duyusuna ait olan “sıcak” sözcüğü mecazlaşarak görme duyusuna ait olan “renk” sözcüğünün özelliği olarak kullanılarak aktarım yapılmıştır.

- Yumuşak sesiyle söylediği türküler hepimizi kendinden geçirdi.

Cümlede dokunma duyusuna ait olan “yumuşak” sözcüğü mecazlaşarak duyma duyusuna ait olan “ses”in özelliği olarak kullanılarak aktarım yapılmıştır.

3. Somutlama

Bir cümlede, metindeki sözün daha iyi anlaşılması için soyut bir kavramı, somut bir sözcük ile anlatmaya **somutlama** denir. Somutlama bir tür görünür, anlaşılır kılma çabasıdır.

- Bize soğuk davranınca keyfimiz kaçtı.
Soyut Anlam

Bu cümlede, bir insanın diğer insanlarla yakınlık kurmaması anlamında “soğuk” sözcüğü kullanılmıştır. Soyut anlam ifade etmek için kullanılan bu tür somut sözcüklerin kullanılması somutlaştırmadır.

- O, kalpsiz adamın tekidir.
Soyut (acımasız)

- Bu haberle hayallerim suya düştü.

Bu cümlede soyut bir anlamı olan yok olmak yerine “suya düşmek” sözü kullanılarak anlatım somutlaştırılmıştır.

- Farklılıkları anlamak için olaylara bir de bu pencereden bakmalısın.

Bir metinde ifadenin söyleniş özellikleri dikkate alınarak somutluk ya da soyutluk durumundan söz edilebilir.

Örnek 6

Soyut kavramları daha görünür kılmak için somut kavramlardan yararlanılır. Buna “somutlama” denir.

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “somutlama” yapılmıştır?

- A) Problemin çözüm yöntemini bana da göster.
- B) Arkadaşlarını eve çağırıp konuyu onlarla görüşmelisin.
- C) Gözünde kara bir leke belirdi.
- D) Hava güneşli olunca umutlar açıyor yüzünde.
- E) Böyle bir ağız kullanması dinleyicileri tedirgin etti.

4. Dolaylama

Anlatımı etkili ve güçlü kılmak için bir sözcükle anlatılabilecek varlığı genellikle kalıplaşmış birden fazla sözcükle anlatmaya **dolaylama** denir.

- Bu hafta beyaz perdede birçok yeni film gösterilecek.
Cümlede “beyaz perde” ile “sinema” anlatılmak istenmiştir.
- Delikli demir çıktı, mertlik bozuldu.
Cümlede “delikli demir” ile “tüfek” anlatılmak istenmiştir.

- Yedi tepeli şehirde yaşamak artık çok zor. (İstanbul)
- Minik Serçe, sesiyle gönüllerimize taht kurdu. (Sezen Aksu)

Dolaylama örnekleri

File bekçisi	→	Kaleci
Ege'nin incisi	→	İzmir
Sanat güneşi	→	Zeki Müren
Beyaz altın	→	Pamuk
Kara elmas	→	Kömür

5. Güzel Adlandırma

Günlük yaşamda söylenmesi kaba sayılan, üzücü, ürkütücü, rahatsız edici bazı sözlerin daha ince ve nazik şekilde söylenmesine **güzel adlandırma** denir.

- Yazar, hakkın rahmetine kavuştu. (ölmek)
- Genç kız, ince hastalığa yenildi. (verem)
- Geceleyin hayırlı kuşlar ortaya çıkar. (baykuş)

IV. SÖZ GRUPLARI

Kalıplaşmış Söz Grupları

1. İkilemeler

Anlamı güçlendirmek, pekiştirmek amacıyla aynı sözcüğün yinelenmesi veya eş anlamlı, yakın anlamlı, karşıt anlamlı ya da benzer sesli sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşan söz öbeğine **ikileme** denir.

- Açık açık her şeyi anlatmalısın.
- Kardeşimle ağır ağır yürüyoruz.
- Arabamız bata çıka ilerliyor.
- Koşa koşa maç seyretmeye gitti.

İkilemeler şu şekilde oluşturulur:

A) Anlamsal Yönden Kurulan İkilemeler

1. Aynı sözcüğün tekrarı ile kurulanlar

Yavaş yavaş, sıra sıra, iri iri...

- Çocuklar güzel güzel resim yapıyorlar.
- Sahilden iri iri taşlar topladık.

2. Eş anlamlı sözcüklerle kurulanlar

Akıllı uslu, ses seda, kılık kıyafet...

- Törene hısım akraba herkes gelmişti.
- Bütün işleri sessiz sedasız bitirdi.

3. Yakın anlamlı sözcüklerle kurulanlar

Eş dost, doğru dürüst, yalan yanlış...

- Balıkçı ağı delik deşik olmuştu.
- Bu dünyada mal mülk yalanmış.

4. Karşıt anlamlı sözcüklerle kurulanlar

İleri geri, aşağı yukarı, bata çıka...

- Dost düşman herkese korku saldı.
- O da er geç hatasını anlayacak.

5. Biri anlamlı diğeri anlamsız sözcüklerle kurulanlar

Eski püskü, yarım yamalak, çer çöp...

- Eğri büğrü yollardan geçtik.
- Tanıdık manıdık herkesle bayramlaştık.

6. Her ikisi de anlamsız sözcüklerle kurulanlar

İvır zıvır, mırın kırın, eciş bücüş...

- Eften püften bahanelerle işi ertelemiş.
- Evi yalap şalap temizleyip çıkmış.

7. Yansımaların tekrarıyla kurulan ikilemeler

Şırl şırl, fokur fokur, patır kütür...

- Minik kız kenarda kıs kıs gülüyordu.
- Babam erkenden horul horul uyudu.

B) Yapısal Yönden Kurulan İkilemeler:

1. İkilemeler isim tamlaması biçiminde kurulabilir.

- Ablamın güzeller güzeli bir kızı vardı.
- Hâline şükret, beterin beteri var.

2. İkilemeler hâl (durum) eki eklenerek kurulabilir.

- Evimizi baştan başa yeniledik.
- Kapının önünde göz göze geldik.

3. İkilemelerin arasına "mi, mi, mu, mü" soru eki getirilerek kurulabilir.

- İri mi iri kayaların üzerine çıktı.
- Kalın mı kalın bir mont aldım.

4. İkilemeler deyim ve atasözü içinde kurulabilir.

- Çocukların üstü başı dökülüyordu.
- Top oynamaktan soluk soluğa kalmıştı.
- Üzüm üzüme baka baka kararır.
- Damlaya damlaya göl olur.

İkilemeyi oluşturan sözcükler ayrı yazılır ve arasına herhangi bir noktalama işareti konmaz.

- Bu kitabı gece gündüz okuyacağım.
- Soruları hızlı hızlı çözüyordu.

2. Deyimler

Anlamı güçlendirmek ve etkili kılmak amacıyla en az iki sözcüğün gerçek anlamından uzaklaşarak kalıplaşmasıyla oluşan söz öbeğine **deyim** denir.

Deyimlerin Özellikleri

- **Deyimler en az iki sözcükten oluşur.**
 - Ayağı alışmak (Alışkanlık edinmek)
 - Burnundan solumak (Sinirlenmek)
 - Canı çıkmak (Çok yorulmak)
 - Etekleri tutuşmak (Telaşlanmak)
 - Etekleri zil çalmak (Sevinmek)
- **Deyimler kalıplaşmış söz öbekleridir. Deyimlerin sözcükleri değiştirilemez. Yerine eş anlamlıları getirilemez. Sözcüklerinin yerleri de değiştirilemez.**
 - Bardaktan boşanırcasına yağmak (Doğru)
 - Sürahiden boşanırcasına yağmak (Yanlış)
 - Yüzünden düşen bin parça (Doğru)
 - Suratından düşen bin parça (Yanlış)
- **Deyimler şahsa ve zamana göre çekimlenebilir.**
 - Arı gibi çalışıyordum. (Geçmiş zaman, 1. Tekil kişi)
 - Arı gibi çalışacaktın. (Gelecek zaman, 2. Tekil kişi)
 - Arı gibi çalışmalıyız. (Gereklilik kipi, 1. Çoğul kişi)
- **Deyimler genellikle mecaz anlamlıdır.**
 - Dil dökmek (İnandırmak için tatlı sözler söylemek)

- Ateş püskürmek (Kızmak)
- Akı yatmak (Anlamaya başlamak)

■ Bazı deyimler de gerçek anlamlıdır.

- Sır saklamak (Sırrı açıklamamak)
- El sürmemek (Dokunmamak)
- Ayda yılda bir (Seyrek olarak)
- Deyimlerde söz dizimi ve anlamı bozulmadan araya sözcük ya da sözcükler girebilir.
 - Ekmek aslanın ağzında.
 - Ekmek, artık, aslanın ağzında.
- Bazı deyimler cümle hâlinde olabilir.
 - Çoğu gitti, azı kaldı.
 - Armut piş, ağzıma düş.
 - Atı alan Üsküdar'ı geçti.
- Deyimler bir kavramı ya da bir durumu anlatmak için kullanılır. Ders, öğüt, genel kural vermek amacı gütmeyenler, bu yönüyle atasözlerinden ayrılır.
 - "Ekmeğini taştan çıkarmak" deyimini geçimini sağlamakta çok becerikli olmak anlamını ifade etmektedir. Herhangi bir öğüt vermeyi amaçlamamaktadır.
- Deyimler genellikle mastar durumundadır ve bir eylemi karşılar.
 - Parmağını oynatmamak (bir iş için hiçbir eylemde bulunmamak)
 - Pireyi deve yapmak (önemsiz bir şeyi büyütme)
 - Kabak tadı vermek (bıktırmak, usandırmak)

Örnek 7

- I. Kimseye sezdirmeden işlerini yapar, saman altından su yürütürdü.
- II. Her defasında damdan düşer gibi kararlar alması çok yanlış.
- III. Yeni işimde işveren hiç kimseye nefes aldırılmıyordu.
- IV. Ne pahasına olursa olsun haftaya Saklıgöl'e gideceğiz.
- V. Bu fiyata elindeki bütün malzemeyi satmaya dünden razıydı.

Yukarıdaki numaralanmış cümlelerin hangisinde deyim, açıklamasıyla birlikte verilmiştir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

3. Atasözleri

Uzun gözlem ve deneyimlere dayanan, toplumun değer yargılarını, hayatın gerçeklerini bilgece, öğüt vererek ifade eden, halkın ortak kullanımında olan kalıplaşmış özlü sözler **atasözü** denir.

Atasözlerinin Özellikleri

- Atasözleri cümle şeklindedir ve yargı bildirir.
 - Akla gelmeyen başa gelir.
 - Altın yere düşmekle pul olmaz.
 - Araba devrilince yol gösteren çok olur.
- Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Hiçbir sözcüğü çıkarılamaz, yerine eş anlamlısı konulamaz.
 - Arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyelim. (Doğru)
 - Dostunu söyle, kim olduğunu söyleyelim. (Yanlış)
 - Ayranım ekşidir diyen olmaz. (Doğru)
 - Yoğurdum ekşidir diyen olmaz. (Yanlış)
- Kısa ve özlü anlatımlıdır. Az sözle çok şeyi anlatan, gereksiz sözcük bulunmayan, anlam dolu sözlerdir.
 - Az söyle, çok dinle.
- Atasözleri çoğu zaman geniş zaman kipiyle kurulur.
 - Akacak kan damarda durmaz.
 - Öfkeyle kalkan zararlı oturur.
- Bazı atasözleri emir kipiyle kurulur.
 - Dost ile ye, iç; alışveriş etme.
 - Bin bilsen de bir bilene danış.
- Atasözleri genellikle mecaz anlam taşır.
 - Güneş balçıkla sıvanmaz.
 - Balık baştan kokar.
 - Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
- Bazı atasözleri gerçek anlamlıdır.
 - Bugünün işini yarına bırakma.

- Adamın iyisi iş başında belli olur.
- Dost ile ye, iç; alışveriş etme.
- Bazı atasözleri anlamca birbiriyle çelişebilir.
 - Eğri otur, doğru söyle. (Doğru konuşmanın önemi)
 - Doğru söyleyen dokuz köyden kovarlar. (Doğru söylemenin insanı düşürdüğü olumsuz durum)
 - İyilik eden iyilik bulur. (İyiliğin faydası)
 - İyilikten maraz doğar. (İyiliğin zararı)
- Bazı atasözleri anlamca birbirine yakındır.
 - Körle yatan şaşkı kalkar.
 - Üzüm üzüme baka baka kararır.

Her iki atasözünde de birbirinden olumsuz etkilenme söz konusudur.

- Ev alma, komşu al.
- Komşu komşunun külüne muhtaçtır.

Her iki atasözünde de komşuluğun önemine vurgu yapılmıştır.

- Bazı atasözleri eksiltile cümle biçiminde olabilir.
 - Ananın bahtı kızına ...
 - Arpa samanıyla kömür dumanıyla ...

Çeşitli konularda atasözleri söylenmiştir.

- Toplumun ortak değer yargılarını yansıtır.
 - Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
- Ahlak dersi ve öğüt verir.
 - Ağaç yaşken eğilir.
 - Taş düştüğü yerde ağırdır.
- Bazı atasözleri tabiat olaylarını yansıtır.
 - Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
 - Ağustosun yarısı yaz, yarısı kıştır.
- Bazı atasözleri gelenekleri yansıtır.
 - Misafir kismetini ile gelir.
 - Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.

Örnek 8

Hayatta küçük düşünersek eylemlerimiz de o oranda küçülür. Büyük işler başaramayız. Büyük işler başarabilmek için önce büyük düşünmeliyiz. Böyle düşündükçe hareketlerimiz ivme kazanır ve eylemlerimiz de büyür. Bunun sonucu olarak da kayda değer işler yaparız. Başarılı olmanın da temel kuralı budur.

Bu parçayı en iyi anlatan atasözü aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Birlikten kuvvet doğar.
- B) Akıl olmayınca ne yapsın sakal.
- C) Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar.
- D) En kolay iş, yemek, o da çiğnemededen yutulmaz.
- E) Ne ekersen onu biçersin.

Kalıplaşmamış Söz Grupları

Söz Yorumu

Metinlerde altı çizili olarak sorulan kalıplaşmamış söz grupları genellikle geniş anlam çağrışımları olan, mecazlı söyleyişe sahip ifadelerdir.

Bu sözlerin metne kattığı anlamı belirleyebilmek için,

- Metnin bağlamını iyi değerlendirmek
- Sözün hem gerçek hem mecaz anlamlarını düşünmek
- Sözün seçeneklerdeki durumunu göz önüne almak

bu tür soruların çözümünde yardımcı olabilir.

Örnek

Sanatçı, yeteneklerini daha çok okuma yaparak geliştirmelidir. Ürünlerini eleştirmenin yakasına yapışmadan ortaya koymalı, kısa zamanda kendi üslubunu oluşturmalıdır.

- Bu parçada “eleştirmenin yakasına yapışmak” sözü kalıplaşmamış bir söz grubudur. Söz mecazlı bir söyleyişe sahiptir. Sözün bağlamını da göz önünde bulundurarak
- Bu sözün “Eleştirmenden destek istemek, onun yardımını görmek” anlamlarını taşıdığını söyleyebiliriz.

Örnek

- Her şair, yazdığı birkaç şiirin çağları delip geçmesini ister. Haklıdır bu isteğinden de. Ancak bunun için geçmişin eskimiş, tozlu yollarından uzak durmalıdır.
- Çağları delip geçmek: kalıcılık, kalıcı olmak istemek
- Geçmişin eskimiş, tozlu yollarından uzak durmak: taklitçilik, taklitten uzak durmak, özgün olmaya çalışmak

Birden fazla sözcüğün oluşturduğu öbeği anlamlandırmaya **söz yorumu** denir. Bir parça ya da cümlede geçen söz öbeğinin parça ya da cümleye kattığı anlamı tespit edip soruyu çözme yoluna gidilir.

Günümüz toplumlarında popüler kültür dediğimiz zaman bu durumu biraz düşünmemiz gerekiyor. Çünkü günümüz toplumlarında popüler kültür, bugüne dair bir şeyden bahsetmez. Ayrıca popüler kültür denilen bir nar meyvesinin içindeki nar taneleri gibi değil aynı saptaki üzüm taneleri gibidir, aynı sapta yeşili de var siyahı da. Popüler kültür; tek parça değil sürekli değişen, sürekli kabuk değiştiren, içinde geçtiği mecraları çoğu zaman bizim bile tanıyamadığımız bir üretim alanıdır.

Bu parçadaki altı çizili sözle anlatılmak istenen:

- Kendi içinde tek tip olmayıp bütünlük yapı içinde farklılıklar barındırmak

Örnek

- O, eserlerinde kendi imzasını taşıyan ender sanatçılarımızdandır.
(Söz yorumu: Özgün olma)

Örnek 9

Şirketimiz bir aile şirkettir. Yıllardır aynı işi yapıyoruz. Artık yaptığımız iş rutinleşmişti. Her şey sıradan gelmeye başlamıştı. Geçenlerde yönetim kadromuza genç bir arkadaş katıldı. İşe başlamasıyla birlikte şirketimizin solgun imajı renklendi. Bize de ayrı bir motivasyon oldu.

Bu parçada altı çizili sözle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ürün çeşitliliğinin artması
- B) Durağan görünümünün canlanması
- C) Kullanılan renklerin değişmesi
- D) Yönetim kadrosunun yenilenmesi
- E) Şirketten beklentilerin artması

CÜMLEDE ANLAM

Bir duyguyu, bir düşünceyi veya eylemi tam olarak bir yargı hâlinde anlatan sözcükler dizisine **cümle (tümce)** denir. Bir sözün cümle olabilmesi için yargı bildirmesi gerekir.

- Sevinçliyim.
(yargı)
- Çalıştım.
(yargı)
- Günlük gazetemi okudum.
(yargı)
- Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
(yargı)
- Maçın sonucunu merak ediyordu.
(yargı)

Yukarıdaki sözcük dizileri yargı bildirdikleri için cümle niteliği göstermektedir. Yargı bildirmeyen sözcük dizileri eksiktir ve cümle değildir.

1. Eş - Yakın Anlamlı Cümleler

Anlamları bakımından aynı ya da yakın bir düşünceyi anlatan ancak anlatırken farklı sözcüklerden oluşarak konuyla ilgili aynı sonuca ulaşan yargılardır.

- Bir eserin ne anlattığına değil de nasıl anlattığına önem veririm.
Bir eserde üslup benim için içerikten her zaman daha önemlidir.
- Seçtiği konuyu genel yönleriyle dinleyicilere sundu.
Dinleyicilere, ayrıntılara inmeden ilgili konuyu aktardı.
- Yüzyıllarca değerini koruyabilen eserler çevrelerinde olup biteni olduğu gibi yansıtır.
Kalıcılığı yakalamak isteyen sanatçı her zaman gerçeğe bağlı kalmalıdır.
- Sanatçıların bir kısmı yaşları ilerledikçe kendi içlerinde tekrara düşer.
Uсталık döneminde bazı sanatçılar özgünlüklerini kaybeder.
- Güçlü bir ateş küçük bir kıvılcımdan çıkar.
Her şeyin en önemli noktası başlangıçtır.

2. Karşıt (Zıt) Anlamlı Cümleler

Anlamca birbirine zıt olan, birbiriyle çelişen cümlelerdir. Bu tür cümlelerde konu aynıdır ama konuya bakış açısı farklıdır.

- Bir insanın yetişmesinde yaşadığı çevrenin etkileri küçümsenmeyecek kadar çoktur.
Toplumsal faktörler kişilik gelişiminde hiçbir zaman doğuştan gelen özelliklerin önüne geçemez.
- Sanatçı, bir konuyu ele alırken kendi bakış açısıyla değerlendirme yapmalıdır.
Sanatçı, ele aldıklarına ayna tutarak topluma yansıtmalıdır.
- Bir sıkıntınız varsa hiç umudunuzu kaybetmeden o sıkıntının üzerine gitmelisiniz.
Bir yerde bir problem yaşıyorsanız o problemten kurtulmak için onu terk etmelisiniz.

I. CÜMLEDE ANLAM İLİŞKİLERİ

1. Neden - Sonuç Cümleleri

Bir eylemin hangi gerekçeyle veya hangi sebeple yapıldığını bildiren cümlelerdir. Bu cümlelerin yüklemine "niçin, neden?" soruları sorulduğunda cevap alınır.

- Sen uyarma diye evden sessizce çıktık.
sebep sonuç
- Yeteri kadar param olmadığından istediğim tatili yapamadım.
- Her şeyi not aldığımdan işlerde bir aksaklık yaşamadım.
- Meraklısı olduğu için iyi bir kitaplığı vardı.
- İnsanlar birbirini dinlemediği için iletişim kazaları yaşanıyor.

Örnek 1

Aşağıdakilerin cümlelerin hangisinde neden - sonuç ilişkisi vardır?

- A) Çevre edinebilmek için çeşitli sosyal ortamlara sürekli gidip geliyor.
- B) Okuyucu kitap fuarı için nasıl bir hazırlık yapıyor?
- C) Başkalarını dinlemeyi başırırsan önemli bir erdemi kazanmış olursun.
- D) Elindeki roman bitmediğinden yeni aldığı kitapları inceleyemiyor.
- E) Dışarı çıktığımda birçok tanıdık yüzle karşılaşip selamlaşmıştık.

2. Amaç - Sonuç Cümleleri

Bir eylemin hangi amaca yönelik yapıldığını belirten cümlelerdir. Bu cümlelerde amacın gerçekleşip gerçekleşmediği belli değildir. Fiille sorulan "hangi amaçla?" sorusu "amaç - sonuç" ilişkisini belirtir.

- Araştırma yapmak üzere devlet kitaplığına gideceğim.

amaç sonuç

- İyi bir insan olabilmek için geleneklerimize önem veririm.
- Zor şartlarda çalışan insanları eğlendirelim diye bu organizasyonu yaptık.
- Sağlıklı yaşamak için doğal besleniyorum.
- Birçok kişi para kazanmaya yurt dışına gidiyor.

3. Koşul (Şart) - Sonuç Cümleleri

Bir olayın veya durumun gerçekleşmesinin, başka bir olaya ya da duruma bağlı olduğunu belirten cümlelerdir.

- Yağmur yağarsa bahçedeki ağaçlar yeşerir.
- Bir insan disiplinli çalışarak başarıyı elde edebilir.
- Eldeki veriler doğru kullanıldığında sonuca ulaşılabilir.
- Doğru zamanı ve doğru işi tutturabildiğinde bu sıkıntılarını aşarsın.
- Sevginizi paylaşmayı bildiğiniz sürece mutlu olacaksınız.
- Yeni kitaplar almak üzere sana finans sağlayabilirim.

4. Açıklama Cümleleri

Bir konu, kavram hakkında bilgi verilen ve o bilgi ile ilgili ayrıntıların ifade edildiği cümlelerdir. Bu tür cümlelerde önce sonuç sonra neden belirtilir, genellikle "çünkü, demek ki, öyleyse, anlaşılıyor ki..." gibi bağlaçlar ile oluşturulur.

- Bugün çok uykusuzum çünkü dün çok geç yattım.

sonuç neden (gerekçe)

- Yazı yazmaya ara vermiş demek ki kendini tekrarlamaya başlamış.
- Yüzünden düşen bin parça, anlaşılan bir şeye canı sıkılmış.
- Roman hemen ikinci baskıya girmiş, öyleyse çok beğenilmiş.
- Eserleri arasında birçok şiir kitabı var, anlaşılıyor ki şiiri seviyor.

5. Karşılaştırma Cümleleri

Birbiriyle ilişkili iki varlık, iki kavram ya da herhangi iki şeyi benzer olan ya da benzer olmayan yönleriyle kıyaslayarak anlatmaya **karşılaştırma** denir. Karşılaştırma cümlelerinde "gibi, kadar, daha, en ..." gibi sözcükler kullanılır.

- Hiç kimse onun kadar bana hoşgörülü davranmadı.
(Hoşgörülü olmak konusunda o ve diğer insanlar karşılaştırılmıştır.)
- Beşiktaş'ın sahili eskiden de martılarla doluydu.
- Kendi çağdaşlarına göre dili ustalıkla kullandığı söylenebilir.
- Orhan Veli, şiir türünde Garip akımındaki diğer sanatçılara göre daha öndedir.
- Marmara'nın ticaret potansiyeli diğer bölgelerin potansiyellerinden daha güçlüdür.

6. Tanım Cümleleri

Bir varlığa ya da kavrama ait ayırt edici niteliklerin belirtildiği cümlelere **tanım cümlesi** denir.

Tanım cümleleri "Bu nedir, bu kimdir, bu ne değildir?" sorularına cevap verir.

- Bir kişinin kendisini başkasının yerine koymasına "empati" denir.
(Bu cümlede empati sözcüğünün tanımı yapılmıştır.)
- Ünlü kişilerin kendi yaşamlarını anlattıkları yazılara "otobiyografi" denir.
- Gözler, insanın iç dünyasında yaşadığı duyguları dışa yansıtan aynadır.
- Hayattaki, tabiattaki güzellikleri sözlerle, renklerle veya şekillerle ortaya koyan kişi sanatçıdır.
- Yaşanmış ya da yaşanabilecek olayları, durumları zaman, mekân ve kişilere bağlı olarak ortaya koyan uzun, edebî yazıların adıdır roman.

7. Örneklendirme Cümleleri

Bir konu, durum ya da kavramın anlatıldığı bir cümlelerin daha iyi anlaşılması için çeşitli örneklendirmelerin yapıldığı cümlelere **örneklendirme cümlesi** denir.

- Kıtaların birleşme noktasında yer alan Anadolu coğrafyası tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve o medeniyetlere ait kalıntılar da coğrafyanın güzelliğine yansımıştı; Hititlere ait Hattuşaş Harabeleri, Romalılara ait Yerebatan Sarnıcı, Osmanlılara ait Süleymaniye Cami, Topkapı Sarayı bunlardan bazılarıdır.

II. ESER VE KİŞİYE YÖNELİK DEĞERLENDİRME CÜMLELERİ

1. İçerik (Konu) Cümleleri

Bir eserde ele alınan, üzerinde durulan, hakkında söz edilen duygu, düşüncelerin tamamına **içerik (konu) cümleleri** denir. "Ne anlatılmış, neyden bahsedilmiş, neyden söz edilmiştir?" sorularının cevabı okuyucuyu bir yapının içeriğine ulaştırır.

- Sanatçı, eserinde küçük bir kasabada yaşanan esrarengiz olayları anlatıyor.
- Bir çiftlikte hayvanların arasında geçen yaşam mücadelesi ele alınmış bu fabl tarzındaki kitapta.
- Hikâyede bir hastane köşesinde yaşanan psikolojik gerilimin kaynağı çözümlenmektedir.
- Dilin işlevlerine değinen bu makale, yıllar önce bir dergide yayımlanmıştı.

2. Üslup (Biçem) Cümleleri

Sanatçının, eserlerinde duygu ve düşüncelerini dile getirirken kullandığı anlatma, deyiş ya da yapış biçimine dair dil özelliklerini içeren cümlelere **üslup cümleleri** denir.

"Nasıl anlatılmış?" sorusunun cevabı üslubu ortaya koyar. Üslup cümlelerinde "sözcük seçiminden, dili kullanmadaki incelik ve ustalıktan; anlatımın yalın, süslü açık, anlaşılır, akıcı, duru, yoğun, doğal oluşundan söz edilir.

- Akıcılıktan uzaklaşmış, karmakarışık bir yazının anlattıkları okuyucuda bir etki bırakmayacaktır.
- Hikâyelerinde ayrıntıları ifade ederken seçtiği niteleyici sözcükler ve söz sanatları dikkatimizi çekti.
- Topkapı Sarayını anlatırken kullandığı titiz, özenli ve içtenlikli dil okuyanları kendine hayran bırakmıştı.
- Şiirlerinde seçtiği sözcüklerin harfleri bile birbiriyle uyum içinde dizilmiş.

Örnek 2

(I) İlk hikâyem yayımlandığında çok sevinmiştim. (II) O sıralar yalın dil üzerine bir de deneme yazıyordum. (III) Bu denememde biraz da hikâyemin ironik ancak yalın ve anlaşılır anlatımından söz ettim. (IV) Bunun üzerine ne tip tepkiler alacağımı merak ediyordum. (V) Ama korktuğum olmadı; denememde kendi hikâyemden söz etmem bazı eleştirmenlerin hoşuna bile gitmişti.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde yazarın üslubundan söz edilmiştir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

3. Eleştiri Cümleleri

Bir yapının, bir insanın veya bir durumun doğru ya da yanlış yönlerini belirten cümlelerdir. Eleştiri, olumlu veya olumsuz olabilir.

- Yazar, romanlarında kullandığı okuyucuyu yoran ağır dili öykülerinde de tekrarlamış. (Olumsuz)
- Bu firmanın ürünleri eskisi gibi nitelikli değil.
- Gezi yazısı türündeki eserinde yaptığı tespitler çok yerinde. (Olumlu)

III. KANITLANABİLİRLİK YÖNÜNDEN CÜMLELER

1. Öznel Anlatımlı Cümleler

Kişilerin duygu ve düşüncelerine bağlı olan, bu nedenle de kişiden kişiye değişen, doğruluğu ya da yanlışlığı ispat edilemeyen yargılara **öznel yargılar** denir. Öznel anlatımda yorum yapılır ve bu tür yargılar "bence, bana göre" anlamı taşır.

- Sevginin olmadığı yerde insanca hiçbir değer gelişebileceğine inanmıyorum.
- Yazar, daha kalıcı bir yer edinmek istiyorsa toplumsal konulara ağırlık vermemelidir.
- En iyi gezi, tarihî mekânlara bir rehber ile yapılan gezidir.
- Bir eserde içerik ve üslup aynı ölçüde gelişirse eser başarılı olur.
- Estetik değerler çerçevesinde yazılmamış bir eser unutulmaya mahkûmdur.

2. Nesnel Anlatımlı Cümleler

Kişilere göre değişmeyen, herkese göre aynı olan, doğruluğu ya da yanlışlığı kanıtlanabilen yargılara **nesnel anlatımlı yargılar** denir.

Nesnel anlatımda yorum yapılmaz, "bence, bana göre" gibi anlamlar taşımaz.

- Romanın yanında tiyatro eseri de yazmış, bunlardan birkaçı sahnelenmiştir.
- Tevfik Fikret, eski edebiyata karşı çıksa da aruz veznini kullanmaya devam etmiştir.
- Hikâyesinde kahraman, Ege'de denizcilik yapan bir balıkçıdır.
- Türkiye'nin nüfusu her yıl artmaktadır.
- Bu hafta sonu sinemada iki yerli, beş yabancı film gösterime girecektmiş.

Örnek 3

Aşağıdaki cümlelerden hangisi kanıtlanabilirlik açısından diğerlerinden farklıdır?

- A) Şiirleri kitaplaşmadan önce çeşitli dergilerde yayımlanıyordu.
- B) Şiirde redif ve kafiye bazı şairler kullanmamıştır.
- C) Her romanın başında romanı yazma amacını kısa bir paragraf ile açıklama yoluna gitmiştir.
- D) Gezi yazılarında kırk yıl boyunca kazandığı değerli tecrübelerini kırk yazıyla aktarmıştır.
- E) En kısa şiiri olan Mavi Çiçekler, şairin dergilerde yayımlanan ilk eseridir.

IV. ANLATIM ÖZELLİKLERİNE GÖRE CÜMLELER

1. Doğrudan Anlatımlı Cümleler

Bir kişinin görüş ve düşüncelerinin hiçbir değişikliğe uğratılmadan, ağızdan çıktığı gibi, üçüncü kişilere aktarılmasına **doğrudan anlatım** denir.

Aktarılan cümle ya tırnak içine alınır ya da cümlemin sonuna virgül konur.

- Kitabın ilk bölümünü iki günde okudum, dedi.
- Bana, sen bu sınıfın övünç kaynağısın, dediklerinde gurur duymuştum.
- Atalarımız öfkeli insanlar için "Keskin sirke küpüne zarardır." der.
- Babam, sabırlı olun, bu kara günler geçecek, diyordu.
- Atatürk: "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." demiştir.

2. Dolaylı Anlatımlı Cümleler

Başkasından alınan bir sözün, üçüncü kişilere aktarılırken cümledeki yargıyı değiştirmeden kişinin kendi sözcükleriyle aktarılmasına **dolaylı anlatım** denir.

Dolaylı anlatımlı cümleler "söyledi, belirtti, açıkladı" gibi aktarma eylemleriyle biter.

- Kitabın ilk bölümünü iki günde okuduğunu söyledi.
- Bana bu sınıfın övünç kaynağı olduğumu söyledi.
- Doktor, her ay kontrol için hastaneye gitmek gerektiğini tembih etti.
- Babam; sabırlı olmamızı, bu kara günlerin geçeceğini belirtti.

- Atalarımız öfkeli insanlar için keskin sirkenin küpüne zarar vereceğini söylemiştir.

3. Kinayeli Anlatım İçeren Cümleler

Cümlede ifade edilen düşüncenin genellikle alaycı bir biçimde tersi kastedilerek söylendiği anlatımlara **kinayeli anlatım** denir.

- Derslerini ne kadar çok sevdiğin notlarının düşüklüğünden belli.
- O kadar hoş bir sesi vardır ki hep boş salona konser verirdi.
- Takımımız o kadar başarılı ki her maçta en az beş gol yemeden maçı bitirmiyor.
- Şiiri o kadar akılcı ki bir okuyan ikinci kez okumuyor.
- Onun iyi bir ticaret erbabı olduğu defalarca iflasından sonra anlaşıldı.

4. Örtülü Anlam

Cümlede açıkça söylenmediği hâlde cümlemin genel anlamından veya cümledeki bazı ifadelerden anlamı çıkarılan anlama **örtülü anlam** denir.

- Havalara artık ısınmaya başladı.

Bu cümleden havalara daha önce soğuk olduğu anlaşılmaktadır.

- Yazarın söyleşisine yine katılmış.

Daha önce de söyleşiye katıldığı anlaşılmaktadır.

- Bu hafta sonunu da evde geçirdim.

Bu cümleden daha önceki hafta sonunu evde geçirdiği anlaşılmaktadır.

V. KAVRAMLAR VE DUYGULAR

1. Varsayım Cümleleri

Gerçekleşmemiş bir olayın gerçekleşmiş gibi ya da gerçekleşmiş bir olayın gerçekleşmemiş gibi kabul edildiği cümlelerdir. Varsayım anlamı taşıyan cümleler de genellikle "tutalım ki, diyelim ki, farz edelim, düşün ki" gibi ifadelerle yer verilir.

- Diyelim ki sana finans sağladık, peki bu işi yapabilecek misin?
- Yaşananları kabul etmek çok zor, en iyisi bunları hiç yaşanmamış olarak kabul edelim.
- Şu an Paris'te olduğunu düşün, ilk yapacağın şey ne olurdu?
- Tut ki karnın acıktı, ne yerdin?

2. Olasılık (İhtimal) Cümleleri

Gerçekleşmesi kesin olmayan bir olayın veya bir durumun ortaya çıkmasının beklenmesi, umut edilmesi ile ilgili cümlelerdir.

Olumlu ya da olumsuz olarak netliği/kesinliği olmayan cümlelerdir.

- Bu yaz Karadeniz turuna çıkabiliriz.
- Aklından geçen modelleri bu sezonda hayata geçiremeyebilir.
- Sakladığı yazılarını tekrar dergilerde yayımlayabilir.
- Hafta sonu sinemaya gidebiliriz.

3. Tahmin Cümleleri

Akla, sezgilere, gözlemlere veya birtakım verilere dayanarak olacak bir şeyi önceden kestirebilme sonucunda ortaya çıkan cümlelerdir.

- Göküzü tamamen bulutlarla kaplandı, yağmur yağabilir.
- Yapraklar erken döküldüğüne göre bu sene kış sert geçecek.
- Bu şiirine bakılırsa yakın gelecekte adından söz ettirecek.

Olasılık cümlelerinde söz edilen şeyde “olabilir ya da olmayabilir” anlamı hâkimdir. Tahmin anlamlı cümlelerde ise bir “emin oluş” havası vardır. Olasılık cümlelerine göre tahmin cümlelerinde “kesinlik” anlamı daha yoğundur.

4. Kesinlik Bildiren Cümleler

Şüphe ve olasılık barındırmayan, anlamında kesinlik olan cümlelerdir.

- Şair dergilerdeki bütün şiirlerini tek kitapta toplamıştır.
- Roman geçen hafta kitapçılarda da satışa sunulmaya başladı.

5. Davranış (Hareket) Cümleleri

Birine ya da bir şeye karşı sergilenen hâl, hareket, tavır ve tutumları anlatan cümlelerdir.

- Yıllardır görmediği dayısına sıkı sıkı sarıldı.
- İş yerinde arkadaşlarına rahatsızlık vermemek için telefonunu alıp dışarı çıktı.

6. Öneri / Teklif Cümleleri

Bir sorunu çözmek ya da daha iyiye ulaşmak için görüş ve düşüncelerin öne sürüldüğü cümlelerdir.

- Romanda tabiat tasvirlerine yer verirsen başarı artar.

- İnsanlarla iyi geçinmek istiyorsan onları bol bol dinlemelisin.
- Yazılarında ne olursa olsun yapaylıktan uzak durmalısın.

7. Öz Eleştiri Cümleleri

Bir kişinin kendisiyle ilgili olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerde bulunmasıdır.

- Zamanı iyi kullanamadığım için yazımı tamamlayamadım.
- Dilin olanaklarını son zamanlarda sonuna kadar kullandım.
- Yıllar sonra bu alanda çalışmamın zaman kaybı olduğunu üzülerek görüyorum.

8. Ön Yargı (Peşin Hüküm) Cümleleri

Bir kişi veya bir durumla ilgili belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edilmiş olumlu veya olumsuz yargıları belirten cümlelerdir.

- Bu film gişede istediği sonucu göremeyecek.
- Roman, hikâyesine göre daha çok satacak.
- Ortaya koyduğu bu düşünce pek çok kişiyi etkisi altına alacak.

Örnek 4

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “ön yargı” söz konusudur?

- A) Yazarın dili kullanma becerisini çok zayıf buldum.
- B) Sözcük seçimine biraz daha dikkat etseydi bu yapaylığa düşmezdi.
- C) Romanın bu yaz satışa çıkmasını hepimiz istiyoruz.
- D) Yeni şiirlerinin dergide yayımlayacak düzeyde olacağını sanmıyorum.
- E) Yazar, yeni yazacağı romanının üç bölümden oluşacağını söylüyor.

9. Görüş Cümleleri

Bir olay, varlık veya düşünce üzerinde varılan yargıyı belirten cümlelerdir.

- Herkes yaptığı işleri eleştirel bir gözle tekrar ele alırsa hatalarını büyük ölçüde azaltır.
- Sözsüz müzik insan ruhunu dinlendirir.
- Bir yazarın eserlerinin yayınlanma tarihlerine göre okunmasını doğru buluyorum.

10. Uyarı Cümleleri

Kişi ya da kişileri yanlış davranışlardan, tehlikelerden uzak tutmak için bir konu, sorun ya da olumsuz bir durum ile ilgili ikaz ve hatırlatmaları içeren cümlelerdir.

- Halkın dilini eserlerinde kullanmazsan yarı yolda kalırsın.
- Benimle bir daha böyle konuşursan beni yanında bulamazsın.

- Konuştuklarım çok önemli, not almazsan unutursun.

11. Yakınma (Şikâyet) Cümleleri

Bir durumdan duyulan rahatsızlığı ifade eden cümlelerdir.

- Bir ay oldu, beni bir kez aramadı.
- Eserinde umut dolu sayfalara hiç yer vermez mi insan!
- Yol çalışması yüzünden saatlerce yollarda vakit kaybı yaşıyoruz.

12. Hayıflanma Cümleleri

Bir kişinin bir olaydan veya yapamadığı bir işten dolayı duyduğu üzüntüyü anlatan cümlelerdir.

- Boş vakitlerimi daha iyi değerlendirseydim.
- Yazılarıma yönelik eleştirileri dikkate almalıymışım.
- İstenilen tarihte işi teslim etseydim şimdi yeni işler alacaktım.

13. Pişmanlık Cümleleri

Yapılan bir hata veya yanlış sonucunda duyulan üzüntüyü belirten cümlelerdir.

- Lise yıllarında dersleri boşvermem bir hataydı.
- Karlı yollarda zincirsiz araba kullanmamalıydım.
- Keşke arkadaşıma karşı bu kadar kırıncı olmasaydım.

14. Sitem Cümleleri

Bir kimsenin yaptığı bir hareketten dolayı duyulan üzüntünün, kırıncılığın dile getirildiği cümlelerdir.

- Nişan merasimine bir beni çağırmamışsın.
- Sana bu kadar iyiliği dokunmuş insanı nasıl arayıp sormazsın!
- Bir yudum mutluluğu bana çok gördün.

Sitem cümlelerinde duyulan rahatsızlık kişinin kendisine, yakınma cümlelerinde ise başkalarına söylenir.

15. Küçümseme Cümleleri

Bir kişiye ya da bir olaya değer vermeme, onu küçük görme, önemsememe, hafife alma anlamı taşıyan cümlelerdir.

- Günümüz şairleri, sanatçı olmanın çok basit olduğunu düşünüyor herhâlde.
- Bu takımları yenip de şampiyon olacaklarmış.
- Sen kim bu işleri başaracak adam kim!

16. Azımsama Cümleleri

Bir şeyin miktarca az olduğunu, yetersiz görüldüğünü anlatan cümlelerdir.

- Bir haftadır çalışıyorsun, ne kadar az yazmışsın.
- Birkaç hikâye ile yazar olunamayacağını söylüyorsun.
- Bu kadar ücretle bu işin yapılamayacağını bilmelisin.

17. Şaşıрма Cümleleri

Beklenmeyen bir durum karşısında ne yapacağını, nasıl davranacağını bilememe, hayrete düşme anlamı taşıyan cümlelerdir.

- İstanbul'a yıllar sonra geldiğimde gördüğüm değişime hâlâ inanamıyorum.
- Böyle ansızın karşıma çıkınca ne diyeceğimi bilemedim.
- Şiirlerindeki imgeler zihnimizi allak bullak etmiş, ağızımız açık kalmıştı.

18. Beklenti Cümleleri

Gerçekleşmesi beklenen davranış ve işleri bildiren cümlelerdir. Bazı beklentiler gerçekleşir, bazıları da gerçekleşmez.

- Bu makalemin edebiyat dünyasında referans olmasını umuyorum.
- Epik şiirimin daha çok beğenileceğini düşünmüştüm.
- Finallerde daha yüksek puan almayı bekliyorum.

19. Özlem (Hasret) Cümleleri

Geçmişte yaşanan günlerin tekrar yaşanma isteğini ya da bir yeri veya kişiyi görme arzusunu dile getiren cümlelerdir.

- Eskiden şiirlerimizi birbirimize okurduk, şimdi ise birbirimizi dahi göremiyoruz.
- Bir tatil olsa da doğduğum yerleri tekrar görebilsem.
- Eskiden bayramlar daha neşeli kutlanırdı.

20. Tasarı Cümleleri

Gelecekte yapılması planlanan işlerin belirtildiği cümlelerdir.

- Önümüzdeki yıl iki yeni romanla okuyucuyla buluşmak istiyorum.
- Bu yükün altından birlikte kalkmayı amaçlıyoruz.
- İlk fırsatta sevdiklerimizi ziyaret etmeyi düşünüyoruz.

21. Beğeni Cümleleri

Bir varlığa veya bir olayın sonucuna yönelik beğenme, takdir etme, övme gibi anlamlar içeren cümlelerdir.

- Yaşam, bir şiirde ancak bu kadar etkili anlatılabiliirdi.
- Pratik zekâsıyla bütün çalışanları olumlu etkiliyordu.
- Yazar, eserinde sıradanlığa düşmeden orijinal fikirler kullanmış.

22. Onaylama Cümleleri

Yapılan bir işin ya da davranışın yerinde ve doğru olduğunun kabul edildiği cümlelerdir.

- Konuklarını kapıda karşılayarak geleneklerimize uygun davrandı.
- Bu konuyla ilgili artık konuşmaması aldığı en doğru kararı.
- Yazılarını haftalık dergide yayımlamasını olumlu karşıladık.

Örnek 5

Aşağıdaki verilen cümlelerden hangisi ayraç içinde belirtilen kavrama uygun düşmez?

- A) Şirketin bir yılda ürettiği malzeme çeşidi bu kadar mı? (Küçümseme)
- B) Yeni ürünlerin firmamız adına yeni bir çıkış olacağını düşünüyorum. (Beklenti)
- C) Çevre kirliliğini engellemeye katkıda bulunacak bir ürün geliştirmeyi hedefliyorum. (Tasarı)
- D) Bir işi bırakıp başka bir işe başlamak başarısızlığın sebeplerindendir. (Görüş)
- E) Bu kadar görüşmeden sonra ihaleyi başka bir firmaya vermişsin. (Sitem)

23. Aşamalı Durum Bildiren Cümleler

Bir durumun, bir özelliğin aşama aşama, basamak basamak değiştiğini, geliştiğini anlatan cümlelere denir.

- Zamanla insan her şeye alışıyor.
- Bu eseri gün geçtikçe daha çok benimsiyorum.
- Buralar her yıl biraz daha güzelleşiyor.

24. Değerlendirme Cümleleri

Bir kişi, eser, ürün, durum hakkında olumlu ya da olumsuz öznel görüş bildiren cümleler-

dir. Değerlendirme cümleleri genel bir yargı bildirmez.

- Yazar, eserinde sade ve akıcı bir dil kullanarak başarılı olmuş.
- Şiirini soyut imgeler üzerine kurması onu anlaşılabilirliğe itmiş.
- Karakalem çalışmasındaki pürüzlü çizgiler resme ayrı bir hava katmış.

25. Abartma Cümleleri

Bir şeyi olduğundan çok veya az göstererek anlatan cümlelerdir.

- Günlerdir yazı yazmaktan parmaklarım kırılmıştı.
- Fuar o kadar kalabalıktı ki iğne atsan yere düşmezdi.
- Ağlamaktan göz pınarlarım kurudu.

26. Endişe (Kaygı) Cümleleri

Olumsuz bir durumun gerçekleşme olasılığından duyulan kaygıyı anlatan cümlelerdir.

- Dağa tırmanırken başlarına bir iş mi geldi acaba?
- Kar çok yağıyor, eve ulaşabilecekler mi?
- Düşüncelerimi dinleyiciler beğenir mi ki?

27. Gözlem Cümleleri

Bir varlığın, durumun veya olayın niteliklerini gözleme dayalı olarak anlatan cümlelerdir.

- Yazarın çalışma masası karmakarışık.
- Arabanın camları çamurdan görünmüyordu.

28. Kararlılık / Kararsızlık Bildiren Cümleler

Kesin karar vermiş olma/olmama durumunu belirten cümlelerdir.

- Bu yolda ölmek var dönmek yok. (Kararlılık)
- Hafta sonu evde mi kalsam sinemaya mı gitsem. (Kararsızlık)

29. Eşitlik Bildiren Cümleler

İki veya daha fazla şeyin eşit olması durumunu ifade eden cümlelerdir.

- Fırından yeni çıkmış simidi ikiye bölüp paylaştık.
- Bugünkü hasılatı yarı yarıya bölüştük.

30. Soru Sormaktan Çok Bilineni Vurgulayan Cümleler

Amacın soru sormak olmadığı, bilinen bir durumun öne çıkarıldığı cümlelerdir.

- Hangimiz şair olmak istemez ki?

- İnsan okumayı hiç sevmez mi?
- Aydınlar, çevresindekilere yaşantılarıyla değil fikirleriyle etki etmezler mi?

31. Özgünlük Bildiren Cümleler

Kimseye benzememe, diğerlerinden farklı olma durumunu anlatan cümlelerdir.

- Yahya Kemal, Türk şiirine yeni bir renk katmıştır.
- Ressam yine resmine kendi imzasını atmayı başarmış.

Örnek 6

Aşağıdaki cümlelerden hangisi **ayraç içinde verilen kavram veya duyguyla eşleştirilemez?**

- A) Otuzlu yaşlarımın hiçbir üretim yapmadan boşa geçtiğini şimdi anlıyorum. (Hayıflanma)
- B) Her sabah yatağını toplar, gece kıyafetlerini dürüp yatağının başına koyardı. (Beğenme)
- C) Doğu Anadolu gezisine beni davet etmemen kalbimi kırdı. (Yakınma)
- D) Romanda soyut çağrışımları uzatması akıcılığı kıran en önemli faktör olarak görünüyor. (Eleştiri)
- E) Şiire kazandırdığı yeni kavramlar şiirimize farklı bir renk katmış. (Özgünlük)

VI. CÜMLE YORUMLAMA

1. Cümle Yorumlama

Bir cümlede üzerinde durulan kavramlar, cümlelerin konusunu verir. Sorularda bir cümle verilir ve bu cümlede neyin anlatıldığı yani cümlelerin konusu sorulur. Yapılması gereken verilen cümleyi yorumlayarak anlatılmak istenen bir iki sözle ifade etmektir. Cümlede konuyu bulabilmek için "Bu cümle bize neyden bahsediyor?" sorusu sorulur ve sorunun cevabı aranır. Alınan cevap cümlelerin konusu olacaktır.

- Küçük yaşlarda öğrenilenler taş üzerine yazı yazmaya, yaşlılıkta öğrenilenler ise su üzerine yazı yazmaya benzer.
- Bu cümlede "küçük yaşlar, yaşlılık, öğrenmek" kavramları kullanılmıştır. Cümlelerin genelinde ise "yaşa göre öğrenilenlerin kalıcılığı" üzerinde durulmuştur. O hâlde cümlelerin konusu "eğitimin yaşı"dır.

- Özgün bir üslup kullanabilen yazar ancak bu sayede kalıcı olabilir.
- Bu cümlede bir yazarın kalıcı olabilmesi için kendine has (özgün) bir üslup kullanması gerektiğinden söz edilmektedir. Buna göre bu cümlelerin konusuna "kalıcılık ve özgünlük" diyebiliriz.
- Bir sanatçı eserinin geniş kitleler tarafından okunmasını istiyorsa yaşadığı halkın dilini eserinde kullanmalıdır.
- Bu cümlede "yalın, sade ve halkın kullandığı dili kullanan sanatçının eserleri halk tarafından daha çok okunur." anlamı vardır.
- Her insan bir şeyler öğrenebilir ancak birçok insan öğrendiklerini verimli bir şekilde hayata yansıtamaz.

Bu cümlelerin ana fikri şudur: İnsanlar yaşamları boyunca birçok şey öğrenir. Önemli olan bu öğrendiklerini akılcı bir şekilde kendisinin ya da insanların yararına kullanabilmesidir.

Örnek 7

Önüne çıkana engel dersen takılıp düşersin, basamak dersen bir basamak yükselirsin.

Bu cümlede anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Engelleri aşmanın zor olduğu
- B) Başarıya basamak basamak ulaşılabileceği
- C) Engellerin hayatın değerini artırdığı
- D) Hayattaki engelleri fırsata çevirmek gerektiği
- E) Başarısızlıkların insanı yıldırmaması gerektiği

2. Cümle Tamamlama

Verilen cümlelerde veya karşılıklı konuşmalarda boş bırakılan yerlerin anlam bütünlüğünü sağlayacak şekilde doldurulmasıdır.

"- - - - - bugünün aydınlığını yarının bulutlarıyla örtmektir." cümlesi aşağıdakilerden hangisiyle doldurulabilir?

- Sevinç
- Kıskançlık
- Karamsarlık
- Özlem
- Kötülük

Bu cümlelerin anlam yapısına bakarsak "karamsar insan geleceğe olumsuz baktığından içinde yaşadığı anı da karamsarlık karanlığına maruz bırakır." Buna göre bu boşluğa "karamsarlık" kavramı getirilir.

■ Ben okulda ders anlatırken - - - - evde çocuklarımla ilgilenirken - - - -

Cümlede boş bırakılan yerlere cümlelerin anlamsal yapısını incelediğimizde “öğretmenim - babayım” sözcükleri getirilmelidir.

■ Birçok romanın edebiyat dünyasında kaybolup gitmesine ---- neden olmaktadır?

Bu cümlede romanın kalıcı olamaması anlatılmış. Buna göre boş bırakılan yere “özgün olamaması” ifadesi getirilebilir.

3. Cümle Oluşturma

Sözcük ya da sözcük gruplarına ayrılmış olarak verilen cümlelerin anlamlı ve kurallı bir cümle hâline getirilmesi istenir.

- Soru kökünde anlamlı ve kurallı dendiğine göre “yüklem” sonda olmalıdır.
- Verilen sözcükler arasında anlamsal ve yapısal bağlantılara dikkat edilmelidir. Sözcükler tamlamaların ya da tümleçlerin birer parçası olabilir. Bunlar birleştirilebilir.
- Cümle oluşturmada “ve, ile, hatta, üstelik, ...” gibi bağlaçlara dikkat edilmelidir.

I. yanında	V. olan
II. değil	VI. dosttur
III. el uzatan	VII. kalkman için
IV. düştüğünde	

Bu cümlede yüklem olarak “dosttur” sözcüğü hemen tespit edilebilir. “Kalkman için el uzatan” bir söz öbeği olduğu için birleştirilir. Diğer sözcükleri de anlamsal olarak sıraladığımızda; “Düştüğünde yanında olan değil kalkman için el uzatan dosttur.” cümlesi çıkar.

I. kin	IV. sevgi ile
II. kalpte	V. barınamaz
III. uzun süre	VI. aynı anda

Bu cümlede yüklem olarak “barınamaz” sözcüğünü tespit edebiliriz. “Sevgi ile” sözcüğünden sonra “kin” sözcüğü getirilir. “Uzun süre” söz öbeği “barınamaz” sözcüğünden önce getirilir. Anlamsal olarak baktığımızda, “Sevgi ile kin kalpte aynı anda uzun süre barınamaz.” cümlesi karşımıza çıkar.

Örnek 8

I. dinleyerek de	II. okuyarak	III. nasıl öğreniyorsak
IV. yapabiliriz	V. aynı şeyleri	VI. aynı şeyleri

Yukarıdaki sözcük ve sözcük gruplarıyla anlamlı bir cümle oluşturmak için sıralama nasıl olmalıdır?

A) I- III- V- VI- II- IV	B) II- VI- III- IV- I- V
C) III- V- I- II- IV- VI	D) VI - II - III - V - I - IV
E) VI- II- V- III- IV- I	

Örnek 9

- I. çoğu insan
- II. yalnızca çevresinin onayını almak için
- III. gerçekten ne istediğini hiç sorgulamadan
- IV. bir ömrü
- V. başkalarının biçtiği rolleri oynayarak
- VI. sessizce tüketir

Yukarıdaki sözcük gruplarıyla anlamlı bir cümle oluşturmak için sıralama nasıl olmalıdır?

A) I - III - II - V - IV - VI	B) I- III- VI- II- IV- V
C) III- II- V- I- VI- IV	D) II- IV- V- III- I- VI
E) V- IV- II- I- III- VI	

I. ANLATIM BİÇİMLERİ

Paragraf, anlatım bakımından; anlatım türleri, düşünceyi geliştirme yolları, anlatıcı türleri, anlatıcı bakış açıları ve anlatım özellikleri açısından beş ana başlıkta incelenir.

Yazarın duygu ve düşüncelerini ya da bir olayı anlatırken kullandığı yöntemlere **anlatım biçimleri** denir.

Yazar, paragrafta konuyu işlemesine göre farklı anlatım biçimleri kullanabilir.

Anlatım biçimlerini dört ana başlıkta inceleyebiliriz.

1. Açıklayıcı anlatım
2. Tartışmacı anlatım
3. Öyküleyici anlatım
4. Betimleyici anlatım

1. Açıklayıcı Anlatım (Açıklama)

Okuyucuya bilgi vermek amacıyla yazılan, öğretici nitelikteki metinlerde ortaya konan bilgi vermeyi önceleyen anlatım biçimine **açıklayıcı anlatım** denir.

- Açıklayıcı anlatımda amaç, okuyucuyu bilgilendirmek olduğu için sade ve anlaşılır bir dil kullanır.
- Açıklayıcı anlatımda yazar duygularına yer vermez, nesnel ifadeler kullanır.
- Ansiklopedilerle ders kitaplarında, bilimsel eserlerde açıklayıcı anlatım kullanılır.

Örnek

Genellikle insanların serüvenlerini, iç dünyalarını, toplumsal bir olay ya da olgu, insan ilişkilerini ve değişik insanlık durumlarını yansıtmayı amaçlayan düzyazı türüne "roman" denir. Roman terimi, Roma İmparatorluğu içindeki halkların kullandığı bozulmuş Latinceye verilen addır. Bu bozuk Latince ile yazılan ilk destan ve halk öykülerine roman denmiştir. Bu terim sonradan belli bir türün adı olmuştur.

Bu paragrafta roman kavramı ve onun ortaya çıkışı ile ilgili bilgi verilmiştir. Açık, sade bir dil kullanılmıştır.

2. Tartışmacı Anlatım (Tartışma)

Yazarın kendi düşüncelerini okuyucuya inandırmak, onları kendi gibi düşündürmek amacıyla yazdığı metinlerde ortaya konan anlatım biçimine **tartışmacı anlatım** denir.

Anlatıcı; öne sürülen duygu, düşünce ve kanılara katılmıyorsa onları inceler, değiştirmek ister. Bunlara karşı antitez olarak kendi duygu ve düşüncelerini sunar ve bunları kabul ettirmek ister.

Bu yöntemde önce eleştirilecek olan düşünce verilir. Yazar; kendi düşüncesinin doğruluğunu, eleştirilecek düşüncenin ise yanlışlığını savunur.

- Yazar, bu farklı iki görüşü birbirine bağlamak için "ama, fakat, lakin, ancak ... gibi karşıtık bağlaçlarından yararlanır.
- Tartışmacı anlatımda okurla sohbet ediliyormuş gibi bir dil kullanılır. Dil ve ifade sade, açık ve pürüzsüz olmalıdır.
- Okuyucuyu inandırmak için sorular sorulur, örnekler verilir, sayılardan yararlanır.

Örnek

Bazı sanatçılar, sanat eserlerinin amacını yalnızca ele alınan içerikten ibaret görürler. Onlara göre insanlara anlatacak bir şeyi olmayanlar kalemi eline alıp tek bir satır bile yazmamalıdır. Bazı sanatçılar ise sanat eserini biçim olarak algılar. Onlara göre dili iyi olmayan eser sanatsal nitelik taşımaz. Oysa sanatta içerik ve dil, etle tırnak gibidir. Bir eserin tam bir sanatsal eser olabilmesi hem içeriğinin hem de dilinin atbaşı gitmesi gerekmektedir.

Bu parçada sanat eserinde içerik ile biçimin ayrı düşünülmesi eleştirilmiştir. Bu görüşe karşı olarak eser için içerik ile üslubun vazgeçilmez olduğu vurgulanmıştır.

3. Öyküleyici Anlatım (Öyküleme, Hikâye Etme)

Görülen, duyulan, öğrenilen ya da söylenmek istenenlerin bir olaya bağlı kalarak oluş sırasına göre anlatılmasına **öyküleyici anlatım** denir.

- Öyküleyici anlatımda olaylar birbiri ardınca ve zaman içinde meydana gelir.
- Öykülemde olay, zaman, mekân ve kişiler olmak üzere dört temel unsur vardır. Yaşanılan durumlar bu dört ana unsur çevresinde anlatılır.
- Öyküleme anlatımı özellikleri yönüyle betimlemeyle iç içedir. Bu nedenle iki anlatım biçiminin karıştırılmamasına dikkat edilmelidir.

Öyküleme ile betimleme arasındaki fark

Öykülemede olaylar, kişi veya kişilerin başından belli bir yerde ve belli bir zamanda geçer. Öykülemede zaman bir akış hâlinde ve olaylar bu akış içinde verilir. Başka bir deyişle öyküleme bir film şeridi gibidir. Olaylar bu film şeridinde akar.

Betimlemede ise kişilerin başından bir olay geçmez. Herhangi bir zaman akışı yoktur. Betimleme donmuş bir durumun sözcüklere dökülmüş hâlidir. Olanın anlatılmasıdır.

Örnek

"Pazar günü sabah erkenden bavulumu hazırlamaya başladım. Yanıma çok az eşya alarak evden çıktım. Hemen bir taksi çevirdim. Tren garına doğru hızlıca yol almaya başladım. 09.15'te trenim hareket edecekti. Daha bilet de almamıştım. Gara geldiğimizde taksiden indim, koşarak bilet gişesine gittim. Trenin kalkış sireni çalıyordu. Tren tam hareket etmek üzereyken trene bindim. Aldığım kompartımana eşyalarımı yerleştirdim. İşte yolculuk başlamıştı."

Bu parça incelendiğinde bir olayın olduğu ve bu olayın belli bir zamanda, belli bir yerde bir kişinin başından geçtiği görülmektedir. Olay bir zaman akışı içinde verilmiştir. Demek ki bu parçanın anlatımında öyküleyici anlatım tekniği kullanılmıştır.

4. Betimleyici Anlatım (Betimleme, Tasvir Etme)

Varlıkların okuyucunun zihninde canlanacak şekilde, ayırt edici özellikleriyle resim çizer gibi anlatılmasına **betimleme** denir.

Betimlemelerde sıfatlara, benzetmelere, biçim ve renk ayrıntılarına sıkça yer verilir.

- Betimlemede yazar, tasvir edeceği varlığı kendi bakış açısına, kendi yorumuna göre anlatır.
- Yazar, betimlemede beş duyu organının tamamını kullanmaya çalışır.
- Bu yolla betimlediği varlığı okuyucusunun zihninde daha iyi somutlar.

Örnek

"Kan kırmızı yuvarlak bir külçe, dağların üstüne doğru yavaş yavaş inmeye başlar. Yekpare, geniş bir billur parçası hâline giren ufuktan misli görülmemiş bir renk ve ışık yağmuru boşanır ve bütün gün derme çatma binaları, ıssız caddeleri, bodur akasya ağaçlarıyla, çiğ bir aydınlık içinde uyumuş kalmış çıplak şehrin çelimsiz gövdesi, birdenbire en halis erguvanlara bürümüş olarak silkinip doğrulur."

Bu parçayı incelediğimizde yazarın güneşin batışıyla, batışı sırasındaki renklerle ve bu batış anındaki güneşin renklerinin binalar, caddeler, ağaçlar ve şehir üzerindeki görsel etkilerini betimlediğini görmekteyiz.

Betimleme, anlatımına göre ikiye ayrılır:

a. Açıklayıcı Betimleme

Bu tür betimlemelerde nesnellik ağır basar, yazar bir varlığa ait olan özellikleri sıralarken kendi kişisel görüşlerini, yorumunu betimlemeye katmaz.

- Bu betimlemede asıl amaç okuyucuyu bilgilendirmektir.

Örnek

"İçinde şadırvan bulunan tek cami olan Bursa Ulu Cami, Osmanlı taş işçiliğinin örneklerini taşıyordu. Merdivenlerle yükseltilmiş ana giriş, genişçe bir alana açılıyordu. Gün doğumuna bakan küçük başka bir girişi daha vardır. Süslü sedef kapılarını girişteki girintili taş oymacılığı tamamlıyordu. Yapı dikdörtgen bir mimari üzerine kuruluydu. Aralar sütunlarla bölünmüştü. İçteki şadırvan çember tarzda planlanmıştı. Caminin avlusundaki ağaçlar oldukça iriydi. Altındaki masa ve sandalyelere gölgelik oluşturuyordu."

Bu parçada varlıkların olduğu gibi tanıtılması amaçlanmış, kişisel düşüncelere yer verilmemiş, biçimsel özellikler öne çıkarılmıştır.

b. İzlenimsel (Sanatsal) Betimleme

Yazarın kendi kişisel görüşlerini katarak, öznel bakış açısıyla bir varlığın kendinde bıraktığı izlenimleri duygu ve düşüncelerine de yer vererek anlatmasına **izlenimsel betimleme** denir.

- Yazar bu betimlemelere sanatlı söyleyiş biçiminde başvurur. Sıfatlardan, benzetmelerden, ad aktarmalarından yararlanır.

Örnek

Biraz önce her biri hastalıklı bir adamı andıran derme çatma binalar güneşin batma anında üzerlerine düşen o kızılımsı ışıklarla mermerden birer saray şekline girer. İssız caddeler, bir donanma gecesinin pırıltılarıyla dolup taşar. Yıpranmış anıtlar gibi şahlanırlar. Bodur ağaçlar, serilip serpilen gölgeleriyle insana yılanmış çınarlar gibi heybetli görünür. Çepeçevre boz tepeler, öbek öbek kızıl salkımlarla örtülür.

- Betimlemeler insanı konu alıyorsa bu tip betimlemelere **portre** denir. Portre kendi içinde ikiye ayrılır:

Fiziksel Portre

Kişinin dış görünüşünün, fiziksel özelliklerinin (yüzü, gözü, boyu, saç rengi gibi) anlatıldığı betimlemelere **fiziksel portre** denir.

Örnek

Kapıdan girince uzun boylu, ela gözlü, hafifçe kilolu birisiyle karşılaştım. Beni hemen masanın önünde duran koltuğa yönlendirdi. Oturduktan sonra ela gözle-
rindeki o keskin bakışları fark ettim. Ellerinden, yüzünden ve cildinden sağlık akı-
yordu. Saçlarındaki dalgalı yapı kendisine ayrı bir güzellik katıyordu. Üzerinde-
ki ceket de onun bütün özelliklerini tamamlar nitelikteydi.

Ruhsal Portre

Kişinin iç dünyasının anlatıldığı betimlemelere **ruhsal portre** denir.

Örnek

Adam; içine kapanık, sessiz, sakın, duygularını belli etmeyen bir kişidir. Onunla konuşursan konuşur, konuşmazsan hiç konuşmaz. Kendisini ilgilendirmeyen hiç bir şeye karışmaz, insan ilişkilerinde olabildiğince çekingendir. Aynı zamanda ka-
ramsar bir yapıya da sahiptir. Her bir işe, olaya, duruma olumsuz bakar. İyi bir şeyin olabileceğine inanmaz. Böyle olunca da ister istemez çevresindekileri ken-
dinden uzaklaştırır.

Örnek 1

Gümüş gibi parlayan bu güzel kaşağının dişlerine baktı. Çok keskin, çok sivri olduğunu gördü. Biraz köreltmek için duvarın taşlarına sürtmeye başladı. Kaşağının dişleri bozulunca atların üzerinde yeniden denedi. Gene atların hiçbirini durmadı ve kızdı. Öf-
kesini sanki kaşağıdan çıkarmak ister gibi on adım ilerideki çeşmeye koştu. Kaşağıyı onun taşına koyup yerden kaldırabildiği en ağır bir taş bularak üstüne hızlı hızlı indir-
meye başladı. İstanbul'dan gelen, üstelik Dadaruh'un kullanmaya kıyamadığı bu gü-
zel kaşağıyı ezip parçaladı. Sonra onun içine attı. Babası çeşmeye bakarken onun içinde kırılmış kaşağıyı gördü; Dadaruh'u yanına çağırınca çok korktu.

Bu parçanın anlatımında aşağıdakilerden hangileri bir arada kullanılmıştır?

- A) Açıklama – karşılaştırma
- B) Betimleme – örneklendirme
- C) Açıklama – tartışma
- D) Betimleme – öyküleme
- E) Öyküleme – örnek verme

OLAY METİNLERİNDE ANLATICI TÜRLERİ

Olay anlatımına dayalı metinlerde olayları, kişileri, mekânı okurlara anlatan kişiye **anlatıcı** denir.

İki grup anlatıcılardan söz edilebilir.

1. Birinci Kişi Ağızından Anlatım

Birinci kişili anlatımlarda anlatıcı kendi başından geçen veya içinde bulunduğu bir olayı anlatır. Bu tür anlatımda anlatıcı, olayları yaşayan ve yaşadıklarını da anlatan kişi durumundadır. Bu tür anlatımlarda çoğu zaman birinci tekil şahıs (ben) veya birinci çoğul şahıs (biz) ekleri kullanılır.

Örnek

İstiklal Caddesi'nde yürürken gözüm bir hanın alt katındaki pencereye ilişti. Camdan birtakım eski kitaplar görünüyordu. Merak ettim. Aslında işim de olmadığı için hana girdim, o kitapların bulunduğu dükkâna yöneldim. Burası bir sahaftı. Bütün raflar eski kitaplarla doluydu ve ben onları incelemek istiyordum. Ama o gün ancak beş kadar kitabı inceledim ve iki tanesini satın aldım. Sahaftan çıkarken ben buraya daha çok gelir giderim, diye düşündüm.

Örnek

Hiç kimseyi uyandırmamak için sessizce içeri girdim. Herkes uyumuştı. Ayakta bir ben vardım. Üst kata çıkan merdivenlerden yavaşça çıkmaya başladım. Tam o sırada odalardan birisinin kapısı açıldı. "Kim var orada?" diye bir ses duyuldu.

2. Üçüncü Kişi Ağızdan Anlatım

Üçüncü kişili anlatımlarda anlatıcı genellikle duyduğu veya gördüğü olayları anlatır. Bu tür anlatımda anlatıcı, olayları gözlemci olarak ele alır ya da bildiği, duyduğu bir olayın anlatıcısı durumundadır. Bu tür anlatımlarda çoğu zaman üçüncü tekil şahıs (o) veya üçüncü çoğul şahıs (onlar) ekleri kullanılır.

Örnek

Hava çok soğuktu. Kar yağıyordu. Âdeta her yer buz kesmişti. Sokakta bir küçük satıcı kız vardı. Üşüyerek kâğıt mendil satıyordu. Neden sonra çok üşümüş olacak ki bir binanın girişine sığındı. Ve oracıkta uyuyakaldı.

Örnek

Yüzündeki asıklık bir şeyler olduğunun habercisiydi. Hiç durumunu bozmadan, paha biçilmez kitaplarım vardı, onlar kaybolmuş, dedi. O, bu durumda ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Birden kendini hiç bir şey yapamaz hissetmişti.

OLAY METİNLERİNDE ANLATICI BAKIŞ AÇILARI

Olaya dayalı metinlerde anlatıcının başvurduğu üç tür bakış açısı vardır.

1. Hâkim (İlahi - Tanrısal) Bakış Açısı

Bu bakış açısında anlatıcı olayların gelişiminden, kahramanların neler düşündüğüne, ileride neler olacağına kadar her şeyi bilir. Üçüncü kişili anlatımla oluşturulur.

Örnek

Bu, her gece uykusunda onu kurtarmak için birçok geminin pupa yelken geldiğini gören zavallı eski bir Türk forsasıydı. Tutsak olalı kırk yılı geçmişti. Otuz yaşında, dinç, levent, güçlü bir kahramanken Malta korsanlarının eline düşmüştü. Yirmi yıl iki ayağından zincirle rutubetli bir gemide kürek çekti, yaşadı. Güneş, rüzgâr, fırtına onun granit vücudunu eritemedi. "Artık iyi kürek çekemez!" diye onu bir adada bir çiftçiye sattılar. On yıl çalıştı. Bütün umudu, doğduğu yere, Edremit'e kavuşmaktı.

2. Kahraman Bakış Açısı

Roman ve hikâyelerdeki olayların, kahramanlardan biri tarafından anlatıldığı bakış açısidir. Kahraman bakış açısında 1. kişi ağız kullanılır. Bu bakış açısında kahraman hem olayları yaşar hem de değerlendirir.

Örnek

Caddeye doğru yürürken hava kararmak üzereydi. Otobüse binip eve gidecektim. Durakta beklerken bir an düşüncelere daldım. Aslında her gün aynı şeyleri yapıyordum. Sabah işe git, akşama kadar çalış. İşten çıkınca caddeye yürü ve otobüsle eve git. Bu rutin zinciri kırmalıyım. Hayatıma farklılık katmalıyım. Ama bu nasıl olacak, bilmiyordum.

Örnek

Pazar günü Topkapı Sarayı'na gitmeye karar verdim. Eskiden ayda bir kere gittiğim bu yere son yıllarda gitmemiştim. Bundan dolayı bir hayli heyecanlıyım. Uzun bir yolculuktan sonra saraya ulaştım ve sarayı gezmeye başladım. Ne kadar özlemişim bu tarih kokan yapıyı, içinde sergilenenleri size anlatamam.

3. Gözlemci Bakış Açısı

Bu bakış açısında olaylar nesnel bir bakış açısıyla anlatılır. Anlatıcı olayları bir kameraman tarafsızlığıyla yansıtır. 3. kişili anlatım vardır.

Örnek

Sevimli bir kedi, balıkçı tezgahının etrafında dönüyordu. Balık almaya gelen bir müşteri bu durumu fark etti. Kendine balık aldıktan sonra içinden iki üç tane balığı çıkartıp kedinin önüne koydu. Kedi balıkları afiyetle yemeye başladı.

Örnek

Hava alanının pisti uçaklarla doluydu. Görevli personel uçakları itinayla yönlendiriyordu. Saati gelen uçağı kalkış alanına çekiyorlardı. Yolcular eşyalarını bagaj kısmına teslim edip uçağın merdivenlerine doğru yürüyordu. Burada bu hareketlilik hemen hemen her gün böyle yaşanıyor.

ANLATIM TEKNİKLERİ

Genellikle anlatmaya ve göstermeye bağlı metinlerde anlatımda çeşitli yöntemlere başvurulabilir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. İç Konuşma (İç Diyalog) Tekniği:

Yazarın anlatmak istediği duygu ve düşünceleri anlatıcının / kahramanın kendi ağzından, kafasından geçen sessiz / iç konuşmalar şeklinde okuyucuya vermesine iç konuşma tekniği denir. Kahraman, kendi kendine konuşur gibidir yalnız düşünceleri düzenlidir. Öyküleme ve betimleme anlatım biçimlerinin kullanıldığı öykü, roman, destan, masal vb. anlatmaya bağlı metin türlerinde kullanılan bir çeşit anlatım tekniğidir.

Örnek

Saat yine geç oldu. Eve geç kalacağımı ona söylesem mi? Yok canım, uyuyor dur o şimdi. Uyandırmayayım, telaşlanmasın. Hem bu iş niye uzadı böyle, her zaman böyle can sıkacaksa işimiz var.

2. Diyalog (Karşılıklı Konuşma) Tekniği:

Öyküleme ve betimleme anlatım biçimlerinin kullanıldığı öykü, roman, destan, masal vb. anlatmaya bağlı metin türlerinde karşılıklı konuşma biçiminde anlatım yapılmasına **diyalog tekniği** denir. Yine tiyatrodan da çokça görülür. Romanlarda ve hikâyelerde

de genellikle anlatma ve gösterme teknikleri bir arada kullanılır. Diyalog tekniği, hikâye ve romanlarda en çok kullanılan anlatım teknikleri arasındadır.

Örnek

Babası olsa gerek yaşlıca bir adam: Kızım Necla, neredesin, neden gelmiyorsun diye seslendi. Geliyorum baba, cevabı gecikmedi. Necla içeri girdi, çay tepsisindeki bardakları dağıttı, boğazını temizledi: Bugün bir sürprizim var size, dedi. Babası, hayrolsun kızım, diyebildi tahmin ettiği şeyi söylemesinden çekinerek.

Örnek 2

Aşağıdakilerden hangisinin anlatımında farklı bir bakış açısı kullanmıştır?

- Kıtap fuarına binlerce kişi katıldı. Bu kadar insandan biri de İrem'di. O da kitapçıların neredeyse hepsini dolaştı. On kadar kitap aldı ve mutlu bir şekilde evinin yolunu tuttu.
- Genç adam dişlerinden rahatsızdı. En sonunda dişçiye gitmeye ikna olmuştu. Çünkü dişçiden korkuyordu. Bekleme salonunda tedirginliği yüzünden anlaşılıyordu.
- Uzun uzun kuşları seyrederdi. Beşiktaş vapuruna bindiğinde yolculuk boyunca onlara simit parçaları atardı. Yaşadığı bu zevki her defasında etrafındakilere anlatırdı.
- Tren istasyona yanaşmıştı. Biraz durduktan sonra trene binmek için harekete geçtim. Yıllar sonra sevdiğim bu şehirden ayrılacaktım. Çok üzülüyordum ama bu bir zorunluluktan.
- Çocuklar bahçede bir yavru kuş buldular. Kanadı kırıkta. İlk önce onu yemle beslediler, ardından veterinerine götürüp kuşu tedavi ettirdiler. İyice iyileştikten sonra tekrar tabiata saldılar.

II. DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

Parçada anlatılanları daha anlaşılır hâle getirmek, okuyucuyu etkilemek ve onların ilgisini çekmek gibi amaçlarla, düşünceyi geliştirme yollarından faydalanılır.

Düşünceyi geliştirme yolları daha önce gördüğümüz "betimleme, öyküleme, açıklama, tartışma" gibi anlatım yöntemlerinin içinde kullanılarak anlatım zenginleştirilir.

1. Tanımlama

Bir kavram ya da varlığın ne olduğunun açıklanmasına **tanımlama** denir. Genellikle açıklayıcı ve tartışmacı anlatım tekniklerinde tanımlamadan yararlanılır.

Tanımlama öznel ya da nesnel olabilir. Tanım, “Bu nedir?” sorusuna cevap verir.

Örnek

Empati; bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlayabilme yetisidir. Bu yeti daha iki aylık bir bebekken oluşuyor. Büyürken de yakınlarımızın davranışlarını taklit ederek gelişiyor. Dolayısıyla, çevremizde gördüğümüz davranışların, iletişim kurma yetimiz üzerinde doğrudan etkisi bulunuyor.

Örnek

“Sanat eserlerinin zayıf ve güçlü yönleri göz önünde bulundurularak bir eserin gerçek değerini ortaya koyma amacıyla yapılan değerlendirmelere eleştiri adı verilir. Eleştiri, nesnel olmalı ve okuyucuya doğru bir şekilde kılavuzluk etmelidir. Ayrıca eleştirmen de hangi sanat eserini eleştirecekse o sanat dalının gerektirdiği donanımına sahip olmalıdır.”

Bu parçada “empati” hakkında bilgi verilmiş. Bu bilgi verilirken empatinin tanımı verilerek düşünceyi geliştirme yollarından “tanımlamadan” yararlanılmıştır.

Örnek 3

Sosyoloji, çevremizde olup bitenleri anlamamızı ve kendi yaşantımızla toplumsal süreçler arasında ilişki kurmamızı sağlayan bir alandır. Sosyoloji, çevremizdeki toplumsal kurallar, kültürel normlar, yoksulluk, ayrımcılık gibi olguların belirli tarihsel süreçlerle şekillenmiş olduğunu, dolayısıyla kaçınılmaz olmadığını gösterir. Bu özelliğiyle doğru bildiklerimizi sorgulamaya açarak bizlere başka bir dünyanın mümkün olduğunu gösterir, özgür ve demokratik bir toplum oluşturabilme konusunda bizleri donanımlı hâle getirir.

Bu parçanın anlatımında aşağıdaki anlatım türlerinin hangilerinden yararlanılmıştır?

- A) Açıklama – betimleme B) Tanımlama – örnek verme
C) Açıklama – örnek verme D) Betimleme – Öyküleme
E) Açıklama – Tanımlama

2. Karşılaştırma

Birden fazla varlık ya da kavram arasındaki benzerlik veya farklılıkları ortaya koymak için kullanılan anlatım yoluna **karşılaştırma** denir. Daha çok tartışmacı ve açıklayıcı

anlatım içinde kullanılan bu yöntemde, varlıkların farklı ya da ortak yönleri ele alınır.

Örnek

Hikâye yaşanmış ya da yaşanabilecek olayları sınırlı bir şekilde anlatan yazı türüdür. Hikâyede kısa bir olay ele alınır. Kişi sayısı az, olayların geçtiği mekân dardır. Hikâye bu özelliklerinden dolayı kısa bir yazı türüdür. Romanda durum biraz farklıdır. Romanda anlatılan olaylar ayrıntılıdır. Buna bağlı olarak kişi sayısı fazla, olayların geçtiği mekânlar da geniştir. Bundan dolayı romanlar uzun yazılardır.

Bu parçada “hikâye ile roman” karşılaştırılmıştır.

Örnek

Yıllar önce Beşiktaş'ta üniversite okumuştum. Dersten çıkınca hemen denizin kıyısındaki balıkçıların yanına gidip onların denizle aralarındaki o kuvvetli bağı seyredirdim. Yıllar sonra o deniz kıyısına gittiğimde ne balıkçı kalmıştı ne de aralarındaki kuvvetli ilişki. Her yeri beton yığını yaptıkları gibi deniz kıyısı da bundan nasibini almıştı. Denizin kıyısına bile yaklaşamaz olmuştuk.

3. Örneklendirme

Bir düşüncenin somut hâle getirilerek daha anlaşılır kılınması için anlatılan konuyla ilgili örnekler verilmesine **örneklendirme** denir. Genellikle ilk önce düşünceler ifade edilir, daha sonra bu düşünceleri kuvvetlendirmek ve anlaşılır hâle getirmek için örnekler verilir.

Örnek

Sanatçıların topluma karşı birtakım sorumlulukları vardır. Bir sanatçı içinde yaşadığı topluma eserleriyle ışık tutmalıdır. İnsanlara kılavuzluk etmeli, onları iyiye, güzele, doğruya yönlendirmelidir. Tanzimat sanatçılarından Ahmet Mithat, yazdığı bütün eserlerinde toplumu eğitmek ve onları bilinçlendirmek amacını gütmüştür. Tüm sanatını bu yol uğruna icra etmiştir.

4. Tanık Gösterme

Parçada anlatılan bir düşünceye okuyucuyu inandırmak için tanınan ve görüşlerine itibar edilen kişilerin sözlerinden alıntı yapılmasına **tanık gösterme** denir.

Tanık göstermede kişinin yalnızca ismini yazıda kullanmak yeterli değildir. Bu, örnek-
lendirme olur. Tanık göstermede esas olan kişinin sözünü vermektir.

İlk önce yazar kendi fikirlerini sıralar daha sonra tanınmış kişinin sözünü inandırıcılı-
ğı artırmak için kullanır.

Örnek

İnsanlar yaşam boyu nice mutluluklar ve nice acılar yaşar. Bu hayatın kaçınıl-
maz bir sonucudur. Önemli olan yaşanan bu mutlulukları ve acıları paylaşabile-
ceğimiz insanların olmasıdır. Bu konuda Çiçero ne güzel söylemiş: "Paylaşılan
bir mutluluk iki kat olur, paylaşılan bir acı yarıya iner."

Örnek

"Her insan belli konularda birtakım fikirlere sahiptir. Bu fikirlerini insanlar arasın-
da paylaşır. Bu yolla üzerine birtakım sorumlulukları alır. Bu yüzden ifade ettiği-
miz fikirlere dikkat etmeliyiz. Bu konuda Ahmet Hamdi Tanpınar da şöyle diyor:
"Sorumluluğunu taşıyacağın fikrin adamı olmalısın."

Bu parçada yazar, fikrini kuvvetlendirmek için ünlü bir yazardan alıntı yaparak
tanık göstermeden yararlanmıştır.

5. Alıntı Yapma

Alıntı yapma, sözlü ve yazılı anlatımda bir başka yazar ya da şairden aynen aktarıla-
rak kullanılan, yazıda tırnak ya da ayraç (parantez) içinde gösterilen söz, cümle, bö-
lümlerdir. Alıntı yapma bir düşünceyi geliştirme yöntemi olarak kullanılabilir. Amaç,
metin yazarının kendine destek sağlaması, düşüncesine kanıt bulmaya çalışmasıdır.

Örnek

Divan edebiyatı Türk-İslam edebiyatı süreci içinde gelişmiş bir edebiyattır. Uzun
süre kullanılmıştır. Sonrasında "kötü" ilan edilerek yüzüne bakılmamıştır. Oysa
mazmun kullanımı, imaj özellikleri, mecazlı söyleme ve edebî sanatları kullan-
ma özellikleriyle hâlâ o düzeye ulaşamamıştır. Dönemi geçmiştir ancak esteti-
ğini korumaktadır. Bu konuda ünlü bir şair şöyle söyler: "Bir toplumsal düzenin
yıkılması, o toplumsal düzenin omurgası hatta iskeleti olan ideolojinin yürürlük-
ten kalkması, bu toplumsal düzen ve şu ideolojinin zaman ve mekânında yara-
tılmış sanat yapıtlarının da estetik nitelik ve değerlerini yitirmesine yol açmaz."

Örnek 4

Fethiye, Türkiye'nin en güzel yerlerinden biri. Bir de konu tatil olduysa neredeyse ne
ararsanız var. Deniz, güneş, kum açısından sadece ülkemizin değil dünyanın en de-
ğerli yerlerinden. Tarihî yerler açısından baktığınızda ise neresine bakarsanız karşı-
nıza ya bir antik kent ya bir tarihsel yapı ya da değerli bir anıt çıkıyor. Doğal güzellik-
ler açısından ise zaten büyüleyici; koylar, kanyonlar, vadiler, dağlar ve ormanlar böl-
genin en çarpıcı güzelliklerini sergiliyor. Bu güzellikleri görebilmek için Fethiye'ye en
az birkaç defa gitmek gerek. Kelebekler Vadisi, Kabak Koyu, Ölüdeniz ve Likya Yolu
zaten sizde bağımlılık yapar.

Bu parçanın anlatımıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Örneklendirmeden yararlanılmıştır.
- B) Öznel anlatım söz konusudur.
- C) Açık, yalın bir anlatımı vardır.
- D) Tanık göstermeye başvurulmuştur.
- E) Açıklayıcı anlatımdan yararlanılmıştır.

6. Sayısal Verilerden Yararlanma

Bir parçada, düşüncenin daha iyi anlaşılabilmesi ve kanıtlanabilmesi amacıyla metin-
de istatistiksel sayı, anket ya da grafik bilgilerinden yararlanmaya sayısal verilerden
yararlanma denir.

Örnek

"Günümüzde futbol, erkekler arasında diğer spor dallarından daha çok tercih edi-
liyor. Ankara'da bir lisede erkek öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada her
on erkekten sekizi hem oyun olarak hem seyir olarak futbolu tercih ettiğini söy-
lemiştir. Kalanların da yüzde ellisi seyir olarak futbolu öteki sporlara tercih ettiği-
ni belirtmiştir."

Bu parçada öğrenciler üzerinde bir araştırma yapıldığı anlatılmış, Bu araştırma
ile ilgili sayısal veriler paylaşılmıştır.

7. Benzetme

Bir kavramı ya da varlığı başka bir kavram ya da varlığın özellikleriyle anlatmaya **benzetme** denir.

Örnek

“Okumadan yazmak temelsiz duvar gibidir. Böyle yazılar tarihin karanlığında boğulmaya mahkûmdur. Bir eser ortaya koymak istiyorsak önce bolca okumalı sonra okuduklarımız üzerinde değerlendirme yapmalıyız. Böylece zihnimizi yazmaya hazırlamış oluruz.”

Bu parçada okumadan yazma işi temeli olmayan binaya benzetilmiş. Bu yolla benzetme tekniğinden yararlanılmıştır.

Örnek

“Şehrin yüksekçe bir yerinden şehre bakıyorum. Her tarafta insanlar karıncaları andırır bir şekilde bir yerlere yetişmenin telaşını yaşıyorlar. Kimi evine, kimi işine, kimi de eğlenmeye gidiyor sanırım. Sonuç olarak herkeste bir telaş, herkeste bir yetişme kaygısı görülüyor.”

Bu parçada insanlar karıncalara benzetilerek benzetme tekniğinden yararlanılmıştır.

8. Somutlaştırma

Soyut, anlatılması güç kavramları başka kavramlar aracılığıyla görünür kılmaya **somutlaştırma** denir. Hâkim anlatım biçimi kullanılırken düşünceyi genişletme biçimi olarak somutlaştırmadan yararlanılır. Düşünceyi kolayca kavratmak amacıyla başvurulmuş somutlaştırma daha çok örnekleme ve benzetmeler yoluyla yapılır.

Örnek

Teknoloji alanındaki ilerlemeler çok uğraş gerektiren bir alan. Bu çalışmalar, iğneyle kuyu kazmaya benziyor. Bir de sonuca ulaştınız mı suyun dalgaları gibi size katlamalı bir getiri sağlıyor. Daha güncel olarak uzay çalışmalarına yatırım yapıyorsunuz, sonrasında internet teknolojisini keşfediyorsunuz ve yeni bir çağa kapı aralıyorsunuz.

Örnek 5

Doktor, bir haftadır evinden hiç çıkmamış; yardımcı kadın, yemek ve diğer ihtiyaçlarını sağlamıştı. Evin önündeki çevresi yüksek duvarlarla kaplı, duvarları beyaz badanalı avludaki yaşı bir insandan daha fazla olan birkaç ağaç dertlerini ve sızlanmalarını dinlemişti. Kibirli bakışlarıyla bu asırlık çınarlar, bir anne gibi, doktoru yaz güneşinin yakıcılığından koruma telaşına girmişti. Avlu kapısına doğru büyüyen kırmızı asma gülleri yüzünü güldüren bir dost, gerçek yaşama açılan bir pencere olmuştu. Yağmur damlalarının goncalara dokunması bile doktora neredeyse kıskançlık vermişti.

Bu parçanın anlatımında aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- A) Benzetme
- B) Somutlaştırma
- C) Örnekleme
- D) Hâkim bakış açısı
- E) Birden çok duyuya özgü ayrıntıya yer verme

ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Yazar tarafından parçanın anlatımında kullanılabilen veya yazının taşıdığı ya da taşıması gereken özellikleri ifade etmeye yarayan bazı kavramlar vardır. Şimdi bu kavramları inceleyeceğiz.

1. Doğallık

Duygu ve düşüncelerin anlatımında yapmacıksız, günlük yaşantıda olduğu gibi sanat yapmadan, süs ve özentiden uzak bir üslubun kullanılmasıdır.

Doğallık bir metnin inandırıcılığını etkileyen en önemli kavramlardandır. Eğer metinde bahsedilen konuya uygun bir üslup kullanılmazsa eser inandırıcılığını, doğallığını büyük ölçüde yitirir.

2. Duruluk

Anlatımda gereksiz herhangi bir sözcüğün bulunmamasıdır. Duruluğa sahip bir metinde gereksiz söz tekrarlarına yer verilmez.

3. Açıklık

Bir parçada anlatımın hiçbir tartışmaya yol açmaması gerekir. Tek bir anlatımdan birden çok yorum çıkmamalı, her okuyan aynı şeyi anlamalıdır. Açıklığın olmadığı anlatımlarda okuyucular parçadan farklı farklı anlamlar çıkarabilir.

Gereksiz sözcük kullanımları, anlaşılmayı zorlaştıran yabancı sözcükler, gereğinden uzun cümleler, anlatım bozuklukları metinlerdeki açıklığı bozan unsurlardır.

4. Akıcılık

Anlatımın pürüzsüz olması, hiçbir engelle uğramadan akıp gitmesi demektir. Anlatım da akıcılığı, bir nehrin akıp gitmesine benzetebiliriz. Bir metnin dili bir nehir gibi akıp gitmelidir.

Yine gereksiz sözcük kullanımı, ses akışını bozan ses veya sözcüklerin kullanımı, söylenmesi zor olan sözcük kullanımı bir metnin akıcılığını bozabilir.

5. Yalınlık (Sadelik)

Anlatımın süsten, sanatlı, söyleyişten uzun ve anlaşılması zor sözcüklerden uzak olmasıdır. Yalın bir metnin dil ve ifadesi süssüzdür.

6. Özgünlük

Anlatımın ve düşüncelerin başka bir anlatıma veya düşünceye benzememesi, hiçbir yapıtı veya düşünceyi taklit etmemesidir. Özgünlük anlatımın içeriğinde ve anlatımın üslubunda olabileceği gibi her ikisinde de olabilir.

7. Özlülük

Az sözle çok şey anlatmaktır. Anlatım söz yığınının uzaktır ve metin özet bir nitelik taşır.

Bir metinde özlülük ilkesinin olması metinde anlamsal derinliği ifade eder. Böylece anlatım okuruna düşünme ve metinden yeni çağrışımlar çıkarma olanağı sunar.

8. Sağlamlık

Anlatımın dil bilgisi kurallarına uygun olmasıdır. Öge eksiklikleri, eklerin yanlış kullanımı, noktalama hataları bir metin sağlamlığını engeller.

9. Tutarlılık

Anlatımın mantık kurallarına uyması, duygusal ve düşünsel çelişkiler taşımaması, konudan sapılmaması tutarlılık kavramıyla tanımlanır.

10. İnanırcılık

Anlatımın bir mantık çerçevesi içinde duyguların sıcak, düşüncelerin olabildiğine açık, anlatımın doğal ve özgün olmasıdır.

11. Sürükleyicilik

İlgiyi canlı tutan, okuyucuda merak duygusu uyandıran anlatımlar sürükleyici anlatımlardır.

12. Ulusalılık (Yerellik)

Ulusal olan anlatımlar sadece bir ulusun özelliklerinden bahseder. Yerel unsurlar metinlerin her yerinde görülür. Yabancı ulusların özelliklerinden, kültürlerinden bahsedilmez.

13. Evrensellik

Bir sanat eserinin, bir metnin bütün insanlığa hitap edecek konuları işlemesidir. Evrensellik içeren cümle ve metinlerde “tüm, bütün, herkes, genel” sözcükleri çok fazla yer alır.

Örnek 6

Eserlerinde her türlü gereksiz sözcükten kaçınıyor. Sıfatlardan, aşırı düşsel öğelerden, ağdalı ifadelerden de kaçınıyor. Eserlerinde bir de insanları aydınlatma gibi bir amaç da hissediliyor. Ancak eserlerinde bir eksiklik var. Sanki daha önce bu eserleri okumuş gibi bir duyguya kapılıyorum. Bu eserler bana başka eserleri anımsatıyor.

Bu parçada bahsedilen eserlerde bulunan eksiklik aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Doğallık B) Tutarlılık C) Açıklık
D) Özlülük E) Özgünlük

PARAGRAFTA DUYULAR

Yazar paragraf oluştururken “görme, işitme, dokunma, koklama, tatma” gibi duygulardan yararlanabilir.

Örnek

Her yaz yoğun iş temposundan uzaklaşmak amacıyla Kocaeli’ndeki dağ evime giderim. Yemyeşil ve büyük ağaçların arasındaki bu yer benim rehabilitasyon yerimdir. Sabahları dağdan esen serin rüzgârlar menekşe kokularını evimize kadar getirir. Bu enfes çiçek kokularıyla ve kuşların cıvıltılarıyla uyanırım. Burası benim yeryüzündeki cennetimdir.

Bu parçada “yemyeşil ve büyük ağaçlar” ifadesiyle görme duyusundan; “serin rüzgârlar” ifadesiyle dokunma duyusundan; “menekşe kokuları” ifadesiyle koklama duyusundan; “kuşların cıvıltıları” ifadesiyle işitme duyusundan yararlanılmıştır.

I. PARAGRAFİN ANLAMI

1. Paragrafta Konu

Bir parçada üzerinde durulan, hakkında yazı yazılan her türlü olay, durum veya kavrama **konu** denir. Konu yargı niteliği taşımayan genel bir kavramdır.

Parçanın konusu bulunurken şunlara dikkat etmeliyiz.

- Parçada en çok tekrarlanan anahtar sözcükler üzerinde durulmalıdır.
- Konu, genellikle paragrafın giriş bölümünde verilir.
- Konu cümlesi paragrafın tamamını kapsayıcı nitelikte olmalıdır.

Paragrafta konu ile ilgili soru kökleri şu şekildedir.

Bu parçanın konusu aşağıdakilerden hangisidir?

Bu paragrafta ne üzerinde durulmaktadır?

Bu parçada aşağıdakilerin hangisinden söz edilmektedir?

Bu paragrafta aşağıdakilerin hangisinden yakınılmaktadır?

Örnek

“İyi bir okuyucu nasıl olunur? Bu soru yıllardır insanlar arasında düşünülen, tartışılan bir sorudur. İyi okuyucu ilk önce ilgi duyduğu türde kitaplar okumalıdır. Bu yolla okuduklarından daha iyi sonuçlar çıkarabilir. Okurken dikkatini çeken yerleri not almalıdır. Çünkü kitap bittikten sonra bu notlar vasıtasıyla kitapta ifade edilen birçok bilgiyi tekrar hatırlama olanağına sahip olur. İyi bir okuyucu en azından burada saydığım kriterleri dikkate almalıdır.”

Bu parçada üzerinde yoğunlaşılan kavram paragrafın ilk cümlesinde verilen “iyi bir okuyucu nasıl olunur?” düşüncesidir. Paragrafın diğer bölümlerinde düşünce geliştirilmiştir. Dolayısıyla bu parçanın konusunun “iyi bir okuyucunun nitelikleri” olduğunu söyleyebiliriz.

Örnek

“Garip akımı şairleri her türlü kalıptan, şekilden kurtulmak istemiştir. Şairlerin amacı sanatı içlerinden geldiği gibi icra etmektir. Böylece sıradan insanların içlerinden geçenleri ve sosyal hayatta yaşadıkları olayları yalın bir şekilde şiirlerine yansıttıklarını düşünmüşlerdir.”

Bu parçanın konusu: Garip şairlerinin amacı

Tema

“Tema” için en genel anlamda şiirde ele alınan ana duygu, diyebiliriz. Düz yazıda olduğu gibi şiirde de üzerinde yoğunlaşılan bir konu (duygu) vardır.

Şiirde, şairin okuyucuya iletmek istediği duyguya ana duygu (tema) denir. Ancak bazen ana duygu olay, duygu ve betimleme paragraflarında da verilebilir. Örneğin; sevinç, özlem, ayrılık, yığıtlık, dostluk, mutluluk...

Örnek

Oyun ortağım, sevdiğim, yarıcım,
Bu işe elimiz bulandı bir kez,
Üzme kendini, aldırma, dolaş, gez!
Horozcuk otları açtı bahçede.
Çay süzgecim kırıkça gönlüm büyük
Cebim delikse, boş ver, sevgimiz var.
Yaprak sapı gibi ince boyunlum,
Garip kuşun kanadında gelirim,
Bekle beni en yüce yükseltide!

Oktay Rifat

Tema: Umut etme.

Örnek 1

Toplumların birliktelik süreçleri dil sayesinde oluşmakta ve yine dil sayesinde devam etmektedir. “Her insan öteki insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduğundan, başlangıçtan beri insanlar aralarında topluluklar kurmuşlar, yasalar koymuşlardır. Bu topluluklar da sonraki toplumların düzenli, yasalı yaşamını hazırlamıştır.” Dil de insanların bu birlikte yaşamalarını sağlayan temel yapı taşıdır. Çünkü toplumu oluşturan bireyler toplumu oluşturan bütün öğeleri dil sayesinde işleyerek nesilden nesile aktarmaktadır. Dil ve toplum birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Çünkü diller toplumların ruhsal özellikleri sonucu oluşurlar ve belli sınırlar içinde ilerlerler. İnsan topluluklarını en doğru anlamının yolu yine dili anlamaktan geçer.

Bu parçada aşağıdakilerin hangisinden söz edilmektedir?

- Dil ve toplum arasındaki ilişkiden
- Toplumların dil kullanımındaki bakış açılarından
- Bazı toplulukların dile olan mesafeli yaklaşımından
- Dilin hangi durumlarda daha etkili olduğundan
- Bireylerin içinde doğduğu toplumun dilini kullandığından

2. Paragrafta Başlık

Bir parçada, metinde anlatılanları en iyi kapsayan, birkaç sözcükten oluşan sözcük grubuna **başlık** denir.

Başlık, ilgi çekici olmalıdır. Başlığı okuduğumuzda konu hakkında bilgi vermeli, kapsayıcı olmalı ve ana düşünceyi çağrıştırmalıdır.

Örnek

“Sinema insanlar tarafından yoğun bir şekilde takip edilen bir sanattır. Sinema toplumla iç içe olan insanların kendilerinden bir şeyler buldukları bir ayna niteliğindedir. Sinema verdiği mesajlar vasıtasıyla topluma yön verir. Onların algılarını şekillendirir. Hayata daha bilinçli bakabilmelerini sağlar. Sineması gelişmiş toplumlar güçlü toplumlardır. Onlar geleceğe daha sağlam adımlarla ilerler.”

Bu parçayı okuduğumuzda sinemadan bahsedildiğini görüyoruz. Ayrıca sinemanın toplum üzerindeki etkileri üzerinde de durulmuştur. Bu bilgilerden yola çıkarak bu parçaya “Sinema ve Toplum” başlığını koyabiliriz.

Örnek

“İyi bir yazarın bütün ustalığı anlattıklarını karşısındaki kitlenin anlayıp özümseyebileceği şekilde ifade edebilmesidir. Bir eser size bir şeyler katabiliyorsa, düşüncelerinizi olumlu yönde etkileyebiliyorsa usta bir yazarın elinden çıkmıştır.”

Bu parçaya en uygun başlık: Usta Yazar

Örnek 2

Edebiyat, insanın ortaya koyduğu en eski sanat dallarından biridir. İnsan kendini bildi bileli güzel söz söylemeye eğilimli olmuştur. İlk yazılı metinlerin ve hatta ilk konuşmaların şiir formunda olması, “şiir dilinin konuşma dilini öncelemesi” bu eğilimin göstergesidir. Güzel söz söyleme eğilimi, insanın güzele eğiliminden kaynaklanır. Platon’un Şölen diyalogunda, güzellik ve güzel söz söyleme kavramları arasında kurduğu ilgi, edebiyatı ortaya çıkaran gücün anlaşılmasına da katkı sağlayabilir. Buna göre “sevginin kılavuzluğuna kendisini bırakanlar”, “bereketin ve yaratıcılığın tohumunu kendi canlarında taşıyanlar” ürün yaratıcılığı için “güzelliğin beşiğini” ararlar. Karşılaştıkları güzellikler, içlerindeki yaratıcılık gücünün düğümünü çözer, bu yönde sahip oldukları enerjiyi harekete geçirir. Böylece yaratıcılık tohumu büyür ve giderek bir ağaca dönüşür.

Bu parçaya getirilebilecek en uygun başlık aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sanatçı Ruhı
- B) Güzel Yaşamın Önemi
- C) Şiirsel Söyleyişin Güzelliği
- D) Yaratıcılık İçin Gereken Şartlar
- E) Güzelliğin Yaratıcılığa Etkisi

3. Paragrafta Ana Düşünce (Ana Fikir)

Yazar ve şairler seçtikleri bir konu ya da tema aracılığıyla belli bir anlatım yöntemiyle okuyucusuna bir mesaj ulaştırır. Parçada okuyucuya verilmek istenen bu mesaja **ana düşünce (fikir)** denir.

Ana düşüncenin özellikleri

- Ana düşünce bir yargı bildirir, cümle hâlinde.
- Metin okunduğunda herkesin vardığı ortak düşüncedir.
- Ana düşünce cümlesi bütün parçayı özetler nitelikte olur.

Paragrafta ana düşünce şu şekilde bulunur:

- Paragrafta ilk önce konu bulunur, konu genellikle birkaç sözcükten oluşur.
- Parçada özetleyici kavramlar varsa belirlenmeli çünkü "kısaca, özetle, sonuç olarak, aslında" gibi ifadelerden sonra genellikle ana fikir cümlesi gelir.
- İyi bir paragrafta ana düşünce, ilk cümleden, son cümleden veya parçanın bütününden çıkartılabilir. Paragrafta diğer cümleler ise yardımcı düşüncelerdir.
- Parçada ana düşünce bulunurken şu sorulara cevap aranmalıdır:
 - Bu parça hangi amaçla yazılmıştır?
 - Parça bize ne anlatmak istemektedir?

Örnek

"Doğu edebiyatını destansız düşünemeyiz. Yıllarca yaşadıkları her şeyi, her olayı, her düşünceyi destan biçiminde anlatmıştır Doğu insanı. Büyükler çocuklarına hep destan anlatmış, böylece kendi kültürlerini nesilden nesile taşımışlardır. Geçmişte yaşamış ve önemli işler yapmış insanları hep destanlarda dinlemişlerdir. Kısaca Doğu edebiyatı ve insanı destana hayatlarında önemli bir yer ayırmışlardır."

Paragrafın ana düşüncesi: Doğu insanının yaşamında "destan" türünün önemli bir yeri vardır.

Örnek

"Edebî eserlerin çevirileri yıllarca tartışılmış ve hâlâ tartışılan bir konudur. Bunun üzerinde yüzlerce şair ve yazar fikirlerini değişik ortamlarda ve makalelerde dile getirmiştir. Bu konuda Sartre'ın görüşü hoşuma gider. Ona göre bir dilden başka bir dile doğal olarak bir çeviri yapılabilir ancak burada önemli olan çeviriyi kimin yapacağıdır. Yine Sartre'a göre çeviri yapacak kişi ilk önce iyi bir sanatçı olmalı ve iki dile de en üst seviyede hâkim olmalıdır. Yoksa çevirisi yapılan eserle yapılan çeviri birbirinden farklı eserler olarak ortaya çıkacaktır. Bu da edebiyatın kirlenmesi demektir."

Bu parçanın ana düşüncesi: Çeviri yapacak kişinin hem sanatçı hem de iki dili çok iyi biliyor olması gerekmektedir.

Örnek 3

Arkadaşlık, yediden yetmişe her dönemde önemlidir. Yetişkinler nasıl hayata dair düşüncelerini çay sohbetlerinde yapıyorsa çocuklar da hayata dair ilk izlenimlerini arkadaş çevrelerinde edinirler. Çocuğun olaylara başka birinin görüşü açısından bakabilmesi; başka bir insanın tutum, duygu ve güdülenmelerine ilişkin anlayışına dayanarak kendi davranışlarını düzenleyip çevresine uyum sağlamasına fırsat verir. Bu bilişsel gelişimler; sosyal becerilerin ve etkili kişisel ilişkilerin temelini oluşturan iki yeterliliği, çocuğun duygudaşlık kapasitesini ve sosyal yargıda bulunma gücünü artırır. Ayrıca arkadaşlar, sürekli kafalarını kurcalayan ve büyük önem taşıyan "Nasılım?" sorusunun cevaplandırılmasında kendilerini kıyaslayabilecekleri ve değerlendirebilecekleri çok önemli bir ölçüttür.

Bu parçada arkadaşlık ile ilgili asıl anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Her insan doğru arkadaşı bulmak için bazı olumsuz deneyimler yaşayabilir.
- B) Her çocuk başka çocukların kendisiyle iyi arkadaş olmalarını ister.
- C) Arkadaşlar ilerleyen yaşlarda daha fazla derecede motive kaynağı olmaktadır.
- D) Arkadaşlık, her yaştan insanın yaşam algılarını değerlendirdikleri bir ortam sunar.
- E) Hayat algısını evresine göre belirleyen çocuklar bu olguyu hayatları boyunca bırakamazlar.

4. Yardımcı Düşünceler

Bir parçada metinde ana düşünce verilirken bu ana düşünceyi geliştirici ve destekleyici birtakım düşüncelerden yararlanılır. Parçada ana düşünceyi destekleyen düşüncelere **yardımcı düşünce** denir.

Yardımcı düşüncelerin özellikleri

- Parçada genellikle birden fazla yardımcı düşünce kullanılır.
- Yardımcı düşünceler parçadaki ana düşünceyi tam olarak kapsamaz.
- Ana düşüncenin daha iyi anlaşılmasını sağlar.
- Yardımcı düşünce sorularında genellikle parçada yer almayan yardımcı düşüncenin bulunması istenir.
- Bu bakımdan yardımcı düşünce soruları olumsuz sorular şeklindedir.

Yardımcı düşünce sorularının çözümünde;

Önce soru metni, sonra parça, daha sonra da seçenekler okunup seçeneklerdeki cümleler parçadaki cümlelerle tek tek karşılaştırılmalıdır.

Yardımcı düşünceler ile ilgili örnek soru kökleri:

- Bu parçada aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?
- Bu parçada aşağıdakilerden hangisinden söz edilmemiştir?
- Bu parçadan hareketle aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?
- Bu parçada kendisinden söz edilen kişi için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

Örnek

Edebiyat dünyasında basılan kitap sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu iyi bir gelişme gibi görünse de niteliksiz eserler vasıtasıyla bu dünya artan bir hızla kirlenmektedir. Ortaya konan bu eserlerle yazın hayatımızda olumsuz yönde bir değişim yaşanmaktadır. Böyle olunca kitapçılarda nitelikli eserlere rastlama şansımız azaldı. Raflarda renkli renkli ciltleri olan, kapaklarındaki tasarımı mükemlele yakın olan bir sürü kitap var ama okuyacak kitap yok gibi geliyor bana.

Bu parçadan çıkarılabilecek yardımcı düşünceler:

- Basılan kitapların sayısı artmıştır.
- Niteliksiz kitaplar ortaya konmaktadır.
- Yazın hayatımız kirlenmektedir.
- Kitapçılarda iyi kitap bulmak zorlaşmıştır.
- Yeni basılan kitapların ciltleri ve tasarımları başarılıdır.
- Okumaya değer kitap yok denecek kadar azalmıştır.

Örnek

Roman çevirisi başlı başına bir sanat işidir. Eğer bir insan bir dili çok iyi biliyorsa o insan iyi bir çevirmendir, diyemeyiz. Böyle olsaydı bütün yabancı dil öğretmenleri birer çevirmen olurdu. Çeviri bir dildeki sözcükleri sözlükten bakarak başka bir dile aktarmak değildir. Çeviri bir eserin ruhunu, özünü bir dilden diğer dile aktarmaktır. Bu bağlamda bir romanın farklı çevirilerini okuyunca aralarındaki nitelik farkını anlayacaksınız ve çeviri işinin ne kadar zor ve titizlik isteyen bir çalışma olduğunu göreceksiniz.

Çıkarılabilecek düşünceler:

- Çeviri kendi başına bir sanattır.
- Çevirmen olmak için bir dili iyi bilmek yeterli değildir.
- Gerçek çeviri eserin ruhunu başka bir dile taşımaktır.
- Romanların farklı çevirileri birbirinden özce farklı olabilir.
- Çevirmenlik titizlik isteyen bir sanattır.

Örnek 4

Bir sanat yapıtının güzel ama anlaşılmaz olduğunu söylemenin, bir yemeğin çok lezzetli, çok besleyici olduğunu ama onu insanların yiyemeyeceğini söylemekten bir farkı yoktur.” diyen Tolstoy’un sanat anlayışı, netlik ve açıklık üzerine kuruludur. Bu açıklık olgusunu onun hemen hemen bütün yapıtlarında görebiliriz. Sanat anlayışını açık bir zemine oturtan yazar, söylemek istediğini çetrefilli yollardan değil net bir şekilde aktarmayı tercih eder. Yukarıdaki sözünden de anlayabileceğimiz gibi Tolstoy’un bakış açısında, sanatın fayda sağlamak, insanlar üzerinde birleştirici ve bütünleştirici etki yapmak gibi özelliklere sahip olması gerekir. Sahte sanat yapıtlarının ve taklidin sert bir şekilde karşısında duran Tolstoy, bu şekilde hareket eden sözde sanatçıları da eleştirmekten kendini alamaz.

Bu parçaya göre Tolstoy’un sanat anlayışı ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Açıklık, netlik üzerine kurulu olan düşüncesi eserlerine de yansımıştır.
- B) Şiiri sever ama yeteneği olmadığı için şiir yazmaktan uzak durur.
- C) Söylemek istediklerini lafı dolandırmadan söyler.
- D) Sanata faydacı bir gözle bakar, sanatın birleştirici olması gerektiğini savunur.
- E) Taklide karşıdır ve bu tür sanatçıları sert bir dille eleştirir.

5. Paragrafta Soru - Cevap

Bu tür sorular paragrafın konusu ile ilgilidir. Çünkü sorulan bir soruya karşılık birtakım açıklamalar yapılmaktadır. Parçanın hangi sorunun cevabı olduğu sorulur. Parçada anlatılan bilgiler, soru hakkında bize ipucu verebilir. Bu tip soruları çözerken parçanın ilk cümlesine dikkat etmek gerekir. Paragraf “evet, hayır” gibi ifadelerle başlıyorsa bu sözcükler de bizim için ipucudur.

Örnek

Her şey 1980 yılında, ben üniversitede okurken yedi aylık bir dünya turu yapmanın ardından başladı. Bu yolculuk sırasında, Küçük Prens’ in birçok dile çevrilmiş olduğunu fark etmişim. Bu kitabın Arapça ve Japonca kapaklarını keşfettiğimde âdeta büyüdüm. Daha sonra arkadaşlarım ve ailem benim bu küçük koleksiyonumu gördüklerinde seyahat ettikleri zaman bana bu koleksiyonu tamamlamamda yardımcı oldular fakat son on beş yıldır, internet alışverişinin de sunduğu değişim ve satın alma olanakları sayesinde, benim koleksiyonum dünyanın en büyük koleksiyonlarından biri hâline geldi.

Bu parça aşağıdaki soruya cevap olarak söylenmiş olabilir:

Koleksiyon yapmaya nasıl karar verdiniz?

Örnek 5

Yazmak benim üzerimde korkunç bir baskı yapıyor. Baktığım bir şeyi yazmak isterim. Çünkü bakmak, yazmayı sağlıyor. Etrafımdaki nesnelerle duygusal bir bağlantı kurabilir miyim diye düşünürüm. Yazmak istediğim konularda incelemeler yaparım. Ansiklopedileri karıştırırım; bulabildiğim yazıları, fotoğrafları değerlendiririm. Eğer bu incelemelerden iki mısra çıkarabilirsem o zaman bu nesneleri yazabileceğime inanırım.

Bu parça aşağıdaki sorulardan hangisine cevap olarak söylenmiş olabilir?

- A) Çevrenizdeki bütün varlıkları şiirlerinizde gerçekçi bir dille mi anlatırsınız?
- B) Şiirlerinizin en çarpıcı tarafı nedir?
- C) Yaşamında etrafına dikkatli bakan kişi şiir yazabilir mi?
- D) Bakmak ve şiir yazmak arasında nasıl bir ilişki vardır?
- E) Yazarken doğallık açısından titizlik gösterir misiniz?

6. Paragrafta - Şiirde Duygular

Paragrafta yazarın iç dünyasına ait pişmanlık, yakınma, korku, sevinç, heyecan gibi duygulara yer verilmesidir.

Şair, şiirde çeşitli konuları ağır basacak biçimde ifadeler kullanır; çeşitli duygulardan söz eder. Bu duygular insana ait olan, insan olmanın sonucunda ortaya konan duygulardır. Sevinç, hüznün, korku heyecan, endişe, kıskançlık...

Örnek

"Ben acılar denizinde boğulmuşum
İşitmem vapur düdüklarını, martı çığlıklarını
Dalgalar her gün bir başka kıyıya atar beni
Duyarım yosunların benim için ağladıklarını
Ölüyüm çoktan, bir baksana gözlerime
Gör, içindeki o kanlı cam kırıklarını
Bu ne karanlık, bu ne zindan gece böyle
Bütün gemiler söndürmüş ışıklarını"
Bu dizelerdeki duygular: Acı, hüznün, beklenti.

Örnek

"Öğretmenler odasının penceresinden küçük öğrencilerimi seyreliyorum. Ne güzel de oynuyorlar yeşil bahçede. Onları seyretmekten büyük sevinç duyuyorum. Çocukların her top atışında, her ip atlayışında ben de heyecanlanıyorum. Kendi çocukluğum aklıma geliyor. İmkansızlıklar içinde geçen çocukluğum aklıma geldikçe de hüzünleniyorum."

Bu parçada yazar sevinç, heyecan, üzüntü gibi duygulardan yararlanmıştır.

Örnek 6

Bir sel gibi etrafını yıkan öfkenin susarak yenilebileceğini ilk gün iliklerimde hissettim. Sinirlendiğimizde ağızımıza dizilen kötü sözleri yutabilmenin zorluğu, hızla gelen bir akarsuyun bent duvarına çarpması gibi bir şey. Genellikle yavaş, sakın ve alçak sesle konuşmayı prensip edinen ben bile; aslında zaman zaman kızdığımı, sinirlendiğimi, öfkemi kelimelerle ve sesimi yükselterek dışa vurduğumu fark ettim. Meğerse ne zor şeymiş kelimeleri yutmak. Sabretmek, öfkeyi kontrol etmek, görüldüğü kadar kolay değilmiş. Dilin kemiği hiç ama hiç yokmuş. Ağızımıza ve aklımıza geleni konuşuyormuşuz da haberimiz yokmuş. Demek ki böyle kırıp döküyoruz insanları.

Düşüncelerini bu biçimde dile getiren bir kişinin duygularında aşağıdakilerden hangisi belirgindir?

- A) Öfke
- B) Kızgınlık
- C) Farkındalık
- D) Sabır
- E) Kırgınlık

7. Paragrafta Karakter - Tipleme

Bireylerin kendine ait yapısı, onu diğer insanlardan ayıran temel belirtiler ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen özelliklerine **karakter** denir. Bir insan "uysal, inatçı, sorumluluk sahibi, disiplinli" olabilir. Yazar paragrafını oluştururken bu tip ve karakter özelliklerinden yararlanabilir.

Kişilerin metin içinde / edebî eserde; cimri, korkak, şüpheli, alıngan, dalkavuk, taklitçi, bencil, fedakâr gibi tipler olarak canlı bir şekilde işlenmesi demektir. Bazı sorularda bir kişinin, bir eserin, bir toplumun, bir bölgenin veya bir eşyanın özellikleri anlatılıp bu varlığın üzerinde durulan veya durulmayan yönleri sorulmaktadır. Bir kişinin özellikleri anlatılıp nitelendirilebileceği bu kişinin hangi sözcükle nitelendirilebileceği sorulmaktadır.

Örnek

Çanakkale Savaşı'nda Mehmetçik ülkesini, topraklarını ve insanlarını İtilaf Devletleri'nden korumak için korkusuzca sabırla ve canını feda edercesine mücadelede bulunmuştur. Onların yaptığı bu fedakarlık tarihimiz boyunca hep övgüyle bahsedilecektir.

Bu parçada karakter özelliklerinden olan "cesurluk, sabırlı olma, vatanseverlik, fedakarlık" gibi kavramlar dile getirilmiştir.

Tipleme ile ilgili sorular şu şekilde sorulabilir:

- Bu parçada tanıtılan kişi, aşağıdakilerden hangisiyle nitelendirilemez?

Örnek

Abdülhak Şinasi Hisar, *Çamlıca'daki Eniştemiz* ile *Fahim Bey ve Biz* romanlarıyla tanınan ünlü bir yazardır. Ancak onu asıl tanıtan eser İstanbul'un eski itinalı yaşamını anlattığı *Boğaziçi Yalıları* adlı eseridir. Yazar, saraya yakın bir aileden gelmiş, üst düzey yaşama sahip bir ailede doğup büyümüştür. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla dağılan yapının travmasını yaşamış, yeni dönemi beğenmeyen, sürekli eski günlerin özlemine çeken biri olmuştur. Burnu yere düşse uzanıp da almaz bir yaşam sürmüştür. Romanlarında da aslında kendini ve yaşadıklarını anlatmıştır.

Kişi: Gururlu, kendini beğenmiş, eski güzel günlerini özleyen... biçiminde nitelendirilebilir.

Örnek 7

Kendisini ön yargıların yönetmesine izin veren ve eleme yöntemiyle ilerleyen insanlara güvenmem. Siyah beyaz yaşamak, varlığımızı ısıtan harika renk tonlarından vazgeçmek gibidir. Bu olanakla aşk kırmızısı ve yitirilen aşk moru, asla bitmeyecek arkadaşlık yeşili, mutlak mutluluk sarısı... Her duygunun bir rengi vardır. Çok fazla heyecana kapılıp aklın karıştığı zaman, onları görmek için gözlerini kapatman yeterlidir.

Bu parçanın yazarı için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Ön yargılarıyla hareket etmez.
- B) Kesin ve sert çizgileri yoktur.
- C) Çeşitli insanlarla arkadaşlık yapabilir.
- D) İnsanları kategorize etmeden yaşar.
- E) Ya hep ya hiç düşüncesine sahiptir.

8. Metin Karşılaştırması

İki ayrı parçanın özellikleri yönünden birbiriyle karşılaştırıldığı metinlerdir.

Metinlerde örneklendirme, açıklama, neden-sonuç ilişkisi kurma gibi çeşitli yönlerden karşılaştırma yapılabilir.

Örnek

- I. Küresel ısınma ve iklim değişikliği yer yüzeyindeki yaşamı tehdit eden en büyük tehlikedir. Bu nedenle de şüphesiz son zamanların en popüler gündem maddelerinden biridir. Bu tehlikeye karşı insanoğlunun duyarsız kalması beklenemez. Aksine, bu konudaki duyarlılığın küreselleşmesinin sağlanması, bilimsel araştırmaların sonuçlarına göre önleyici tedbirlerin ivdilikle alınması gerekmektedir.
- II. Küresel ısınma sonucu dünya yüzeyine yakın ortalama hava sıcaklığındaki artış, 2000 yılında sona eren yüz yıllık süreçte $0.6 \pm 0.2^{\circ}\text{C}$ olmuştur. Bu artış 2005 yılında sona eren geçmiş yüz yıllık süreç içerisinde ise $0.74 \pm 0.18^{\circ}\text{C}$ 'ye yükselmiştir.

Bu iki parçada, olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisi ortaya konmaktadır.

- I. Teknik sürekli gelişmektedir. Bu gelişmeye paralel olarak gereksinim duyulan araçlarda da bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişim doğal olarak ekonomik bir gereksinimi de ifade etmektedir. Radyo, teyp, çalar saat, el feneri, takvim ve hatta televizyon eski bir teknoloji olarak görülebilir. Bunlar beraberinde ucuzlarken yerini yeni araçlara bırakmaktadır.
- II. Yeni iletişim teknolojileri tarafından sunulan olanakların kalitesi ve kapsamı dolayısıyla hem geçmiş teknolojik aletlere gereksinim ortadan kalkmakta hem de kullanım kolaylığı dikkati çekmektedir. Cep telefonu fotoğraf makinesi, kamera, saat, telefon, bilgisayar vs. bir dizi alete gereksinimi ortadan kaldırmaktadır.

Bu metinlerin ortak özelliklerinin örneklere yer verilmesi olduğu görülmektedir.

Örnek 8

- I. Sağlığı sürdürürebilmek ve daha iyiye götürebilmek için çevrenin olumsuz nitelikteki sosyal, ekonomik, biyolojik ve fiziksel etkenlerini ortadan kaldırmak ve kişinin direncini artırmak önemlidir. Bu anlamda kişinin sağlık kontrolü ya da hastalığı için sağlık personeline başvurmasını, onların söylediklerini anlayıp uygulamasını sağlamak hususunda yararlanılacak en önemli araçlardan biri kuşkusuz eğitimidir.
- II. Kişilerin hayat şartlarını iyileştirmeye ilgi duymalarıyla başlayan sağlık eğitimi, onların hem birey hem de bir ailenin ve toplumun üyesi olarak sağlıklarını daha iyiye götürmeleri için gerekli olan sorumluluk duygusunu geliştirmeyi amaçlar. Et-kin bir sağlık eğitimi; bireysel ve toplumsal sağlığı olumlu yönde geliştirmek için bilinmesi ve yapılması gerekenleri, benimsenen bilgi, tutum, davranış ve alışkan-lıklar hâline getirmektedir.

Yukarıdaki II. parçada anlatılan aşağıdakilerden hangisidir?

- A) I. parçada anlatılan durumun hangi hedefler taşıdığı açıklanmıştır.
- B) I. parçada anlatılanlarla karşılaştırılmıştır.
- C) I. parçadaki durumun gerçekleşmesi için ön koşullar belirtilmiştir.
- D) I. parçadaki farklı bir yaklaşım sergilenmiştir.
- E) I. parçada yer alan düşüncedeki tanımların eksik yönleri belirtilmiştir.

II. PARAGRAFIN YAPISI

Paragrafın yapı yönünü “paragrafın bölümleri, paragraf oluşturma, paragraf tamam-lama, paragrafı ikiye bölme, paragrafın akışını bozan cümle, cümlelerin yerini de-ğiştirme gibi başlıklar altında inceleyebiliriz.

1. Paragrafın Bölümleri

Paragrafı oluşturan her cümlenin kendine özel yeri vardır. Paragrafı oluşturan ilk cüm-le, son cümle ya da bunların arasındaki cümlelerin özellikleri birbirinden farklıdır. Şim-di bu bilgiler ışığında paragrafın bölümlerini inceleyelim.

a. Giriş Bölümü

Paragrafın genellikle ilk cümlesi giriş cümlesidir. Giriş bölümünde yazar, hangi konu-yu işleyeceğini okuyucusuyla paylaşır. Bu bölüm aslında paragrafın tanıtım bölümü-dür. Giriş cümlesi kendinden sonra gelen cümlelerle anlam bakımından birbirine bağ-lıdır. Ancak giriş cümlesi kendinden önce bir cümle varmış izlenimi oluşturacak bağ-lantı öğelerini içermemelidir. Bu yüzden giriş cümlelerinde kendinden önce bir cümle varmış izlenimi verebilecek olan “bu yüzden, bundan dolayı, kaldı ki, yine de, ama, fakat, oysa, ise, de...” gibi bağlayıcı ifadeler yer almaz.

Örnek

- Çevresindeki insanların akıllarından yararlanan insan akıllı insandır. (Giriş cüm-lesi olabilir.)
- Bir insanın eğitimi ilk olarak ailede başlar. (Giriş cümlesi olabilir.)
- Yazar, eleştiri yaparken her zaman tarafsız davranmalıdır. (Giriş cümlesi olabilir.)
- Yeni şiirlerinde bu anlatım biçimini sıklıkla görüyoruz. (Giriş cümlesi olamaz.)
- Hakem de bir insandır, bazen yanlış kararlar verebilir. (Giriş cümlesi olamaz.)
- Onun sözleri karşısında şaşkınlığımı gizleyemedim. (Giriş cümlesi olamaz.)
- Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi genel anlam ifade eden ve kendinden önce herhangi bir cümle varmış izlenimi vermeyen cümleler giriş cümlesi olabilir.

b. Gelişme Bölümü

Bu bölüm giriş bölümünden sonra gelen, onu açıklayan ve giriş bölümünde verilen konunun ayrıntılarıyla ele alındığı bölümdür. Düşüncelerin açıklanması, anlaşılır hâ-le gelmesi, olgunlaşması ve yerine göre okuyucunun inandırılması için bu bölümde betimleme, öyküleme, tartışma, örneklendirme, tanık gösterme, karşılaştırma... gibi tekniklerden yararlanılır. Gelişme geçişi sağlar. Dolayısıyla bu bölümler hem anlam hem dil bilgisi kuralları yönüyle birbiriyle uyum içinde olmalıdır.

c. Sonuç Bölümü

Parçada üzerinde durulan olay, düşünce ve duyguların bir sonuca bağlandığı bölüm-dür. Bazen parçanın ana düşüncesi sonuç bölümünde verilebilir. Sonuç bölümünde “sonuç olarak, özetle, bundan dolayı, kısaca...” gibi özetleyici, to-parlayıcı, sonuca götüren ifadeler bulunabilir.

Örnek

"Milletlerin kültürleri dilleri sayesinde nesilden nesile aktarılır. Bir bakıma dilin bir kültür taşıyıcısı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Kültüre ait değer ve kavramlar tarihsel süreç içerisinde dile bir şekilde yansır. Kültürel değerlerle zenginleşen dil nesiller arasındaki tarihî ve kültürel köprüleri kurar. Bu bakımdan dil ve kültür karşılıklı olarak birbirini besleyen iki önemli kaynaktır."

Bu paragrafın sonuç bölümünde "kültür ve dilin birbirini besleyen iki kaynak olduğu" ifade edilerek bir yargıya varılmıştır.

Örnek

Kimi yapıtlar yüzyıl önce yazılmıştır. Ama aradan ne kadar zaman geçse de hiçbir zaman insanların hafızasından silinmemiştir. Çünkü insanlığın ortak sorunlarına değinmişlerdir. Bundan dolayı kalıcı olmak isteyen yazar ele alacağı konuyu iyi seçmelidir.

Bu paragrafın giriş bölümünde "bazı eserlerin aradan uzun zaman geçse de unutulmadığı" ifade edilmiştir.

Gelişme bölümünde "unutulmamanın nedeni" üzerinde durulmuştur.

Sonuç bölümünde ise giriş ve gelişme bölümündeki düşüncelerle bağlantılı olarak "kalıcılığın konu seçimiyle ilgisi" ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Paragraf Oluşturma

Paragraf oluşturma sorularında karışık olarak verilen cümlelerden anlamlı bir paragraf oluşturulması istenir.

Aslında karışık olarak verilen cümleler bilinçli olarak karıştırılır. Bu sorulardaki amaç paragrafın giriş, gelişme, sonuç bölümlerini dikkate alarak kompozisyon yeteneğinizi ölçmektir. Bu tip soruları çözerken ilk önce bütün cümleleri okuyarak cümlelerin ne anlatmak istediğini anlamaya çalışmalıyız. Olay metinlerindeki olayların bir gerçekleşme mantığı vardır. Fikir yazılarında ise düşüncelerin bir mantık sırası vardır. Bu mantık sıralamaları soruları çözerken dikkate alınmalıdır. Giriş, gelişme, sonuç bölümlerinin karakteristik özellikleri dikkate alınarak bir sıralama yapılmalıdır.

Örnek

- I. Böylece bu güzel toprakların her yerine hâkim olmak istiyorlardı.
- II. O da bu toprakları canı gibi seven bu necip milleti.
- III. Bu millet kanının son damlasına kadar topraklarını düşmanlardan koruyacaktı.
- IV. İtilaf devletleri Anadolu'nun her köşesine asker yığmışlardı.
- V. Ancak yaptıkları planlarda bir şeyleri hesaba katmadıkları ortadaydı.

Yukarıdaki cümleleri okuduğumuzda Kurtuluş Savaşı'ndan bahsedildiği anlaşılacaktır. Şimdi yapılacak iş bu cümleleri olayların gerçekleşme zamanına ve seyrine göre bir mantık çerçevesinde sıralamaktır.

Olay sırası incelendiğinde "İtilaf devletleri Anadolu'ya asker yığması (IV). Böylece Anadolu'ya hâkim olmaya çalışması (I). Ancak bu planlarında atladıkları bir şey var olması (V). O da necip Türk milletin karakteri (II) milletin bu toprakları canı pahasına koruması (III).

Bu cümlelerden bir parça oluşturulduğunda sıralama "IV - I - V - II - III" şeklinde olmalıdır.

Örnek 9

- I. Geleneksel hayat tarzında yaşayan topluluklar; asırlarca ayın, yıldızların hareketlerini gözlemleyerek tabiatla oluşan değişiklikleri belirlemişlerdir.
- II. Tabiatla yaşam sürecinde böylece hayvanlarını ne zaman otlağa götüreceğini, bitkilerini ne zaman ekeceğini/toplayacağını belirlemiştir.
- III. İnsanoğlunun hayatını sürdürmesi için, tabiatla mücadele etmesi veya onun durumuna göre kendini koruması, önceden tedbir alması kaçınılmaz olmuştur.
- IV. Sonra da bu deneyimlerini nesillerine öğretmek insanlığın yaşamını sürdürmesini sağlamışlardır.
- V. Bu değişikliklere farklı isimler vererek yaşadıkları bölgelerin döngüsel meteorolojik takvimini oluşturmuşlardır.

Yukarıdaki numaralanmış cümlelerin anlamlı bir parça oluşturabilmesi için sıralama aşağıdakilerden hangisi olmalıdır?

- A) I - II - IV - V - III B) I - II - III - IV - V C) II - I - V - III - IV
D) III - I - V - II - IV E) III - II - V - I - IV

3. Paragraf Tamamlama

Bazı paragraf sorularında parçanın bazı bölümlerinde boşluklar bırakılır ve bu boşluklara getirilebilecek uygun cümlelerin bulunması istenir. Bu tip sorularda parçanın anlam ve yapı özellikleri dikkate alınarak parça anlamca en uygun cümlelerle tamamlanmalıdır.

Örnek

"Sanat bence, en büyük sayıda insanı, ortak acılar ve sevinçlerle coşturacak görüntüleri, biçimleri bulmaktır. Demek ki sanat, sanatçıyı insanlardan ayrılmamaya zorlar; onu en gündelik ve evrensel gerçeğe bağlar. Ve çok kez, kendilerini başkalarından ayrı gördükleri için, sanatı seçenler kısa bir zaman sonra anlarlar ki ----."

Bu parçanın sonu boş bırakılmış ve anlamca uygun bir cümle ile doldurulması istenmiştir. Bu parçada sanatçıların bazen kendilerini insanlardan farklı tutması ancak sanatın sanatçılara doğru olanın, insanlarla iç içe olmanın ve insanları coşturacak kavramların ortaya koyması, asıl sanatın kendisi olduğunu fark ettirir. Dolayısıyla bu parça "sanatlarını ve farklılıklarını ancak herkesle benzerliklerini ortaya koyarak gösterebilirler." ifadesiyle tamamlanabilir.

Örnek 10

----. Sanatın toplumsal tarihi incelendiğinde toplumun üyeleri ile sanatçı arasında genel bir uyumsuzluk olduğu görülmektedir. Aslında bu durumu, kamunun toplumsal varlık koşulları ile sanatçının toplum yaşamı içindeki yerine endeksli bir uyumsuzluk olarak da görmek mümkündür. Böylelikle tarihin farklı dönemlerinde her toplumsal örgütleniş modelinde sanat, sanatın sosyal fonksiyonları, sanatçı, sanatçının rolü ve statüsü gibi kavramların içeriği de yeniden yorumlanmakta ve yeni anlamlar kazanmaktadır. Dolayısıyla sanatçıya atfedilen uyumsuzluğu da sanatçılık düşüncesinin bir gereği olarak ifade etmek yeterlidir.

Bu parçanın başına düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Tarihin ilk dönemlerinden beri her sanatçının kendine özgü bir tarzı ve üslubu vardır
- B) Yeni doğan akımlardan etkilenen sanatçıların daha öncekiler tarafından eleştirilmesi olağan karşılanmalıdır
- C) Sanatçının aykırı ve davranışlarının tahmin edilmez olduğuna dair olan algı, sanatın tarihinde oldukça eskidir
- D) Sanatçının özgünlüğü yakalayabilmesi için gerekli duyarlılık eserlerinde hissedilebildiği sürece anlamlıdır
- E) Toplum içinde kendini anlatmakta zorlanan sanatçı, yalnızlaşmakta ve yaşamı yazmakta bulabilmektedir

4. Paragrafı İkiye Bölme

Yazar bir konuyu ele alırken her paragrafta konunun farklı bir yönünü ele alır. Yani anlattığı her farklı konu için farklı bir paragraf oluşturur. Bu tür sorulardan farklı iki konunun işlendiği bir paragraf verilir ve bu paragrafın konunun değiştiği yerden ikiye bölünmesi istenir.

Örnek

"(I) Ülkemiz verimli topraklar açısından bir hayli zengin bir yapıya sahiptir. (II) Bu topraklarda hemen hemen her çeşit ürün yetiştirilir ve piyasaya sürülür. (III) Bu toprakların bize sunduğu ürünlerden bazıları portakal, limon, soğan, turp, pancar, sarımsak, üzüm şeftalidir. (IV) Sarımsak âdeta doğal antibiyotik değerindedir. (V) Mutfaklarımıza giren sarımsak genel olarak normal, beyaz kabuklu, kendine has keskin kokusu olan bir üründür. (VI) Sarımsağın keskin kokusu olsa da bu ürünün şifasından yararlanmak gerekir."

Bu parçada genel olarak ülkemizin ürün yetiştirme potansiyelinden bahsediliyor. Daha sonra (IV) cümleden itibaren konu sarımsak etrafında dönmeye başlıyor. Yani (IV) cümleden itibaren parçanın konusu değişiyor, dolayısıyla (IV) cümleden itibaren paragraf ikiye bölünmelidir.

Örnek 11

(I) Ayçiçeği üretim alanları hemen hemen en yüksek sınıra dayanmıştır. (II) Bu nedenle artan nüfusun bitkisel yağ ihtiyacının karşılanması, öncelikle üreticilerin yüksek verimli ve dayanıklı tohum kullanmasına bağlı. (III) Tohumlar uygun toprak işleme, gübreleme, tarımsal mücadele ve ekim nöbeti yanında bilinçli bir sulama yapmaları ile de desteklenmelidir. (IV) Ayçiçeği, yetişeceği toprak tipi yönünden çok seçici değildir. (V) Ancak organik madde yönünden zengin, derin ve su tutma kapasitesi iyi topraklarda yüksek verim potansiyeline sahip olduğu da bilinmektedir. (VI) Bu yönüyle kumsal topraklardan ağır yapıdaki killi topraklara kadar her türlü iyi hazırlanmış toprakta tarımı yapılabilir.

Bu parça iki paragrafa ayrılmak istense ikinci paragraf numaralanmış cümlelerin hangisiyle başlar?

- A) II
- B) III
- C) IV
- D) V
- E) VI

5. Paragrafın Akışını Bozan Cümle

Bir paragrafta sadece bir konu işlenir. Farklı bir konu demek ikinci bir paragraf demektir. Dolayısıyla bir paragrafı oluşturan cümlelerin hepsi aynı konudan bahsetmelidir. Aynı konu etrafında dönmelidir. Eğer bir paragrafta bulunan cümlelerden biri veya birkaçı farklı bir konudan bahsederse paragrafın anlam akışı bozulmuş olur.

Bu tip soruları çözerken paragrafı oluşturan cümleler teker teker ele alınır ve hangi konudan bahsettiği tespit edilir. Farklı konudan bahsedenden cümle anlatımın akışını bozmuştur.

Örnek

"(I) Tecrübe, insanın beş duyu organı ile kalp ve kafasıyla elde ettiği kesin bilgilerdir, diyebiliriz ancak burada kastedilen kesinlik bir sonraki tecrübeye kadardır. (II) Yine de en kesin ve en değerli bilgi hem pozitif bilimlerle hem de hayatta tecrübe ile elde edilen bilgilerdir. (III) Çünkü hem unutulmaz hem de insan bu bilgiyi kendisi keşfettiğinden doğruluğuna daha çok inanır. (IV) Tecrübe denince yalnızca yaşanan değil kitaplardan elde edilen bilgi de anlaşılmalıdır. (V) Hayatımızı da elde ettiğimiz bu tecrübelerle yönlendiririz."

Bu parçanın genelinde tecrübe, tecrübenin nasıl elde edildiği ve hayatımızı nasıl yönlendirdiği üzerinde durulmuştur. IV. cümlede ise hayatta yaşadığımız acıların toplamının tecrübe olduğu ifade edilerek farklı bir konudan bahsedilmiştir. Dolayısıyla paragrafın akışı bozulmuştur.

Örnek

"(I) İnsanlık tarihi, ortaya konan gelişmeler dolayısıyla yaşanan şaşkınlıklarla doludur. (II) Köroğlu "Tüfek icat oldu, mertlik bozuldu." derken bir şaşkınlığını ifade etmiştir. (III) Çok değil babaanne ve dedelerimiz elektriğin, telefonlarda sesin teller aracılığıyla nasıl ulaştığının şaşkınlığını yaşıyorlardı. (IV) Bizim, bir zamanlar bilim kurgu filmlerinde şaşırarak baktığımız "görüntülü telefon" ve inanamazlık duygusu içinde söylediğimiz "Hepimizin evinde bilgisayar olacak mı?" dediğimiz yıllar bundan on sene öncesidir. (V) İnsan yaşamının en önde gelen değerlerinden biri olan arkadaşlık, küçük yaşlarda başlayıp yaşamın sonuna kadar devam edebilir; evlilik gibi yaşamın önemli bir aşamasının sevinçleri de olabilir."

Bu parçada V. cümlemin akıştan farklı olduğu söylenebilir.

Örnek 12

(I) Anadolu, Türklerin buraya gelmesinden sonra bir "kültür harmanı" olmuş ve bugünkü Türk kültürü bunun neticesinde vücut bulmuştur. (II) Türkler Anadolu'ya gelinceye kadar binlerce yıllık tarih sonucu bir kültür" teşekkül etmiş; bu kültür Anadolu toplumlarının yanı sıra bütün bir Orta Çağ bilgi ve birikimini aktaran Oğuz boyları ve beylikleri sayesinde olmuştur. (III) Bu yüzden Anadolu Selçuklu sanatı, Oğuz boylarının batıya, Anadolu'ya göçleri sırasında yaşadıkları kültür ve sanat deneyimlerinin, yenilikler, farklılıklar içindeki arayışları sonucu ortaya çıkmış bir sentezdir. (IV) Bu sentez sonucu ortaya yeni bir sanat anlayışı, sanat alanları, yapılar ve kültürel ortam çıkmıştır ve bu durum, süreç ve etki dolayısıyla Anadolu Selçukluları'na Türkiye Selçukluları denmiştir. (V) Türkiye'deki arkeolojik kazılar her nedense höyükler, Yunan ve Roma yerleşmeleri üzerinde yoğunlaşmıştır ve sanat tarihçilerinin görüşlerine göre de o bölge ve yapılar arkeolojik eser hâlini almıştır.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi düşüncenin akışını bozmaktadır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

6. Cümlelerin Yerini Değiştirme / Yerleştirme

Her paragrafın ya da şiirin bir konusu vardır. Başarılı bir yazıyı oluşturan cümleler kendi içlerinde bir konu bütünlüğüne sahiptir ve bu cümleler bir anlam bütünlüğü içinde mantıksal bir sıralama ile sıralanmaktadır.

İşte bu tip sorularda bazen cümlelerin yeri değiştirilerek yazılır. Bu soruları çözerken olay anlatan yazılarda olayların gerçekleşme sırasına, fikir yazılarında ise mantık sırasına dikkat ederek cümlelerin yeri değiştirilmelidir.

Örnek

(I) İhlamur bitkisinin özelliklerini saymakla bitiremeyiz. (II) İhlamur çayının içimi belki herkese güzel gelmeyebilir ama faydası çok fazladır. (III) İşte bu soğuk algınlığının ve gribin şifası ve iyileştiricisi ihlamurdur. (IV) Kış ayları geldiğinde soğuk algınlığı ve grip insanlarda görülmeye başlanır. (V) İhlamurun soğuk algınlığı ve grip üzerindeki etkileri herkes tarafından bilinmektedir.

Bu parçada hangi cümlelerin yeri değiştirilirse parçanın anlam bütünlüğü sağlanmış olur?

Bu parçada III ve IV numaralı cümleler yer değiştirmelidir. Çünkü ilk önce kış aylarıyla soğuk algınlığı ve gribin ortaya çıkması ifade edilmeli daha sonra ihlamurun grip soğuk algınlığının düşmanı olduğu ifade edilmelidir.

Örnek 13

(I) İnsanoğlu, çağlar boyu değişimler ve dönüşümler yaşamış hep kendini aşmaya çalışmış daha iyi daha rahat bir yaşamın özlemini çekmiştir. (II) Hep geleceği hayal etmiş ve bunun için çalışmıştır. (III) 2000'li yıllar insanların hayal gücünü bile zorlayacak dijital devrimlere sahne olmuştur. (IV) Başrolde mi yoksa bu oyunun içinde yitip giden figüranlardan biri mi olduğunu sorgulamaya başlamıştır. (V) Yaşanan dijital dünyanın zaman, mekân ve insan ilişkilerini değiştirmiş, dönüştürmüş farklı ve noktaya taşımış olması insanı ister istemez bu soruları sormaya sevk etmektedir.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinden sonra "İnsan, bu inanılmaz gelişmelerin neresinde olduğunu merak etmektedir." cümlesi getirilebilir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Örnek 14

Sinek Gözü Kubbesi (Fly's Eye Dome), Amerikalı tasarımcı Buckminster Fuller tarafından 1965 yılında ekonomik ve taşınabilir bir konut olarak tasarlanmıştır. Fiberglas malzemeden üretilen bu yapı, sinek gözünden esinlenerek oluşturulmuş açıklıklara ve pencerelere sahiptir. Fuller, güneş panelleri ve su toplama sistemleriyle kendi kendine yeten bir ünite hedeflemiştir. ----. 1981'e kadar üç prototip geliştirilmiş olup en büyüğü Crystal Bridges Museum of American Art'ta sergilenmektedir. Bu yenilikçi yapı, Fuller'in sürdürülebilir mimariye olan ilgisini yansıtmaktadır.

Bu parçada boş bırakılan yere düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) Tasarım sürecinde yapı malzemelerinin montajının kolay olması hedeflenmiştir.
B) Bu şekilde büyük bir topluluğa fayda sağlayacak ve kullanırken olabildiğince az kaynak tüketecek konutlar tasarlamaya yönelmiştir.
C) Strüktürün iç mekân kullanımı, modüler bir sistemle esnek hâle getirilmiştir.
D) Kubbenin taşıyıcı sistemi, hafif ve dayanıklı malzemelerle güçlendirilmiştir.
E) İlk prototipler, farklı iklim koşullarında test edilerek dayanıklılığı gözlemlenmiştir.

Örnek 15

(I) Château d'If ya da Türkçe ismiyle İf Şatosu; Fransa'nın Marsilya kenti açıklarında, Akdeniz'de yer alan küçük bir adada bulunan tarihi bir kaledir. (II) Bu kale, 1524-1531 yılları arasında Kral I. François tarafından savunma amacıyla inşa edilse de zamanla stratejik bir askerî yapı olmaktan çıkmış ve bir hapis haneye dönüştürülmüştür. (III) Mahkûmların kaçmasını engelleyen sert akıntılar nedeniyle "kaçılması imkânsız hapis hane" olarak anılmıştır. (IV) Voltaire ve Mirabeau gibi isimlerin de bu kaledeki binlerce mahkûm arasında yer aldığı söylenir, üstelik edebiyat dünyası karakterleriyle de öne çıkmaktadır. (V) Günümüzde turistik bir mekân olan Château d'If, ziyaretçilerine hapis hane hücrelerini keşfetme ve tarihi atmosferi deneyimleme fırsatı sunarken edebiyat dünyasındaki ününü de korumaktadır.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinden sonra "Şato, Alexandre Dumas'nın ünlü romanı Monte Kristo Kontu'nun başkahramanı Edmond Dantès'in kaçma planlarını yaptığı yer olmasıyla ünlenmiştir." cümlesi getirilebilir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Örnek 16

(I) Japon arkeologlar, Kaman Kalehöyük'te 4.200 yıllık Tunç Çağı katmanında demir işçiliğine dair önemli kanıtlar buldu. (II) Elektron mikroskobu analizinde, bulunan metal kümelerinin bazılarının ısıtılmış demir cevherinden oluştuğu anlaşıldı. (III) Demir işçiliğinin Hititler Dönemi'nde yaygınlaşmaya başladığı biliniyor. (IV) Ancak araştırmacılar, Bronz Çağı'nda da bakır eritme teknikleriyle demir üretme girişimleri olduğunu belirtti. (V) Aynı katmanda bulunan yaklaşık on fırın kalıntısı sonucunda bu fırınların demir üretimi için kullanılıp kullanılmadığı araştırılıyor.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinden sonra "Bu araştırmalar, demir işçiliğinin sanıldandan çok daha eskiye dayandığını gösteriyor." cümlesi getirilebilir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

SÖZCÜKTE YAPI

Bir sözcük **kök**, **gövde**, **ekler** olmak üzere üç parçadan oluşur.

I. KÖK

Bir sözcüğün aldığı tüm ekler atıldıktan sonra daha fazla parçalanamayan, anlamlı en küçük parçasına **kök** denir.

Kökler ikiye ayrılır:

1. İsim kökleri:

Varlıkları, kavramları karşılayan sözcük köklerine denir.

Su, çiçek, ağaç, tahta, altın, çelik, ev, telefon, kitap...

2. Fiil kökleri:

Varlıkların hareketlerini, oluşlarını, eylemlerini karşılayan köklere denir.

Koş-, anla-, değiş-, gül-, bil-, tanı-, ye-, sev-...

NOT: Bir kökün isim kökü mü fiil kökü mü olduğunu anlayabilmek için kökün sonuna “-mak / -mek” ekleri getirilir. Bu eklerin getirilebildiği kökler fiil köküdür.

NOT: Doğadaki seslerin taklit edilmesiyle oluşturulan köklere **yansıma kök** denir. Yansıma kökler, isim köküdür. Hav, miyav, şır, hor, gür, pat, küt, fıs, güm ...

NOT: Bir sözcüğün kökü bulunurken kök ile sözcüğün ek almış hâli arasında bir anlam ilişkisi kurulabilmelidir. Arada anlam ilişkisi kurulamıyorsa sözcük daha fazla bölünemiyor demektir.

Ortak Kök / Sesteş Kök

Bazı sözcükler hem isim hem fiil kökü olarak kullanılır. Hem isim hem fiil kökü olarak kullanılan sözcükler arasında anlam ilgisi varsa bunlara ortak (kökteş) kök; anlam ilgisi yoksa sesteş kök denir.

Ortak Kök (Kökteş)

Bu yemekte tat yok. (İsim)

Şundan biraz tat. (Fiil)

Bu sıva yakında dökülür. (İsim)

Şu duvarı sıva artık. (Fiil)

Ortak kök: Barış, yarış, ağrı, eski, ekşi, acı, yama, güven, boya, sıva, kuru, göç, don, tat, şiş, toz...

Sesteş Kök

Bu yaz Çeşme'deyim. (İsim)

Sen de bir öykü yaz. (Fiil)

Sana tek bir gül almış. (İsim)

Biraz gül, üzülüyoruz. (Fiil)

Sesteş kökler: Kaç, aç, iç, aş, taş, gül, yaz, dik, at, saç...

II. GÖVDE

Her türemiş (yapım eki almış) sözcük bir gövdedir. Gövde, isim ya da fiil köküne yapım eki getirilerek oluşturulur.

Gövde = Kök + Yapım eki

at - kı → atkı
fiil kökü fiilden isim gövde
yapan ek

su - lu → sulu
isim kökü isimden isim gövde
yapan eki

bil dir - bildir -
fiil kökü fiilden fiil gövde
yapan ek

az - al - azal -
isim kökü isimden fiil gövde
yapan ek

III. EKLER

Kendi başlarına bir anlamı bulunmayan, anlamı ve görevi kullanıldığı sözcükte ortaya çıkan, sözcüklere eklenmek suretiyle onların cümle içindeki görevlerini belirtmek ya da yeni sözcük üretmek amacıyla kullanılan seslere **ek** denir.

Ekler görevleri yönünden ikiye ayrılır:

1) YAPIM EKLERİ	2) ÇEKİM EKLERİ
- İsimden İsim Yapım Eki - İsimden Fiil Yapım Eki - Fiilden İsim Yapım Eki - Fiilden Fiil Yapım Eki	a) İsim Çekim Ekleri - Hâl (Durum) ekleri - Çoğul (Çokluk) eki - Tamlayan (ilgi) eki - İyelik eki - İlgî zamiri (olan -ki) eki - Ek fiil ekleri - Soru ekleri b) Fiil Çekim Ekleri - Kip ekleri - Şahıs ekleri - Ek fiil ekleri - Soru ekleri

1. YAPIM EKLERİ

Sözcüklere gelerek onlardan yeni sözcükler türeten eklerdir. Yapım ekleri eklendiği sözcüğün anlamını, yapısını ve bazen de türünü değiştiren eklerdir.

Yapım ekleri çekim eklerinden önce gelir. Yapım eki almış sözcüğe **gövde** ya da **türemiş sözcük** denir.

Üzerine eklendiği sözcüklerin durumuna göre yapım ekleri dörde ayrılır.

1. İsimden İsim Yapan Yapım Ekleri

İsim kök ya da gövdelerine gelerek onlardan yeni isimler yapan eklerdir.

- **ak - k:** ben - ek, baş - ak, orta - k
- **el:** öz - el, söz - el
- **alak:** koz - alak, top - alak

- **an:** kız - an, kök - en
- **ar:** beş - er, on - ar, az - ar
- **ca:** İngiliz - ce, Türk - çe
- **cak:** oyun - cak, ılı - cak
- **cağız:** çocuk - çağız, ev - ceğiz
- **cı:** simit - çi, yol - cu, göz - cü
- **cık:** kitap - çık, ada - cık, söz - cük
- **cıl:** ev - cil, ben - cil, ot - çul
- **ç:** top - aç, kır - aç
- **de:** söz - de, göz - de, yüz - de
- **daş:** arka - daş, yol - daş, iş - teş
- **ki:** sabah - ki, akşam - ki, dün- kü
- **l:** Özne- l, - nesne - l
- **leyin:** akşam - leyin, benci - leyin
- **lı:** nişan - lı, ev - li, - renk - li
- **lık:** su - luk, insan - lık, şeker - lik
- **man:** uz - man, koca - man
- **msı:** ekşi - msi, acı - msı
- **mtırak:** acı - mtırak, mavi - mtırak
- **ncı:** iki - nci, beş - inci, on - uncu
- **sal:** kum - sal, duygu - sal, kurum - sal
- **sı:** kadın - sı, odun - su
- **sıl:** yok - sul, var - sıl
- **sız:** tat - sız, huy - suz, ev - siz
- **t:** yaş - ıt, göl - et, boy - ut
- **tay:** yargı - tay, sayış - tay, kurul - tay

5. Bölüm

Sözcükte Yapı

- **tı:** şırıl - tı, gürül - tû, cıvıl - tı
- **z:** iki - z, beş - iz

2. İsimden Fiil Yapan Yapım Ekleri

İsim kök ya da gövdelerine gelerek onlardan fiiller türeten eklerdir.

- **a:** kan - a -, yaş - a -, tür - e -
- **da:** fısıll - da -, horul - da -, çitir - da -
- **k:** bir - ik -, göz - ök -
- **kır:** hay - kır, püs - kür -, fış - kır -
- **l:** doğru - l -, sivri - l -, az - al -
- **la:** baş - la -, süs - le -, su - la -
- **lan:** ev - len -, us - lan -, temiz - len -
- **laş:** şaka - laş -, iyi - leş -, dert - leş -
- **msa:** az - ımsa -, ben - imse -
- **(a)r:** mor - ar -, kara - r -, yaş - ar -
- **sa:** su - sa -, önem - se -, garip - se -
- **et:** yön - et -, göz - et -

3. Fiilden İsim Yapan Yapım Ekleri

Fiil kök ya da gövdelerine gelerek onlardan yeni isimler türeten eklerdir.

- **a:** oy - a, doğ - a
- **ak:** yat - ak, uç - ak, kaç - ak
- **acak:** yak - acak, giy - ecek, aç - acak
- **an:** kal - an, döv - en, bil - en
- **anak:** gel - enek, gör - enek, seç - enek
- **v, - ev:** sına - v, öde - v, gör - ev
- **ay:** ol - ay, yap - ay, yat - ay

- **ce:** düşün - ce, eğlen - ce, sakın - ca
- **ç:** büyü - eç, bağla - ç
- **ga:** böl - ge, bil - ge, süpür - ge
- **gan:** çekin - gen, çalış - kan, atıl - gan
- **gıç:** bil - gıç, dal - gıç, başlan - gıç
- **gı:** at - kıl, bil - gi, coş - ku
- **gın:** bil - gin, yay - gın, kır - gın
- **ı:** yaz - ı, doğ - u, bat - ı
- **ıcı:** yırt - ıcı, sat - ıcı, yap - ıcı
- **ın:** yağ - ın, ak - ın, tüt - ün
- **ıntı:** es - inti, üz - üntü, çık - ıntı
- **ış:** dik - iş, yat - ış, yürü - y - üş
- **ik:** kes - ik, aç - ık, kır - ık
- **ıt:** ölç - üt, geç - it, yak - ıt
- **m:** doğ - um, eyle - m, çiz - im
- **ma:** dondur - ma, daniş - ma
- **mak:** ek - mek, çak - mak, ye - mek
- **man:** daniş - man, öğret - men
- **miş:** dol - muş, geç - miş, ye - miş
- **nç:** gül - ünç, bas - inç
- **r:** yaz - ar, çiz - er, oku - r
- **sak:** tut - sak
- **sal:** gör - sel, işit - sel
- **tı:** kızar - tı, belir - ti

Örnek 1

Aşağıdaki altı çizili sözcüklerin hangisinde birden fazla “yapım eki” kullanılmıştır?

- A) Bu yazarın söyleyiş özelliklerinden yararlanmak istemiştir.
- B) Can Yücel’in sözcük seçimi çağdaşlarından çok farklıydı.
- C) İnsan dışındaki varlıklar onun ilgisini çekmiyordu.
- D) Çocukluğumdan kalan bu elbiseleri çok seviyorum.
- E) Deyimleri kullanmada ustalığınıza hayranım, diyordu.

4. Fiilden Fiil Yapan Yapım Ekleri

Fiil kök ya da gövdelerine gelerek onlardan yeni fiiller türeten eklerdir.

- **ele**: kov - ala -, eş - ele -, it - ele -
- **(a) r**: kop - ar -, çık - ar -, uç - ur -
- **ı**: kaz - ı -, sür - ü -
- **dır**: bil - dir -, aç - tır -, sat - tır -
- **ı**: dur - ul -, çöz - ül -, sor - ul -
- **msa**: an - ımsa -, gül - ümse -
- **n**: öv - ün -, tara - n -, sil - in -
- **ş**: ol - uş -, dön - üş -, er - iş -
- **t**: yüksel - t -, incel - t -, çoğal - t -

Örnek 2

Babasından kalan tarladaki hissesini kardeşine devretmiş çünkü kardeşinin bu hisselere daha çok ihtiyacı olduğunu amcası anlatmıştı.

Bu cümledeki numaralanmış eklerden hangisi eklendiği sözcüğün yapısını değiştirmiştir?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV
- E) V

2. ÇEKİM EKLERİ

Eklendiği sözcüğün anlamını değiştirmeyen, onların cümlede değişik görevlerde kullanılmasını sağlayan ekler **çekim eki** denir.

Sözcüklerin cümledeki görevlerini ve anlamlarını belirleyen öğelerden birisidir. Bu yönüyle cümlelerin oluşmasında önemli bir işlevi vardır.

Denizin kıyısında balıklara bakarken annem yanımda duruyordu.

Bu cümleden çekim eklerini çıkardığımızda bu cümle özelliğini kaybettiğini görürüz.

→ Deniz kıyı balık bakarken anne yan dur.

Çekim ekleri iki ana gruba ayrılır.

a. İsme Gelen Çekim Ekleri

1. Çoğul (Çokluk) Eki (- lar / - ler)

İsimlerin birden çok olduğunu belirtmek için kullanılan eklerdir.

- Kuşlar özgürce uçuyor.
- Benim düşüncelerim kendimi bağlar.
- Yolculukta insanları daha iyi tanıyorum.
- Çokluk eki eklendiği sözcüğe çokluk anlamı dışında farklı anlamlar da kazandırır.
- Bu yaz tatile teyzemlerle gideceğim. (aile)
- Seni görünce dünyalar benim oldu. (abartma)
- Sabahları kahvaltı yaparım. (“her” anlamı)
- Yeni Fatihler yetiştirmeliyiz. (benzerleri)
- Saat iki civarlarında buradaydı. (yaklaşık)
- Ali Beyler geldi. (saygı)
- 1970’lerde bol paça modaydı. (zaman)

“-dan/ -den” yapım eki işleviyle de kullanılabilir.

Çok candan bir insandı.

Y. E

3. İlgî (Tamlayan) Ekleri (- in/ - in/, - un/ - ün)

Bir ismi başka bir isimle ilgili hâle getirir, isimleri isimlere bağlar.

İsim tamlamalarında tamlayan eki olarak kullanılır. Bu ek 1. tekil ve 1. çoğul şahıs için “- im” şeklindedir.

- Denizin kıyısında yorgunluk atıyorum.

deniz - in → tamlayan
isim ilgi eki

- Telefonun alarmı çalmaya başladı.

telefon - un → tamlayan
isim ilgi eki

- Bizim evimizde tadilat yapılıyor.

biz im → tamlayan
isim ilgi eki

- Senin gibi ben de üzuldüm.

Bu cümlede ise “-in” ilgi eki zamirle edatın öbekleşmesini sağlamış.

4. İyelik (Tamlanan) Ekleri

İsimlere gelerek onların neye, kime ait olduğunu belirten eklerdir. Şahıslara göre çekimlenir.

Örnek

(Benim) ev - im → 1. tekil kişi iyelik eki

(Senin) ev - in → 2. tekil kişi iyelik eki

(Onun) ev - i → 3. tekil kişi iyelik eki

(Bizim) ev - imiz → 1. çoğul kişi iyelik eki

(Sizin) ev - iniz → 2. çoğul kişi iyelik eki

(Onların) ev - leri → 3. çoğul kişi iyelik eki

(Onun) halı- sı → 3. tekil kişi iyelik eki

- Onun sesi salonu hayran bıraktı.

ses - i
isim iyelik eki

- Arkadaşımız bize tanıtım yaptı.

(Bizim) arkadaş - ımız
isim iyelik eki

- Sizin şartlarınız daha uygun gibi.

sizin şartlar - ınız
isim iyelik eki

- Evi yeni temizledim.

Neyi temizledim? → ev - i
isim belirtme eki

- Evi hepimizi alır.

kimin evi? → (onun) ev - i
tamlayan isim belirtme eki
isim tamlaması

Belirtme eki “- i” ile 3. iyelik eki “- i” birbirine karıştırılmamalıdır. Belirtme ekini alan sözcük eyleme sorulan “neyi” sorusuna cevap verir; iyelik ekini bulabilmek için de isme “kimin” sorusunu sorarız.

5. Ek Eylem Ekleri

İsim ve isim soylu sözcüklere gelerek onları cümlelerin yüklemi ya da yan yargısı yapan eklerdir. "i - " fiilinin ekleşmiş şekillerinin çekimlenmesiyle kullanılır.

- Bu akşamki yemek çok lezzetliydi. (lezzetli idi)
- Adamın arabası iyiymiş. (iyi imiş)
- O yorgunsa bizimle gelmesin. (yorgun ise)
- En sevdiğim arkadaşım sensin. (sen - sin)
- İlk eğitim yuvası ailedir. (aile - dir)
- Biz yıllarca hep birlikteyiz. (birlikte - iz)
- Sınıfın en çalışkanı benim. (ben - im)

b. Fiile Gelen Çekim Ekleri

1. Kip Ekleri

Eylemin gösterdiği kılış, durum veya oluşun zamana bağlı olarak nasıl gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini gösteren eklerle **kip eki** denir. Kipler fiillere gelen çekim ekleridir.

Kip ekleri bildirme (haber) kipleri ve dilek (tasarlama) kipleri diye ikiye ayrılır.

a. Bildirme (Haber) Kipleri

İçinde doğrudan zaman anlamı bulunan kiplerdir.

1. Görülen (Bilinen) Geçmiş Zaman

(- dı / - di / du / - dü / - tı / - ti / - tu / - tü)

Eylemin yapıldığı, tamamlandığı anlamını verir. Olay, kişinin de içinde olduğu bir zamanda gerçekleşmiştir.

- Toplantıda siz de konuştunuz mu?
- İkinci soruyu ben bildim.
- Kuşlara yem attılar.
- Onun hâline çok güldünüz bence.
- Bu fikri o buldu.

2. Öğrenilen Geçmiş Zaman (- mış / - miş / - muş / - müş)

İşin çok önceden yapıldığı, bazen de duyulduğu anlamı verir. Olay, kişiden çok önce olmuştur ya da kişi olayların içinde değildir veya sonradan fark etmiştir.

- Şişedeki suyu içmişler.
- Yağmur az önce durmuş.
- Bütün tarlayı sürmüştünüz.
- Üstündeki yükü atmış.
- Haberi duyunca sevinmiş.

3. Şimdiki Zaman (- yor)

İşin şu anda yapıldığı anlamını verir.

Kişinin işi o anda yapıyor olduğu anlamı verir.

- Şimdi ders çalışıyorum.
- Çocuk hıçkırığa hıçkırığa ağlıyor.
- Biz de her şeye gülüyoruz.
- Şimdi canlı yayında konuşuyorlar.
- Başına ne geleceğini biliyorsun.

4. Gelecek Zaman (- ecek, - acak)

İşin gelecekte tamamlanacağı, olacağı anlamı verir.

- Bu ders az sonra bitecek.
- Bize yiyecek alacak.
- Arabayı babam kullanacak.

5. Geniş Zaman (- r / - ar / - er / - ır / - ir / - ur / - ür)

Geçmişte işin yapıldığı, sonrasında da yapılmaya devam edeceği anlamı verir.

- Sabahları kahve içerim.
- Çiçekler hep güzel kokar.
- Sen, buraları iyi bilirsin.
- Bu iş burada kalır.
- Bu fikre biz de katılırız.

b. Dilek (Tasarlama) Kipleri

Dilek tasarlama kipleri de fiile gelen çekim eklerindendir.

Bunlarda zaman anlamı yoktur. Geleceğe dair tasarlama anlamı vardır.

1. Gereklilik Kipi (- meli/ - malı)

Fiile gereklilik anlamı katar.

- Bu zorluklara göğüs germeliler.
- Şiiri ezbere bilmelisiniz.
- Önüme çıkan fırsatları değerlendirmeliyim.

2. İstek Kipi (- a, - e)

Fiile istek anlamı katar.

- Seni evine kadar bırakalım.
- Sana istediklerini alalım.
- Bu filmi ben de seyredeyim.
- Artık bu afişi kaldıralım.

3. Şart Kipi (- se/ - sa)

Fiile koşul (şart) anlamı katar. Bazı cümlelerde dilek anlamı da bulunur.

- Randevu varsa bana da al.
- Biraz dinlensem de kendime gelsem.
- Sıcak bir çorba içsek kendimize geliriz belki.
- Bu teklifinizi biraz düşünsem.

4. Emir Kipi

Emir kipinin çekiminde kip eki kullanılmaz ancak eyleme kişi ekleri getirilerek çekim yapılır.

- O da bizimle gelsin.
- Siz de yemeğinizi alın.
- Biraz dışarıda beklesinler.

2. Kişi (Şahıs) Ekleri

Kip eklerinden sonra gelerek fiilin kim tarafından yapıldığını gösteren eklerdir.

- Kitap okumayı severim. (1. tekil kişi)
- Bizi iş yerinde bulursun. (2. tekil kişi)
- Toplantıya herkesi bekliyoruz. (1. çoğul kişi)
- Projeye siz de bakarsınız. (1. çoğul kişi)
- Yakında beni ararlar. (3. çoğul kişi)

3. Ek Eylem Ekleri

Çekimli eylemlerde 2. kip eki olarak kullanılır. Bu ekler fiili birleşik çekimli yapar. "- idi, - imiş, - ise" ekleri ek eylem ekleridir.

- Konuşulanları dikkatle dinliyorduk. (dinliyor-idik)
- Buradan arada sırada balık alırdık. (alır-idik)
- O da seni iyi tanırmış. (tanır-imiş)
- Evde bizi bekliyormuş. (bekliyor-imiş)
- Hızlı çalışırsa işi bitirir. (çalışır-ise)

Sözcüğün Yapısı

Sözcükler yapıları bakımından üç gruba ayrılır.

1. Basit Yapılı Sözcükler

Yapım eki almamış veya başka bir sözcükle birleşmemiş sözcüklere **basit sözcükler** denir. Bu tür sözcükler çekim eki alabilir. Yapım eki almayan basit sözcükler her zaman kök durumunda bulunur. Örneğin "Çantamızdan" sözcüğü yapıca basittir ama kök durumda değildir.

- Bize çantanın içinden dosyalar verdi.

Biz - \ e \ çanta - \ nın \ iç - \ i \ - n - \ den \ dosya - \ lar \ ver - \ di.
durum eki ilgi eki iyelik durumu eki çokluk eki kip eki

Bu cümlede sözcükler yapım eki almadığı için bütün sözcükler basit yapıdır.

- Kitaplardan bazılarını elime aldım.

kitap - \ lar - \ dan \ bazı - \ lar - \ n - \ i \ el - \ im - \ e \ al - \ dı \ m
çokluk eki durumu eki iyelik eki kaynaştırma eki iyelik durumu eki kip eki kişi eki

Bu cümlede kullanılan sözcükler yapım eki almadığı için bütün sözcükler basit yapıdır.

2. Türemiş Yapılı Sözcükler

Yapım eki almış, gövde durumundaki sözcükler **türemiş sözcükler**dir.

Sattığı ekmeklerin parasını saydırdı.

■ Sat - tık - ı \ ek - mek - ler - in
fiil yapım çekim fiil yapım çokluk ilgi
eki eki eki eki eki

■ para - sı - n - ı \ say - dır - dı
isim iyelik durum fiil yapım kip eki
eki eki eki eki eki

■ "Sattığı, ekmeklerin, saydırdı" sözcükleri yapım eki aldığı için türemiş sözcüklerdir.

Gül - ler çiçek - çi - den al - ın - dı
çekim yapım çekim yapım
eki eki eki eki

Bu cümlede "çiçekçiden ve alındı" sözcükleri yapım eki aldığı için türemiş sözcüklerdir. "Güller sözcüğü ise yapım eki almadığı için basit yapıdır.

Örnek

■ yazılı	■ çaycı
■ ılık	■ iyimser
■ aç	■ altışar
■ uyku	■ geleneksel
■ çarpım	■ tutsak
■ döngü	■ ölmek
■ demirci	■ yağmur
■ odunluk	■ damlamak
■ kalemlik	■ kurutma

Örnek 3

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde türemiş sözcük yoktur?

- A) Tatlı bir rüzgâr esmeye başladı.
B) Kimsenin beklemediği bir anda geldi.
C) Bizim mutluluğa hakkımız yok.
D) Gençler, polisi görünce kaçıştılar.
E) Edebiyat, milletlerin tarih bankasıdır.

3. Birleşik Yapılı Sözcükler

Birden fazla sözcüğün bir araya gelip kaynaşmasıyla oluşan sözcüklere **birleşik sözcük** denir.

Birleşik sözcükler değişik biçimlerde oluşabilir.

a. Kuruluş Özellikleri Yönünden Birleşik Sözcükler

■ İki yalın ismin bir araya gelmesiyle oluşabilir.

Atakule, Altınpark, Atatürk...

■ Bir isim ve bir fiilimsiden oluşabilir.

Ağaçkakan, karabasan, günebakan...

■ Bir isimle yardımcı fiilden oluşabilir.

Yardım etmek, terk etmek, son bulmak, mutlu olmak, emir buyurmak, dil dökmek, göze almak, el vermek, varsaymak, sabretmek, reddetmek, geçebilmek, giderebilmek, açivermek, geçivermek, öleyazmak, gidedurmak, bakakalmak...

■ Bir isim ve bir fiilden oluşabilir.

Yurtsever, ateşkes, roketatar, bilgisayar...

■ Bir isimle bir fiilden (cümle biçimde) oluşabilir.

Sinekkaydı, külbastı, mirasyedi, imambayıldı, gecekondu...

■ İki fiilin bir araya gelmesiyle oluşabilir.

Biçerdöver, kaptıkaçtı, dedikodu, çekyat, okuryazar, uyurgezer, yapboz, gelgit...

■ **Belirtisiz İsim Tamlaması biçiminde oluşabilir.**

Aslanağzı, denizaltı, buzdolabı, ateşböceği, hanımeli, vezirparmağı...

■ **Sıfat tamlaması biçiminde oluşabilir.**

Sivrisinek, Eskişehir, ilkbahar, açık göz, Acıgöl, Karadeniz, soğukkanlı...

■ **Yansıma sözcüklerin tekrarıyla oluşabilir.**

Cıvcıv, pırpır, gırgır, çıtçııt...

■ **Ses düşmesi veya türemesiyle oluşabilir.**

Kahvaltı, pazartesi, kaynana, niçin, nasıl, böyle, şükretmek, halletmek...

b. Anlam Kayması Yoluyla Birleşik Sözcükler

■ **Her iki sözcük gerçek anlamından uzaklaşabilir.**

Tavukgöğsü, kuşburnu, adamakıllı, aslanağzı, imambayıldı, yavruağzı, hanımeli, balıksırtı, suçiçeği...

■ **Sadece bir sözcük gerçek anlamından uzaklaşabilir.**

Kuşüzümü, Eskişehir, sivrisinek, kafatası, gözbebeği, yayınevi, baykuş, rüzgâr-gülü, gökyüzü, soyağacı...

c. Tür Kayması Yoluyla Birleşik Sözcükler

Sözcüklerden biri veya her ikisi de eylem ya da eylemsiyken özelliğini yitirir ve sözcük yeni hâliyle bir varlığın adı olur.

■ Biçer + döver / Biçerdöver
Fiil Fiil İsim

■ Miras + yedi / Mirasyedi (çocuk)
İsim Fiil Sıfat

■ Vurdum + duymaz → vurdumduymaz
fiil fiil ad

■ Alış + veriş → alışveriş
fiil fiil ad

■ Gel + git → gelgit
fiil ad

■ Dedi + kodu → dedikodu
fiil fiil ad

■ Yurt + sever → yurtsever
ad fiil ad

■ Gece + kondu → gecekondu
ad fiil ad

Örnek

Bazı birleşik kelimelerden oluşan örnekler şunlardır:

■ denizaltı	■ kuşbaşı	■ yanardağ
■ suçüstü	■ gönülçelen	■ gönüldaş
■ yeryüzü	■ ateşbazlık	■ aşevi
■ gözyaşı	■ toprakbastı	■ tımarhane

Eklerin Özellikleri

1. Bir sözcük ilk önce yapım eki alır. Yapım eklerinden sonra çekim eki gelir.

Bir iki istisna haricinde çekim ekinden sonra yapım eki getirilemez.

■ kitap - çı - lar
kök yapım eki çekim eki

■ anne - m - siz
kök çekim eki yapım eki

2. Türkçede ekler, ünlü uyumu kurallarına uyar. Bundan dolayı eklendikleri hece ya da sözcükteki ünlülere göre ses değişimine uğrar. Ancak “- yor, - ken, -daş, - ki, - leyin, - mtırak ve - gil” ekleri ses değişimine uğramaz.

■ gel - iyor → bak - ıyor

■ gelir - ken → bakar - ken

■ akşam - leyin → gece - leyin

■ sabahki → bizimki

■ mavimtırak → sarımtırak

■ annemgil → babamgil

■ meslektaş → ülküdaş

3. Bir sözcük, birden çok yapım eki alabilir.

- yaşam, gözlükçülük, ölümcül, oyuncakçı...

4. Bir sözcük, birden çok çekim eki alabilir.

- evlerden, çalışıyorsunuz, arabalarımızda...

5. Bir sözcük hem yapım eki hem çekim eki alabilir.

- Ankaralılar, önemsemelisiniz, gümüşçüden...

6. Gövde, sözcüğün yapım eki almış olmasını ifade eder.

- kitapçı, korkusuz, yazarlık, başlıca, gönderilen...

7. Bazı sözcükler yapım veya çekim eki aldıkları zaman, kök ya da gövdelerin de ses olayları görülebilir.

- ufak – cık ufacık / ünsüz düşmesi
- sarı – ar– sarar– / ünlü düşmesi
- ak – ar– ağar– / ünsüz yumuşaması
- bir – cik biricik / ünlü türemesi
- sen – e sana / ünlü değişmesi

Örnek 4

Aşağıdakilerden hangisinde yapıca "basit, türemiş ve birleşik" sözcüklerin üçünün birden örneği yoktur?

- A) İnsanlar, öğrencilik hayatında kendisini zorlamış öğretmenleri unutamaz.
- B) İnsanlar alçakgönüllü olmalı şu yalancı dünyada.
- C) Birçoğumuz elimizdeki olanakları kullanmayı bilmiyoruz.
- D) Afyon, kaplıcaları ile ünlü, şirin bir ilimizdir.
- E) Eskişehir'de birkaç saat kalıp mola vermeden İstanbul'a kadar gittik.

Örnek 5

- I. Köydeki kuşburnular çiçek açmaya başlamış.
- II. Şunun hareketlerine baksana, tam bir mirasyedi!
- III. Gecekondulaşmanın önüne geçilmeye başlandı.
- IV. O da senin gibi alışverişe gittiği mağazalarda indirim kovalıyordu.
- V. Bu kadar da vurdumduymaz olunmaz kil!

Yukarıda verilen cümlelerin hangisinde anlam kayması sonucu oluşmuş bir birleşik sözcük vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Örnek 6

Aşağıdakilerden hangisinde birden fazla birleşik sözcük vardır?

- A) Tarlanın sararmış başaklarını sabahın ilk ışıklarıyla birlikte biçerdöver ağır ağır biçmeye başladı.
- B) Gece boyu yanardöner lacivert abajurun altında kitap okurken duyduğu tek ses buzdolabının ritimsiz sesiydi.
- C) Gökdelenin cam yüzeylerine yansıyan gün batımı, şehrin kalbinde saklı bir masalı andırıyordu.
- D) Ayçiçeği tarlalarının sarısına çarpan bakışları izledikçe yazın ortasında donup kalan bir çocukluk anısını hatırlıyordu.
- E) Uykunun en derin yerinde çöken karabasan, sabaha dek süren bir iç savaştı kalbinde ve ruhunda.

SES BİLGİSİ

Sözcük, dilin anlamlı en küçük parçasıdır. Sözcüğü meydana getiren ise belli dizilime girmiş seslerdir. Akciğerlerden gelen havanın, ses yoluyla oluşturduğu titreşime **ses** denir. Dildeki seslerin her birini gösteren işaretlere **harf** adı verilir. Bir dildeki sesleri gösteren belli bir sıraya göre dizilmiş harflerin bütününe **alfabe (abece)** denir. Türkçede 29 ses ve bu sesleri simgeleyen 29 harf vardır.

Türkçenin Ses Özellikleri

1. Türkçede o, ö ünlüleri (-yor eki dışında) sadece ilk hecede bulunur.

■ İlk hece dışında o, ö sesleri olan kelimeler yabancı asıllıdır.

➢ Doktor, atom, balkon, biyografi, monitör, otomobil, profesör, traktör...

2. Türkçede uzun ünlü yoktur. İçinde uzun ünlü bulunan kelimeler yabancı asıllıdır.

➢ Âşık, âlem, hâlâ, millî, ruhî, dâhil, hâkim...

3. Türkçede ince a ve ince ı sesleri yoktur.

➢ harften, hakikate, saati, sıhhatli, şefkâtini; alkollü, hâlâ, hayâl, normalde, plan...

■ Örneklere dikkat edilirse kelimelere getirilen eklerin ünlü uyumuna uymadığı görülür.

4. Dilimizde iki ünlü yan yana gelmediği için ünlüyle biten kelimeler, ünlüyle başlayan ekler aldığı zaman araya y kaynaştırma ünsüzü girer.

➢ ara - y - a, boru - y - u, bekle - y - en, şöyle - y - ecek...

5. Türkçede kelime kökünde ikiz ünsüz yan yana bulunmaz.

➢ sarraf, şirret, dikkat, bakkal, dükkân, millet, teşekkür...

6. Kelime kökünde ikiden fazla ünsüz yan yana gelmez.

➢ Elektrik, kontrol, strateji...

7. Türkçe heceler ve kelimeler iki ünsüzle başlamaz.

➢ Tren, spor, trafik, plan...

8. Türkçede kelime başında “c, f, ğ, h, l, j, m, n, p, r, ş, v, z” sesleri bulunmaz.

➢ Cani, cam, fıstık, hayal, jilet, laf, limonata, lira, makine, marul, metal, naylon, nohut, numara, pediatri, reçel, romantik, rol, şerbet, vakum, vaziyet, vazo, zaman, zarar, zor, zeytin...

9. Türkçe kelimelerin sonunda “b, c, d, g” ünsüzleri bulunmaz.

■ Yabancı kelimelerdeki bu sesler sert karşılıkları olan p, ç, t, k ünsüzlerine çevrilir.

➢ Aheng < ahenk, fert < ferd, kitap < kitab, kalp < kalb, levent < levend.

10. “ı” ünlüsü Türkçeye özgüdür.

■ Batı dillerinin pek çoğunda, Arapçada ve Farsçada “ı” yoktur.

➢ çıkış, ılık, sıcak, yıldırım, yıldız gibi kelimeler Türkçedir.

Ses bilgisi; sözcüklerin temelini oluşturan sesleri, harfleri ve bunlarla ilgili kuralları inceler.

Türkçede sesler, ses yolundaki biçimlenişlerine göre ikiye ayrılır.

1. Ünlüler (Sesliler)

2. Ünsüzler (Sessizler)

İ. ÜNLÜ UYUMLARI

Ünlüler, ses yolunda bir engele uğramadan çıkan seslerdir. Bunlar tek başına okunur ve heceleri oluşturur. Türkçede 8 tane ünlü harf vardır: a, e, ı, i, o, ö, u, ü.

Ünlüler, söyleniş özelliğine, dilin ve ses yolunun aldığı biçimlere göre değişik özellikler gösterir. Şimdi bu özellikleri aşağıdaki tabloda inceleyelim.

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a	ı	o	u
İnce	e	i	ö	ü

Türkçede iki çeşit ünlü uyumu vardır:

1. Büyük Ünlü Uyumu (Kalınlık-İncelik Uyumu)

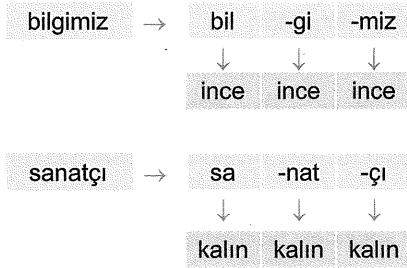
Türkçede 8 tane ünlü harfin 4 tanesi kalın, 4 tanesi ince ünlüdür. Büyük ünlü uyumu, bir kelimedeki ünlü harflerin ince veya kalın olmasıyla ilgilidir.

Kalın Ünlüler: a, ı, o, u

İnce Ünlüler: e, i, ö, ü

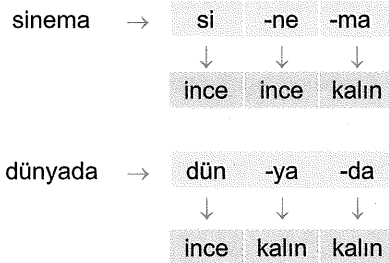
Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde kalın ünlü varsa diğer hecelerdeki ünlüler de kalın olmalı, ilk hecede ince ünlü varsa diğer hecelerde de ince ünlü bulunmalıdır. Bu kurala **büyük ünlü uyumu** veya **kalınlık-incecik uyumu** denir.

Örnek

Yukarıdaki sözcükler büyük ünlü uyumuna uymaktadır. Çünkü "bilgimiz" sözcüğünde ince ünlülerden sonra ince ünlüler, "sanatçı" sözcüğünde ise kalın ünlülerden sonra kalın ünlüler gelmiştir.

"Sözcük, gözler, uyku, değişim, doğal, arkadaş, konum, yaşlılık, başlangıç" gibi sözcüklere ince ünlülerden sonra ince; kalın ünlülerden sonra kalın ünlüler geldiğinden büyük ünlü uyumuna uyar.

Yukarıdaki sözcükler ise büyük ünlü uyumuna uymaz çünkü ince ünlülerle kalın ünlüler birlikte kullanılmıştır.

Makale, mektup, mobilya gibi sözcükler büyük ünlü uyumuna uymaz. Çünkü kalın ve ince ünlüler aynı sözcükte bir arada kullanılmış. Büyük ünlü uyumuna uymayan sözcükler genellikle yabancı sözcüklerdir.

Örnek

Biz ne zaman
Yelken açsak sevdalara
Rüzgârlar kesiyor yolumuzu
Ve biz ne zaman bir parça
Aşk istersek
Yalnızlık kesiyor önümüzü

- Bu şiirde "zaman, yelken açsak, parça, istersek, yalnızlık, yolumuzu, önümüzü" sözcükleri incelendiğinde büyük ünlü uyumuna uyduğu görülecektir.
- "Sevdalara, kesiliyor, rüzgârlar kesiyor" sözcükleri de incelendiğinde büyük ünlü uyumuna uymadığı görülecektir.

Örnek 1

"Yapman gereken, insanlara güvenmeye devam etmek; kime iki defa güveneceğine daha fazla dikkat etmektir."

Bu cümlede büyük ünlü uyumuna uymayan kaç sözcük kullanılmıştır?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4 E) 5

Büyük Ünlü Uyumu ile İlgili Özel Durumlar

1. Tek heceli ve birleşik kelimelerde büyük ünlü uyumu aranmaz.

Örnek

- Çanakkale ve Şanlıurfa sürekli gelişen şehirlerimizdendir.
- Hanımeli tatlisından mutlaka yemelisin.

Yukarıdaki altı çizili kelimeler birleşik kelime olduğu için bu kelimelerde büyük ünlü uyumu aranmaz.

- Bu arabayı almanı hep istemişimdir.

Yukarıdaki altı çizili kelimeler tek heceli olduğu için bu kelimelerde büyük ünlü uyumu aranmaz.

2. Türkçede ekler genellikle büyük ünlü uyumuna uyar. Ancak “-ki, -ken, -leyin, -yor, -(ı)mtırak, -daş, -gil” ekleri bir kelimeye eklendiğinde değişime uğramaz, bu yüzden büyük ünlü uyumuna kimi sözcüklerde uyar kimi sözcüklerde uymaz.

Ek	Uyar	Uymaz
-ki	yerdeki	yoldaki
-ken	gelirken	satarken
-leyin	geceleyin	akşamleyin
-yor	alıyor	siliyor
-(ı)mtırak	kırmızımtırak	yeşilimtırak
-daş	arkadaş	meslektaş
-gil	yengemgil	dayımgil

3. Bazı kelimeler, köken olarak Türkçe olduğu hâlde bazı ses değişikliklerine uğradıkları için kalınlık – incelik uyumuna uymamaktadır.

Örnek

Sözcüğün eski hâli		Sözcüğün yeni hâli
ana	→	anne
karındaşı	→	kardeş
alma	→	elma
kangı	→	hangi
kani	→	hani
şişman	→	şişman
takı	→	dahi

2. Küçük Ünlü Uyumu

(Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu)

Türkçede 8 tane ünlü harf vardır. Küçük ünlü uyumu bir kelimedeki ünlü harflerin düz veya yuvarlak ve dar veya geniş olmasıyla ilgilidir.

Dudakların durumuna göre ünlüler:

Düz Ünlüler: a, e, ı, i (sesli harflerin sırasıyla ilk dörtlüsü olarak düşünebiliriz.)

Yuvarlak Ünlüler: o, ö, u, ü (sesli harflerin sırasıyla son dörtlüsü olarak düşünebiliriz.)

Ağzın açıklığına göre ünlüler:

Dar Sesli Ünlüler: ı, i, u, ü

Geniş Sesli Ünlüler: a, e, o, ö

- Türkçe sözcüklerde düz ünlülerden sonra düz; yuvarlak ünlülerden sonra düz – geniş ya da dar – yuvarlak ünlüler gelmelidir. Bunu harflerden hareketle şöyle gösterebiliriz:
- Bir sözcükte **düz ünlü harflerden** (a, e, ı, i) sonra yine **düz ünlü harfler** (a, e, ı, i) gelebilir. Yani düz ünlülerden sonra yuvarlak ünlüler (o, ö, u, ü) gelemmez. Gelirse bu sözcük küçük ünlü uyumuna uymaz.

Örnek

- Kayıkta = a (düz) → ı (düz) → a (düz): Küçük ünlü uyumuna **uyar**.
- Kesici = e (düz) → i (düz) → i (düz): Küçük ünlü uyumuna **uyar**.
- Fırıncılar = ı (düz) → ı (düz) → ı (düz) → a (düz): Küçük ünlü uyumuna **uyar**.
- Silecek = i (düz) → e (düz) → e (düz): Küçük ünlü uyumuna **uyar**.
- Tiyatro = i (düz) → a (düz) → o (yuvarlak): Küçük ünlü uyumuna **uymaz**.

- Bir sözcükte yuvarlak ünlü harflerden (o, ö, u, ü) sonra düz/geniş (a, e) ve dar/yuvarlak (u, ü) sesli harfler gelebilir. Yani yuvarlak sesli harflerden sonra (o, ö, ı, i) gelemmez.

Örnek

- Dokunaklı = O (yuvarlak) → u (dar/yuvarlak) → a (düz/geniş) → ı (düz): Küçük ünlü uyumuna **uyar**.
- Öğretmen = Ö (yuvarlak) → e (düz/geniş) → e (düz): Küçük ünlü uyumuna **uyar**.
- Bulaşık = U (yuvarlak) → a (düz/geniş) → ı (düz): Küçük ünlü uyumuna **uyar**.
- Ürünler = Ü (yuvarlak) → ü (dar/yuvarlak) → e (düz): Küçük ünlü uyumuna **uyar**.
- Doktorluk = O (yuvarlak) → o (yuvarlak) → u (dar/yuvarlak): Küçük ünlü uyumuna **uymaz**.

Sözcüklerde bu kuralın gerçekleşmesine **küçük ünlü uyumu** denir.

Küçük ünlü uyumunda her ünlü bir sonraki ünlüyle karşılaştırılır. Büyük ünlü uyumundaki gibi ilk hecedeki sesli harfe bakılarak diğer sesli harfler bu ilk heceye göre değerlendirilmez.

Örnek

- "Söyleşi" sözcüğü küçük ünlü uyumuna uyar. Çünkü "ö" den sonra "e", "e"den sonra "i" gelebilmektedir. (Yuvarlak ünlülerden sonra düz – geniş ondan sonra da düz-dar ünlüler gelebilir.)
- "Oyuncak" sözcüğü küçük ünlü uyumuna uyar. Çünkü "o"dan sonra "u" ya da "a" gelebilmekte, "u" dan sonra "a" ya da "e" gelebilmektedir. (Yuvarlak ünlülerden sonra düz – geniş ya da dar – yuvarlak ünlüler gelir.)
- "Çamur" sözcüğü küçük ünlü uyumuna uymaz. Çünkü "a" dan sonra "u" gelmez. (Düz ünlülerle başlayan sözcüklerden sonra yuvarlak ünlü gelmez.)

- Küçük ünlü uyumuna uymayan sözcükler, genellikle Türkçe değildir.
 - > televizyon, kupon, balon, doktor, karton
- Türkçe olduğu hâlde küçük ünlü uyumuna uymayan sözcükler de vardır.
 - > tavuk, çamur, armut, avuç, yağmur

Örnek 2

- gelenek
- geliyor
- seferber
- düzenek
- savuruş

Yukarıdaki kelimelerden hangileri küçük ünlü uyumuna uymamaktadır?

- A) Yalnız I B) I ve II C) II ve V
D) III ve IV E) IV ve V

II. ÜNSÜZ UYUMLARI

Ünsüzler, ses yolunda boğumlanarak çıkan seslerdir. Bunlar ünlülerle birleşmedikçe okunamaz. Türkçede 21 tane ünsüz harf vardır: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z

Şimdi ünsüzlerin özelliklerini aşağıdaki tabloda inceleyelim.

	Süreksiz	Sürekli
Sert	p, ç, t, k	f, h, s, ş
Yumuşak	b, c, d, g	ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

Türkçe bir sözcük "b, c, d, g" ünsüzleriyle bitmez. Yabancı dilden alınan sözcükler bu kurala uydurularak dilimizdeki yerini almıştır.

Yabancı dildeki durumu Türkçede kullanımı

Ferd	↔	fert
derd	↔	dert
aheng	↔	ahenk

1. Ünsüz Benzeşmesi (Ünsüz Sertleşmesi, Ünsüz Uyumu)

Sert ünsüzlerden biriyle (f, s, t, k, ç, ş, h, p) biten bir sözcükten sonra yumuşak ünsüzle "c, d, g" ile başlayan bir ek gelirse ekin başındaki yumuşak ünsüzler "ç, t, k" şeklinde değişerek sertleşir. Buna **ünsüz benzeşmesi**, **ünsüz sertleşmesi** ya da **ünsüz uyumu** denir.

Sözcük-ek	Ünsüz benzeşmeli hâli
saf-ca	saſça
kitap-cı	kitapçı
biç-gi	biçki
kitaplık- da	kitaplıkta
bit-gin	bitkin
sürmüş-dü	sürmüştü
kes-gi	kes-ki
2015'de	2015'te
seç-gin	seçkin
sabah-cı	sabah-çı

Birleşik kelimelerde ünsüz benzeşmesi aranmaz.

- Akdeniz, tatil için en uygun yerdir.

Yukarıdaki altı çizili kelime birleşik kelime olduğu için bu kelimedede ünsüz sertleşmesi aranmaz.

Örnek 3

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ünsüz benzeşmesine örnek yoktur?

- A) Seni konuşturdukça haklı olduğuna inanıyorum.
- B) Yaptıklarından utanmıyor musun, diye bağırdı bana.
- C) Burada herkes kendisiyle gurur duymaktadır.
- D) Gözlerindeki yaşlar sevgisinin bir sonucudur.
- E) Çekimin gerçekleştiği sabah o ortarlarda değildi.

2. Ünsüz Yumuşaması (Ünsüz Değişimi)

Süreksiz sert ünsüzlerden biriyle (p, ç, t, k) biten bir sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir ek gelirse süreksiz sert ünsüzler yumuşayarak "b, c, d, g, ğ"ye dönüşür buna **ünsüz yumuşaması** ya da **ünsüz değişimi** denir.

Aşağıda, birinci bölümde verilen sözcüklerin ünsüz yumuşamasından sonraki yazımları karşılarında verilmiştir.

Sözcük-ek	Ünsüz yumuşaması
renk-i	rengi
uçak-a	uçğa
topaç-ım	topacım
dert-i	derdi
kasap-ı	kasabı
ahenk-i	ahengi
sıcak-ı	sıcağı

- Tek heceli sözcüklerin bazılarında yumuşama olmaz.
İp-i, et -i, tek -i, top – u, alt-ı
- Özel adlarda yazarken yumuşama olmaz, konuşurken yumuşama olur.
Sinop'a (Sinoba), Zonguldak'ın (Zonguldağın),
Burak'ın (Burağın)
- Bazı yabancı sözcüklerde yumuşama olmaz.
hukuk – u, hürriyet – i, edebiyat -ı, servet-i, hayat-ı
- Bazı türemiş sözcüklerde yumuşama olmaz.
yazıt -ı, konut-u, sarkıt-ı, karşıt -ı, yanıt -ı, özet-i.

Örnek 4

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ünsüz yumuşamasına örnek yoktur?

- A) Bu kadar sevecen biriyle daha önce karşılaşmamıştım.
 B) Hepimiz bir söğüdün gölgesine sığınmıştık.
 C) Herkesin değişik nitelikte talebi var.
 D) Sokağa açılan kapımız sen ol.
 E) Kanadı kırık kuş merhamet ister.

III. DİĞER SES OLAYLARI

1. Ünlü Düşmesi (Hece Düşmesi)

İkinci hecesinde dar ünlü bulunan bazı sözcükler, ünlüyle başlayan bir ek aldığı anda ikinci hecesindeki dar ünlüsünü düşürür.

Aşağıda, birinci bölümde verilen sözcüklerin “ünlü düşmesi”nden sonraki yazımları karşılarında verilmiştir.

oğ(u)l - u	oğlu
boy(u)n - um	boyum
kay(ı)n - ı	kaynı
bur(u)n - u	burnu
nes(i)l - i	nesli
as(ı)l - ı	aslı
buy(u)r - un	buyrun
fik(i)r - im	fikrim
gön(ü)l - üm	gönlüm

- İkillemelerde ses düşmesi olayı olmaz.
omuz omuza, göğüs göğüse, şehirden şehire
- İkinci hecesinde dar ünlü bulunan her sözcükte ve özel adlarda düşme olmaz.
durum-a, yayın-in, kurum-a

- Bazı sözcükler türerken ünlü kaybına uğrar.

çev(i)r - il - mek	çevirmek
kav(u)r - ul - mak	kavrulmak
iler(i) - le - mek	ilerlemek
kok(u) - la - mak	koklamak
oy(u)n - a - mak	oyynamak
uy(u) - ku	uyku

- İkinci hecesinde dar ünlü bulunan bazı sözcüklerle “olmak” ve “etmek” yardımcı eylemiyle bileşik eylem oluşturulurken dar ünlü düşer.

hap(i)s + etmek	hapsetmek
kay(ı)t + olmak	kaydolmak
sab(ı)r + etmek	sabretmek

- Bazı sözcüklerin birleşmesi sırasında ünlülerin düştüğü görülür.

n(e) + ası l	nasıl
kay(ı)n + ana	kaynana
cuma + (e)rtesi	cumartesi
kahv(e) + altı	kahvaltı
n(e) + için	niçin
süt(ü) + aş	sütlaç
bir(i) biri	birbiri

Örnek 5

Aşağıdaki dizelerin hangisinde “Aklımda hiç bilinmeyen duyguların sesi var.” cümlesindeki altı çizili sözcüktekiyle özdeş bir ses olayı vardır?

- A) Ölecek anladık artık iyice
Kalbimiz şimdiden hicran dolu
- B) Demek ebediyen yattıktan sonra
Son damlamı emen bir dal üstünden
- C) Yine teselliler bulurdum ömre
Yaprak olduğuna emin olsaydım
- D) Gümüş çivilerle sema gerildi
Gecenin gölgesi düştü ovaya
- E) Işıklar söneli üç saat oldu
Vakit geç kardeşim haydi yatsana

2. Ünsüz Düşmesi

Genellikle “k” ünsüzüyle biten bazı sözcükler “cık / -cik / -cuk / -cük / -cek / -cak / -l, -ümse” eki aldığı anda “k” ünsüzü düşer. Bazen de -t ünsüzü düşer.

Aşağıda, birinci bölümde verilen sözcüklerin “ünsüz düşmesi”nden sonraki yazımları karşılarında verilmiştir.

sıca(k) – cık	sıcacık
küçü(k) -l	küçül-
büyü(k) – cek	büyücek
çabu(k) –	çabucak
alça(k) – çık	alçacık
alça(k) -l-	alçalmak
küçü(k)ümse	küçümsemek
as(t)-teğmen	asteğmen

Örnek 6

Minicik mutluluklar saklıdır; sende, bende, herkeste
Göremediğimiz hayatların içinde

Bu dizelerde altı çizili sözcükte aşağıdaki ses olaylarından hangisi vardır?

- A) Ünlü türemesi
B) Ünsüz düşmesi
C) Ünlü düşmesi
D) Ünsüz benzeşmesi
E) Ünsüz yumuşaması

3. Ünlü Türemesi:

“-cık/ -cik” eki alan bazı sözcüklerde ek ile sözcüğün arasında “a, e, ı, i” ünlülerinin türediği görülür.

Aşağıda, birinci bölümde verilen sözcüklerin “ünlü türemesi”nden sonraki yazımları karşılarında verilmiştir.

genç – cık	genc(e)cık
dar – cık	dar(a)cık
az – cık	az(ı)cık
bir – cık	bir(i)cık

Pekiştirme örneklerinin bazı kullanımlarında da ünlü türemesi görülür.

- düz - düp - e - düz
yalnız - yap - a - yalnız
gündüz - güp - e - gündüz

4. Ünsüz Türemesi

Bazı sözcüklerde, “olmak” veya “etmek” yardımcı eylemiyle bileşik eylem oluşturulduğunda ya da bu sözcüklere ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde ünsüz türemesi görülür.

Aşağıda, birinci bölümde verilen sözcüklerin “ünsüz türemesi”nden sonraki yazımları karşılarında verilmiştir.

ret + etmek	red(d)etmek
hal + olmak	hal(l)olmak
his + etmek	his(s)etmek
zan + etmek	zan(n)etmek
af + etmek	af(f)etmek
his - im	his(s)im
zan - ımca	zan(n)ımca
hat - ınız	hat(t)ınız
hak - ım	hak(k)ım
tıp - ı	tıb(b)ı

İki sessizin yan yana geldiği her sözcükte ünsüz türemesi olmayabilir. süssüz, sessiz, hissiz... madde, elli, belli... yollar, ziller, sollamak, telli...

Örnek 7

Aşağıdakilerin hangisinde ünsüz türemesi gerçekleşmemiştir?

- A) Kalbim o kadar çok kırıldı ki artık hiçbir şey hissetmiyorum.
- B) Vergilere gelen son zammı akşamki programda değerlendirdi.
- C) Bu kavgada zerre suçum yok der dururdu.
- D) Affınıza sığınarak mazeretimi anlatmak isterim.
- E) Yıllardır o ailenin sırrını kimse çözemedi.

5. Ünlü Daralması

Türkçede geniş ünlüyle (a,e) biten bir sözcük, “-yor” eki aldığı anda o sözcüğün geniş ünlüsü “ı, i, u, ü” ye çevrilerek daralır. Bu kurala **ünlü daralması** denir.

Aşağıda, birinci bölümde verilen sözcüklerin “ünlü daralması”ndan sonraki yazımları karşılarında verilmiştir.

başl(a) - yor	başl(ı)yor
gülm(e) - yor	gülm(ü)yor
gözl(e) - yor	gözl(ü)yor
susm(a) - yor	susm(u)yor
verm(e) - yor	verm(i)yor
izl(e) - yor	izl(i)yor
sızl(a) - yor	sızl(ı)yor
suçl(a) - yor	suçl(u)yor

Bazı kullanımlardaki iki ünsüz arasına giren yardımcı sesler ünlü daralmasını andırır. Bu kullanımlar ünlü daralması değildir. biliyor, geçiyor, bakıyor, yanıyor, seziyor, vuruyor, üzüyor, yüzüyor.

Türkçede “ye-, de-, ne” sözcüklerinin bazı kullanımlarında “y” kaynaştırma ünsüzünden önceki geniş ünlüde daralma olur. Bunların dışındaki sözcüklerde “y” kaynaştırma ünsüzünden önceki geniş ünlüde daralma olmaz.

ye - y - ecek	yiyecek
ye - y - in	yiyin
de - y - ecek	diyecek
ne - y - e	niye

Örnek

DOĞRU	YANLIŞ
ağlayacak	ağlıyacak
görmeyecek	görmiyecek
hatırlayacaksın	hatırlıyacaksın
inanmayacağım	inanmıyacağım
yakalayamadık	yakalıyamadık
anmayacağım	anmıyacağım

Örnek 8

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ünlü daralması örneklenmemiştir?

- A) Bugün tatiliz diye hepimizi eve gönderdi.
 B) Sular ne varsa önüne katıp götürüyordu.
 C) Bilmiyorum hayatın beni nereye sürükleyeceğini.
 D) Kendi istediği yere herkesi peşine takıp sürüklüyordu.
 E) Bugün fırında tavuk hazırlıyorum size.

6. Dudak Ünsüzlerinin Benzeşmesi (n - m Değişimi)

Dudak ünsüzlerinden "b", kendinden önceki "n"yi "m"ye dönüştürür.

Aşağıda, birinci bölümde verilen sözcüklerin "dudak ünsüzlerinin benzeşmesinden sonraki yazımları karşılarında verilmiştir.

a(n)bar	a(m)bar	za(n)bak	za(m)bak
ca(n)baz	ca(m)baz	çe(n)ber	çe(m)ber
sakla(n)baç	sakla(m)baç	dola(n)baç	dola(m)baç
te(n)bel	te(m)bel	pe(n)be	pe(m)be

Özel adlarda ve birleşik sözcüklerde dudak ünsüzleri benzeşmesi kuralı uygulanmaz.

İstanbul, Safranbolu, binbaşı, sonbahar, külhanbeyi, günbatımı.

7. Kaynaştırma Ünsüzleri (Koruyucu Ünsüzler)

Türkçe sözcüklerde iki ünlü yan yana bulunamadığından, ünlüyle biten bir sözcüğe ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde sözcükle ek arasına "y, ş, s, n" kaynaştırma ünsüzlerinden biri girer.

Aşağıda, birinci bölümde verilen sözcüklerin kaynaştırma ünsüzü eklendikten sonraki yazımları karşılarında verilmiştir.

Araba - a	araba - y - a (durum ekinden önce)
elbise - i	elbise - s - i (iyelik ekinden önce)
kapı - ın	kapı - n - ın (tamlayan ekinden önce)
altı - ar	altı - ş - ar (üleştirme sıfatı ekinden önce)

Aşağıdaki sözcüklerde kaynaştırma ünsüzü yoktur.

beş - er altmış - ar yetmiş - er senin kolun - a...

- Ünlüyle biten bir sözcüğe "idi, imiş, ise" ek-eylemleri, "ile" sözcüğü ve "iken" bağ-fiil eki birleşik yazıldığı zaman araya "y" koruyucu ünsüzü girer ve bunların başındaki "i" sesleri düşer.

sevinçli - y - (i) - di	sevinçliydi
hasta - y - (i) - miş	hastaymış
orada - y - (i) - se	oradaysa
para - y - (i) - le	parayla
çatıda - y - (i) - ken	çatıdayken

8. Ulama

Sözcüklerin sonundaki ünsüzlerin bir sonraki sözcüğün başındaki ünlülere ulanarak (bağlanarak) okunmasına **ulama** denir.

Örnek

Artık uzak ve hatıralaşmış, güneşli yaz

Yaprakların tabiatı örten pasındadır

Her an, yaz ortasında hayal ettiğim Boğaz

Masmavi, göz kapaklarımın arkasındadır

Bu dörtlüğün işaretli yerlerinde ulama yapılabilir. Dikkat ederseniz işaretli yerlerin hepsinde ilk sözcük ünsüz ile bitmiş, ikinci sözcük ünlü ile başlamıştır.

Arasında noktalama işareti bulunan sözcüklerde ulama yoktur.

Örnek

- Polis, arabaları kontrol ediyor.
ulama yok ulama var
- Gençlik, insanın en güzel çağıdır.
ulama yok ulama var

Örnek

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.
X
Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül... ne bu şiddet bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl,
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.

Örnek

- Rüzgâr hafiften esip yaprakları dans ettiriyordu.
- Sokak lambasının solgun ışığında yürürken aklımda sadece senin sesin vardı.
- Denizin kıyısında oturup dalgaların amaşsızca sahile vurduğu o anda huzurla doldum.
- Gecenin en derin sessizliğinde yıldızlar açık gökyüzünde parılıyordu.

9. Vurgu

Sözcük içinde bir hecenin, cümle içinde bir sözcük ya da sözcük grubunun diğerlerine göre daha baskılı, kuvvetli söylenmesine **vurgu** denir. Sözcüğü oluşturan hecelerden birinin diğerlerine göre daha baskılı söylenmesine **sözcük vurgusu** denir.

- Türkçe sözcüklerde vurgu genelde son hecededir.
- sehpa, çocuk, doğru, ayrı

Pekiştirilmiş sözcüklerde ve ünlemlerde vurgu ilk hecededir.

- sapsarı, yemyeşil, masmavi
- aferin, maşallah, eyvah

Olumsuzluk eki (-ma / -me) vurguyu kendinden önceki heceye kaydırır.

- baktım → bakmadım.

bakayım → bakmayayım

Türkçede vurgu, sözcük ek aldıkça, alınan eke kayar.

- para → paralar → paralarımız

Örnek 9

Rüzgâr dindi. Deniz biraz durgunlaşmış, sanki bizimle beraber sessizce önüne bakıyordu. Sessizlik, çatlayacak kadar katılaşmıştı. Birbirimize bakamıyorduk ama ayın, hepimizin gözünden akan yaşları parlattığını biliyorduk. Birisi, Yılmaz Abi'nin omzunu tuttu.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi yoktur?

A) Ünsüz türemesi	B) Ünsüz benzeşmesi
C) Ünlü düşmesi	D) Ünsüz yumuşaması
E) Ünlü daralması	

YAZIM KURALLARI

Bir dili kullanırken yazıda ve söyleyişte kişiden kişiye farklı anlamlar oluşmaması için belirlenen ve herkes tarafından benimsenen kurallara **yazım kuralları** denir.

Dilimizi güzel kullanmak, söylemek istediklerimizi iyi anlatabilmek için yazım (imlâ) kurallarını bilmemiz gerekmektedir. Aksi takdirde duygu ve düşüncelerimizi doğru bir şekilde insanlara aktaramayız.

BÜYÜK HARFLERİN KULLANILDIĞI YERLER

1. Cümleler büyük harfle başlar.

- Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
- Bu adada bir ömür geçirebilirim.
 - Cümle içinde tırnak veya yay ayraç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonlarına uygun noktalama işareti konur.
- Atatürk, "Ben sporcunun zeki, çevik ve ahlaklısını severim!" diyor.
- Anadolu insanı ülkelerinin(Burası harika bir yerdir.) gelişmesi için her şeyi yapıyor.
 - İki çizgi arasındaki açıklama cümleleri büyük harfle başlamaz.
- Yeşil alanlar konusunda -bu konuda çok hassasım- her hafta çalışma yapıyorum.
 - İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar.
- Kendimi takdim edeyim: Emekli Türkçe Öğretmeni Ahmet.
 - İki noktadan sonra cümle niteliğinde olmayan örnekler sıralandığında bu örnekler büyük harfle başlamaz.
- İnsan üç şeye benzer: ağaca, suya ve yıldızlara.
 - Rakamla başlayan cümlelerde rakamdan sonra gelen kelime büyük harfle başlamaz.
- 2000 yılında şirketimizin 20. kuruluş yılını kutladık.
 - Örnek niteliğindeki kelimelerle başlayan cümlelerde ilk harf büyük yazılır.
- "Defter, kitap, kalem..." gibi araçlar kırtasiyelerde satılır.

Dizeler genellikle büyük harfle başlar.

Serin rüzgârlara pencereni aç!

Bak, seyret ağaran rengini ufkun

Karşında fecirle değişen ağaç.

Mahmur gözlerinde süzülsün uykun.

2. Özel adlar büyük harfle başlar.

➢ Kişi adlarıyla soyadları büyük harfle başlar.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Refik Halit Karay...

➢ Takma adlar da büyük harfle başlar.

Kirpi (Refik Halit Karay), Server Bedi (Peyami Safa),
Deli Ozan (Faruk Nafiz Çamlıbel)...

3. Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, ünvanlar, lakaplar ve rütbe adları büyük harfle başlar.

- Gazi Mustafa Kemal Paşa, Vali Seçkin Bey, Prof. Dr. İlber Ortaylı, Haldun Bey, Ali Rıza Efendi, Zeynep Hanım, Yüzbaşı Cengiz Topel, Fatih Sultan Mehmet, Avukat Mehmet Bey...
 - Akrabalık bildiren kelimeler büyük harfle başlamaz.
 - Betül abla, Reyhan teyze, Adile nine, Rifat dayı, Timur amca...
 - Akrabalık bildiren kelimeler başa geldiğinde lakap yerine kullanılırsa büyük harfle başlar.
 - Nene Hatun, Baba Kemal, Dayı Mahmut, Hala Sultan...
 - Resmî yazılarda saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, ünvan bildiren kelimeler de büyük harfle başlar.
 - Sayın Başkan, Sayın Vali...
 - Hitap kelimeleri de büyük harfle başlar.
 - Sevgili Arkadaşlar, Aziz Dostum, Değerli Kardeşim,
- ### 4. Hayvanlara verilen özel adlar büyük harfle başlar.
- Boncuk, Karabaş, Pamuk, Minnoş, Tekir...
- ### 5. Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar.
- Türk, Alman, İngiliz, Kırgız, Tatar; Kınık, Kayı...

6. Dil ve lehçe adları büyük harfle başlar.

- Türkçe, İngilizce, Farsça, Azerice, Tatarca...

7. Devlet adları büyük harfle başlar.

- Türkiye Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri...

8. Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler büyük harfle başlar.

- Müslümanlık, Müslüman; Hristiyanlık, Hristiyan; Musevilik, Hanefi; Katolik...

9. Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar büyük harfle başlar.

- Tanrı, Allah, Cebrail, Zeus, Amon, Kibele...

➤ **Ancak tanrı kelimesi özel ad olarak kullanılmadığında küçük harfle başlar.**

- Eski Yunan tanrıları...

➤ **Bazı dinî terimlerin küçük harfle başlaması gelenekleşmiştir.**

- cennet, cehennem, namaz, oruç, peygamber, sırat köprüsü...

10. Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar.

- Merkür, Neptün, Plüton, Halley, Dünya, Güneş, Ay vb.
- Dünya Güneş'in Ay da Dünya'nın etrafında dolaşır.

🔑 Dünya, güneş, ay kelimeleri gezegen anlamı dışında kullanıldığında küçük harfle başlar.

- Sen geldiğinde dünyam aydınlandı.
- Şöyle güneş gören bir ev arıyorum.

11. Yer adları (kita, bölge, il, ilçe, köy, semt, cadde, sokak, semt vb.) büyük harfle başlar.

- Avrupa; Marmara, Ankara, Aydın Menderes Bulvarı, Sakarya Caddesi; Erdenli Sokağı ...

🔑 Doğu ve batı sözleri yön bildirdiğinde isimden önce gelirse büyük; sonra gelirse küçük olarak yazılır.

- Doğu Anadolu > Anadolu'nun doğusu
- Kuzey Avrupa > Avrupa'nın kuzeyi

➤ **Düşünce, hayat tarzı, politika vb. anlamlar bildirdiğinde "doğu" ve "batı" sözlerinin ilk harfleri büyük olarak yazılır.**

Batı medeniyeti, Doğu mistisizmi vb.

- Bu konuda Batı bizimle aynı düşüncede değil.

12. Yer adlarında ilk isimden sonra gelen deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren ikinci isimler büyük harfle başlar.

Erciyes Dağı, Tuz Gölü, Çanakkale Boğazı, Fırat Irmağı, Marmara Denizi...

🔑 Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, bucak, belde, köy vb. sözler küçük harfle başlar.

- Bilecik ili, Bozüyük ilçesi, Aksutekke köyü vb.

13. Mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak adlarında geçen mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak kelimeleri büyük harfle başlar.

- Gazi Paşa Mahallesi, Çamlık Sokağı, Anıt Meydanı, Ayazma Caddesi...

Örnek 1

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde büyük harflerin kullanımıyla ilgili bir yazım yanışı yapılmıştır?

- A) Hamdi Bey akşam bizi ziyaret etmeyi düşünüyormuş.
- B) Buket Sokak'ta aldığı kocaman daireyi, baştan sona yeniledi.
- C) Avrupa'da, Katolikler ve Protestanlar arasındaki görüş ayrılığı büyüyor.
- D) Tuz Gölü'nde incelemeler yapmayı düşünüyorlar.
- E) Öğretmen, *Sinekli Bakkal* Romanını okumamı istiyor.

14. Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar.

- Topkapı Sarayı, Çankaya Köşkü, Hisarcı Han, Kuş Kalesi, Galata Köprüsü, Beyazıt Kulesi, Özgürlük Anıtı ...

15. Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Dil Kurumu, İstanbul Lisesi, Elibol Market... Kızılay Derneği, Onur İnşaat; Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ...

16. Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar.

- Medeni Kanun, Borçlar Hukuku (kanun), Türk Ceza Kanunu ...

Kurum, kuruluş, kurul, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm, kanun, tüzük, yönetmelik vb. bildiren kelimeler, belli bir kurum kastedildiğinde büyük harfle başlar.

- Bu yıl Meclis, önemli kararlar aldı.
- 5800 Sayılı Kanun'da bazı değişiklikler yapılacak.
- Bu madde Yönetmelik'in 7'nci maddesine göre hükümsüzdür.

17. Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin (tablo, heykel, müzik) her kelimesi büyük harfle başlar.

Nutuk, Kendi Gök Kubbemiz, Tutunamayanlar, Aktüel; Resmî Gazete, Milliyet, Onuncu Yıl Marşı, Kaplumbağa Terbiyecisi ...

Özel ada dâhil olmayan gazete, dergi, tablo vb. sözler büyük harfle başlamaz:

Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Göl Kenarı tablosu.

Büyük harflerin kullanıldığı yerlerde bulunan ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de sözleriyle mı, mi, mu, mü soru eki küçük harfle yazılır...

Güller ve Renkler, Yusuf ile Züleyha, Turfanda mı, Turfa mı? Diyorlar ki, Vatan yahut Silistre, Ya Devlet Başa ya Kuzgun Leşe.

18. Millî ve dinî bayramlarla bayram niteliği kazanmış günlerin adları büyük harfle başlar.

- 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ...

➤ Kurultay, bilgi şöleni, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelime büyük harfle başlar.

- Ramazan Bayramı, Anneler Günü, Öğretmenler Günü, 27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü, 1. Uluslararası Türk Kurultayı, Orta Asya Türkleri Bilgi Şöleni...

19. Tarihi olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar.

- Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele, Orta Çağ, Gerileme Devri, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Servetifünun Dönemi, Tanzimat Dönemi...

20. Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar.

- Türklük, Türkçe, Asyalı, Ankaralı ...

Para birimleri büyük harfle başlamaz.

- avro, dinar, dolar, lira, kuruş, lîre

21. Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde özel adlar büyük harfle başlar.

- Kars peyniri, Antep fıstığı, Hindistan cevizi, İngiliz anahtarı, Japon gülü, Maraş dondurması, Van kedisi...

22. Levhalar, açıklama, kitap, bildiri, makale adları, resim, çizelge, tablo yazıları büyük harfle başlar.

- Giriş, Çıkış, Müdür, Vezne, Başkan, Doktor, Otobüs Durağı, Dolmuş, Şehirler Arası Telefon, III. Kat, IV. Sınıf, I. Blok.

23. Rapor, makale, yazılarda ana başlıktaki sözcüklerin tamamı, alt başlıktaki sözcüklerin ise yalnızca ilk harfleri büyük yazılır.

- TÜRKÇEDE ZAMİRLERİN KULLANIMI
- Eski Anadolu Türkçesinde Şahıs ve İşaret Zamirlerinin Kullanımı

YER-YÖN ADLARININ YAZIMI

- Yön isimleri bir yer adının başında onu belirtir durumda kullanılıyorsa büyük harfle başlar.
 - › Güney Amerika, Orta Asya...
 - › Batı Anadolu'nun en verimli ovaları...
- Yön isimleri yalnız başlarına veya bir isimden sonra, isimlerin yönlerini bildirecek şekilde kullanılırsa küçük harfle başlar.
 - › Soğuk hava kütlesi kuzeyden gelecek.
 - › Türkiye'nin doğusu, batısından daha dağlıktır.
- Ara yönler bitişik yazılır.
 - › Rüzgâr kuzeydoğudan esecek.
- Yön bildiren sözcükler bir medeniyet bölgesini bildiriyorsa büyük harfle yazılır.
 - › 18. yüzyıldan sonra Batı'nın sanayileşmeye başlaması gelişmelerini hızlandırmıştır.

Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz.

Mehmet Akif, büyük bir edebiyat adamıdır; onu unutmamak lazım.

TARİHLERİN YAZIMI

- Belli bir tarihi bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar.
 - › 29 Mayıs 1453 Salı günü
 - › 4 Nisan 2012 Pazartesi
 - › Atatürk, 10 Kasım 1938 Perşembe günü yaşama veda etti.
- Aylar ve günler yazıyla olduğu gibi rakamlarla da gösterilebilir.
 - › 10 Kasım 1938
 - › 10.11.1938
 - › 10/11/1938
- Tarihlerde ayların adı yazılırsa gün ve yıl bildiren sayılar nokta ve çizgi ile ayrılmaz.
 - › 23 - Nisan - 1920 yazılamaz.
 - › 23. Nisan.1920 yazılamaz.
 - › 23/Nisan/1920 yazılamaz.

- Cümle içinde belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları büyük harfle yazılmaz.
 - › Liseden sonra arkadaşlarıyla her yıl nisan ayının ilk pazartesi günü görüşme kararı almışlar.
 - › Gelecek hafta çarşamba günü yapılacak toplantıda konu etrafıca görüşülecek.

SAYILARIN YAZILIŞI

1. Sayılar metin içerisinde yazıyla ve ayrı yazılır:
 - On beş yıldan beri burada çalışıyorum.
 - Dört kardeş ortak bir yer açtık.
 - Kırk beş yaşında emekli oldum.
 - › Saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır.
 - 19.30'da, 12.00'de, 2.250.000 lira, 200 kilogram, 150 kilometre, 20 metre kumaş, 1.738.000 kişi, % 30, % 75 ...
 - › Saat ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir.
 - Saat dokuzu beş geçte Atatürk hayata gözlerini yumdu.
 - Saat yediye beş kala, oradaydım.
 - Saat sekizi on dakika yirmi saniye geçte koşu başladı.
2. Birden fazla kelimededen oluşan sayılar ayrı yazılır.
 - elli beş, iki yüz altmış iki.
3. Para ile ilgili işlem ve senet, çek vb. ticari belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır.
 - 4040,00 (dörtbinkırklıra)
4. Notayı niteleyen sayılar ayrı yazılır.
 - on beşlik, on ikilik
5. Oyun adlarını niteleyen sayılar bitişik yazılır.
 - yirmibir, ellibir...
6. Romen rakamları ancak yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde, ayların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde ve kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında kullanılabilir.
 - XIX. yüzyıl, III. Ahmet, 1. XI. 1930, II. Cilt, VII. Cilt.

7. Dört veya daha çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur.
 - 867.192, 77.750, 28.434, 149.210.200
8. Sayılarda kesirler virgül ile ayrılır.
 - 12,24 (12 tam yüzde 24), 3,21 (3 tam yüzde 21)
9. Sıra sayıları yazıyla ve rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi durumunda ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konularak derece gösteren ek yazılır.
 - 8. - 47. - XVII. ; 3'üncü, 6'ncı.
10. Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir.
 - 5'şer değil- beşer, 1'er değil- birer, 50'şer değil- ellişer...

Örnek 2

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sayıların yazımıyla ilgili bir yanlışlık yapılmıştır?

- A) Başvuru merkezleri 2'nci kez değiştirildi.
- B) Bu köprü yüz elli iki yıl önce yapılmış.
- C) 1980'lerde küçük bir Anadolu kasabasında doğmuştu.
- D) Tüm öğrencilerin 5'er adım ileri gelmesini istedi.
- E) Bize 5. durakta inmemiz gerektiğini söyledi.

BİRLEŞİK SÖZCÜKLERİN YAZIMI

A. Bitişik Yazılan Birleşik Sözcükler

1. Ses düşmesine uğrayan birleşik sözcükler bitişik yazılır.
 - Pazartesi (pazar ertesi), sütlü aş (sütlaç), nasıl (ne asıl), niçin (ne için), kaynana (kayın ana), birbiri (biri biri)
 - kaybolmak (kayıp olmak)
2. "Et-" ve "ol-" yardımcı eylemleriyle birleşirken ses düşmesine veya ses türemesine uğrayan birleşik sözcükler bitişik yazılır.
 - Hissetmek (his etmek)
 - Hapsetmek (hapis etmek)

- Halletmek (hâl etmek)
3. Sözcüklerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında benzetme yoluyla anlam değişmesine uğradığında bu tür birleşik sözcükler bitişik yazılır.
 - Keçiboynuzu (bitki), deveboynu (alet), karagöz (balık), yalıçapkını (kuş), kedigözü (lamba), aslanağızı (çiçek), kargaburnu (alet), tavukgöğsü (tatlı), camgöbeği (renk), alinazık (yemek), kavuniçi (renk)...
 4. Kurallı birleşik fiiller daima bitişik yazılır.
 - Gidebilmek, bakakalmak, koşuvermek, bakmayagör, gidedurmak, düşeyazmak, süregelmek
 5. İkinci kelimesi "-an / -en, -r / -ar / -er / -ır / -ir, -maz / -mez, -mış / -miş" sıfat-fiil eklerini alarak kalıplaşan birleşik sözcükler bitişik yazılır.
 - Vatansever, dalgakıran, gökdelen, hacıyatmaz, çokbilmiş, yurtsever, külyutmaz, hayirsever.
 6. Bir veya iki ögesi çekimli fiil olan birleşik kelimeler bitişik yazılır.
 - Külbastı, şıpsavdi, biçerdöver, çıtkırlıdım, imambayıldı, dedikodu, yanardöner...
 7. Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır.
 - Ateşkes, yapboz, rastgele, çekyat, kapkaç, sıkboğaz...
 8. İki veya daha çok sözcükten oluşmuş Türkçe yer adları bitişik yazılır.
 - Beşiktaş, Çanakkale, Fenerbahçe, Bağlarbaşı, Kabataş...
 9. Şehir, kent, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su vb. sözcüklerle kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz ad tamlaması kalıbındaki yer adları bitişik yazılır.
 - Karadeniz, Akşehir, Eskişehir, Elmadağ, Batıkent, Akdeniz, Kızılırmak, Yeşilirmak...
 10. Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında ise gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.
 - Karacabey, Sinanpaşa, Kemalpaşa, Bayrampaşa...
 11. Ara yönleri belirten sözcükler bitişik yazılır.
 - Kuzeybatı, güneydoğu...
 12. Somut olarak yer bildirmeyen "alt, üst, üzeri" sözlerinin sona getirilmesiyle oluşan birleşik sözcükler bitişik yazılır.
 - Olağanüstü, yüzüstü, ögleüzeri, ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı, akşamüzeri, suçüstü...

13. Dilimizde her iki ögesi de asıl anlamını koruduğu hâlde yaygın bir biçimde gelenekleşmiş olarak bitişik yazılan sözcükler de vardır.

14. Baş sözcüğüyle oluşturulan sıfat tamlamaları:

■ Başbakan, başkomutan, başöğretmen, başyazar...

15. Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki “başı” sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları:

■ aşçıbaşı, binbaşı...

16. “Oğlu, kızı” sözleri bitişik yazılır:

■ eloğlu, çapanoğlu, elkızı...

17. Ağa, bey, efendi, hanım, nine vb. sözlerle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

■ ağabey, hanımefendi...

18. “Biraz, birkaç, birkaçı, birtakım, birçok, birçoğu, hiçbir, hiçbir, herhangi” belirsizlik sıfatları ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

19. Ev sözcüğüyle kurulan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

■ Huzurevi, öğretmenevi, aşevi, bakımevi, doğumevi, gözlemevi, orduevi...

20. Hane, name, zade kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır.

■ Dershane, beyanname, beyzade...

“Eczahane, hastahane, pastahane, postahane” sözleri kullanımdaki yaygınlık dolayısıyla “eczane, hastane, pastane, postane” biçiminde yazılmaktadır.

B. Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler

1. “Etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak” yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır.

■ Yok etmek, fark etmek, arz etmek, azat etmek, dans etmek, not etmek, terk etmek, var olmak, yok olmak...

2. Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbirisi veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.

■ Köpek balığı, uğur böceği, bal arısı, Karaman keçisi, yaban ördeği...

3. Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar ayrı yazılır.

■ Çörek otu, lavanta çiçeği, kuş üzümü, yer elması ...

4. Nesne, eşya ve alet adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler ayrı yazılır.

■ Lüle taşı, Oltu taşı, duvar saati, el sabunu, İngiliz anahtarı...

5. Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler ayrı yazılır.

■ Açık öğretim, Ay tutulması, iş birliği...

6. Zamanla ilgili birleşik kelimeler ayrı yazılır.

■ Bağ bozumu, gece yarısı, gün ortası, hafta başı, hafta sonu...

7. Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler ayrı yazılır: dil bilgisi, gök bilimi...

8. “-r / -ar / -er, -maz / -mez ve -an / -en” sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik kelimeler ayrı yazılır.

■ Bakar kör, çalar saat, döner sermaye, güler yüz, koşar adım, yazar kasa, çıkmaz sokak, görünmez kaza, tükenmez kalem, uçan daire...

9. Yer adlarında kullanılan “batı, doğu, güney, kuzey, güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu, aşağı, yukarı, orta, iç, yakın, uzak” kelimeleri ayrı yazılır.

■ Batı Trakya, Doğu Anadolu, Kuzey Kutbu, Güney Amerika, Güneydoğu Anadolu, Orta Asya, İç Anadolu, Yakın Doğu, Uzak Doğu ...

10. “Dış, iç, sıra” sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır.

■ Çağ dışı, yasa dışı, ceviz içi, hafta içi, yurt içi, aklı sıra, ardı sıra, peşi sıra, yanı sıra...

11. “Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, karşı, iç, dış, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift” sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır.

■ Alt yazı, üst kat, ana bilim dalı, ön söz, ön yargı, art niyet, arka plan, yan etki, karşı görüş, iç savaş, dış hat, orta oyunu, sağ açık, peşin hüküm, iki anlamlı...

12. İyi dilek, karşılama ve uğurlama sözleri ayrı yazılır.

- Hoşça kal, sağ ol, hoş geldin, güle güle, Allah'a ısmarladık, hoş bulduk...

“Günaydın, başsağlığı” sözcükleri kalıplaşmış olduğu için istisnadır.

KISALTMALARIN YAZIMI

1. Özel isimlerin kısaltması büyük harfle başlar ve sonuna nokta konur. Özel isimlerle birlikte kullanılan kısaltmalarda da bu kural geçerlidir.

- Alb.(albay), Prof. (profesör), Mah. (mahalle).

Noktalı kısaltmalara ek getirilecekse kelimenin okunuşu esas alınır. Ek, noktanın yanına yazılır.

- Alb.dan, Prof.ün.

2. Birkaç sözcükten oluşan kurum, kuruluş adları, her sözcüğünün ilk harfi alınarak kısaltılır ve her harf büyük yazılır. Ayrıca bu kısaltmalar arasına nokta konmaz.

- TBMM, TDK, TRT, PTT, DSİ..
T.B.M.M., T.D.K., T.R.T., P.T.T., D.S.İ.,

3. Birkaç sözcükten oluşan kurum ve kuruluş adlarının kısaltmaları, kullanılan harflere göre okunur. Kısaltmaya ek getirildiğinde ek, kısaltmanın okunuşuna göre kesme işareti ile ayrılarak yazılır.

- TTK: -Te Te Ke şeklinde okunur.
“TTK’da çalışıyorum.” ifadesi yanlıştır.
“TTK’de çalışıyorum.” ifadesi doğrudur.

➢ Bazı kısaltmalar küçük harfle yazılır ve kendilerinden sonra nokta konmaz.

- m (metre), l (litre), g (gram).

Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde sözcüğün okunuşu büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır.

- TBMM’nden (yanlış) TBMM’den (doğru)
- MEB’ndan (yanlış) MEB’den (doğru)
- kg’den (yanlış) kg’dan (doğru)

“da/de” BAĞLACININ YAZIMI

➢ Bağlaç olan “da, de” ayrı yazılır. Kendisinden önceki sözcüğün son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar. Cümleden çıkarıldığında cümlemin anlamında bozulma olmaz.

- Sinemaya sen **de** gelmelisin.
- Okulda **da** çok çalışıyor.

Ayrı yazılan “da/ de” hiçbir zaman “ta/ te” biçiminde yazılmaz. “da/ de” bağlacını kendisinden önceki sözcükten kesme ile ayırmak da yanlıştır.

- Onu sevmesek **te** bunu yapamayız. (yanlış)
- Onu sevmesek **de** bunu yapamayız. (doğru)
- Fatma’da uyumuş. (yanlış)
- Fatma **da** uyumuş. (doğru)

Durum eki olan “-da/ -de” kendisinden önceki sözcüğe bitişik yazılır. Ses kurallarına uyarak “-ta/ -te” olur. Çıkarıldığında cümlemin anlamında bozukluk oluşur.

O, saatlerce kapıda kalmış.

- O, saatlerce kapı(da) kalmış. (Anlam bozulur.)

Örnek 3

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde da/-de'nin yazımıyla ilgili yanlışlık yapılmıştır?

- A) Aldığı araba pek de güzel değilmiş.
- B) Yarım saatte bu kadar mı okuyabildin?
- C) Kötülüğe engel olmamakta bir suçtur.
- D) İşimde ne kadar başarılı olduğumu biliyorsunuz.
- E) Kitabın da çantanın da parasını ben ödedim.

“ki” BAĞLACININ YAZIMI

Bağlaç olan “ki” ayrı yazılır. Çıkarıldığında cümlelerin anlamında bozulma olmaz.

- Bu, şimdi söylenmez **ki**!
- Yemek yiyelim **ki** kendimize gelelim.

“Ki” bağlacı birkaç örnekte kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır. Bunları SOMBaHÇeMİ olarak kodlayabiliriz.

- Sanki – Oysaki – Mademki – Belki –
- Hâlbuki – Çünkü – Meğerki – İllaki
 - Eklendiği sözcüğe sıfat özelliği kazandıran “-ki” eki ve ilgi zamiri olan “-ki” eki bitişik yazılır.
 - Evdeki hesap çarşıya uymadı. (sıfat)
 - Yoldaki işaretler silinmiş. (sıfat)
 - Ahmet’in resimleri güzel, Elif’inkiler daha da güzeldi. (zamir)

19. GÜN

VIDEO DERS

Örnek 4

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ayrı yazılması gereken “ki” bitişik yazılmıştır?

- A) Yaptığımız işteki kalite, karakterimizi yansıtır.
- B) Toplumumuzdaki bazı aksaklıklar bizi üzüyor.
- C) Hata sendeki seni bir türlü affedemiyor.
- D) Duvardaki resimler ünlü bir ressama aitmiş.
- E) En mutlu insanım şu yeryüzündeki.

“mi” SORU EKİNİN YAZIMI

- Soru eki olan “mi” ayrı yazılır ve kendisinden önceki sözcüğün son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar.
- Kitaplığına yeni kitap aldın **mi**?
- Öğrenciler derse geldi **mi**?

Soru ekinden sonra gelen ekler, bu ekle bitişik olarak yazılır.

Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığında da ayrı yazılır.

- Yakışıklı **mi** yakışıklı bir gençti. (pekiştirme)
- Yağmur yağdı **mi** eve girerim. (zaman / koşul)

“ne... ne...” BAĞLACININ YAZIMI

Bu bağlacın kullanıldığı cümlelerin yüklemi olumlu olmalıdır.

- **Ne** evde **ne** arabada anahtarı **bulamadı**. (yanlış)
- **Ne** evde **ne** arabada anahtarı **bulabildi**. (doğru)

PEKİŞTİRMELERİN YAZIMI

- > İlk hecenin sonuna "m, p, r, s" seslerinden birinin getirilmesiyle yapılan pekiştirmeler daima bitişik yazılır.
- Masmavi, sapsarı, sapasağlam, yemyeşil...
 - > Kimi kurlsız pekiştirmeler de bitişik yazılır.
- Paramparça, güpegündüz, sırlıslıkam...

İKİLEMELERİN YAZIMI

- > İkilemeler ayrı yazılır.
- Güzel güzel ders çalışıyorlar.
- Daha yeni yeni işler açıldı.

İkilemeyi oluşturan sözcüklerin arasına herhangi bir noktalama işareti konulmaz.

- İleri-geri konuşması beni üzdü. (yanlış)
- Olanları az, çok tahmin ediyorum. (yanlış)
- Burada yeni, yeni yüzler görüyorum. (yanlış)
- Aşağı, yukarı ikide gelir. (yanlış)

Alıntı Sözcüklerin Yazılışı

1. İki ünsüzle başlayan Batı kökenli alıntı sözcükler, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır.
gram, grup, kral, kredi, pratik, problem, profesör, protein, slogan, spiker, staj, stüdyo, trafik, tren...

Not: Bu tür birkaç alıntıda, söz başında veya iki ünsüz arasında bir ünlü türemiştir. Bu ünlü söylenişte de yazılışta da gösterilir: iskarpin, iskele, iskelet, istasyon, istatistik, kulüp...

2. İçinde yan yana iki veya daha fazla ünsüz bulunan Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır:
 - alafranga, apartman, biyografi, elektrik, orkestra, telgraf...
3. İki ünsüzle biten Batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır:
 - film, form, lüks, modern, natürmort, psikiyatr, slayt, teyp...

Satır Sonu Sözcüklerinin Yazımı

Türkçede satır sonunda kelimeler bölünebilir fakat heceler bölünemez. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna kısa çizgi (-) konur.

- Kocaman bir arabanın arkasına konan Paşa'nın eşyaları düşünüldüğünden çok daha uzaklara taşındı.

Ayırmada satır sonunda ve satır başında tek harf bırakılmaz:

..... u-
çurtma değil.
..... uçurt-
ma;
..... müdafa-
a değil.
..... müda-
faa;

Kesme işareti satır sonuna geldiğinde yalnız kesme işareti kullanılır ayrıca çizgi kullanılmaz.

..... Bursa'
nın...
..... Beyşehir'
de...
..... 2015'
ten...

YAZIMI KARIŞTIRILAN SÖZCÜKLER			
YANLIŞ	DOĞRU	YANLIŞ	DOĞRU
alış veriş	alışveriş	hukuğa	hukuka
bazan	bazen	bilinç altı	bilinçaltı
ard arda	art arda	kırvat	kravat
bir kaç	birkaç	piroje	proje
herkez	herkes	labratuar	laboratuvar
iddaa	iddia	müracat	müracaat
orta okul	ortaokul	pantılon	pantolon
kiprik	kirpik	satlık	satılık
kirbit	kibrit	stajer	stajyer
klavuz	kılavuz	şanzuman	şanzıman
orjinal	orijinal	yeşilbiber	yeşil biber
Hristiyan	Hristiyan	mundar	murdar
ıstırap	ızdırap	ilizyon	illüzyon
profösör	profesör	üniverste	üniversite
süpriz	sürpriz	hopörlör	hoparlör
traş	tıraş	sömestr	sömestir
yalnış	yanlış	pardesü	pardösü
yanlız	yalnız	şöför	şoför
antreman	antrenman	mütahit	müteahhit
döküman	doküman	yaya geçiti	yaya geçidi
çukulata	çikolata	unvan	ünvan
direk	direkt	baş hekim	başhekim
baya	bayağı	erezyon	erozyon
herşey	her şey	akşam üstü	akşamüstü
hapşurmak	hapşırmak	seyhat	seyahat
heralde	herhâlde	eşortman	eşofman
kuruyemiş	kuru yemiş	hoşgeldin	hoş geldin
egsoz	egzoz	debreyaj	debriyaj

Örnek 5

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcüğün yazımı **yanlıştır**?

- A) İki insanın döğüşmesi bence spor dalı olmamalı.
- B) İlçedeki elektrikler sürekli kesiliyordu.
- C) Askerden dönünce ailesine bir sürpriz yapacaktı.
- D) On yıldır hep aynı yerde tıraş olurum.
- E) Kendine daha fazla ızdırap çektirmemelisin.

Örnek 6

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcüğün yazımı **yanlıştır**?

- A) Stajyer öğrencilerin katıldığı çeşitli programlar mevcuttur.
- B) Konuşmacı, toplumsal değişimin kollektif bir çabayla mümkün olacağını vurguladı.
- C) Bu tür olaylarda mantalite değil empati önemlidir.
- D) Yeni müfredat, öğrencilerin potansiyelini ortaya çıkarmayı hedefliyor.
- E) Her bireyin toplum içinde yalnızca bir misyonu olabilir.

Örnek 7

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcüğün yazımı **doğrudur**?

- A) Bu romanın dili oldukça akıcı fakat anlatımı orjinal olmaktan uzak.
- B) Arabanın şöförü yol boyunca hiçbirimizle konuşmadı.
- C) Yaşadığı duygusal erezyon kalbinin kıyılarını usul usul aşındırıyordu.
- D) İsdirabın sonu yok sanma, bu alem de geçer.
- E) Bu konuda öne sürülen iddialar tamamen asılsızdır.

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Duygu ve düşüncelerimizi daha açık ifade etmek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak amacıyla kullandığımız işaretlere **noktalama işaretleri** denir. Türkçemizde kullandığımız noktalama işaretleri ve noktalama işaretlerinin işlevleriyle kullanım alanları şu şekildedir:

1. NOKTA (.)

■ Türkçede cümlelerin sonuna nokta konur.

- > Noktalama işaretlerini doğru bir şekilde kullanmalıyız.
- > Babam, 1940 yılında İstanbul'da doğmuş.
- > Romanlarında kullandığı dili anlamak bir hayli emek istiyor.

■ Bazı kısaltmaların sonuna nokta konur.

- > Mah. (mahalle)
- > Alb. (albay)
- > Alm. (Almanca)
- > Prof. (profesör)
- > Dr. (doktor)
- > T. (Türkçe)

■ Sayılardan sonra sıra bildirmek için "-ıncı, -inci" ekinin yerine nokta konur.

- > Kitabın 2. baskısı yakında piyasaya çıkacakmış. II. Mehmet halk tarafından çok sevilen bir sultandır.

Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur.

- > Sınava 9,10, 11 ve 12. sınıfların katılmasını istiyoruz.
- > XV-XVI. yüzyıllarda yaşamış bir halk ozanıdır.

■ Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra nokta konur.

- > 2. V. B. c.

■ Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için nokta konur.

- > 12.06.1980 tarihinde onunla burada tanışmıştık.

Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta kullanılmaz.

Atatürk 10 Kasım 1938'de vefat etti. (doğru)

- > Atatürk 10.Kasım.1938'de vefat etti. (yanlış)

■ Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için nokta konur.

- > Maç yarın 19.30'a ertelenmiş.
- > Tören salı günü 08.00'de yapılacak.

■ Bibliyografik künyelerin sonuna nokta konur.

- > Mehmet Kaplan, Kültür ve Dil, Dergah Yayınları, İstanbul, 1982.

■ Dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur.

- > 654.500, 10.000, 1.500

■ Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır.

- > 5.5 =25

■ Genel ağ adreslerinde kullanılır.

- > http: //tdk.org.tr

2. VİRGÜL (,)

■ Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur.

- > Günümüzün gelişmiş teknolojisinde bir dizüstü bilgisayar, akıllı cep telefonu, USB cihazı koca bir kütüphaneyi taşımanıza imkân veriyor.

■ Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için nokta konur.

- > Ev alma, komşu al.
- > Okuldan geldi, çantasını bıraktı, topunu aldı ve bahçeye çıktı.

■ Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için nokta konur.

- > Eleştirmen, değerlendirmesini yaptığı kitaba yaklaşırken bütün kişisel duygu ve düşüncelerinden sıyrılmalıdır.

■ Cümle içinde ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır.

- > Sizin ele geçirmek için tam sekiz aydır uğraştığınız bu kale, emin ol, yıkılmaz.

- Tırnak içinde olmayan aktarma cümlelerinden sonra konur.
 - Bu işin sonunda kazanan biz olacağız, dedi.
- Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren “hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, baş üstüne, öyle, haydi, elbette...” gibi kelimelerden sonra konur.
 - Elbette, bu yıl da fuara katılacağız.
 - Hayır, biz doğrudan ayrılamayız.
- Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır.
 - “Küçük ağacın arkasına saklanmış.” cümlesinde anlam belirsizliği vardır. Çünkü bu cümlede “Ağaç mı küçük?” yoksa “Küçük biri ağacın arkasına mı saklanıyor?” belli değildir. İşte bu belirsizliği gidermek için küçük sözcüğünden sonra virgül kullanılır: “Küçük, ağacın arkasına saklanmış.”
- Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur.
 - Gençler, bu ülke size emanettir!
- Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur.
 - Akşam, yine akşam, yine akşam,
Göllerde bu dem bir kamış olsam!
- Konuşma çizgisinden sonraki alıntı cümlesinin bitimine konur.
 - – Babanızın yanına gitmek için bu akşam uygun olmaz mı, diye sordu.
- Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur.
 - Kadın, kapıyı açtıktan sonra adamın parlayan yüzüne bakarak,
➢ – Ebe hanım siz misiniz, dedi.
- Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için kullanılır.
 - 38,6 (otuz sekiz tam onda altı), 0,45 (sıfır tam yüzde kırk beş)
- Metin içinde art arda gelen zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra konur:
 - Ancak yemekte bir karara varıp, arkadaşına dikkatli dikkatli bakarak konuştu.

- Özne olarak kullanıldıklarında bu, şu, o zamirlerinden sonra konur:
 - Bu, benim gibi yazarlar için hiç kolay olmaz.
- Kitap, dergi vb.nin künyelerinde yazar, eser, basımevi vb. maddelerden sonra konur:
 - Orhan Şaik GÖKYAY, Dede Korkut Kitabı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992.

Metin içinde ve, veya, yahut bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz.

- Bir veya iki gün içinde size geleceğim.

Metin içinde tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz.

- Hem çalışıyor hem okuyor.
- Ya bu deveyi güdersin ya bu diyardan gidersin.

İkilemeler arasına virgül konmaz.

- Bu iş aşağı yukarı iki günde biter. (doğru)
- Benim hakkımda ileri, geri konuşmuş. (yanlış)

Şart ekinden (-se / -sa) sonra virgül konmaz.

- Size gelirsem bir iki gün kalırım.

Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan “de / da” bağlacından sonra virgül konmaz.

- Sen bu kitap tutmaz desen de ben böyle düşünmüyorum.

Örnek 1

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde virgül diğerlerinden farklı bir görevde kullanılmıştır?

- A) Kalkıp oltasını, çantasını, yemlerini topladı.
- B) Herkesin içinde, çocuğa bakmıyor, diye bağırdı.
- C) Gündüz denizde, berberde, havuzda herkese emirler yağdırdı.
- D) Tiksinti, acı, öğ alma tutkusu, korku gibi ateşleyiciler vardır hayatta.
- E) Bu zalimlerin suyumuzu, soframızı kirletmelerine izin vermeyelim.

3. NOKTALI VİRGÜL (;)

- Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur.
 - 1. sınıflara defter, kalem, silgi ; 7. sınıflara ise kitap, ayraç ve sözlük hediye ettik.
- Öğeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.
 - At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.
- Virgülle ayrılması durumunda, anlamda karışıklık çıkmasını engellemek için noktalı virgül konur.
 - Zehra; Emel, Hakan ve Kerem'e konuyla ilgili notları erkenden ulaştırmıştı.

■ Cümleleri birbirine bağlayan "ama, fakat, lakin, çünkü" gibi bağlaçlardan önce ve sonra; konamaz.

Örnek 2

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde parantezle belirtilen yere noktalı virgül (;) getirilebilir?

- A) Durgundu () konuşmuyordu hiç kimseyle.
- B) Yemek () yol ve yiyecek yardımı yapıyor.
- C) Evet () söylediklerin senin aleyhine olur mutlaka.
- D) Umut () başarının en önemli anahtarıdır.
- E) Meyvelerden kavun, karpuz () sebzelerden domates, biber aldık.

4. İKİ NOKTA (:)

- Kendisinden sonra örnek verilecek cümlelerin sonuna konur.
 - Türk edebiyatında birçok dönem romanı vardır: Kıralk Konak, Yaprak Dökümü...
- Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konur.
 - Başarının üç şartı vardır: çalışmak, çalışmak, çalışmak.
- Edebî eserlerdeki karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişinin adından sonra konur.
 - Ahmet: Şiirimi dergide yayımlamak istiyorum.
 - Nazım: Kendi dergimizde yayımlasak nasıl olur?
- Doğrudan yapılan aktarmalarda, aktarılan söz ya da yazıdan önce konur.
 - Yazar şöyle dedi: "Bu esere bütün insanlığı sığdırdım." Bu cümlede başkasından aktarılan bir söz vardır. Bu yüzden aktarılan sözden önce iki nokta kullanılmıştır.
- Genel ağ (internet) adreslerinde kullanılır.
 - <http://www.tdk.org.tr>
- Matematikte bölme işareti olarak kullanılır.
 - 10:2 = 5
- Karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konur:
 - Çavuş: Olanları işittiniz mi?
 - Hasan Paşa: Kim işitmedi ki? Sağır sultan bile duydu.
- Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:
 - – Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?
 - Ziraatçı sayar:
 - – Yulaf, pancar, zerzevat, tütün...

Örnek 3

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde parantezle belirtilen yere iki nokta (:) konmalıdır?

- A) Şiirlerini yazarken yalnız sade bir dil kullanmamış () konularını da güzel seçmiş.
 B) Sonradan şair olunmaz () şair doğulur.
 C) Şairlik yetenektir () doğuştan gelir.
 D) İyi şair olmak için olmazsa olmazlar vardır () özgün üslup, akıcı dil, gözlem gücü, duygular...
 E) Gerçeği () yalnızca gerçeği duymak istiyorum.

5. ÜÇ NOKTA (...)

- **Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur.**
 - Karşımızda yüce dağlar, yemyeşil bir ova, masmavi bir nehir...
- **Bazı örnekler verildikten sonra daha başka örneklerin de bulunabileceği anlamına gelecek şekilde cümle sonunda kullanılır:**
 - Türkiye'de birçok şehri gezdim: İstanbul, Bursa, İzmir, Antalya, Antep...
 - Köyümüzde her şey vardı: koyunlar, kuzular, başak tarlaları, dereler...
- **Kaba sayıldığı için veya bir başka nedenle açıklanmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur.**
 - Bu sırrı sadece C...'ye söyledim.
 - Bizim ... herif yine kimin canını yaktı?
- **Alıntılarda başta, ortada ve sonda alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konur.**
 - ... Çatma, kurban olayım, çehrenye ey nazlı hilal!
 ... Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helal;
 Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklal. ...
- **Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur.**
 - Şimdi bu yeşil ovada ne durumdayız ... Ayrılıyor yolumuz!

- **Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır.**

- Kimsiniz?
- ...
- Siz kimsiniz ?
- ...
- Sen misin, Dayı?
- Benim!

- **Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur.**

- Ah, bir yazabilseydim, kâğıt üzerine iki satır yazabilseydim!..

Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.

Ünlem ve soru işaretinden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yerlidir.

- Ne zaman yolculuk?..

6. SORU İŞARETİ (?)

- **Soru bildiren cümle veya sözlerin sonuna konur.**

- Müzeyi gezerken nelere dikkat etmeliyim?
- Sana söylediğim her şeyi eksiksiz yaptın mı?

Bazı cümlelerde soru sözcüğü bulunsan bile cümle soru anlamı taşımıyorsa yargının sonunda soru işareti kullanılmaz.

- Bu sesin ne zaman biteceğini ben de bilmiyorum.
- Bunu neden yapıyorsun, anlamak mümkün değil.

- **Soru bildiren ancak soru eki veya sözü içermeyen cümlelerin sonuna konur.**

- Memur pencereye yaklaştı:
 — Ehliyetiniz?

- **Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır.**

- Yusuf Has Hacıp (Doğum yeri: ?) → (bilinmeyen)
- 1478 (?) yılında ilk divanını çıkartan Baki... → (kesin olmayan)
- Dün gece 100 sayfa (?) kitap okumuş . → (şüpheyle karşılanan)

❓ Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur.

- Sinemaya bugün mü gidelim yoksa erteleyelim mi?

❓ Metin içinde “mı/mi” eki, cümleye zaman anlamı katıyorsa cümle sonuna soru işareti konmaz.

- Zil çaldı mı kapıyı açarsın.

Örnek 4

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde soru işareti (?) yanlış kullanılmıştır?

- A) Unutulmayı hangi yürek kabul edebilir?
- B) Bekliyorum, sıramız geldi mi evlat?
- C) Her şeyin yoluna gireceğini söylememiş miydim?
- D) Avrupalılara verdiğimiz güzel değerler yok mudur?
- E) Hiçbir şeyi görmez insan sıkıntılarını taktı mı kafaya?E

7. ÜNLEM İŞARETİ (!)

- **Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna konur.**
 - Ne muhteşem bir filmdi!
 - Eyvah, işte şimdi yandık!
- **Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur.**
 - Aman! Az daha kaza yapacaktın.
 - Ey Türk gençliği!

❓ Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlelerin sonuna da konabilir.

- Hey! Böyle konuşmayın.
- Hey, böyle konuşmayın!

- **Alay, kinaye, küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılır.**

- Ne kadar da akıllıymış(!)
- Bütün soruları bir çırpıda çözermiş(!)

8. TIRNAK İŞARETİ (“ ”)

- **Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır.**

- Ahmet Bey: “Her insan hayatının bir bölümünü kitap okumaya ayırmalıdır.” der.

❓ Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır. Tırnaktan sonra cümle devam ediyorsa tırnak kapatılır ve cümle devam eder.

- Usta şair: “Şiir okumak hayatı gökyüzünden seyretmektir.” diyor.

- **Özel olarak belirtilmek/vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır.**

- Halide Edip’in eserlerinde öne çıkan “kadın” kahramanları yazarın çok başarılı anlattığını görüyoruz.

- **Cümle içerisinde kitapların ve yazarların adları ve başlıkları tırnak içine alınır.**

- Halide Edip Adıvar’ın “*Mor Salkımlı Ev*” isimli eserini bütün edebiyat öğrencileri mutlaka okumalıdır.

❓ Tırnak içine alınan sözlerden sonra kesme işareti kullanılmaz.

- Tanpınar’ın “*Huzur*”unu okuyup anlamak için çok dikkatli olmak gerekir.

- **Bilimsel çalışmalarda künye verilirken makale adları tırnak içinde yazılır.**

9. TEK TIRNAK (' ')

Tırnak içinde verilen ve yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü belirtmek için kullanılır.

- › Edebiyat öğretmeni “Şiirler içinde ‘Han Duvarları’ gibisi var mı?” dedi ve Faruk Nafiz’in bu güzel şiirini okumaya başladı.

Örnek 5

Büyük bir eleştirmen öykü ile romanı karşılaştırırken şöyle diyor () () Öykü bir C vitamini hapiysa roman o hapa eş değerde bir kilo limondur () ()

Bu cümlede ayraçla belirtilen yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) (:) (") (") (.) B) (:) (") (...) (") C) (,) (") (") (.)
D) (:) (") (.) (") E) (;) (") (.) (")

10. KISA ÇİZGİ (-)

■ **Satıra sığmayan sözcükler bölünürken satır sonuna konur.**

- › Bugün yine erkenden uyandım, kahvaltıdan sonra o gün yapacaklarımı planladım.

■ **Ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır.**

- › Tuttuğum takımın -Beşiktaş’ın- lider olmasını istiyorum.
› Bu kale -emin ol- yıkılmaz.

■ **Dil bilgisinde kökleri ve ekleri ayırmak için konur.**

- › Türk-çe-miz-den
› göz-ler-imiz-e

■ **Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır.**

- › bekle -, sakla -, ara -

■ **Eklerin başına konur.**

- › Bu cümlede -de /-da /-te /-ta eklerini farklı görevlerde kullanacağız.

■ **Heceleri göstermek için kullanılır.**

- › ar-ka-da-ki
› is-tek-siz-lik

■ **Kelimeler veya sayılar arasında “-den -a, ve, ile, ila, arasında” anlamlarını vermek için kullanılır.**

- › 2018-2019 eğitim - öğretim yılı
› Beşiktaş - Trabzon karşılaşması
› Türkçe - Almanca çeviri

Cümle içinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konmaz.

- › On - on beş dakikada buraya yedi sekiz kişi gelecek. (yanlış)
Önce bir iki kişi toplanmıştı. (Doğru)

■ **Sıfırdan küçük değerleri göstermek için kullanılır.**

- › - 5 °C

■ **Matematikte çıkarma işareti olarak kullanılır.**

- › 30 - 5 = 25

11. UZUN ÇİZGİ (—)

■ **Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna konuşma çizgisi de denir.**

İrem şöyle dedi:

- Hafta sonu hangi kitabı okuyacağıma karar vermedim.

Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir.

Ziya Paşa:

- Bu dergiyi mutlaka bu hafta da ne yapıp edip çıkartmalıyız.

Ali Bey:

- Evet, bir çaresini bulacağız.

Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

> Öğrenciler hep bir ağızdan şöyle dedi:

“Öğretmenler gününüz kutlu olsun.”

12. EĞİK ÇİZGİ (/)

■ Yan yana yazılması gereken durumlarda mısraların arasına konur.

> Bursa'da bir eski cami avlusu / Küçük şadırvanda şakırdıyan su / Orhan zamanından kalma bir duvar / Onunla bir yaşta ihtiyar çınar

■ Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur.

> Yeni Sakarya Mah. Yeşilyurt Apt. No: 34/ 3 Maltepe/ İstanbul

■ Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

> 12 / 06 / 1977, 26 / 08 / 2005

■ Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır.

> -de/-da, -r/-mez

■ Genel ağ (internet) adreslerinde kullanılır.

> <http://www.tdk.gov.tr> / yazım kuralları / noktalama işaretleri /

■ Matematikte bölme işareti olarak kullanılır.

> 50/5 = 10

■ Fizik, matematik vb. alanlarda birimler arası orantıları gösterirken eğik çizgi araya boşluk konulmadan kullanılır: g/sn (gram/saniye)

13. YAY AYRAÇ (PARANTEZ) ()

■ Cümlelerin yapısıyla doğrudan doğruya ilgisi olmayan açıklamalar için kullanılır.

> Bu romanın karakterlerini (Hepsi de çok iyi betimlenmiş.) günlük yaşantımızda görebiliriz.

Yay ayraç içinde bulunan özel isimler ve yargı bildiren anlatımlar büyük harfle başlar ve sonuna uygun noktalama işareti getirilir.

Geçen hafta onu (Seda'yı) sahaflarda gördüm.

■ Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır.

> Nüfus memuru (Yavaşça yaklaştı.)

– Beyefendi, ne istiyorsunuz, dedi.

■ Alıntıların aktarıldığı eseri veya yazarı göstermek için kullanılır.

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak.

(Mehmet Akif Ersoy)

■ Yabancı sözcüklerin okunuşu yay ayraç içerisinde gösterilir.

> Moliere (Molyer) okuduğum bir sanatçıdır.

■ Cümle içerisinde bir sözcüğün eş anlamlısı verildiğinde kullanılır.

> Bu derste zamirler (adıl) konusunu işleyeceğiz.

Özel veya cins isme ait ek, ayraçtan önce yazılır.

> Cemil Meriç'in (1916 - 1987) bütün denemelerini okudum.

■ Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır.

> Onun çok çalışkan(!) olduğunu söylüyor.

■ Bir bilginin şüpheyle karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır.

> 1600'de (?) ölen Baki, kendinden sonraki şairleri oldukça etkilemiştir.

- Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlelerin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur:

› Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç)

- Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayraç konur.

- › I) 1) A) a)
› II) 2) B) b)

Örnek 6

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde parantez () işareti ötekilerden farklı bir görevde kullanılmıştır?

- A) Ben nesir (düzyazı) alanında bir ustayım.
B) Galiba bu konuda yazılmış bir sürü öykü (hikâye) var.
C) Ülkeler arası ekinel (kültürel) farklar olması doğaldır.
D) Bilmece, dördüллер (kareler) içinde verilmiş.
E) Bu kıta (Afrika), hiçbir yerde olmayan hayvan cinslerini barındırıyor.

14. KÖŞELİ PARANTEZ ([])

- Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda dışta köşeli, içte yay ayraç kullanılır.

› Kütüphanemize Türk edebiyatı tarihi kitapları [En başta Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Nihat Sami Banarlı)] alınmalı.

- Bibliyografik künyelere ilişkin ayrıntıları göstermek için kullanılır:

› Yekta Bahir [Ömer Seyfettin], Yeni Lisan, Genç Kalemler.

- Bilimsel çalışmalarda, metinde bulunmadığı hâlde araştırmacı tarafından tamamlanan kısımlar köşeli ayraç içinde verilir:

› Babam Kağan öldüğünde küçük kardeşim Küş-tegin yekdi [yaşında kaldı...]

15. KESME İŞARETİ (')

- Özel isimlere getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır.

› Mehmet Rauf'un Eylül'ünü okumayan kaldı mı aranızda?

→ (Kişi adları, soyadları ve eser adları)

› Dünya'dan Ay'a araştırma ekibi gönderildi. (Gök bilimiyle ilgili adlar.)

› Dolmabahçe Sarayı'nın tarihini anlatacağım. (Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. adları)

› Yaban'dan bir bölüm okumak istiyorum. (Kitap, dergi, gazete ve sanat eseri adları)

› Boncuk'un mamasını verdiniz mi? (Hayvanlara verilen özel adlar)

› Orta Çağ'ın, karanlık yıllarında insanlar çok sıkıntı çekmişler. → (Akım, çağ ve dönem adları)

- Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

› Türkçe, Aliler, Hristiyanlıktan, Avrupalılaşmak, Ankaralı, Atatürkçülüğün...

› İstanbullu insanlar burada yaşamaya alışmışlar.

› İngilizceden anlayan biri var mı burada?

- Kurum, kuruluş, kurul ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz.

› Türk Dil Kurumuna, Devlet Malzeme Ofisinde...

› Yüksek Öğretim Kurumuna bir dilekçe yazdım.

- Kişi adlarından sonra gelen saygı sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur.

› Ayşe Hanım'a, olan biteni anlattım.

› Ayhan Bey'e, yardımcı olacağım.

- Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur.

› TDK'nin sözlüğünü aldım.

› Bu tasarı TBMM'ye yeni geldi.

- **Sonunda nokta bulunan kısaltmalarla üs işaretli kısaltmalar kesmeyle ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek noktadan ve üs işaretinden sonra kelimenin ve üs işaretinin okunuşuna uygun olarak yazılır.**

› vb.leri, Alm.yı, Alb.a

- **Sayılarla getirilen ekleri ayırmak için konur.**

› İşlerimiz 2015'te çok iyi olacak.

› Bankada 8'inci sıradayım.

- **Şiirde veya konuşma sırasında seslerin ölçü ve söyleyiş gereği düştüğünü göstermek için kesme işareti kullanılır.**

› Karac'oğlan der ki bakın olana

› Adamcağız bu yaştan sonra gelen kazancı n'apsın ki?

› Sual eyle'n, bizden evvel gelene

Kim var imiş biz burada yoğ iken?

- **Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur.**

› A'dan Z'ye kadar her şeyi düşünmüş.

› Defterinize -lık'la türetilmiş sözcükler yazınız.

- **Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır:**

- Hisar'dan, Boğaz'dan vb.

› Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan kanun, tüzük, yönetmelik sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır:

› Bu Kanun'un 17. maddesinin c bendi... Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in 2'nci maddesine göre... vb.

- **Özel adlar için yay ayraç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayraçtan önce kullanılır:** Yunus Emre'nin (1240?-1320), Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) vb.

- **Ek getirildiğinde Avrupa Birliği sözünde kesme işareti ile kullanılır.**

› Avrupa Birliği'ne üye ülkeler...

Başbakanlık, Rektörlük vb. sözler ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde Başbakanlığa, Rektörlüğe vb. biçimlerde yazılır.

Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

- **Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adlarına gelen ekleri ayırmak için konur:**

› Başvurular 17 Aralık'a kadar sürecektir.

› Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu'nun veri tabanının genel ağda hizmete sunulduğu gün olan 12 Temmuz 2010 Pazartesi'nin TDK için önemi büyüktür.

Örnek 7

Kesme işareti (') aşağıdakilerin hangisinde kullanılamaz?

- A) Özel isme gelen çekim eklerini ayırmada
- B) Kısaltmalara gelen ekleri ayırmada
- C) Şiirdeki hece düşmesini göstermede
- D) Bir ek ya da harften sonra gelen eki ayırmada
- E) Özel isme gelen yapım eklerini ayırmada

Örnek 8

13. yüzyılda yaşamış olup Türkistan'ın Nişabur şehrinde doğmuştur () Ahmet Yesevi'nin isteğiyle Anadolu'ya gelmiştir () Bilinen en önemli eseri () Makalat()tır () Bu sözcük sohbetler () sözler anlamına gelmektedir.

Bu parçada boş bırakılan yerlere sırasıyla hangi noktalama işaretleri getirilmelidir?

- A) (.) (.) (") (") (.) (.) B) (.) (.) (") (") (:) (.) C) (.) (.) (:) (.) (.) (.)
- D) (.) (.) (:) (") (.) (:) E) (.) (.) (") (") (:) (.)

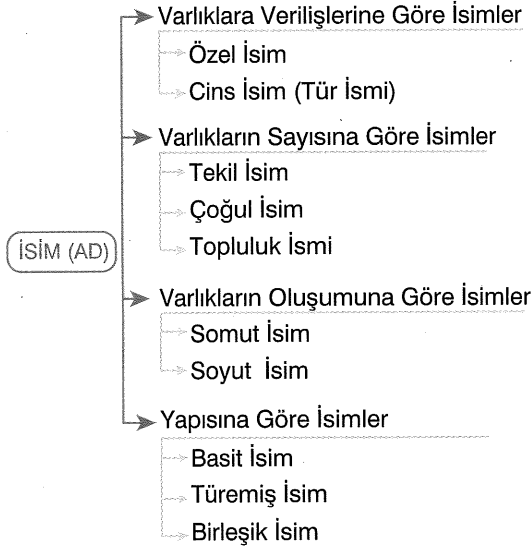

SÖZCÜK TÜRLERİ

İSİM (AD)

Varlıkların, duyguların, düşüncelerin kavramların ve çeşitli durumların karşılığı olarak kullanılan sözcüklere **isim (ad)** denir.

Ahmet, Türkiye, aile, zekâ, telefon

I. VARLIKLARA VERİLİŞLERİNE GÖRE İSİMLER

1. Özel İsim

O özellikleri taşıyan bir tane olan, diğer varlıklara benzemeyen varlıkları ve kavramları karşılayan isimlere **özel isim** denir.

Özel isimler aşağıdaki gibi sınıflandırılır:

- **Kişi adları ve soyadları:** Mustafa Kemal Atatürk, Yaşar Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar...
- **Kıta, devlet, ülke, millet isimleri:** Avrupa, Türkiye, Alman, Türk....
- **Bölge, şehir, köy, semt, cadde ve yer adları:** Marmara Bölgesi, Balıkesir, Taksim, Bostancı, Yeni Sakarya Caddesi
- **Dil, din, mezhep isimleri:** İngilizce, İslamiyet, Sünni

- **Eser (kitap, dergi, gazete) isimleri:** Çalıkuşu, Türk Edebiyatı, Hürriyet
- **Kurum, kuruluş, dernek, işletme isimleri:** Türk Dil Kurumu, Yeşilay, Haydarpaşa Anadolu Lisesi, Anadolu Sigorta

Özel isimlerin ilk harfi büyük yazılır ve özel isimlere gelen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılır.

Ali'den Ankara'ya gelmesini istedim.

Özel isimlere gelen yapım ekleri kesme işaretiyle ayrılmaz, özel isimlere gelen yapım eklerinden sonra gelen çekim ekleri de kesme işaretiyle ayrılmaz.

Ankara - ılı → Ankaralı
özel yapım
isim eki

Türk - çe - nin → Türkçenin
özel yapım çekim
isim eki eki

Türk - ün → Türk'ün
özel çekim eki
isim

2. Cins (Tür) İsim

Aynı türden olan varlıkların ve kavramların ortak isimlerine **cins isim** denir.

- Ağaç, çocuk, çiçek, lale ...

Bazı cins isimler özel isim olarak kullanılır.

- Eserlerinde gül motifini sıkça kullanmış.
Çiçek ismi (cins isim)
- Derslerinde Gül kadar başarılı olan az öğrenci var.
İnsan ismi (özel isim)

II. VARLIKLARIN SAYISINA GÖRE İSİMLER

1. Tekil İsim

Aynı türden sadece bir varlığı karşılayan isimlere **tekil isim** denir.

- Kitapçıdan roman aldım.
- Bahçemizde fındık ağacı var.
- Arabanın önünde bir kişi duruyor.

2. Çoğul İsim

Aynı türden birçok varlığı karşılayan isimlere **çoğul isim** denir. Dilimizde isimlere "-ler, -lar" ekiyle çoğul anlamı kazandırılır.

- Kitapçıdan romanlar aldım.
- Bahçemizde fındık ağaçları var.
- Arabanın önünde tanımadığım kişiler duruyor.

Çoğul eki "-ler, -lar" cümleye farklı anlamlar da katabilir.

- Dayımlar yemeğe gelecek. (Aile)
- Tolga Beyler toplantıya katılmayacak. (Saygı)
- Bugün dünyalar kadar iş yaptım. (Abartma)
- Kırk yaşlarında, uzun boylu bir adamdı. (Yaklaşık)
- Bu kıyafeti 1980'lerde giyyorduk. (Zaman)
- Akşamları film seyredirim. (Genelleme)
- Bu ülkede nice Atatürkler var. (Benzerleri)

3. Topluluk İsmi

Büyük bakımından tekil görüldüğü hâlde birden çok varlığı karşılayan isimlere **topluluk ismi** denir.

- Herkes ağaç dikmeli.
tekil isim
- İnsanlar ağaçlar dikmeli.
çoğul isim

- İnsanlar ormanı korumalı.
topluluk ismi
- Türk ordusu teknolojik açıdan kendini yeniledi.
- Bu millet her şeyi başarır.
- Yakında komisyon kurulacak.
- Bir demet gül, ne güzel!
- Sınıf, şiiir yarışmasına katılıyor.
topluluk ismi
- Sınıf, yaz tatilinde onarıma alınacak.
tekil isim

III. VARLIKLARIN OLUŞLARINA GÖRE İSİMLER

1. Somut İsim

Beş duyu organımızın en az bir tanesiyle algılayabildiğimiz varlıkları karşılayan isimlere **somut isim** denir.

- Dışarıda şiddetli rüzgâr esiyor.
- Bu yağmur toprağı bereketlendirir.
- Ekşi elmalardan ben de isterim.
- Çamların kokusunu buradan alabiliyorum.
- Çatıdaki martıların tıkırtısı uyutmadı beni.

2. Soyut İsim

Beş duyu organımızdan hiçbirisiyle algılayamadığımız kavramları karşılayan isimlere **soyut isim** denir.

- İyilik, sevgi, özlem, umut, neşe, sevinç, zekâ, akıl...
- Onun iyiliğini hiçbir zaman unutamam.
- Aklını kullanabilirse çok başarılı olur.
- Vicdanının sesini dinlemeli.
- Gözlerindeki acıyı görüyorum.
- Bu kadar kıskançlık yapmasına gerek var mı?

IV. YAPISINA GÖRE İSİMLER

1. Basit İsim

Yapım eki almamış durumdaki adlardır. Basit isimler, hiçbir ek almadan kullanılabildiği gibi üzerine çekim eklerini alarak da kullanılabilir: yaz, güneş, buğday, şehirler, kitaplarım, yollar...

2. Türemiş İsim

İsim kök ya da gövdesine yapım eki getirilerek oluşturulan isimlerdir: Yazlık, gözcü, sevgili, ayrılık, başlamak, gezgin, kitapçık...

3. Birleşik İsim

İki ya da daha fazla adın birleşip kalıplaşmasıyla oluşan isimlerdir: deveboynu, ana-yasa, aslanagzı, devetüyü, balıksırtı, dedikodu, pazartesi, yayınevi, demirbaş, adamotu...

İsimlerde Küçültme

Küçültme eklerinden "-cek, -cik, -ce, -cağız, -msi, -mtırak" birini alarak karşıladığı varlığın küçük, ufak olduğunu anlatan adlardır.

- Kitapçıklar birkaç gündür odada bekliyor.
- Yağmurdan sonra sokakta adacıklar oluştu.

Küçültme ekleri eklendiği sözcüğe küçültme anlamı dışında "azımsama, yetersizlik, acıma, sevgi" gibi anlamları da katar.

- Şu tepeciği aşınca bizim oralara varınız. (küçültme)
- Kedicik soğuktan titriyordu. (acıma)
- Üzerindeki kazak mavimsiydi. (benzerlik)
- Babacığım bizim için çalışıyor. (sevgi)
- Ancak yüz liracık kazanabilmiş. (azımsama)

Küçültme eklerini alan bazı sözcükler o varlığa kalıcı isim olur. Böylelikle küçültme anlamlarını kaybeder.

- Kızılçık (meyve adı)
- Maymuncuk (anahtar adı)

- Gelincik (bitki adı)
- Bademcik (organ adı)
- Elmacık (kemik adı)
- Tatarcık (sinek adı)

Örnek 1

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde küçültme eki "benzerlik" anlamı katmıştır?

- A) Bu maymuncuk ile işimizi halledebiliriz.
- B) Yüzündeki morumsu renkten bir şeyler olduğunu anladık.
- C) Dışardaki insancıklar çok üşüyorlardı.
- D) Teyzeciğim hiçbir zaman doğum günümü atlamaz.
- E) İlerideki kulübecikte ışık yanıyor.

ZAMİR (ADIL)

Adların yerini kişi, işaret, belirsizlik, soru yoluyla tutabilen sözcüklere "adıl" denir.

ZAMİR (ADIL)	
Sözcük Hâlindeki Zamirler	Ek Durumundaki Zamirler
Kişi (Şahıs) Zamirleri	İlgi Zamiri
İşaret Zamirleri	İyelik Zamiri
Belgisiz Zamirleri	
Soru Zamirleri	

- Bu hikâye kitabını Betül'e hediye edeceğim. (isim)
- Bu hikâye kitabını ona hediye edeceğim. (zamir)
- Sınıfta öğrencileri gördü. (isim)
- Sınıfta kimleri gördü? (zamir)

Zamirler özelliklerine göre iki gruba ayrılır:

A. Sözcük Hâlindeki Zamirler

1. Kişi (Şahıs) Zamiri

İnsan isimlerinin yerine kullanılan zamirlere **kişi zamiri** denir.

1. Tekil Kişi → Ben
2. Tekil Kişi → Sen
3. Tekil Kişi → O

1. Çoğul Kişi → Biz
2. Çoğul Kişi → Siz
3. Çoğul Kişi → Onlar

- İşleri ben idare ederim.
- Bugünkü siparişleri sen hazırla.
- O, bu yükün altından kalkabilir.
- Biz buradayken siz yoktunuz.
- Bu yapılanlara onlar ne diyor?

 Zamirler isim çekim eklerini alabilir.

- Hisselerini bana devretti.
- Senin sözlerin ona iyi gelmiş.
- Bizim programda onlara da söz hakkı verdik.

 "Kendi " sözcüğü de kişi zamirleri içinde değerlendirilir ve bu zamire "dönüşlülük" zamiri denir.

- İnsan kendini düşündüğü gibi başkalarını da düşünmeli.

- Kendisini dev aynasında görüyor.

"Kendini" zamiri yerini tuttuğu kişi zamiriyle kullanıldığında pekiştirme görevi üstlenir.

- Ben, kendim aldım bu kitabı.
- Bu sorunu siz, kendiniz çözmelisiniz.

2. İşaret (Gösterme) Zamirleri

Varlıkların yerini işaret yoluyla tutan sözcüklere **işaret zamiri** denir.

"Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, buraya, şuraya, oraya, burası, şurası, orası, öteki, be-riki ..." gibi sözcükler işaret zamiridir.

- Bu, benim en sevdiğim sahneydi.
- Sen, onu bir günde yazarsın.
- Bunları çantana koyuyorum.
- Onların arasında temiz elbise var mı?
- Böylesini ilk defa gördüm.
- Ötekini bize verebilirsin.

 "O ve onlar" sözcükleri hem işaret zamiri hem de kişi zamiri olarak kullanılabilir. Bu sözcükler insan yerini tutuyorsa "kişi zamiri", insan dışı varlıkların yerini tutuyorsa "işaret zamiri'dir."

- O, okuduğu kitaplardan bir sürü not çıkarır. (İnsan ismi yerine kullanıldığı için kişi zamiridir).
- Onu bavuluma özenle koydum. (Eşya yerine kullanıldığından işaret zamiridir.)

Örnek 2

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde "o" sözcüğü "kişi zamiri" olarak kullanılmıştır?

- A) Dosyaları okudum, onları artık alabilirsin.
- B) Onu bir yerde bulabilsem satın alacağım.
- C) Onları tek tek inceledim ama aradığım resim yok.
- D) Burada onların hiçbir eşyası kalmamıştı.
- E) Onu duvara asarsan böyle kalsın.

3. Belgisiz Zamirler

Varlıkların yerini tutmalarına rağmen hangi varlığın yerine kullanıldıkları tam ve açık bir şekilde belli olmayan sözcüklere **belgisiz zamir** denir.

“Bazıları, kimi, kimse, hepsi, birkaçı, birçoğu, şey, biri, herkes, biraz, çoğu, başkası, niceleri, hiçbirisi ...” gibi sözcükler belgisiz zamirdir.

- Bazılarının yaptıkları hoşumuza gitmiyor.
- Hepimiz seni destekliyoruz.
- Kimileri okumadan yazmaya kalkışıyor.
- Bunların hepsi bizim bahçede yetişir.
- Bu işi başkasına lütfen verme!
- Soruların birçoğunu çözdüm.

4. Soru Zamirleri

İsimlerin yerini soru yoluyla tutan sözcüklerdir. “Ne, kim, kimi, hangisi, kaç, nereye, nerede, nereden ...” gibi sözcükler soru zamiridir.

- Kim beni yemeğe götürecektir? (Ahmet)
ad
- Kimi çağıralım? (Ece'yi)
ad
- Kimden söz ediyorsunuz? (İrem'den)
ad
- Bana ne aldın? (elbise)
ad
- Arabayı nereye bıraktın? (parka)
ad
- Seni nerede bırakayım? (Taksim'de)
ad
- Bugün nereyi gezelim? (Müze'yi)
ad
- Hangisini alalım? (Kırmızısını)
ad

B. Ek Hâlindeki Zamirler

1. İlg Zamiri (-ki)

Belirtili isim tamlamalarında tamlanan sözcüğünün yerini geçici olarak tutan veya cümlede daha önce geçmiş bir sözcüğün yerini tutan “-ki” ilgi zamiridir.

- Benim iş yerim Tolga'ninkine göre daha yakındı.

Tolga'nın - ki → (Tolga'nın iş yeri)
iş yeri

Bu cümlede “iş yeri” sözcüğü tekrarlanmayarak “-ki” eki iş yeri sözcüğünün yerine kullanılmıştır. “-ki” eki ismin yerini tuttuğu için zamirdir.

- Bu yazı seninkinden daha okunaklı görünüyor.

“-ki” eki yazı isminin yerini tuttuğu için zamirdir.

Benimki bugün işe geç gitti.

“-ki” sözcüğü “eş” isminin yerine kullanıldığı için zamirdir.

İlg Zamiri “-ki”; sıfat yapan “-ki” ve bağlaç olan “ki” karıştırılmamalıdır.

- Evdeki hesap çarşıya uymaz.
sıfat ad

Bu cümlede “-ki” eki sıfat yapan “-ki” görevinde kullanılmıştır.

- Arabanı tamire verdiysen benimkini alabilirsin.

Bu cümlede “-ki” eki araba kelimesinin yerine kullanıldığı için ilgi zamiri olarak kullanılmıştır.

- O kadar gezdik ki ayaklarımıza karasular indi.

Bu cümledeki “ki” bağlaç olarak kullanılmıştır.

2. İyelik Zamiri

Ek hâlinde olup getirildiği ismin hangi kişiye ait olduğunu bildirir. Bunlar aynı zamanda iyelik ekleridir.

1. tekil kişi iyelik eki: -(i)m	1. Çoğul kişi iyelik eki: -(ı) mız, -(i) miz, -(u) muz, -(ü) müz
2. tekil kişi iyelik eki: -(i)n	2. Çoğul kişi iyelik eki: -(ı)nız, -(i)niz, -(u) nuz, -(ü) nüz
3. tekil kişi iyelik eki: -ı, -i, -u, -ü; -(s), ı, -s)i, -(s)u, -(s)ü	3. Çoğul kişi iyelik eki: -ları, -leri

(benim) evim, (senin) evin, (onun) evi, (bizim) evimiz

(sizin) eviniz, (onların) evleri

- Benim para -m bitti.
iyelik eki

Para -m bitti.
iyelik zamiri

- Senin iş - in bitti mi?
iyelik eki

İş - in bitti mi?
iyelik zamiri

- Onun el - i incinmiş
iyelik eki

El - i incinmiş
iyelik zamiri

- Bizim oda - mız burası.
iyelik eki

Oda - mız burası.
iyelik zamiri

- Sizin kalem - iniz ne marka?
iyelik eki

Kalem - iniz ne marka?
iyelik zamiri

- Onların ses - leri çok güzelmiş.
iyelik eki

Ses - leri çok güzelmiş.
iyelik zamiri

3. tekil kişi iyelik ekleri “-ı, -i, -u, -ü” ile belirtme hâl eki olan “-ı, -i, -u, -ü” birbiriyle karıştırılmamalıdır.

Bu iki eki karıştırmamak için eki alan sözcüğün başına “onun, onların” sözcüklerinden uygun olanı getiririz. Cümlelerin anlamında bir bozulma olmuyorsa o ek iyelik ekidir. Cümlelerin anlamında bozulma oluyorsa hâl ekidir.

- Kıyafeti çok şık görünüyordu.

(Onun) kıyafeti çok şık görünüyordu.

Bu cümlede “kıyafeti” sözcüğünün başına “Onun” sözcüğü getirebiliyoruz. Bu sebeple “-ı” eki iyelik ekidir.

- Kazağı mağazadan aldım.

(Onun) Kazağı mağazadan aldım.

Bu cümleye “onun” sözcüğünü getiremiyoruz.

Bu sebeple “i” eki, hâl ekidir.

Örnek 3

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde hem ilgi hem iyelik zamiri aynı cümlede kullanılmıştır?

- A) Düşünceleriniz benimkilerden farklıydı.
B) Arabasını aldirmek için birisini gönderdi.
C) Sizinkinden çarşıda bulabilirsem alırdacağım.
D) Sokaktaki çocuklar bahçemizi çok seviyor.
E) Bir de baktım ki her şey alt üst olmuş.

Zamirlerin Yapısı

1. Basit Zamirler

Kök hâlinde olan ya da üzerine çekim eki almış olan zamirlerdir: ben, sen, o, biz, siz, onlar, bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, hepsi, çoğu, birisi, hangisi, kaç, bazısı, bana, sana, sizler...

2. Birleşik Zamirler

Birden fazla sözcüğün birleşmesiyle oluşan zamirlerdir: hiçbir, birtakımı, öbürü...

İSİM TAMLAMALARI

İki veya daha fazla ismin yeni bir anlam meydana getirecek şekilde birlikte kullanılmasıyla oluşan söz öbeğine **isim tamlaması** denir.

İsim tamlamalarında ilk isme **tamlayan** ikinci isme **tamlanan** denir.

- Kitabın kapağı
isim (tamlayan) isim (tamlanan)

Bu örnekte “kitap” ismi “kapak” isminin önüne gelerek kapağın neye, kime ait olduğunu göstererek bu ismi daha belirgin hâle getirmiştir ve böylece isim tamlaması oluşturmuştur.

Tamlayan ekleri:

-ın, -in, -un, -ün; -im

Tamlanan ekleri:-ı, -i, -u, -ü; -sı, si, -su, -sü,
-im, -in, -i; -imiz, -iniz, -leri

- Ev - in anahtar - i
 isim ilgi eki isim iyelik eki
 Tamlayan Tamlanan
 İsim Tamlaması

- Biz - im iş - imiz
 zamir ilgi eki isim iyelik eki
 Tamlayan Tamlanan
 İsim Tamlaması

1. Belirtili İsim Tamlaması

Tamlayanın ilgi eki, tamlananın iyelik eki aldığı tamlamalardır. Bu tamlamalarda belirgin bir aitlik anlamı vardır. Tamlananın tamlayana ait olduğu belirtilir.

tamlayan + ilgi eki / tamlanan + iyelik eki

- Araba - ın renk - i
 isim ilgi eki isim iyelik eki
 Tamlayan Tamlanan
 Belirtili İsim Tamlaması

- Kalemin Ucu
 ■ Saatin Pili
 ■ Çocuğun Oyunağı
 ■ Binanın Girişi
 ■ Ağacın Dalı

Belirtili İsim Tamlamalarının Özellikleri**1. Tamlayanla tamlanan arasına sözcük girebilir.**

- Marmara'nın yedi tepeli şehrini gezmeye geldim.
 Tamlayan Tamlanan
 ■ Onun en iyi işi bizimle oldu.
 Tamlayan Tamlanan

2. İsim tamlamasının hem tamlayanı, hem tamlananı, bir sözcük tarafından nitelenebilir.

- Odanın mavi perdeleri
 Tamlayan Sıfat Tamlanan
 ■ Kırmızı arabanın markası
 Sıfat Tamlayan Tamlanan
 ■ Yuvarlak masanın yeni sandalyeleri
 Sıfat Tamlayan Sıfat Tamlanan

3. Tamlayan da tamlanan da birden çok sözcükten oluşabilir.

- Evin ve arabanın anahtarı nerede?
 Tamlayan Tamlayan Tamlanan (Ortak)
 ■ Bahçenin bakımı ve güzelliği
 Tamlayan Tamlanan Tamlanan (Ortak)

4. Zamirler isim tamlamalarında, tamlayan ya da tamlanan olabilir.

- Onun koltukları tertemiz olmuş.
 Tamlayan Tamlanan (Zamir)
 ■ İnsanların çoğu bunu tercih etti.
 Tamlayan Tamlanan (Zamir)

5. Tamlayanla tamlanan yer değiştirebilir.

- Notları iyidir kızımın.
 Tamlanan Tamlayan
 ■ Sesi içimizi ürpertiyordu. / Doğadan esen serin rüzgârın
 Tamlanan Tamlayan

6. Tamlayan eki yerine “-dan, -den” ayrılma hâli eki kullanılabilir.

- İşçilerden birkaçı bugün izin aldı. (-den → in)
 ■ Kutulardan bazısı yanlış adrese gitmiş. (-dan → in)

2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Sadece tamlananın ek aldığı söz öbeğine **belirtisiz isim tamlaması** denir.

- Televizyon kumanda - sı
isim isim iyelik eki
Tamlayan Tamlanan
Belirtisiz İsim Tamlaması

- Arkadaşım sınıf kapısını yavaşça kapattı.
Tamlayan Tamlanan

- Odama elbise dolabı aldım.
Tamlayan Tamlanan

- Kitap kutusunu buraya koy.
Tamlayan Tamlanan

- Yağmur kokusu ve sesi hoşuma gider.
Tamlayan Tamlanan Tamlanan

- Deniz ve nehir balığı birbirinden farklıdır.
Tamlayan Tamlayan Tamlanan

3. Zincirleme İsim Tamlaması

Tamlayanı veya tamlananı ya da her ikisi isim tamlaması olan tamlamadır.

- Öğretmenin not defterini gördüm.
Tamlayan Tamlanan

- Selin'in çantasının rengini beğendim.
Tamlayan Tamlanan

- Türkçe dersinin saati değişti.
Tamlayan Tamlanan

- Otobüs durağının camı kırılmış.
Tamlayan Tamlanan

- Matematik öğretmenin ders notlarını paylaştık..
Tamlayan Tamlanan

Örnek

- okul müdürün odasının kapısı
- çocuk kitabının yazarı
- üniversite öğrencilerinin kulüp toplantısı
- araba tamircisinin malzemeleri
- arkadaşımın kızının çantası
- sınıfın çalar saati

Örnek 4

(I) Uzun araştırmaları, insanlığın bilgi sınırlarını zorlayan büyük bir çabadır. (II) Bilim insanları, bu alanda yapılan her yeni görevde evrenin sırlarını çözmeye biraz daha yaklaşmakta. (III) Geliştirilen yeni nesil uzay araçları, daha uzak gezegenlere ulaşmayı mümkün kılıyor. (IV) Uzay istasyonundaki yaşam düzeni ise dünyadaki yaşamdan oldukça farklı. (V) Bu alanda sabırla çalışmalar yapılmakta ve sonuçları dikkatle değerlendirilmekte.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde isim tamlaması yoktur?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

SIFAT (ÖN AD)

Varlıkları, kavramları çeşitli yönlerden niteleyerek ya da belirterek karşılayan sözcüklere **sıfat** denir. Bu sözcükleri isimlerin önüne getirerek varlıkların rengini, şeklini, durumunu, sayısını belirtiriz.

SIFAT	
Belirtme Sıfatı	Niteleme Sıfatı
İşaret Sıfatı	
Sayı Sıfatı	
Belgisiz Sıfat	
Soru Sıfatı	

Sıfatlar, varlıkların karşıladıkları özelliklerine göre ikiye ayrılır.

I. NİTELEME SIFATLARI

Varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini gösteren sıfatlara **niteleme sıfatı** denir. Bu sıfatları bulmak için isimlere “nasıl” sorusunu sormak gerekir.

- Sonbaharda sararmış yapraklar dökülüyor.
Niteleme sıfatı isim
(Renk belirtmiş)
- Eskimiş eşyalar antika değeri kazanır.
Niteleme sıfatı isim
(Durum belirtmiş)
- Ateşin etrafında yuvarlak halka oluşturduk.
Niteleme sıfatı isim
(Biçim belirtmiş)
- Bugün masmavi denizde yüzeceğim.
Niteleme sıfatı isim
- Çocuk, ince bilekleriyle yükü kaldıramaz.
Niteleme sıfatı isim
- Bankanın önünde uzun kuyruk vardı.
Niteleme sıfatı isim

II. BELİRTME SIFATLARI

Varlıkları işaret, sayı, yer, belgisizlik ve soru yönlerinden belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar isimleri belirtme yönleri bakımından dörde ayrılır.

1. İşaret Sıfatları

İsimleri işaret yoluyla belirten sıfatlardır. İşaret sıfatlarını bulmak için isimlere “hangi” sorusu sorulur.

“Bu, şu, o; öteki, beriki, diğer, öbür, böyle, işte ...” belli başlı işaret sıfatlarıdır.

- Bu topraklarda her şey yetişir.
İşaret isim
sıfatı
- Şu deniz hepimize huzur veriyor.
İşaret isim
sıfatı
- Beriki ev de bizim evimiz.
İşaret isim
sıfatı
- Diğer gün de yürümeye çıkarız.
İşaret isim
sıfatı
- Öbür tarafta birçok kitabım var.
İşaret isim
sıfatı
- Böyle günlerde şık giyinirdi.
İşaret isim
sıfatı

İşaret sıfatları ile işaret zamirleri karıştırılmamalıdır. İşaret sıfatı isimden önce gelir ve o ismi işaret eder. İşaret zamiri ise isimleri etkilemez, o varlığın (isim) yerini tutar.

- Bu evi ben temizledim.
İşaret isim
sıfatı
- O soruyu çözemedim.
İşaret isim
sıfatı
- Bunu ben temizledim.
İşaret zamiri
- Onu çözemedim.
İşaret zamiri

2. Belgisiz Sıfatlar

Adları belli belirsiz bir şekilde belirten sıfatlardır. "Bir, birkaç, çoğu, kimi, bazı, bütün, tüm, başka, birtakım, her, hiçbir, herhangi..." gibi kesinlik bildirmeyen sözcükler, ismi belirttiğinde belgisiz sıfat olarak kullanılır.

- Kimi zamanlar yalnız kalmak isterim.
Belgisiz isim
sıfat
- Bütün işimizi bıraktık, onunla ilgilendik.
Belgisiz isim
sıfat
- Asansör bazı katlarda durmuyor.
Belgisiz isim
sıfat

"Bir" sözcüğü "herhangi bir" anlamında kullanılırsa "belgisiz sıfat", "tek" anlamında kullanılırsa "asıl sayı sıfatı" olur.

- Bir gün beni de anlayacaksın.
Belgisiz isim
sıfat
- Sınava bir gün kaldı.
Asıl sayı
sıfatı

Belgisiz sıfatlarla belgisiz zamirler birbirine karıştırılmamalıdır.

- Bazı oteller tam pansiyon çalışır.
Belgisiz isim
sıfat
- Bazıları tam pansiyon çalışır.
Belgisiz zamir

3. Soru Sıfatları

Adları soru yoluyla belirten sıfatlardır. "Ne, nasıl, kaç, kaçını, kaçar, hangi..." gibi sözcüklerle soru sıfatı yapılır.

- Bu eseri kaç yılda yazdın?
Soru isim
sıfatı

"Kaç" sözcüğü "yıl" ismini belirttiği için sıfat olarak kullanılmıştır. Bu soruya verilebilecek "on yıl" cevabının sıfat olması bize, bu soru sözcüğünün sıfat olduğunu gösterir.

- Ne işle uğraşıyorsun?
Soru isim
sıfatı
- Hangi illerde yaşadın?
Soru isim
sıfatı
- Nasıl arkadaşlarla konuşuyorsun?
Soru isim
sıfatı
- Kaçar ay askerlik yaptınız?
Soru isim
sıfatı

Soru sıfatları ile soru zamirleri birbirine karıştırılmamalıdır.

- Hangi dergiden aldın?
Soru isim
sıfatı
- Hangisini aldın?
Soru zamiri

"Hangi" sözcüğü "dergi" ismini etkilediğinden soru sıfatı; "hangisini" bir ismin yerini tuttuğu için soru zamiridir.

4. Sayı Sıfatları

Adların sayısını, sırasını, dağılımını, oranını gösteren sıfatlardır. Sayı sıfatları dörde ayrılır:

a. Asıl Sayı Sıfatları

Adların kesin sayısını bildiren sıfatlardır. İsimlere sorulan "Kaç?" sorusuyla bulunur.

- Her gün beş sayfa yazı yazarım.
sıfat isim
- Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik.
sıfat isim
- Evin dört odası vardı.
sıfat isim

b. Sıra Sayı Sıfatları

Adların sırasını belirten sıfatlardır. Sıra sayı sıfatları sıfatlara gelen "-ncı / -nci, -ncu / -ncü" ekleriyle yapılır. İsme sorulan "Kaçını?" sorusunun cevabıdır.

- Sınıfta üçüncü sırada oturuyorum.
sıfat isim

- Binanın yedinci katında satılık bir daire var.
sıfat isim
- İlk günlerde biraz zorluk çekmiş.
sıfat isim

c. Kesir Sayı Sıfatları

Adların sayılarını kesirli olarak belirten sıfatlardır. İsme sorulan “kaçta kaç” sorusunun cevabıdır.

- Hepinize çeyrek köfte söyledim.
sıfat isim
- Biz yüzde yüz olasılıkla bu işi alacağız.
sıfat isim
- Yarım saat sonra film başlayacak.
sıfat isim

d. Üleştirme Sayı Sıfatları

Paylaştırma anlamı taşıyan, varlıkların eşit bölümlerini belirten sıfatlardır. Sayılara “-er, -ar” eki getirilerek oluşturulur. İsme sorulan “Kaçar?” sorusunun cevabıdır.

- Herkese birer meyve ayırdım.
sıfat isim
- Üçer kişilik gruplara bölünelim.
sıfat isim
- Burada işçiler beşer gün çalışıyordu.
sıfat isim

Üleştirme sayı sıfatları bir metinde kullanılırken yalnızca harflerle yazılır. Bu sıfatlar rakamlarla yazılırsa yazım yanlış yapılmış olur.

- Otelde ikişer kişilik odalarda kaldık.
doğru
- Burada 2’şer saat arayla nöbet tutuyoruz.
yanlış
- Çocuklar yüzer kez mekik çekecek.
doğru
- Bu örneği 100’er kez deftere yazınız.
yanlış

Adlaşmış Sıfat

Niteleme sıfatlarından sonra gelen isim kaldırıldığında sıfat, isim yerine kullanılmış olur, böylece sıfat adlaşmış olur.

- Bugün küçük çocuklara yönelik tiyatro oyunu sahnelenecek.
sıfat isim

Bugün küçüklere yönelik tiyatro oyunu sahnelenecek.
Adlaşmış sıfat

Birinci cümlede “küçük” sözcüğü “çocuk” ismini niteleyen bir niteleme sıfatıdır. İkinci cümlede ise “çocuk” sözcüğü düşmüş, “küçük” sözcüğü ise “çocuk” sözcüğünden kalan “-lara” ekini almış. Böylece “küçüklere” sözcüğü hem adın yerine geçmiş hem de nitelik bildirmiştir; yani sıfat, adlaşmış sıfat olmuştur.

- Eski insanlar her şeyin kıymetini daha iyi biliyor.
sıfat isim

Eskiler, her şeyin kıymetini daha iyi biliyor.
Adlaşmış sıfat

Sıfatlarda Küçültme

Sıfatlarda küçültme anlamı “-ce, -cek, -cik, -imsi, -ımtırak” ekleriyle yapılır. Bu ekler, eklendiği sıfata “ona yakın, tam değil” anlamları katar.

- Büyük camları olan bir evdi.
- Büyükçe camları olan bir evdi.

Bu cümlede “büyük” sözcüğü niteleme sıfatıdır. Bu sözcüğe “-çe” eki getirilerek “büyük” sözcüğüne “büyüğe yakın” anlamı katılmıştır. Böylece bu sözcükte küçültme yapılmıştır.

- İri bir elma → irice elma (iriye yakın)
- Derin bir havuz → derince bir havuz (derine yakın)
- Ekşi portakal → ekşimsi portakal (ekşiye yakın)
- Yeşil kazak → yeşilımtırak kazak (yeşile yakın)
- Sıcak yuva → sıcacık yuva (sıcağa yakın)
- Küçük ayrıntı → küçücük ayrıntı (küçüğe yakın)

Yukarıdaki ifadelerde küçültme ekleri eklendikleri sözcüklere “ona yakın, çok değil, tam değil” anlamları katarak sıfatlarda küçültme yapılmıştır.

Sıfatlarda Derecelendirme

Sıfatlarda derecelendirme, sıfatların önüne “kadar, daha, pek, çok, en ...” sözcüklerinden biri getirilerek yapılır. Sıfatların önüne gelerek onları derecelendiren bu sözcükler “kadar, daha, pek, en, çok...” miktar (azlık- çokluk) zarfıdır. Bu sözcükler, sıfat görevinde kullanılmış.

- Pek güzel yemek “üstünlük derecesi”
zarf sıfat
- Çok büyük gemi “aşırılık derecesi”
zarf sıfat
- En büyük hayalim “en üstünlük derecesi”
zarf sıfat
- Altın kadar değerli taşlar. “eşitlik derecesi”
zarf sıfat
- Daha çalışkan öğrenci “üstünlük derecesi”
zarf sıfat

Sıfatlarda Pekiştirme

Niteleme sıfatlarının anlamca kuvvetlendirilmesiyle “pekiştirilmiş sıfatlar” oluşur. Sıfatlarda pekiştirme üç şekilde yapılır.

1. Pekiştirilecek sıfatın ilk ünlüye kadar olan kısmı alınır, buna “m, p, r, s” harflerinden uygun olanı getirilir ve sözcüğün tamamı yazılır.

kırmızı → kıkırmızı bir kazak temiz → tertemiz bir araba
beyaz → bem beyaz bir ev ince → ipince bir ip

2. Sıfat olan sözcüğün tekrar edilmesiyle (sıfatın ikileme hâline getirilmesiyle) pekiştirme yapılır.

Sıra sıra ağaçlar vardı yolumuzda
sıfat isim

Yeşil yeşil gözleriyle bizi süzdü
sıfat isim

Kara kara bulutlar sardı göğü
sıfat isim

3. Sıfatlar tekrar edildikten (ikilemeler hâline getirildikten) sonra arasına mı/mi edatı ve çeşitli bağlaçlar getirilerek de pekiştirme yapılır.

- Yeni(mi) yeni bir ofisi vardı.
sıfat isim
- Sıcak(ama) çok sıcak bir akşamda çıktık yola.
sıfat isim

Sıfatların Yapısı

Sıfatlar yapısına göre basit, türemiş ve birleşik sıfatlar olarak üçe ayrılır.

1. Basit Sıfatlar

Üzerine herhangi bir yapım eki almamış sıfatlara basit sıfatlar denir.

- Bizi gelecekte güzel günler bekliyor.
- Masada iki adet kırmızı elma vardı.
- Hangi evde oturuyorsunuz?

Bu cümlelerde mavi renkteki sözcükler sıfat görevinde olup basit yapılı sözcüklerdir.

2. Türemiş Sıfatlar

Yapım eki olarak kullanılan sıfatlara türemiş sıfat denir.

- Gelecek ay, yeni romanı piyasaya çıkıyor. (gel - ecek = -ecek yapım eki)
- Yuvasız kuşlar gibi sığınacak bir kapı arıyordu kendine. (yuva -sız = -sız yapım eki)
- Yağmur, her zaman akıllı işler yaparak bizi gururlandırdı. (akıl-lı, -lı yapım ekidir.)

3. Birleşik Sıfatlar

Birden fazla sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu sıfatlardır. Birleşik sıfatlar iki grupta incelenebilir:

a. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Sıfatlar

İki sözcüğün birleşip anlamca kalıplaşmasıyla oluşan sıfatlardır.

- Varyemez insanlar
(Varyemez birleşik sözcüktür ve zaman içinde anlamını kaybetmiştir.)
- Açıkgöz kadın
- Pisboğaz adam
- Birkaç kitap
- Kahverengi toprak
- Vatansever askerler

b. Kurallı Birleşik Sıfatlar

Belli bazı kurallara uyularak yapılan birleşik sıfatlardır.

I. Sıfat tamlamalarına “-lı, -lık, -sız” yapım ekleri getirilerek oluşturulur.

- Geniş oda (geniş sıfat, oda isim)

Geniş oda-lı ev

Örneğe dikkat edilirse “geniş oda” ifadesi bir sıfat tamlamasıdır. Sıfat tamlamasına “-lı” eki getirilerek bir sıfat öbeği oluşturulmuştur.

- Dar gelir / dar gelir-li aileler
- Düşük bütçe / düşük bütçe-li filmler
- Üç kuruş / üç kuruş-luk adam
- Üç gün / üç gün-lük dünya
- İki satır / iki satır-lık mektup
- Beş para / beş para-sız yazar

II. Sıfat tamlamalarında isim ve sıfat yer değiştirilir ve isme 3. tekil kişi iyelik eki (-ı, -i, -u, -ü) getirilerek yapılır.

- Yeşil göz / göz-ü yeşil çocuk

Örneğe dikkat edilirse “yeşil” sözcüğü sıfat, “göz” sözcüğü isimdir. Kurallı birleşik sıfat yapmak için ismin ve sıfatın yeri değiştirilmiş ve isme iyelik eki getirilmiştir.

- Uzun yol / yol-u uzun şehirler
 - Simsiyah saç / saç-ı simsiyah kadın
 - Sıcak su / su-y-u sıcak ev
 - Geniş oda / oda-s-ı geniş ev
 - Kırık saz / sazı kırık ozan
- İsme “-den” ayrılma durum eki getirilerek yapılan birleşik sıfatlar da vardır: kulaktan dolma bilgiler, gözden düşen ev
- İsme “-e” yönelme durum eki getirilerek yapılan birleşik sıfatlar da vardır: yakın yol → yol-a yakın ev

Sıfat Tamlaması

Bir ismin rengini, şeklini, durumunu, sayısını belirten sözcüklere **sıfat** denir. Sıfatların isimlerin önüne gelerek oluşturdukları söz öbeğine **sıfat tamlaması** denir.

Sıfat tamlamalarında tamlayan sıfat, tamlanan ise isimdir.

- Sarı çiçek
sıfat (tamlayan) isim (tamlanan)
sıfat tamlaması

- Yuvarlak masa
sıfat (tamlayan) isim (tamlanan)
sıfat tamlaması

- Burası güzel anılarımla doluydu.
sıfat isim
sıfat tamlaması

- Davete bin kişi gelmiştir.
sıfat isim
sıfat tamlaması

- Onunla bazı zamanlar konuşuruz.
sıfat isim
sıfat tamlaması

- Yüksek tepe → nasıl tepe? → yüksek
- Şu defter → hangi defter? → şu
- On yıl → kaç yıl? → on
- İkinci raf → kaçınıcı raf? → ikinci

Sıfat tamlamalarında bazen bir sıfat, birden fazla ismi niteleyebilir. Bazen de bir isim, birden fazla sıfat tarafından nitelenebilir.

İnce ve nazik davranışları vardı.
sıfat sıfat isim

(Tamlayan birden fazla)

Yeni elbise ve ayakkabı aldım.
sıfat isim isim

(Tamlanan birden fazla)

Eski ve yıpranmış evler, arabalar.
sıfat sıfat ad ad

(Hem tamlayan hem de tamlanan birden fazla)

Sıfatların Özellikleri

1. Bir isim hem niteleme hem belirtme sıfatı olabilir.

- O, küçük bir evde oturuyordu.
Niteleme Belirtme
sıfatı sıfatı isim

- Bu ince davranışınla bizi memnun ettin.
işaret Niteleme
sıfatı sıfatı isim

Bu cümlelerde “ev” ismini “küçük” niteleme sıfatıyla “bir” belgisiz sıfatı; “davranış” ismini “ince” niteleme sıfatıyla, “bu” işaret sıfatı etkilemiştir.

2. Sıfatlar adıları da niteleyebilir.

- Onun için güzel şeyler düşünüyordu.
sıfat adıl

3. İlgı eki (-ki), sözcüklere eklenerek onları sıfat yapar.

- Çantadaki dosyalar karmakarışık olmuştu.
sıfat isim

- Akşamki yemekte herkese sürpriz yapacağım.
sıfat isim

- Çarşıdaki esnafın yüzü gülüyordu.
sıfat isim

- Herkes salondaki resmi çok beğendi.
sıfat isim

4. Özel isimlerle kullanılan akrabalık, meslek, saygı bildiren ünvan sözcükleri sıfat olarak kullanılır. Bunlara “ünvan sıfatı” denir. Bunlar diğer sıfatlardan farklı olarak isimden önce de sonra da gelebilir.

- Gazi Mustafa Kemal Paşa
sıfat isim isim sıfat

- Sultan Fatih
sıfat isim

- Fatma Hanım
isim sıfat

- Gazi Osman Paşa
sıfat isim sıfat

- Doktor Ahmet Bey
sıfat isim sıfat

- Prof. Dr. Şerif Aktaş
sıfat isim

- Mehmet Çavuş
isim sıfat

ZARF (BELİRTEÇ)

Fiilleri, fiilimsileri, sıfatları ve kendisiyle aynı görevdeki sözcükleri (zarfları) önce veya sonra gelerek onların özelliklerini; zaman, yön, soru, durum, miktar yönünden belirten sözcüklere **zarf (belirteç)** denir.

1. Zaman Zarfı

Fiilin bildirdiği işin, oluşun veya hareketin zamanını belirten zarflardır. Fiile sorulan “Ne zaman?” sorusuna cevap verir.

- İstanbul’a yarın kar yağacakmış.
zarf fiil

“Ne zaman yağacakmış? → yarın”

- Okullar eylülde açılacak.
zarf fiil

“Ne zaman açılacak? → eylülde”

- Eve gelir gelmez uyudu.
zarf fiil

“Ne zaman uyudu? → gelir gelmez”

- Söyleyeceklerim henüz bitmedi.
zarf fiil

“Ne zaman bitmedi? → henüz”

- Sabahları koşup ter atarım.
zarf fiilimsi

“Ne zaman koşup? → sabahları”

2. Durum (Niteleme) Zarfı

Fiilin bildirdiği işin, oluşun veya hareketin durumunu, özelliğini, sebebini belirten zarflardır. Fiile sorulan “Nasıl, neden, niçin, niye?” sorularına cevap verir.

- Bütün yazıları dikkatlice okudum.
zarf fiil

Bu cümlede “okudum” eylemine “Nasıl okudum?” sorusunu yönelttiğimizde “dikkatlice” cevabını alırız. “Dikkatlice” sözcüğü fiilin durumunu belirttiği için durum zarfıdır.

- Başarısını çalışarak kazandı.
zarf fiil

“Nasıl kazandı? → çalışarak”

- Öğrenciler evlerine koşa koşa gittiler.
zarf fiil

“Nasıl gittiler? → koşa koşa”

- Bildiği yolda dosdoğru yürüdü.
zarf fiil

“Nasıl yürüdü? → dosdoğru”

- Sınıfa usulca girip bir köşeye oturdu.
zarf fiilimsi
"Nasıl girip? → usulca"

3. Yer-Yön Zarfı

Fiilleri veya fiilimsileri yer - yön bakımından belirten zarflardır. Fiile sorulan "Nereye?" sorusuna cevap verir. Yön zarfları yalın "ek almamış" hâlde kullanılır. "Aşağı, yukarı, içeri, dışarı, ileri, geri, öte, beri" en çok kullanılan yer- yön zarflarıdır.

- Tepeden aşağı indik.
zarf fiil
"Nereye indik? → aşağı"
- Bu saatte dışarı çıktık.
zarf fiil
"Nereye çıktık? → dışarı"
- Bu soğukta içeri girmelisin.
zarf fiil
"Nereye girmelisin? → içeri"
- Geri gelince çok yorulmuş.
zarf fiilimsi
"Nereye gelince? → geri"

Yer-yön zarfları çekim eki almaz, çekim eki aldıklarında zarf olmaktan çikarak isim olur.

- Yukarı çıktığında bize haber ver.
zarf fiilimsi

Bu cümlede "yukarı" sözcüğü ek almadığı ve fiilimsiyi etkilediği için zarftır.

- Yukarıya çıktığında bize haber ver.

Bu cümlede "yukarı" sözcüğü "-e" hâl ekini aldığı için isimdir.

"Aşağı, yukarı, ileri, geri... gibi sözcüklerin zarf olabilmesi için bir fiilin veya fiilimsinin yönünü belirtmeleri gerekir.

Eğer bu sözcükler bir ismi etkilerse sıfat olur.

4. Miktar (Azlık - Çokluk) Zarfları

Bir fiilin, fiilimsinin, sıfatın veya zarfın miktarını bildiren zarflardır. Fiile, fiilimsiye, sıfata veya zarfa sorulan "Ne kadar?" sorusunun cevabıdır.

- Dün akşam ailemizle çok eğlendik.
zarf fiil
"Ne kadar eğlendik? → çok"
- Beni biraz dinler misin?
zarf fiil
"Ne kadar dinler misin? → biraz"
- Çok çalışıp para kazanacakmış.
zarf fiilimsi
"Ne kadar çalışıp? → çok"
- Sen sanki burada fazla konuştun?
zarf fiil
"Ne kadar konuştun? → fazla"
- Bahçedeki güller epey kızarmış.
zarf fiil
"Ne kadar kızarmış? → epey"
- Ben orada bir hayli çalıştım.
zarf fiil
"Ne kadar çalıştım? → bir hayli"
- Bu hayatta bu denli üzülmemiştin.
zarf fiil
"Ne kadar üzülmemiştin? → bu denli"
- Bu aynada çok uzun görünüyorum.
zarf zarf fiil
"Ne kadar uzun? → çok"
- Daha iyi bir gelecek tasarlıyorum.
zarf sıfat isim
"Ne kadar iyi? → daha"
- En hızlı konuşan yarışmacı kim?
zarf zarf fiilimsi

"Ne kadar hızlı? → en"

- Bahçedeki güllerden bayağı toplamıştı.
zarf fiil

"Ne kadar toplamıştı? → bayağı"

5. Soru Zarfları

Fiilleri veya fiilimsileri soru bakımından belirten zarflardır. "Nasıl, niçin, neden, niye, ne, ne zaman, nereye, ne kadar?" sözcükleri cümle içinde soru zarfı olarak kullanılabilir.

- Beni burada nasıl buldun?
zarf fiil

Bu cümlede "nasıl" sorusu "buldun" fiiline sorulmuştur. Bu soruya verilecek cevap "tanındıkları arayarak" olabilir. Bundan dolayı "nasıl" sözcüğü zarftır.

- Siparişlerimiz ne zaman gelecek?
zarf fiil

- Bugün neden üzgünsün?
zarf fiil

- Oyunun bitmesine ne kadar kaldı?
zarf fiil

- Babam bu ay ne kadar göndermiş?
zarf fiil

❓ "Nasıl" sözcüğü ismi etkilerse soru sıfatı, fiili etkilerse soru zarfı olur.

- Arabayı nasıl buldun?
soru zarfı fiil
- Nasıl bir araba buldun?
sıfat isim fiil

❓ "Ne" sözcüğü "zarf, sıfat, zamir" olarak kullanılabilir.

- Ne bakıyorsun öyle yeşil yeşil?
zarf fiil

- Çantada ne var?
zamir

- Ankaraya ne gün dönecek.
sıfat isim

Zarfların Yapısı

Yapı bakımından zarflar basit, türemiş, birleşik ve öbekleşmiş olmak üzere dörde ayrılır.

1. Basit Zarflar:

Kök hâlinde olan, ek almamış zarflardır: yarın, geç, dün, fazla, iyi, çok, hiç, sabah, akşam, güzel...

- En büyük zevki balık tutmakmış.
- Tebrikler, çok güzel konuştun.

2. Türemiş Zarflar:

Yapım eki alarak kullanılan zarflardır: önce, dostça, kışın, sınıfça, sabahleyin, soğuk, gülerек, okumadan, gelince...

- Evin kapısı yavaşça açıldı.

3. Birleşik Zarflar:

Birden fazla sözcüğün bir araya gelip kaynaşmasıyla oluşturduğu zarflardır: biraz, bugün, niçin, nasıl, böyle, şöyle, birdenbire...

- Anlattıklarımın doğruluğunu birazdan öğrenirsin.

4. Öbekleşmiş Zarflar:

Birden fazla sözcüğün söz grubu biçiminde bir araya gelerek oluşturduğu zarflardır: er geç, hemen hemen, gece gündüz, aşağı yukarı, kırk yılda bir, öğleden sonra, arada sırada, üç aşağı beş yukarı, doğru dürüst, geldiğin zaman...

Yemeğini hızlı hızlı yiyip çıktı.

Yağmur dün akşam aralıksız yağdı.

EDAT (İLGEÇ)

Tek başına bir anlamı olmayan ancak sözcükler arasında çeşitli anlam ilgileri kuran ve cümleye değişik anlamlar katan sözcüklerdir.

Başlıca edatlar şunlardır:

Gibi, göre, için, ile, diye, karşı, karşın, kadar, üzere, -e doğru, sanki, -e rağmen, -e değin, -e dek, -den dolayı, -den başka, -yalnız, ancak, sade, sadece, tek, bir, değil, mı/mi....

Şimdi belli başlı ilgeçlerin cümlelere ne gibi anlamlar kattığını görelim.

1. Gibi

Benzetme başta olmak üzere cümlede çeşitli anlam ilgileri kurar.

- Ay gibi yüzü vardı.
Benzerlik
- Kardeşim gibi başarılı oldum.
Eşitlik
- Uyandığı gibi pencereyi açtı.
Tezlik
- Birazdan yağmur başlayacak gibi.
olasılık
- Artık, insan gibi yaşamak istiyorum.
yaraşır biçimde

2. İçin

Sözcük grupları arasında genellikle neden-sonuç ve amaç ilgileri kurar.

- Araba almak için para biriktiriyor.
Amaç - Sonuç
- Geç kaldığı için biraz üzüldü.
Neden - Sonuç
- Senin için insanlar iyi konuşuyor.
Hakkında
- Ailesi için her şeyi yapardı.
Uğruna
- Bu yemeği senin için hazırladı.
Aitlik
- Bu ev sanki senin için tasarlanmış.
Görelilik

3. Kadar

Benzerlik, karşılaştırma, eşitlik gibi çeşitli anlam ilgileri kurar.

- İşlerimi öğlene kadar bitirmeliyim.
Zaman, süre
- Yarım kilo kadar tatlı almıştı.
Yaklaşık
- Onun kadar ben de biliyorum.
Eşitlik
- Cennet kadar güzel bir yerdi.
Benzerlik
- Hiç kimseyi onun kadar korumadım.
Karşılaştırma

4. İle

Kullanıldığı sözcükle cümlede durum, araç ve birliktelik anlamı katar.

- Her sabah işe servisle gidiyor.
Araç
- Arkadaşlarla dışarı çıktık.
Birliktelik
- Yağmurun yağmasıyla trafik sıkıştı.
Neden - sonuç
- Babam öfkeyle yerinden kalktı.
Durum

Cümlede "ile" sözcüğü, kendinden önceki sözcükle ilgi kurup araç, birliktelik anlamı verirse edat, "ve" yerine geçerse bağlaç olur.

- Portakalı bıçakla soymuş.

Portakalı bıçak ve soymuş.

Bu cümlede "ile" yerine "ve" kullanılamadığından "ile" edattır.

- Ayşe, defteriyle kalemini almış.

Ayşe, defterlerini ve kalemini almış.

Bu cümlede "ile" yerine "ve" kullanılabildiğinden "ile" bağlaçtır.

5. Göre

Yönelme durum eki (-a, -e) almış sözcüklerle kullanılarak cümleye uygunluk, kişisel-lik anlamı katar.

- Sana göre resim nasıl olmuş?
Kanaat
- Kafama göre bir ev buldum.
Uygunluk
- Burası üst kata göre temiz.
Karşılaştırma
- Boyuna göre elbise uzun gelmiş.
Orantısızlık

6. Üzere

Genellikle cümleye amaç, koşul anlamları katar. "İçin" edatına benzer.

- Çalışmak üzere odasına gitti.
Amacıyla
- Hemen geri vermek üzere kitabımı alabilir.
Şartıyla
- Konuştüğümüz üzere işlemlere başlayacağız.
Şekilde
- Ders başlamak üzere.
Zaman

7. Karşı

Kendinden önceki sözcüklere durum ekiyle bağlanarak çeşitli anlam ilgileri oluşturur.

- Boğaz'a karşı oturuyoruz.
Yön
- Sabaha karşı uyumuşum.
Zaman

8. Doğru

-e durum eki almış sözcüklerle kullanılır ve cümleye yön, taraf anlamı katar.

- Denize doğru yürüdük.
Yönelme
- Gece yarısına doğru geldi.
Zaman

9. Başka

"-dan, -den" ekiyle kullanılır ve cümleye dışında, haricinde anlamı katar.

- Senden başka kimseye güvenmez. (dışında)
edat

Doğru, karşı, başka sözcükleri cümle içinde ilgeç dışında başka görev-lerde de kullanılabilir.

- Sana doğruyu söylüyorum.
İsim
- Doğru söze ne diyebilirim ki?
Sıfat İsim
- İşte, şimdi doğru konuştu.
Zarf
- Burayı karşıdan seyretmeli.
İsim
- Karşı tarafta yangın çıkmış.
Sıfat İsim
- Sana başka davranıyor.
Zarf Fıll
- Şimdi başka bir şiiir yazıyor.
Sıfat İsim
- Malzemeyi başkasından almış.
Zamir

10. Ancak

- Bu görevi ancak sen başarabilirdin.
- Bu bulmacayı ancak sen çözebilirsin.
sadece → edat
- Bu ev ancak yüz bin eder.
sadece → edat

“Ancak” sözcüğü cümle içinde farklı görevlerde kullanılabilir.

- Çok düşündüm ancak bir çözüm bulamadım.
ama → bağlaç
- Saatler sonra zirveye ancak çıkabildik.
zarf fiil

11. Yalnız, Sade, Sadece, Bir, Tek

- Bu sırrı yalnız sana söyleyebilirim.
sadece → edat
- Ben bu işi sade sana verebilirim.
sadece → edat
- Sana sadece on dakika ayırıyorum.
yalnızca, yalnız → edat
- Toplantıya bir o katılmamıştı.
sadece → edat
- Tek ben miyim görüşmeye zamanında gelen?
sadece → edat

“Yalnız” sözcüğü yerine “ama” bağlacı getirilebiliyorsa bağlaç olur, “sadece” getirilirse “edat” olur.

- Paramı yalnız sana emanet edebilirim.
sadece → edat

- Paramı aldım yalnız eksik verdiler.
ama → bağlaç

“Yalnız, sade, bir, tek” sözcükleri cümlede edat dışında başka görevlerde de kullanılabilir.

- Hayat boyu hep yalnız yaşamıştır.
durum zarfı fiil
- Yalnız insanlarla iletişim kurmak zordur.
sıfat isim
- Sade bir kahve içebilirim.
sıfat isim
- O, her zaman sade yaşamıştır.
zarf fiil
- Her şeyi bana bir bir anlattı.
zarf fiil
- Tek kelime etmeden çıkıp gitti.
sıfat isim

Örnek 5

“Yalnız” sözcüğü aşağıdaki cümlelerin hangisinde farklı görevde kullanılmıştır?

- A) Çalışmanın büyük kısmı bitti yalnız küçük ayrıntılar kaldı.
- B) Bütün isteklerini tamamladım yalnız yine de yaranamadım.
- C) Eve erken geldim yalnız evde kimseler yoktur.
- D) Yazısını baştan sona okudum yalnız hiç başarılı bulmadım.
- E) Her yerde onu aradım yalnız hiçbir yerde izine rastlamadım.

12. Mi (soru edatı)

Soru edatı olarak bilinir, cümleye soru anlamı dışında çeşitli anlam ilgileri katar.

- Aldığınız son kitabı okudunuz mu? (Soru)

- Beni biraz dinler misiniz? (Rica)
- Bu sözleri ben mi söylemişim? (İnanamama - reddetme)
- Güzel mi güzel bir kızdı. (Beğenme)
- Yılbaşında kar yağdı mı?
soru anlamı
- Hava karardı mı sokaklar boşalır.
zaman
- Çalışkan mı çalışkan bir arkadaşı.
pekiştirme

13. Rağmen, Karşın (-e rağmen, -e karşın)

- Çok kızmama rağmen huyundan vazgeçmedi.
tersine olarak
- Bu kadar gücüne karşın pasif davranıyordu.
tersine olarak

14. Dolayı, Ötürü (-den dolayı, -den ötürü)

- Ziyaretinden dolayı çok memnun olduk.
neden - sonuç ilgisi
- Yaşadıklarımızdan ötürü ona çok kızgıyım.
neden - sonuç ilgisi

15. Dek, Değın (-e dek, -e değın)

- Sonsuza dek seni seveceğim.
zaman
- Seni ölünceye değın unutmayacağım.
zaman

16. Denli, Beri (-den beri)

- Ne denli sevinsen yine de azdır.
derece

- O denli büyük bir iş almış.
aşırılık
- Geldiğinden beri görüşmedik.
eylemin başlangıcı

“Beri” sözcüğü cümlede ilgeç dışında başka görevlerde de kullanılabilir.

- Dağın berisinde koyunlar otliyordu.
isim
- Az beri tarafta dursak daha iyi.
sıfat isim
- Lütfen, biraz beri geliniz.
zarf fiil

17. Diye, Değil

- Kimse uyanmasın diye ses çıkarmadım.
amaç ilgisi
- Selam vermedim diye bana kızmış.
neden ilgisi
- Bu kahvenin içimi güzel değil.
olumsuzluk

Edatların Özellikleri

1. Edatlar kendilerinden önce gelen sözcüklerle anlam ilgisi kurar.
2. Edatlar iyelik ve durum eklerini aldığı anda edat özelliğini yitirerek adlaşır.
 - Bu kadarını da doğrusu beklemiyordum.
 - Senin gibisini az bulurum.
3. Edatlar ek fiil alıp yüklem olabilir.
 - Hastamız, bugün daha iyi, turp gibiydi.
 - En son gördüğümde bu çocuk el kadardı.

BAĞLAÇLAR

Eş görevli sözcükleri, söz öbeklerini, cümleleri birbirine bağlayan ya da çeşitli anlam ilgileri kuran sözcük ya da söz öbeklerine **bağlaç** denir.

Belli başlı bağlaçlar şunlardır:

ve, veya, ya, ya da, yahut, veyahut, ile, yalnız, ancak, ama, fakat, lakin, ne var ki, de (da), dahi, bile, ki, öyle ki, öyleyse, oysa, oysaki, ise, madem, mademki, meğer, meğerki, meğerse, yeter ki, hâlbuki, çünkü, hatta, yoksa, üstelik, ne ---- ne, hem ---- hem, ya ---- ya, gerek ---- gerek....

1. Ve, İle

Art arda gelen eş görevli sözcükleri ya da cümleleri bağlar.

- Bugün hava yine soğuk **ve** yağışlı olacak.
zarf zarf
- Onun şiirlerinde rüya **ve** zaman önemli bir yer tutar.
isim isim
- Ayşe, çalışkan **ve** saygılı bir öğrenciydi.
sıfat sıfat
- Ben **ve** sen ayrılmaz iki parçayız.
adıl adıl
- Çarşıya gitti **ve** alışveriş yaptı.
cümle cümle
- Sabahları çay **ile** simit vazgeçilmez dostlarımdır.
isim isim
- Nisan **ile** mayısta satışlarımız artıyor.
zarf zarf

2. Veya, Veyahut, Yahut, Ya Da

Eş görevli sözcükleri ya da cümleleri "eşitlik" ilgisi ile bağlar.

- Resim **veya** müzik kursuna gideceğim.
isim isim
- Sinemaya **ya da** konsere gideceğiz.
isim isim

- Bu kış burada kalırım **yahut** ilçeye giderim.
cümle cümle
- Şimdi yemek yiyelim **ve yahut** yola devam edelim.
cümle cümle
- Hava yağacak diyorsun **ya** yağmazsa...
cümle eksiltili cümle
- Senle **veya** sensiz oraya gideceğim.
zamir zamir

3. Ki

Cümleleri ve sözcükleri "açıklama, neden koşul, yakınma, kaygı, şaşkınlık ..." gibi ilgilerle birbirine bağlar.

- İnsanlarla güzel konuşacaksın ki güzel karşılık bulabilesin. (koşul ilgisi)
- Daha önce hazırlayacaksın ki sıkıntı çekmeyesin.
şart ilgisi
- Bana hiç sıcak davranmadın ki...
sitem ilgisi
- İçeriye bir girdim ki her şey bambaşka olmuş!
şaşıma ilgisi
- Öğrenciler konuyu kavradılar mı ki ?
kaygı ilgisi
- Anladım ki bana burada yer yokmuş.
açıklama ilgisi
- Öyle güzel, öyle güzel ki gözlerimizi alamadık!
şaşıklık ilgisi

Bağlaç olan "ki" her zaman ayrı yazılır. İlgisi zamiri ve sıfat yapan -ki bitişik yazılır.

- Az yiyeceksin ki sağlıklı olacaksın.
Bağlaç

- Benimki yine derse yetişememiş.
ilgi zamiri

- Duvardaki resimleri çok güzel.
Sıfat isim
yapan ki

- “ki” bağlacı, bazı sözcüklerde kalıplaştığı için bitişik yazılır.
› Çünkü, belki, hâlbuki, mademki, sanki, oysaki, meğerki, illaki

4. İse

Eklendiği sözcüğe genellikle karşılaştırma anlamı katan bağlaçtır. İsimlerin üzerine gelir.

Roman okumayı çok sevdiğini söylüyor ben ise daha çok hikâye okumayı seviyorum.
(karşıtlık ilgisi)

- Herkes bir şeyler söylüyor annemse sakın sakın bizi izliyordu.

5. Da / De

Cümleleri ve sözcükleri “neden, eşitlik, gibilik, şaşıрма, alay, abartma, sıralama, tercih, karşılaştırma ...” gibi ilgilerle birbirine bağlar.

- İşlerimi bitireyim de biraz dinleneyim.
sıralama ilgisi

- Dışarı çıkmadık da evde kaldık.
tercih ilgisi

- İyi düşündü de anahtarın yerini hatırladı!
neden ilgisi

- Saklı kente biz de gitmiştik.
eşitlik ilgisi

- Sen de mi buradaydın!
şaşıрма ilgisi

- Çalışacaksın da sınavdan yüz alacaksın!
küçümseme ilgisi

- Yarın paramı verme de göreyim seni!
korkutma ilgisi

- Araba da arabaymış ha!
beğenme ilgisi

- Sizler benim için canımdan da değerlisiniz.
karşılaştırma ilgisi

Bağlaç olan “de, da” her zaman ayrı yazılır ve “te, ta” şekli yoktur. “de, da”yı cümleden çıkarttığımızda anlamda - daralma olabilir - bozulma olmazsa “de, da” bağlaçtır.

- Haftaya bize de gel.

- Haftaya bize gel.

Bu cümlelerde “de” çıkartıldığında anlamda bozulma olmadığından “de” bağlaçtır.

- Çantamı okulda bıraktım.

- Çantamı okul bıraktım.

Bu cümlede bozulma olduğundan “da” bağlaç değil hâl ekidir.

6. Oysa, Oysaki, Hâlbuki

Cümleler arasında karşıtlık ilgisi kurar.

- Oysa maça çıkarken çok hevesli görünüyordu.
karşıtlık ilgisi

- Sen gelmedin oysaki herkes seni bekliyordu.
karşıtlık ilgisi

- İşten istifa etmiş hâlbuki bu iş onun için biçilmiş kaftandı.
karşıtlık ilgisi

- Oysa beraberce birtakım kararlar aldık.

Bu cümlede “oysa” bağlacı, öncesinde “Alınan kararlara uymadı. “ anlamında bir cümle- nin söylendiğini göstermekle bu iki cümleyi birbirine bağlamıştır.

7. Çünkü, Zira, Madem, Mademki, Bu Nedenle, Bu Yüzden

Cümleleri genellikle neden - sonuç ilgisiyle birbirine bağlar.

- Dışarı çıkmayacağım çünkü hastayım.
neden ilgisi
- Gölgede oturalım zira güneş çok yakıcı.
neden ilgisi
- Madem istemiyordu, neden geldin?
neden ilgisi
- Mademki çalışmak istiyorsun, yarın sabah hazır ol.
neden ilgisi
- Olanlara üzüldüm bu yüzden gelmeyeceğim.
neden ilgisi
- Satışlarda düşünüş var bu nedenle reklam yapmalıyız.
neden ilgisi

8. Üstelik, Hatta, Hem de, Bile, Dahı

Cümleleri genellikle "fazla olarak" ilgisiyle birbirine bağlar.

- Elinden hiçbir şey gelmiyor üstelik gayret de etmiyor.
- Dün beni almaya gelmiş hatta dışarıda soğukta beklemiş.
- Lezzetli bir tatlı yedik hem de üzerine dondurma koydurduk.
- En küçük işlerde dahi çok dikkatli davranırdı.
- Akşama ne yapacağımızı bile düşünmüş.

9. Yani, Meğer, O hâlde, Kısaca, Demek ki

Cümleleri birbirine "açıklama ve özetleme" işlevleri ile bağlar.

- Kitap, sadece boş vakitlerde okunacak bir hobi değildir yani kitap okumak başlı başına bir iştir.
açıklama ilgisi
- Meğer her şey bir oyundan ibaretmiş.
özetleme ilgisi

- O hâlde sen de bizimle geliyorsun.
çıkarım ilgisi
- Bu kadar sözden sonra kısaca seni istemiyorum, diyorsun.
özetleme ilgisi
- Benden yardım istedi demek ki çok zor durumda.
çıkarım ilgisi

10. Ya ... Ya, Hem ... Hem, Ne ... Ne, Ha ... Ha, İster ... İster, Gerek ... Gerek ...

Cümleleri ve söz öbeklerini çeşitli anlam ilgileri ile birbirine bağlar.

- Ey sevgili, ya sen gel ya beni yanına aldır. (seçme)
- Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli. (tercih ilgisi)
- Hem okuyor hem çalışıyor. (eşitlik ilgisi)
- Ne kızı verir ne dünürü küstürür. (olumsuzluk ilgisi)
- İster gelirim ister gelmem, kimseye hesap verecek değilim. (seçme ilgisi)
- Gerek yazılarında gerek konuşmalarında aynı düşünceleri vurguluyor. (eşitlik ilgisi)
- Ha sevmiş ha sevmemiş, bundan sonra fark eder mi? (eşitlik ilgisi)
- Kâh konuşuyor kâh susuyor, ne yaptığını anlayamadım. (karşıtlık ilgisi)

"Ne ... ne" bağlacı cümleleri olumsuz yapar. Bu bağlaçla kurulmuş cümleler ayrıca olumsuzluk eki almaz.

- Uzun zamandır ne aradı ne sordu.
aramadı sormadı

Örnek 6

Aşağıdakilerin hangisinde "ne ... ne" bağlacı iki cümleyi birbirine bağlamıştır?

- A) Ne çiçekleri ne arıları özledim seni özlediğim kadar.
- B) Bu okuldan ne öğretmenler ne öğrenciler geldi geçti.
- C) İnsanlara karşı ne çok yumuşak ne çok sert olmalısın.
- D) Yoğun ışıktan ne bir şey gördüm ne bir şey anladım.
- E) Bu adamın ne konuştuklarından ne yaptıklarından eminim.

Edat İle Bağlacın Karşılaştırılması

1. **Edatlar cümlelerin bir ögesi olurken bağlaçlar bir öge olmaz ancak bir söz öbeğinin içinde yer alabilir.**

- Yaşananlardan sonra elimizdeki toprak, bir avuç kadar kaldı. (Edat-zarf tamlayıcısı olarak kullanılmış.)
- Yaşadıklarından sonra memleketindeki evini ve bir avuç toprağını sattı. (Ve bağlacı nesneleri birbirine bağlamıştır.)

2. **“İle, yalnız, ancak, başka ...” gibi sözcükler isim, sıfat, zamir, zarf, edat ve bağlaç görevinde kullanılabilir. Bunu sözcüğün cümledeki kullanımı belirler. “İle” yerine “ve” getirilebiliyorsa “ile” bağlaçtır.**

- Babam, çantası ile kalemini pek bir kıymetlendirir. (bağlaç)
 - Babam, kalemi ile oynuyor, zihnindekileri anlatmaktan kaçınıyordu. (edat)
- (Birincisinde “ve” gelebildiği için bağlaç; ikincisinde “ve” kullanılamadığı için edattır.)

- Bütün gün sokaklarda yalnız dolaşmış. (zarf)
- Yalnız kurt olarak anılmak hoşuna gitmeye başladı. (sıfat)
- Bu akıllı telefon işlerinden yalnız o anlıyordu. (edat)
- Sizinle gelirim yalnız fazla kalamam. (bağlaç)

3. **Genel olarak edatlar cümleden atılamaz, cümlelerin anlamı bozulur. Bağlaçlar cümleden çıkartılınca cümlelerin anlamı daralabilir ancak anlam bozulmaz.**

- Kitap okuma konusunda senin gibisine rastlamak zordur.

(Gibi edatı çıkarılırsa cümlelerin anlamı bozulur.)

- Odanıza geldim ama sizi orada bulamadım.

(Ama bağlacı çıkarılırsa cümlelerin anlamında anlam kaybı olmaz.)

ÜNLEM (NİDA)

Sevinme, coşma, kızma, şaşma, korkma, acıma... gibi duyguları anlatan; seslenme ifadeleri bildiren ya da doğa seslerini yansıtan sözcüklere ünlem denir.

Duygu Ünlemleri

- Ah, bir daha onu görebilsem! (özlem)
- Aaa, ne güzel şeysin sen! (beğenme)
- Oh, bu hava içimi açtı! (rahatlama)
- Of, bıktım artık! (usang)
- Eyvah, şimdi yandık! (telaş)
- Aman, bu parça kırılmasın! (uyarı)
- Vah vah, neler gelmiş başına! (acıma)
- Ah, bunu önceden öğrenseydim! (hayıflanma)
- Ha gayret, çok az kaldı! (isteklendirme)

Seslenme Ünlemleri

- Hey, bizi burada unutma!
- Bre ağalar, şimdi kardeşlik zamanıdır!
- Haydi arkadaşlar, gidiyoruz!
- Hişt! Biraz sessiz olun!
- Ey gözlerim, hani ağlamayacaktınız!

Yansıma Ünlemler

- Tak, tak! Birisi kapıya vuruyor.
- Pisi pisi, gel güzel kedicik!
- Küt küt, kalbi yerinden çıkacak!
- Hapşu!
- Çok yaşa!
- Çat! Bardak kırıldı.
- Deh atım! Deh aslanım!

Bazı isimler ve cümleler ünlem olmadıkları hâlde vurgu ve tonlama yoluyla ünlem değeri kazanabilir.

- “Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!”
- “Ordular” ve “ileri” sözcükleri isim ve isim soylu sözcükler oldukları hâlde cümlede seslenme yoluyla ünlem değeri kazanmıştır.
- “Yaşasın! Bugün de tatil olacaktı.”
- “Yaşasın” emir kipiyle çekimlenmiş bir fiildir. Bu cümlede sevinme duygusu yoluyla ünlem değeri kazanmıştır.
- Sen! olduğun yerde kal.
- “Sen” kişi zamiri seslenme yoluyla cümlede ünlem olarak kullanılmıştır.

Örnek 7

Aşağıdakilerden hangisinde bir duygu ünlemi yoktur?

- A) Ey gözyaşım! Daha ne kadar akacaksın gecenin koynunda?
- B) Vah zavallı kalbim, yine boşuna çırpındın!
- C) Of, bu sessizlik insanın içine işliyor!
- D) Ne garip, sokak lambası bile yüzüme yabancı bakıyor!
- E) Haydi anne, bir gülüşün bile yeter beni iyileştirmeye!

Örnek

- Ah, ne çok sustum da sen bir kelimeyle dünyamı yerle bir ettin!
- Heyhat, bunca yol yürüdüm de yine kalbinin kıyısına bile varamadım!
- Eyvah, dedi içimdeki çocuk, sen yine gözlerine inandın!
- Aman Tanrım, nasıl da dokundu bana o gözlerinde sakladığın hüznü!
- Yazık ki her şey olup bittikten sonra “Ah!” diyebilecek cesaret bulabiliyoruz kendimizde!
- Off, dedi içimden biri, bu kalp artık hangi acıya sığsın ki?
- Hey, dedim kendime, bu kadar sevmek sana göre bir iş değilmiş meğer!
- Ah be zaman, ne çabuk unuttun birlikte sustuğumuz saatleri!
- Of ki ne of! Gözlerinin kenarında biriken yaşlar bir türlü bitmiyordu.
- Vah ki ne vah, seni severken kendimden böyle geçeceğimi kim bilebilirdi!

Fiil (EYLEM)

Varlıkların yaptıkları işleri, hareketleri, onlarla ilgili oluşları ya da yargıları anlatan sözcüklere **fiil (eylem)** denir.

Gel- git- koş- bak- uç- oku -

Bir sözcüğün eylem olup olmadığını anlamak için “-mak, -mek” mastar ekini kullanırız.

■ Gel → gel (mek) → fiil

■ Koş → koş (mak) → fiil

Çekimli Fiil

Eylemler, kök ya da gövdelerine getirilen kip ve şahıs ekleriyle çekimlenir. Buna **çekimli fiil (eylem)** denir.

■ Yemeğe giderken sen de bizimle dışarı çıkarsın.

çık - ar - sın
eylem kökü kip eki şahıs eki

Gözlerimi muayene ettirmeliyim.

ettir - meli - y - im
eylem kökü kip eki kaynaştırma şahıs eki

Fiiller, karşıladıkları eylemlerin anlam özelliklerine göre üç gruba ayrılır.

1. Kılış (İş) Fiilleri

Kişinin aktif olarak yapmasını, hareket hâlinde olmasını anlatan fiillerdir.

Eyleme soruları “ne, neyi, kimi?” sorularından birine cevap alabiliyorsak bu fiil, iş (kılış) fiilidir.

■ Babam bir demet çiçek almış.
eylem

■ Küçük kız, defteri yırttı.

neyi yırttı? → defteri (nesne) → iş fiili

■ Sormak, atmak, dinlemek, öğrenmek...

2. Durum Fiil

Yapılan işin süreklilik gösteren bir durumunu anlatan fiillerdir. Durum fiillerinde işten etkilenen bir varlık yoktur. Bu yüzden durum fiillerinde, fiile sorduğumuz “ne, neyi, kimi?” sorularına cevap alamayız.

■ Bebek akşam erkenden uyudu.
özne fiil

■ Sabahları sahilde yürüyorum.

“ne, neyi, kimi yürüdüm?” → cevap yok → durum fiili

■ Çıkmak, gitmek, uzanmak, gülüşmek...

3. Oluş Fiilleri

Bir varlığın zamana bağlı olarak yaşadığı değişimi anlatan fiillerdir. Oluş fiillerinde “zaman içinde kendiliğinden olma” söz konusudur, yani sürece bağıllık vardır.

■ Ağaçların yaprakları sararmış.
fiil

■ Saçların çok güzel uzamış.

■ Yaşlanmak, paslanmak, ağarmak, solmak, acıkmak, büyümek...

Fiillerde Kip

Eylemin gösterdiği kılış, durum veya oluşun zamana bağlı olarak nasıl gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini gösteren söyleyiş kalıplarına **kip** denir.

Kip ekleri zaman (haber) ve dilek (tasarı) kipleri olmak üzere ikiye ayrılır.

A. Bildirme (Haber) Kipleri

Belirli bir zaman anlamı taşıyan kiplerdir. Belirttikleri zamana göre beş farklı kipi vardır.

1. Görülen (Bilinen) Geçmiş Zaman

Görülen, tanık olunan, bilinen ya da yapıldığından emin olunan geçmişe ait bir eylemin anlatılmasında veya bildirilmesinde kullanılır.

Eylem kök ve gövdesine getirilen “-dı, -di-, -du, -dü \ -tı, -ti, -tu, -tü” ekleriyle yapılır.

Oku -	Tekil	Çoğul
1. kişi	oku - du - m	oku - du - k
2. kişi	oku - du - n	oku - du - nuz
3. kişi	oku - du	oku - du - lar

■ Bugün yağmurda yürüdüm. (bilinen)

- Arabanın arkasına oturdum. (bilinen)
- Sabah erkenden kalktı. (görülen, tanık olunan)
- Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı. (bilinen kesinlik)
- Evin çatısını onardı. (görülen, tanık olunan)

2. Öğrenilen (Duyulan\ Belirsiz) Geçmiş Zaman

Görülmeyen, başkasından duyulan veya bittikten sonra fark edilen geçmişe ait bir eylemin anlatılmasında veya bildirilmesinde kullanılır.

Eylem kök veya gövdesine getirilen “-mış, -miş, -muş, -müş” ekleriyle yapılır.

Oku -	Tekil	Çoğul
1. kişi	oku - muş - um	oku - muş - uz
2. kişi	oku - muş - sun	oku - muş - sunuz
3. kişi	oku - muş	oku - muş - lar

- Birçok ilimizde kar yağmış.
başkasından duyma
- Hastalandığı için doktora gitmiş.
başkasından duyma
- Üzerime çamur sıçramış.
sonradan fark etme
- Burada kimse fark etmeden uyumuşum.
sonradan fark etme

3. Şimdiki Zaman

Eylemin içinde bulunulan zamanda başladığını ve hâlen devam ettiğini anlatan veya bildiren kiptir.

Eylemin kök veya gövdesine “-yor” eki getirilerek yapılır.

Oku -	Tekil	Çoğul
1. kişi	oku - yor - um	oku - yor - uz
2. kişi	oku - yor - sun	oku - yor - sunuz
3. kişi	oku - yor	oku - yor - lar

- Odasında müzik dinliyor.
- Okul servisi yaklaşıyor.
- Bu konu üzerinde konuşuyorlar.
- Senin izin vermeni bekliyoruz.
- Şu an sahile doğru yürüyorum.
- Proje üzerinde çalışıyorum.

4. Gelecek Zaman

Eylemin içinde bulunulan zamandan sonra gerçekleşeceği anlamını bildiren kiptir.

Eylemin kök veya gövdesine “-ecek, -acak” eki getirilerek yapılır.

Gel -	Tekil	Çoğul
1. kişi	gel - ecek - im	gel - ecek - iz
2. kişi	gel - ecek - sin	gel - ecek - siniz
3. kişi	gel - ecek	gel - ecek - ler

- Bundan sonra senin de yüzün gülecek.
- Önündeki yemeği bitireceksin.
- Maç saat sekizde başlayacak.
- Böyle giderse turnuvada birinci olacak.

5. Geniş Zaman

Eylemin geçmişte yapıldığını bundan sonraki zamanda da her zaman yapılabileceğini bildiren kiptir.

Eylemin kök veya gövdesine getirilen “-r, -ar, -er, -ır, -ir, -ur, -ür” ekleriyle yapılır. 1. kişiler dışında olumsuz “-maz/ -mez” dir.

Oku -	Tekil	Çoğul
1. kişi	oku - r - um	oku - r - uz
2. kişi	oku - r - sun	oku - r - sunuz
3. kişi	oku - r	oku - r - lar

- Gazetesini hep buradan alır.
- Akşam yemeklerini erken yeriz.
- Güneş batınca hava kararır.
- Akşam olunca pek konuşmaz.

Örnek 8

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yüklem duyulan geçmiş zaman kipiyle çekimlenmiştir?

- A) Bütün ticari ilişkilerimi bu tatsız olaydan sonra bitirmek zorunda kaldım.
- B) Yolda başlayan onarım çalışmalarından dolayı trafik yoğunluğu yaşıyor.
- C) Senin gelmeni çok istediğinden hafta sonuna bir sürü plan yaptım.
- D) Her akşam burada bir bardak kahve içip evine öyle gider.
- E) Kardeşim yeni iş yerimizle ilgili bazı aksaklıkları bana haber vermemiş.

B. Dilek (Tasarı) Kipleri

Dilek kipleri zaman bildirmez. Anlam bildirir; bir dileği, bir isteği, bir tasarımı anlatan kiplerdir. Dörde ayrılır:

1. Gereklilik Kipi

Eylemin yapılmasının gerekli olduğunu bildiren kiplerdir. Eylemin kök veya gövdesine getirilen "-malı, -meli" eki ile yapılır.

Oku -	Tekil	Çoğul
1. kişi	oku -malı - y - im	oku -malı - y - ız
2. kişi	oku -malı - sın	oku -malı - sıınız
3. kişi	oku -malı	oku -malı - lar

- Sabahları erkenden kalkmalısın.
- Olayı bir de onun ağızdan dinlemelisin.
- Artık seçimini yapmalısın.
- Bu sene çok çalışmalısın.

Gereklilik kipi, cümleye bazen ihtimal anlamı katar.

- Otobüs durağa gelmiş olmalı.
ihtimal

2. Koşul (Şart) Kipi

Eyleme dilek, şart anlamı veren kiptir. Eylemin kök veya gövdesine getirilen "-se, -sa" eki ile yapılır.

Oku -	Tekil	Çoğul
1. kişi	oku - sa - m	oku - sa - k
2. kişi	oku - sa - n	oku - sa - nız
3. kişi	oku - sa	oku - sa - lar

- Akşam yemeğini dışarıda ye-se-k. (dilek)
- Sıcak çay olsa da içsek. (dilek)
şart
- Biraz beni dinlese anlayacak. (şart)
- İyi düşünse nerede yanıldığını görecektir. (şart)

3. İstek Kipi

Cümleye istek, dilek, temenni anlamı katan kiptir. Fiil kök veya gövdesine getirilen "-e, -a" ekiyle yapılır.

Al -	Tekil	Çoğul
1. kişi	al - a - y - im	al - a - lım
2. kişi	al - a - sın	al - a - sıınız
3. kişi	al - a	al - a - lar

- Tamam, ben de sizinle geleyim.
- Eğri oturup doğru konusalım.
- Sana kalın bir kaban alayım.
- Boş vakitlerimizde kitap okuyalım.

4. Emir kipi

Eylemin yapılmasını emir yoluyla bildiren kiptir. Emir kipinin eki yoktur. Kişi ekleriyle çekimlenir.

AI -	Tekil	Çoğul
1. kişi	—	—
2. kişi	al	al- in/d- ınız
3. kişi	al- sın	al- sın- lar

Emir kipinin 1. tekil ve 1. çoğul kişi çekimi yoktur.

- Şu hortumu al, bahçeyi sula.
- Sofrayı topla, çayı ocağa koy.
- İşine iyice sarıl, tembellik yapma.
- Şu parayı al, borcunu öde.

Örnek 9

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde eylem farklı bir kiple çekimlenmiştir?

- A) Sabah erkenden kalkıp gün içinde yapacağı işleri planladı.
- B) Sert rüzgârların başlamasıyla ağaçların yaprakları dökülür.
- C) Nehrin diğer kıyısında kalan eşyalarımızı almaya gideceğiz.
- D) Notlarının daha iyi olabilmesi için çalışmalarında ısrarcı olmalısın.
- E) İlerideki kavşakta hatalı sollamadan dolayı trafik kazası olmuş.

Fiilde Kişi

Kişi, cümlede eylemin kim tarafından yapıldığını bildirir. Yani kişi ekleri, eylemi yapan kişiyi bildirir. Kişi ekleri, fiillerde kip eklerinden sonra gelir.

Kişi (Şahıs)	1. grup	2. grup
1. tekil kişi	bil - di - <u>m</u>	oku - yor - <u>um</u>
2. tekil kişi	bil - di - <u>n</u>	oku - yor - <u>sun</u>
3. tekil kişi	bil - di - <u>—</u>	oku - yor - <u>—</u>
1. çoğul kişi	bil - di - <u>k</u>	oku - yor - <u>uz</u>
2. çoğul kişi	bil - di - <u>niz</u>	oku - yor - <u>sunuz</u>
3. çoğul kişi	bil - di - <u>ler</u>	oku - yor - <u>lar</u>

- Ben bu dergiyi çok sevdim.
- Yemeğin hepsini sen yedin.
- Bütün işlerini bitirdi.
- İstedğimiz arabayı aldık.
- Sizler bu yolda umudumuz oldunuz.
- Onlarda gezmeye gelmişler.

Yukarıdaki cümlelerde şahıs ekleri örneklendirilmiştir. Görüldüğü gibi 3. tekil şahıs eki dilimizde yoktur. Ancak üzerine kip eki almış sözcük ilgili fiil çekiminde 3 tekil kişi kabul edilir.

- Bütün eşyalarını aldı. (3. tekil şahıs)
- Bu yazı beni yoruyor. (3. tekil şahıs)
- Hafta sonu iyi dinlendi. (3. tekil şahıs)

Fiillerde Olumsuzluk

Fiillerde olumsuzluk fiil kök veya gövdesine getirilen “-me/ -ma, -mez/ -maz” ekleriyle yapılır.

- Kitap alacağım. (olumlu)
- Kitap almayacağım. (olumsuz)

Olumlu	Olumsuz	Türü
Aldım	almadım	görülen geçmiş zamanın olumsuz
Görmüş	görmemiş	duyulan geçmiş zamanın olumsuz
Alacaksın	almayacaksın	gelecek zamanın olumsuz

Geniş zamanda olumsuzluk eki getirildiğinde kip eki düşer. Diğer kiplere olumsuzluk eki getirildiğinde kip ekleri düşmez. Geniş zamanda olumsuzluk “-me/ -ma, -mez/ -maz” ekleriyle yapılır.

- Midem ağrıdığından sade kahve iç - me - m.
fiil kökü geniş zaman eki şahıs eki
olumsuzluk
- Semih Bey, ofise hep uğra - r.
fiil kökü geniş zaman eki

- Semih Bey, ofise hiç uğra - maz.
fiil kökü olumsuzluk eki

Fiillerde Soru

Fiiller, kendinden sonra gelen “mı, mi, mu, mü” soru ekleriyle soru anlamı kazanır. Soru eki, kendinden önce gelen sözcüklerden ayrı, kendinden sonra gelen eklerle bitişik yazılır.

- Bana da çiçek aldın mı?
- Bize arabasını verir mi?
- Onunla bu işe girmeli miydin?
- Bizimle sinemaya gelir misiniz?
- Beni törene çağırmayacak mısın?
- Sen hiç gülmez misin?

FiİLDE YAPI

Fiiller, yapıları bakımından üç grupta incelenir.

1. Basit Fiiller	2. Türemiş Fiiller	3. Birleşik Fiiller
------------------	--------------------	---------------------

1. Basit Fiiller

Kök hâlinde bulunan, hiçbir yapım eki almamış olan fiillere denir.

Koş-, geçti, attılar, değişiyor, yanıyorum...

2. Türemiş Fiiller

Üzerine yapım eki alarak türetilmiş olan fiillere denir.

İz-le-dim, ev-len- mişsin, su-sa- dılar, şır- ıl- da- sa,

Oku-t- tur- muşsunuz, at-ış- tılar, sık-ıl- acaksan, yaz-ıl- malıyız...

3. Birleşik Fiiller

En az iki sözcüğün birleşmesiyle oluşan fiillerdir. Birleşik fiillerde en az bir sözcüğün fiil olması gerekir. İkisi de fiil olabilir.

Üç başlık altında incelenir:

- a. Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller
- b. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller
- c. Kurallı Birleşik Fiiller

a. Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiil: Ad soylu bir sözcükle “etmek, olmak, kılmak, eylemek, buyurmak” fiillerinden birinin oluşturduğu birleşik fiillerdir.

- Sabir-etmek=Sabretmek
- His-etmek=Hissetmek
- Tebrik etmek
- Rica etmek
- Kahr-olmak=kahrolmak
- Yardımcı olmak
- Ferman buyurmak

“Etmek ve olmak” fiilleri kimi zaman cümlelerde yardımcı eylem olmaktadır çıkar, asıl eylem olarak kullanılır.

- Emlakçının dediğine göre bu ev yedi yüz bin lira eder.
Y.
- Dün dalından kopardığın domatesler henüz olmamış.
Y.

b. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller: Birleşme sırasında anlam kaybına uğrayan birleşik fiillerdir. Deyimler en güzel örneklerdir.

- Başvurmak, vazgeçmek, varsaymak, öngörmek, elvermek
- Cevap vermek, etekleri tutuşmak, burnundan kıl aldırmmak, küplere binmek, gönül almak...

c. Kurallı Birleşik Fiiller: İki fiilin belirli kurallara göre birleşmesiyle oluşur. “fiil+fiil” biçiminde oluşur. Dörde ayrılır.

1. Yeterlilik Fiili: Fiil kök ve gövdelerine “-a+ bil-” fiili getirilerek yapılır. Fiilde “gücü yetme, başarma” anlamı oluşur.

- Her öğrenci çantasını kendisi taşıyabilir. (yapabilirlik, gücü yetme)
- Soru kolaymış, ben çözebilirim. (gücü yetmek)
- İki gün sonra İstanbul’a gelebilirim. (olasılık)

Yeterlilik fiilinin olumsuz yapılrken “bil-” fiili düşer ve “-a bil-”den geriye “-a” kalır, olumsuzluk eki bu “-a” ekinin üzerine gelir. Olumsuzluk eki “-ama, -eme” biçiminde kullanılır.

- Dünden beri bilet bulamadı. (olumlu biçimi bulabildi)
- Şair, üç yıl boyunca bir tek şiir bile yazamamış. (olumlu yazabilmiş)

2. Tezlik Fiili: Fiil kök ve gövdelerine “-ı+ver-” fiili getirilerek yapılır.

Fiilde “çabucak yapma, hızlıca, tezlik” anlamı oluşur.

- Bize iki çay getiriver. (hızlıca)
- İki kardeş sakın sakın konuşurken kapı açılıverdi. (beklememe)

Olumsuz şekli

- Getiriverdi: getirivermedi -getirmeyiverdi
- Açılıverdi: açılıvermedi -açılmayıverdi

3. Süreklilik Fiili: Fiil kök ya da gövdelerine “-a+kal-, -e+dur-, -e+ gel-” fiillerinden biri getirilerek yapılır. Fiilde “devam etme, süreklilik” anlamı oluşur.

- Çocuklar, annesinin arkasından bakakaldılar. (süreklilik)
- Bütün gün yorgunluktan kanepenin üzerinde uyuyakalmış.
- Bu âdetler atalarımızdan süregelmış.
- Siz birkaç eşyaya bakadurun, ben telefonumu alıp geleceğim.

4. Yaklaşma Eylemi: Fiil kök ya da gövdelerine “-a+yaz-, -e+yaz-”

fiilleri getirilerek yapılır. Fiilde “az kalsın, neredeyse” anlamı oluşur. Fiilinin olumsuz biçimi bulunmaz.

- Koca koca saksılar sokaktan geçenlerin üzerine düşeyazdı. (az kalsın düşüyordu)
- Sert ayva boğazına tıkanınca öleyazdı. (az kalsın ölüyordu)

FiİLLERDE KİP (ANLAM, ZAMAN) KAYMASI

Fiil çekimlerinde kullanılan kip ve zaman ekleri her zaman kendi anlamında kullanılmaz. Bu ekler birbirlerinin yerlerine geçebilir. Buna göre, cümlede yüklemnin çekimlendiği kip veya zamanla işin yapıldığı kip veya zamanın farklı olmasına **kip (anlam, zaman) kayması** denir.

- Yarın İngilizce sınavı oluyorsunuz.
olacaksınız

Bu cümlede “oluyorsunuz” eylemi şimdiki zamanda çekimlenmiştir. Ancak cümlede belirtilen iş “yarın” yapılacağına göre eylemin aslında gelecek zamanla çekimlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla burada anlam kayması vardır.

- Dedem her gün büfeden gazete alıyor.
alır

Bu cümlede “alıyor” eylemi şimdiki zamanla çekimlenmiştir. Ancak cümlede yapılan iş süreklilik ifade ettiği için aslında eylemin geniş zamanla çekimlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla burada anlam kayması vardır.

- O yıllarda ufak ufak ticarete başlıyor.
başlamış
- Ödevlerimi şimdi yapmadan yatmam.
yatmayacağım
- Onunla haftaya nasıl konuşmalıyım, bilmiyorum.
konuşacağım
- Bir bardak soğuk su alsam.
alayım
- Hemen oturuyor, ders çalışmaya başlıyorsun.
otur başla

- Yanıma zamanında geleydin bunlar başına gelmezdi.
gelseydin
- Biraz dayan, az sonra yemek pişer, biz de afiyetle yeriz.
pişecek yiyeceğiz

Sonuç olarak önce yüklemnin kip veya zamanını daha sonra işin yapılma kip veya zamanını bulursak aradaki anlam kaymasını tespit edebiliriz.

Örnek 10

Aşağıdaki cümlelerin hangisinin kipinde anlam kayması vardır?

- A) Uzaklardan kulaklarımıza hoş bir seda geliyor.
- B) Genç kız, aldığı eşyaları elbise dolabına yerleştirdi.
- C) Güzel havada insanlar bahçede baharın keyfini çıkarıyor.
- D) Sabahları gazete manşetlerine bakıp işe öyle gidiyorum.
- E) Arkadaşlarım genellikle istedikleri bölümleri kazanmış.

FiİLLERDE ZAMAN

1. Basit Zamanlı (Çekimli) Fiil

Fiillerin tek kip eki almış biçimleridir.

Fiil + kip eki + kişi eki

- Romanı bir günde okudum.

> oku - du - m
eylem kip eki şahıs eki

"Oku-" eyleminde tek kip eki kullanıldığı için eylem basit zamanlıdır.

- Annemle bu konuyu konusmalıyım.

> konus - malı - y - ım
fiil kip eki şahıs eki

"Konus-" eyleminde tek kip eki kullanıldığı için basit zamanlıdır.

- Benimle sen de gelirsin.

gel - ir - sin
fiil kip eki şahıs eki

"Gel-" eyleminde tek kip eki kullanıldığından eylem basit zamanlıdır.

2. Birleşik Zamanlı (Çekimli) Fiil

Basit zaman kiplerini gösteren eklerden sonra ikinci bir zaman eki olarak "-idi, -imiş, -ise" eklerinden birinin getirilmesiyle birleşik zamanlı eylem oluşturulur.

Fiil + kip eki + idi + kişi eki
imiş
ise

Birleşik zamanlı fiil

Birleşik zamanlı fiillerin üç çekimi bulunur.

a. Hikâye Birleşik Zamanlı Fiiller

Basit zamanlı fiillere ikinci zaman olarak görülen geçmiş zaman eki "-idi" getirilerek yapılır.

- Tam ben de size gelecektim.

gel - ecek - idi - m
fiil gelecek hikâye kişi eki
zaman birleşik zaman

"Gel-" eylemi gelecek zamanın hikâyesiyle çekimlenmiştir.

- Bütün işlerini bitirmeliydin.

bitir - meli - idi - n
fiil gereklilik hikâye kişi eki
kipi birleşik zaman

"Bitir-" eylemi gereklilik kipinin hikâyesiyle çekimlenmiştir.

- Tatilde durmadan kitap okuyordum.

Oku - yor - idi - m
fiil şimdiki hikâye kişi eki
zaman birleşik zaman

"Oku-" eylemi şimdiki zamanın hikâyesiyle çekimlenmiştir.

- Bana da önlerden bir bilet alsaydın.

al	-	sa	-	idi	-	n
fiil		şart		hikâye		kişi eki
		kipi		birleşik		
				zaman		

“Al-” eylemi şart kipinin hikâyesiyle çekimlenmiştir.

b. Rivayet Birleşik Zamanlı Fiil

Basit zamanlı eylemlere ek fiilin duyulan geçmiş zaman eki “-imiş” getirilerek yapılır.

- Bu soğukta dışarı çıkacakmış.

çık	-	acak	-	imiş
fiil		gelecek		rivayet
		zaman		birleşik
				zaman

“Çık-” eylemi gelecek zamanın rivayet birleşik zamanıyla çekimlenmiştir.

- Hafta sonu da çalışıyormuşuz.

>	çalış	-	ıyor	-	imiş	-	iz
	fiil		şimdiki		hikâye		kişi eki
			zaman		birleşik		
					zaman		

- Bu toplantıya personel de katılmalıymış.

>	katıl	-	malı	-	imiş
	fiil		gereklilik		rivayet
			kipi		birleşik
					zaman

“Katıl-” eylemi gereklilik kipinin rivayetiyle çekimlenmiştir.

3. Şart Birleşik Zamanlı Fiil

Basit zamanlı fiillere şart kip eki “ise” getirilerek yapılır.

- Yazıyı okursan konuyu iyi anlarsın.

>	oku	-	r	-	ise	-	n
	fiil		geniş		şart		kişi eki
			zaman		birleşik		
					zaman		

“Oku-” eylemi geniş zamanın şartıyla çekimlenmiştir.

- Yemek hazırlayacaksan geliyorum.

>	hazırla	-	y	-	acak	-	ise	-	n
	fiil		kaynaştırma		gelecek		şart		kişi eki
					zaman		birleşik		
							zaman		

“Hazırla-” eylemi gelecek zamanın şartıyla çekimlenmiştir.

- İş bitirdiyse hemen çıkalım.

>	bitir	-	di	-	ise	-	n
	fiil		görülen		şart		kişi eki
			geçmiş		birleşik		
			zaman		zaman		

“Bitir-” eylemi görülen geçmiş zamanın şartıyla çekimlenmiştir.

- Bize geliyorsan hazırlık yapalım.

>	gel	-	iyor	-	sa	-	n
	fiil		şimdiki		şart		kişi eki
			zaman		birleşik		
					zaman		

“Gel-” eylemi şimdiki zamanın şartıyla çekimlenmiştir.

Örnek 11

Aşağıdaki cümlelerin hangisinin yüklemi, geniş zamanın rivayeti ile çekimlenmiştir?

- Tarihi eserler bu binada saklanıyormuş.
- İnsanlar burada el emeklerini satardı.
- Kitabın ilk baskısından bulursan mutlaka bana da al.
- Buraya gelmişken gerekli dosyalara imza ataymış.
- Arabanın onarımdan çıkması en az haftayı bulurmuş.

EK FİİL

İsim ve isim soylu sözcüklere gelerek onların yüklem olmasını, basit zamanlı fiillerin üzerine gelerek de onların birleşik zaman oluşturmalarını sağlayan eklere **ek fiil** (**ek eylem**) denir.

Ek fiilin iki görevi vardır:

a. İsim ve İsim Soylu Sözcüklere Eklenerек Onları Yüklem Yapar.

İsim cümlelerinde ek fiil dört kiple çekimlenir:

1. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı:

İsimlere "idi" getirilerek yapılır ve cümleye meydana gelen duruma tanık olma anlamı katar.

Ad + idi + şahıs eki

	Tekil	Çoğul
1. kişi	güzel - idi - m	güzel - idi - k
2. kişi	güzel - idi - n	güzel - idi - niz
3. kişi	güzel - idi	güzel - idi - ler

- Bugün burası yoğundu. (yoğun - idi)
- Elinde çiçek vardı. (var - idi)
- Bugün hava çok soğuktu. (soğuk - idi)

Bu cümlede "soğuk" sözcüğü isimdir ve ek fiil olarak yüklem olmuştur.

- Az önce aldığın dergi benimdi. (benim - idi)

Zamir, ek fiil olarak yüklem olmuştur.

- Çok uykulu gibiydin. (gibi - idi - n)
- Her şey senin içindi. (için - idi)

Edat ek fiil olarak yüklem olmuştur.

2. Ek Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zamanı

İsimlere "-imiş" getirilerek yapılır ve cümleye duyma, öğrenme, sonradan fark etme anlamları katar.

Ad + imiş + şahıs eki

	Tekil	Çoğul
1. kişi	güzel - imiş - im	güzel - imiş - iz
2. kişi	güzel - imiş - sin	güzel - imiş - siniz
3. kişi	güzel - imiş	güzel - imiş - ler

- Arkadaşın çok temizmiş. (temiz - imiş)

Bu cümlede "temiz" sözcüğü isimdir ve ek fiil olarak yüklem olmuştur.

- Cep telefonu kapalıymış. (kapalı - imiş)
- Hazırlanan her şey senin içilmiş. (senin için - imiş)
- Cebinde para yokmuş. (yok - imiş)
- Bu çok güzel bir kuşmuş. (kuş - imiş)

3. Ek Fiilin Geniş Zamanı

İsimlere "-idir" eki getirilerek yapılır ve bahsedilen durumun her zaman var olduğu anlamını ifade eder. Ek fiilin geniş zaman eki "-dir" genellikle düşer ve kişi ekleri ek fiil eki olarak kullanılır. Bundan dolayı ek fiil geniş zaman eklerini "-im, -sin, -dir, -iz, -siniz, -lerdir / -dirler" olarak sayabiliriz.

	Tekil	Çoğul
1. kişi	yorgun - um	yorgun - uz
2. kişi	yorgun - sun	yorgun - sunuz
3. kişi	yorgun - dur	yorgun - lar

- Biz sınıfça çok çalışkanız. (çalışkan - ız)

Bu cümlede "çalışkan" sözcüğü isimdir ve ek fiil geniş zaman eklerinden "-iz" ekini olarak yüklem olmuştur.

- Benim kızım çok zekidir. (zeki - dir)

Bu cümlede "zeki" sözcüğü isimdir ve ek fiil eki olan "-dir" ekini olarak yüklem olmuştur.

- Sen dürüst bir insansın. (insan - sın)
- O, zengin bir adamdır. (adam - dır)
- Sonuçlar şimdiden bellidir. (belli - dir)

Ek fiilin geniş zaman eki 3. kişi “-dir” bazen cümlede kullanılmaz. Bu durumda yüklem ek fiil ile çekimlenmiş sayılır.

Bu yemekler çok lezzetli. (dir)

- Bu çocuk çok akıllı. (dır)

Ek fiilin geniş zaman eki “-im”, iyelik eki olan “-im” ve 1. tekil şahıs eki olan “-im” birbiriyle karıştırılmamalıdır.

- Benim evim biraz uzaktır.
iyelik eki
- Ben de sana yardım edeyim.
şahıs eki
- Ben senden çalışkanım.
ek fiil

4. Ek Fiilin Şartı

Ek fiilin şart kipi eklendiği ismi doğrudan yüklem yapmaz yan cümle oluşturur. Cümlede isimlere şart anlamı katar. İsimlere “ise” getirilerek yapılır.

	Tekil	Çoğul
1. kişi	hasta - ise - m	hasta - ise - k
2. kişi	hasta - ise - n	hasta - ise - niz
3. kişi	hasta - ise	hasta - ise - ler

- İyiyisen dışarı çıkalım. (iyi - ise - n)
- “İyi” sözcüğü isimdir ve sözcük ek fiilin şart eki olan “ise” yi almıştır.
- Akıllıysan beni üzmezsin. (Akıllı - ise - n)
- Bu cümlede “akıllı” isimdir ve geniş zamanın şart eki olan “ise”yi almıştır.
- Hastaysan doktora gidelim. (hasta - ise - n)
 - Hava sıcaksa gelirim. (sıcak - ise)
 - Paran yoksa ben veririm. (yok - ise)

Ek Fiilin Olumsuzu

İsim cümlelerinde ek eylemin olumsuzu “değil” edatıyla yapılır.

- Yollar açılmış. (açık - imiş) → olumlu
- Yollar açık değilmiş. (açık değil - imiş) → olumsuz
- Resim çok güzelmış. (güzel - imiş) → olumlu
- Resim güzel değilmiş (güzel değil - imiş) → olumsuz

Ek Fiilin Sorusu

Ek fiilin soru şekli “mi” soru edatıyla yapılır.

- Yollar açık mıymış? (açık mı - imiş)
- Resim güzel miydi? (güzel mi - idi)
- Hava soğuk mudur? (soğuk mu - dur)
- Bu film yeni değil midir? (değil mi - dir)

b. Basit Zamanlı Fiiller, Ek Fiil Alarak Birleşik Zamanlı Fiil Olur.

Bir fiilin birleşik zamanlı olması demek iki kip ekinin yan yana gelmesi demektir.

- Gel - ecek - im
fiil kökü kip eki şahıs eki
Basit zamanlı fiil

- Gel - ecek - idi - m
fiil kökü kip eki ek fiil eki şahıs eki
Basit zamanlı fiil

“Geleceğim” sözcüğünde bir kip eki (gelecek zaman) kullanılmıştır. Bundan dolayı basit zamanlıdır.

“Gelecektim” sözcüğünde ise iki kip eki (gelecek zaman + ek fiilin görülen geçmiş zamanı) kullanıldığından bu eylem birleşik zamanlı fiildir ve ikinci kip eki ek fiildir.

- Bugün onu ziyaret etmeliydim.
et - meli - idim - m
- Bana ders anlatacakmış.
anlat - acak - ı
- İyi düşünürsen hatalarını anlarsın.
düşün - ür - ise - n

FiİLİMSİ (EYLEMSİ)

Fiil kök ya da gövdelerine getirilen fiilimsi ekleriyle yapılan ve cümlede isim, sıfat, zarf göreviyle kullanılan sözcüklere **fiilimsi** denir. Bu sözcüklerin olumsuzu yapılabılır ancak bir fiil gibi çekimlenemez.

Eylemsiler "isim - fiil, sıfat - fiil, zarf - fiil" olmak üzere üçe ayrılır.

Örnek

Bugün seninle gezmek istiyorum.

fiilimsi

Raftan düşen kitabı yerine koydum.

fiilimsi

Seni görünce çok sevindi.

fiilimsi

A. İsim - Fiil (Mastar, Ad Eylem)

Fiillere getirilen "-ma, -me; mak, -mek; -ış, -iş, -uş -üş" ekleriyle yapılır. Bu eklerin aklımızda daha kolay kalması için "mayışmak" şeklinde kodlayabiliriz. İsim - fiiller cümlede genellikle isim görevinde kullanılır.

Arabasını sürmeye başladı.

Onu yürüyüşünden tanırım.

Kurumsal firmada çalışmak istiyorum.

Seninle konuşmaya geliyorum.

Şiir okuyuşunu çok beğendim.

Senin var olduğunu bilmek yeter.

Yukarıda altı çizili sözcükler fiil değil isim - fiildir. Fiile getirilen isim - fiil ekleriyle yapılmıştır. Renkli yazılan ekler de isim - fiil ekleridir.

İsim - Fiillerin Özellikleri

1. İsim - fiiller isim çekim eklerini alabilir.

■ Seni beklemekten sıkıldım.

bekle - mek - ten
fiil isim - fiil eki isim - çekim eki
(-den hâl eki)

■ Yurt dışına çalışmaya gitti.

çalış - ma - y - a
fiil isim - fiil eki isim çekim eki
(-e hâl eki)

■ Kitap okuyuşun bir harika!

oku - y - uş - un
fiil isim - fiil eki iyelik eki

2. İsim - fiiller, tamlama eklerini alarak tamlayan ya da tamlanan olabilir.

■ Çalışmanın önemini şimdi anladım.

Tamlayan Tamlanan

■ Askerlerin yürüyüşü tamamlandı.

Tamlayan Tamlanan

3. Bazı isim - fiiller, fiilimsi özelliklerini kaybederek varlıklara kalıcı ad olur.

■ Fırından ekmek aldım.

kalıcı ad

■ Yaz geldiğinde dondurma en güzel tatlı olurdu.

kalıcı ad

4. İsim - fiiller cümlede söz grubu oluşturur.

■ Onunla çalışmak çok güzeldi.

yüklem

■ Bu görüşmeyi bekliyordum.

yüklem

5. İsim-fiiller ek fiil alıp yüklem görevinde kullanılabilir.

■ Bu görev, bizim için yeni bir başlayıştı.

■ En büyük dileği özgürce yaşamaktı.

yüklem

B. Sıfat - Fiil (Ortaç, Sıfat Eylem)

Fiillere getirilen “-an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş” ekleriyle yapılır. Cümlede genellikle sıfat görevinde kullanılır.

- Kaybolan eşyalarını bulmuşlar.
- Görülesi bir tabiat harikasıydı.
- Çıkmaz sokağın başında bekliyorum.
- Bu roman kolay bulunur bir eser değildir.
- Burada çalmadık kapı bırakmadı.
- Şantiyede çalışacak işçi arıyoruz.
- Memleketimde görülmemiş manzaralar var.
- Davete gelen kişileri karşıladım.
- Dönülmez akşamın ufkundayız.
- Kızarmış elmaları topladık.

Yukarıda altı çizilmiş sözcükler sıfat - fiildir. Renkli yazılan kısımlar da sıfat-fiil ekidir.

Örnek 12

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde isim-fiil kullanılmamıştır?

- A) Ona akıl danışmanın bize ne gibi faydası olur?
- B) Arabayı getiren gence bahşış vermek gerekir.
- C) Bu yürüyüşle ancak yarım saate oraya varırız.
- D) Saatlerdir dışarda kar topu oynamaktan ellerim dondu.
- E) Bu konudaki görüşlerini yazılı biçimde bizlere aktardı.

Sıfat - Fiillerin Özellikleri

1. Bazı sözcükler sıfat - fiil eklerini alarak kalıcı isim olur ve fiilimsi özelliklerini kaybeder.

- Yemeğin yanına içecek de alalım.
- İşe giderken dolmuşa biniyorum.
- Hepimiz geleceğe umutla bakıyoruz.

- Geçmişini hep bizden sakladı.
- Yakacak almak için bahçeye indi.

2. Sıfat - fiiller ile kip ve kişi eki almış fiilleri birbirine karıştırmamalıdır.

Sıfat - fiiller sıfat; çekimli eylemler yüklem görevinde kullanılır.

- Aşılmaz yolları aşmaya geldik.
sıfat - fiil
- Bu yüce dağlar kolay aşılmaz.
Çekimli fiil
- Onu ağlar bir durumda buldum.
sıfat - fiil
- Hasretinden gece gündüz ağlar.
Çekimli fiil
- Burada tanıdık yüzlerle karşılaştık.
sıfat - fiil
- Karşılaştınca hemen birbirimizi tanıdık.
Çekimli fiil
- Onunla görülecek bir işimiz var.
sıfat - fiil
- Evraklar ilk önce memur tarafından görülecek.
Çekimli fiil
- Yaşarmış gözleriyle bana baktı.
sıfat - fiil
- Bu olaydan sonra gözleri yaşarmış.
Çekimli fiil

Örnek 13

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “-mış, -miş, -muş, -müş” eki alan sözcük fiilimsi görevinde kullanılmamıştır?

- A) Depodaki paslanmış demirleri elden geçirdik.
- B) Bu hafta aksamış işlerimin tamamını düzenleyeceğim.
- C) Kurumuş, bizi besleyen bu verimli topraklar.
- D) Bahçedeki kırılmış dalların hepsini bir yerde toplayalım.
- E) Görülmemiş bir beceriyle karşılaştığımızı söyleyemem.

3. Sıfat - fiiller niteledikleri isim düştüğünde onun yerine geçerek bir isim gibi kullanılır böylece adlaşmış olur. Sıfat fiiller adlaşmış olsa bile fiilimsi sayılır.

- Otobüse binen yolcular biletlerini hazırladı.
sıfat - fiil isim
- Otobüs binenler biletlerini hazırladı.
adlaşmış sıfat - fiil

Bu cümlede “yolcular” ismi düşmüş ve görevini sıfat - fiile yüklemiştir. Böylece sıfat - fiil adlaşmıştır.

4. Sıfat - fiiller, cümlede söz grubu oluşturur.

- Okuyan insan, çevresini aydınlatır.
yüklem
- Onun yaptıklarını ben de bilmiyorum.
yüklem

5. Sıfat-fiiller ek fiil olarak yüklem olabilir.

- Bu telefon en güzel olanıydı.
yüklem
- Ahmet, buraya son gelendi.
yüklem

Örnek 14

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sıfat-fiil yoktur?

- A) Yaşanacak yeni yurtlar için gruplar hâlinde yola düştüler.
- B) Bütün vaktini yeni yazdığı şiirlerini bir kitapta toplamaya ayırıyordu.
- C) Tek isteği benim iyi bir iş sahibi olmamdı ailemin.
- D) Gün boyu eskimiş albümlerde yeni bir tarz arıyordu.
- E) Tatilde ailesinin yanına gideceği günü ipte çekiyordu.

C. Zarf - Fiil (Ulaç, Bağ - Fiil)

Fiillere getirilen “-ken, -alı, -maden, -ince, -ip, -arak, -dıkça, -e, ...e, -ir ...mez, -casına, -meksizin, -diğında, -asıya” ekleriyle oluşturulan sözcüklerdir. Çekim eklerini almaz ve cümlede zarf olarak kullanılır.

- Kitap okurken kahve içtim.
- Seni görmeyeli iki yıl olmuş.
- İş bitirmeden hiç para vermem.
- Sabah olunca bir şeyler yaparız.
- Çocukları okula bırakıp geleceğim.
- O, bizimle isteyerek çalışıyor.
- Onu tanıdıkça daha çok seviyorum.
- Seninle seve seve gelirim.
- Eve gelir gelmez sofraya oturdu.
- Atlar çatlaracasına koşuyordu.
- Beni dinlemeksizin konuşuyordu.
- Hava karardığında evinize gidin.
- Zavallıyı öldüresiye dövmüşler.

Yukarıdaki cümlelerde altı çizili sözcükler zarf-fiil eklerini alarak zarf-fiil olmuştur. Cümleye durum ve zaman anlamı kattıkları görülmektedir.

Örnek 15

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde zarf-fiil yoktur?

- A) Arkadaşların bile bile bu hatayı yapmaları inanılacak gibi değil.
- B) Yola her çıktığında aracının bütün kontrollerini yapardı.
- C) Bahçenin işlerini toparlamadan buradan ayrılmayın.
- D) Son sözleriyle bir şeyler anlamışçasına bir tavır sergiledi.
- E) Onlarla tanıştığım gün henüz on beş yaşında bir gençtim.

Fiilimsilerin Özellikleri

1. Fiil kök ya da gövdelerinden türetilir.

- Bu saatte çalışan insanlar var.
çalış - an
fiil kökü fiilimsi eki

fiilimsi

- Bu oda çok kullanılan bir yerdi.
kullan - ıl - an
fiil kökü yapım eki fiilimsi eki

fiilimsi

2. Fiiller gibi kip ve kişi eklerini almaz.

- Denize doğru koşum. → (Fiil)
koş - tu - m
fiil kip eki kişi eki

- Denize koşarak gittim. → (Fiilimsi)

koş - arak
fiil fiilimsi eki

“Koşarak sözcüğü kip ve kişi eki alamadığı için çekimli eylem değil, fiilimsidir.

3. Fiilimsilerin olumsuz yapılabılır.

- Almak → almamak
- Yürüyen → yürümeyen
- Görüp → görmeyip

4. Fiilimsiler ad, sıfat ya da zarf görevinde kullanılır.

- İşin inceliklerini bilmek önemli
ad
- Çalışan insanlar hep sevilir.
sıfat isim
- Onu gördükçe içim açılıyor.
zarf

5. Fiilimsiler yan cümle kurabilir.

- Beni yerde görünce çok telaşlandı.
yan cümle
- Onun konuşmalarını duydukça rahatladı.
yan cümle

FİLDE ÇATI

Cümlede, eylemin nesne alıp alamamasına ya da öznenin, eylemde bildirilen işle ilgili olarak gösterdiği özelliğe **fiilde çatı** denir. Konunun isminden de anlaşılacağı gibi yüklemi eylem olmayan cümlelerde çatı aranmaz. Fiiller çatısı bakımından iki grupta incelenir:

A. Öznesine Göre Fiiller		B. Nesnesine Göre Fiiller	
1.	Etken Fiil	1.	Geçişli Fiil
2.	Edilgen Fiil	2.	Geçişsiz Fiil
3.	Dönüşlü Fiil	3.	Oldurgan Fiil
4.	İsteş Fiil	4.	Ettirgen Fiil

A. Öznesine Göre Fiiller

Özne - yüklem ilişkisinde, öznenin işi yapıp yapmadığı ya da nasıl yaptığı önemlidir. Buna göre de fiiller dört grupta incelenir:

1. Etken Fiil

Yüklemde belirtilen fiili/işi yapan varlığın belli olduğu eylemlere **etken eylem**, özne-ye de **gerçek özne** denir.

› Babası bahçedeki çiçekleri sulamış.

Bu cümlede “sulamış” eylemi etkendir çünkü “sulama” işini doğrudan özne (baba) gerçekleştirmektedir.

Aşağıdaki cümlelerde eylemler, gerçek özneler tarafından doğrudan yapıldığı için etken çatılıdır.

- Ağaçtaki bütün Erikleri toplamış.
- Ahmet, hızlıca dağıttı evin her yerini.
- İki gündür durmadan yağmur yağıyor.
- Öğretmenimiz, derste sınav yaptı.
- İstanbul’u dinliyorum gözlerim kapalı.
- Önce hafiften bir rüzgâr esiyor.
- Şehre kar yağıyordu aralıksız.

Doğa olayları ve cansız varlıkların özne olduğu fiiller etken çatılıdır.

- Bütün metaller paslanmış.
- Ağaçlar çiçek açmış.

2. Edilgen Fiil

Yüklemde belirtilen işi yapan varlığın belli olmadığı fiillere **edilgen fiil** denir. Edilgen eylem, “-n” ve “-l” ekiyle türetilir ve cümleye “başkası tarafından yapılma” anlamı katar. Edilgen eylemin yüklem olduğu cümlede özne “sözde özne” olarak adlandırılır.

➤ Semtimize büyük bir pazar kuruldu.

Bu cümlede yüklem “kurulan ne?” sorusunu sorduğumuzda aldığımız cevap “pazar” sözcüğüdür. Ancak “pazar” sözcüğü gerçek özne değil sözde öznedir. Çünkü kurma işi ni pazar yapmamıştır. Bu tip cümlelerdeki eylemlere de “edilgen eylem” denmektedir.

- Bütün eşyalar bir bir seçildi.
- Fabrikanın her yerine aydınlatma takılmış.
- Bayram öncesi Bursa’nın sokakları temizlendi.
- İlçemize futbol sahası yapıldı.
- Yarışmada derece yapan sporcular ödüllendirildi.
- Öğlen vakti toplantı yapılacağı söylendi.
- Kazananlar arasında onun adı da okundu.
- Bütün sınıflar bayraklarla süslendi.

Edilgen çatılı cümlelerde işi yapan, cümle içinde geçse bile eylem yine “edilgen”dir.

- Öğrenci, öğretmen tarafından tebrik edildi.

Bu cümlede, “tebrik edilme” işinin “öğretmen tarafından” yapıldığı görülüyor. Ancak yüklem sorulan “tebrik edilen kim?” sorusuyla, “öğrenci” sözcüğünün sözde özne olduğunu görürüz. Dolayısıyla “tebrik edildi” eylemi, “-l” ekini alıp “başkası tarafından yapılma” anlamı taşıdığı için edilgen bir eylemdir. “Öğretmen tarafından” sözcüğü bu cümlede örtülü özne görevindedir.

Örnek 16

(I) Cahit Külebi alışılmamış sözcükleri kullanmayı göze alan ilk ozanlardan biri oldu. (II) Şiiri belli kalıplar içinde düşünen, şiire özgü olduğuna inandıkları soylu sözcükleri bırakamayan ve eski alışkanlığı sürdüren kimi ozanlar Cahit Külebi’nin çıkışını yadırgadılar. (III) Meşeden teker, alıkk pudra, frenk altını küpeler, karoseri yeni otobüs, kız gibi motor vb. alışılmadık sözleri, Cahit Külebi şiire soktu. (IV) Şiirinin oluşmasında halkı, doğayı ve kadınları ustası belleyen şair, köylü dilini şiir dili hâline getirdi. (V) Yaşarken çok fark edilmeyen gündelik hayat, onun sözcüklerinde Anadolu’nun bir kilim nakışı gibi olan yazgısında yıllar yılı işlendi.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisinde işi yapan varlık belli değildir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

3. Dönüşlü Fiil

Özne, yüklemde belirtilen eylemi hem yapıyor hem de yaptığı bu eylemden etkileniyorsa bu tür eylemlere **dönüşlü eylem** denir. Dönüşlü eylemler “-l” ve “-n” ekiyle türetilir. Dönüşlü eylemin yüklem olduğu cümlede “kendi kendine yapma” anlamı vardır. Dönüşlü fiillerde özne, gerçek öznedir.

➤ Kardeşim, bu haberi öğrenince çok üzüldü.

Bu cümlede öznenin (kardeşim) “üzülme” işini kendisinin yaptığını ve bu işten yine kendisinin etkilendiğini görüyoruz. Dolayısıyla cümlelerin yüklemi dönüşlü bir eylemdir.

- İşinde terfi edince çok sevindik.
- Ahmet, bu haber karşısında yıkıldı.
- Kız doğum günü için süslendi.
- Yaptığı hatadan dolayı dövünüyor.
- Teşekkür belgesi aldığı için övündü.

Edilgen eylem ve dönüşlü eylem; aynı eklerle oluşturulduğundan karıştırılabilir. Edilgen eylemi gerçekleştiren belli değildir. Dönüşlü eylemi gerçekleştiren öznenin kendisidir.

- Saatlerdir aynada süsleniyor.

Bu cümlede “süslenme” eylemini öznenin kendisi yapmış, yaptığı işten de kendisi etkilenebilir. Yani yüklem dönüşlü bir eylemdir.

- Bütün caddeler süslendi.

Bu cümlede bildirilen “süslenme” eylemini öznenin kendisi değil, bir başkası yapmıştır. Dolayısıyla eylem edilgen çatılıdır.

Örnek 17

- Ezgi, kardeşinin düğününe zamanında gidebilmek için hızlıca giyindi.
- Dedesı, onca yıl sonra en çok da kasabasının girişinde gölgesi bol birkaç ağda ağacını dikmekle övünürdü.
- Daha bir hafta önce tamamladığı bu psikolojik terapi öyküleri dün itibarıyla yüz bin adet basıldı.
- Ormanda az sayıdaki bu cins mantarı bulabilmek için grup iki kola ayrıldı.
- Şair, koşulların kendisini etkilemesini engellemek için üç aylığına bu bağ evine çekildi.

Numaralanmış cümlelerin hangisinde yapılan işin varlığı kendisine dönmesi anlamı yoktur?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

4. İşteş Fiil

Eylemin birden fazla kişi tarafından “karşılıklı” ya da “birlikte” yapıldığı fiillere **işteş fiil** denir.

Yapılması için birden fazla öznenin gerektiği eylemlerdir, işteş çatılı eylemler “-ş” ekini alır. Bazı fiiller ise kök olarak “-ş” ile bitmiştir ve işteş özellik gösterir.

- Adam hiç olmadık yerde dövüştü. (karşılıklı)
- Babam, benim için doktorla görüşmüş. (karşılıklı)
- Hemen yeni arkadaşlarıyla tanışmış. (karşılıklı)

Bu cümlelerde “dövüştü, görüşmüş, tanışmış” eylemleri, “-ş” ekini aldığı ve birden fazla kişi tarafından yapılmayı gerektirdiği için işteş bir eylemdir, işteş eylemlerde özne tekil bile olsa yüklemde bildirilen iş, birden fazla kişiyi gerektirir.

İşteş eylemler, öznelere işi yapma durumuna göre ikiye ayrılır:

a. Karşılıklı İşteş Fiil

Öznelere bir işi karşılıklı olarak yapan işteş eylemlerdir.

- Bu konuyu ayrıntılarıyla tartıştık.

Bu cümlede iki kişinin karşılıklı olarak birbiriyle tartışması anlatıldığı için “tartışmak” eylemi karşılıklı işteş bir eylemdir.

Aşağıdaki cümlelerin yüklemeleri, karşılıklı işteş eylemlerdir.

- Arabalar yolda çarpışmış.
- Yoldan geçen herkesle selamlaştı.
- Şirketler prensipte anlaştı.
- Tatilde yeni insanlarla tanıştık.
- İş için onunla da görüşmüştüm.
- Askerdeki oğlumla mektuplaştık.
- Bayramda akrabalarımın kucaklaştık.
- Yapılacak işleri onunla paylaştık.

Bazı eylemlerde “-ş” eki kalıplaştığı için sözcükten ayrılmaz. Gerçekleştirilmesi için birden fazla kişi gerektiren yani anlamca işteşlik taşıyan bu eylemler de işteş eylemdir.

- Küskün kardeşler sonunda barıştı.
- Finalde bizim sporcumuz güreşti.

b. Birlikte İşteş Fiil

Aynı işi hep birlikte yapma anlamı taşıyan işteş eylemlerdir.

- Çocuğun sakarlığına gülüştük.

Bu cümlede, eylem, bir işi karşılıklı olarak yapma değil; hep birlikte yapma anlamı taşıdığı için “gülüşmek” eylemi birlikte işteş bir eylemdir.

Aşağıdaki cümlelerin yüklemeleri, birlikte işteş eylemdir.

- Bahçenin sahibini gören çocuklar kaçıştı.
- Güvercinler başımızın üstünde uçuşuyordu.
- Otobüsü gören yolcular koşuştu.
- Bir sürü insan minibüse doluştuk.
- Hasta yakınları dışarıda bekleliyordu.
- Herkes yemeğin başına üşüştü.

Aşağıdaki cümlelerde eylemler, bir kişi tarafından da yapılabildiği için işteş çatılı değildir.

- Öğrenciler derse zor yetişt.

Bu cümlede “yetiştirmek” eylemi, birden fazla özne almasına rağmen işteş değildir. Çünkü bu eylemde bildirilen iş, bir kişi tarafından da yapılabilir.

- Hızlı yürüyerek eve ulaştık.
- Dışarıya çıkınca hemen oyuna karıştı.
- Babam geleceğimiz için çok çalıştı.
- Bu şehre nedense hiç alışamadı.

Örnek 18

Aşağıdaki cümlelerin hangisi özne - yüklem ilişkisi bakımından diğerlerinden farklıdır?

- A) Bu yaptıkların bir gün senden sorulacak.
- B) Üzümler daha fazla olgunlaşmadan toplanmalı.
- C) Mayıs ayına kadar tamamlanacak olan ödevler verildi.
- D) Kendisine yapılan küçük şakaya bile alındı.
- E) Turistler şehrin tarihi hakkında bilgilendirildi.

B. Nesnesine Göre Fiiller

1. Geçişli Fiil

Nesnesi olan ya da nesne alabilen eylemlere **geçişli eylem** denir. Nesneyi, yükleme sorduğumuz “neyi, kimi, ne” sorularıyla bulduğumuz için bu sorulara cevap veren eylemler geçişlidir.

Bir cümlede öznenin bildirdiği işten etkilenen varlığın bulunduğu fiillere **geçişli fiil** denir.

- O, genellikle roman okur.
- Marketten evin ihtiyaçlarını aldı.
- Bu sunumu sınıfta sen yapmalısın.

Bu cümlelerde “okur” eylemi “roman” nesnesini, “aldı” eylemi “evin ihtiyaçlarını” nesnesini, “yapmalısın” eylemi “bu sunumu” nesnesini aldıklarından hepsi geçişli eylemlerdir.

Aşağıdaki cümlelerde eylemler, altı çizili nesneleri aldığı için geçişlidir.

- Montunu koridordaki askıya astı.
- Her hafta edebiyat dergisi alırdı.
- Büyük açılışa beni de davet etti.
- Derste “Sessiz Gemi” şiiirini okuduk.
- Zeytin ağaçlarını dedem yıllar önce dikmiş.

Geçişli eyleme sahip olan cümlelerde kimi zaman nesne bulunmaz. Bu eylemler nesne almasalar da geçişlidir. Önemli olan, o eylemin nesne alabilmeye uygun olmasıdır.

- Sabahleyin evin önünde (onu) gördüm.
- Babam iki saattir (onu) anlatıyor.

Bu cümlelerde nesne bulunmamasına rağmen, istenirse cümlelere nesne getirilebileceği için “gördüm ve anlatıyor” eylemleri geçişlidir.

Örnek 19

Aşağıdaki cümlelerden hangisinin yüklemi geçişli bir eylemdir?

- A) Adam kızını görünce sevinçten havaya uçtu.
- B) Karşısında babasını görünce çok sevindi.
- C) Baktım ki olacak gibi değil, hemen kaçtım.
- D) Saat sekize doğru seni evden alırım.
- E) Didim'den Antalya'ya otobüsle on saatte geldik.

2. Geçişsiz Fiil

Nesne alamayan eylemlerdir. Geçişsiz eylemler, "neyi, kimi, ne" sorularına cevap veremez. Geçişsiz eylemlerin yüklem olduğu cümlelere dışarıdan herhangi bir nesne getirilemez.

- Bugün kazı çalışmaları geç başladı.
- Bizim ev halkı pazar günleri geç uyanır.
- Tepeden köyün manzarasına baktık.
- İhtiyaç sahiplerine yardım ediyordu.
- Hiçbir iş yapmadan boş boş oturuyor.
- Çocuklar erkenden yatmalı.
- İhtiyarlar çınarın altında serinliyor.
- Herkes durmadan ağlıyordu.
- Babam sahilde yürüdü.

Bu cümlelerde yüklem olan altı çizili eylemler nesne alamadığı için geçişsiz eylemlerdir.

Nesneyi bulmak için yüklem sorduğumuz "neyi, kimi, ne" sorularına "onu" sözcüğünü ortak bir cevap olarak verebiliriz. Fiili "onu" sözcüğü ile birlikte okuyarak cümledeki eylemin geçişli olup olmadığını kolayca anlayabiliriz.

- Bir yıldır burada bekliyorum. (onu) bekliyorum.
geçişli

- Ağlayan çocuk bir anda (onu) sustu. → (onu) sustu.
geçişsiz

Bu cümlelerde nesne yoktur. Cümlelere "onu" sözcüğünü getirdiğimizde "beklemek" eyleminin geçişli, "susmak" eyleminin geçişsiz olduğunu görürüz.

Türkçede bazı eylemler yeni anlamlar kazanarak hem geçişli, hem geçişsiz olarak kullanılabilir. Bir cümledeki eylemin geçişli olup olmadığı sorulduğunda sadece eylemi değil cümleyi bütünüyle okumak gerekir.

- İş aramak için sokak sokak gezmiş.
geçişsiz
- Yaz tatilinde Efes'i gezdik.
geçişli
- Gençler az önce buradan geçti.
geçişsiz
- Bu araba bütün güvenlik testlerini geçti.
geçişli

Edilgen fiiller, nesne - yüklem ilişkisine göre daima geçişsizdir. Çünkü edilgen fiillerde nesne gibi görünen öge, daima sözde öznedir.

- Kardeşim, mağazadan ayakkabı aldı.

Bu cümlede "alma" işini yapan özne (kardeşim) vardır. Cümle gerçek öznesi olduğu için etkindir. Alma işinden etkilenen bir öge, yani nesne cümlede vardır: ayakkabı. Öyleyse bu cümle öznesine göre etken, nesnesine göre geçişlidir.

- Mağazadan ayakkabı alındı.

Bu cümlede ise öznesine göre etken değil edilgendir. Çünkü cümlede "alma" işini yapan gerçek bir özne yoktur. Bu cümlede eylem başkası tarafından yapılmıştır. Başkası tarafından yapıldığı için de öznesine göre edilgendir. Edilgen fiiller nesnesine göre daima geçişsiz olduğuna göre, bu "alınma" eylemi geçişsizdir. Demek ki cümle öznesine göre edilgen, nesnesine göre geçişsizdir.

Örnek 20

Aşağıdaki cümlelerden hangisinin yüklemi geçişsiz bir fiildir?

- A) Hemşire yoğun bakımdaki hastaları gözü gibi kolluyordu.
- B) Babam, işi dolayısıyla yıllardır başka bir şehirde yaşıyor.
- C) Genç kız babasının gömleklerini birazdan ince ince ütülecek.
- D) Yarın akşamki kız isteme törenine amcası olarak bizi de çağırdılar.
- E) Yazarın Marmara depremindeki bir olaydan yola çıkarak yazdığı yeni kitabını bir milyon kişi okumuş.

3. Oldurgan Fiiller

Geçişsiz iken “-r, -t, -tır” eklerinden uygun olanını alarak geçişli hâle gelen fiillere **oldurgan fiil** denir.

- Küçük kardeşim çok yorulduğundan erkenden uyudu.
geçişsiz
- Küçük kardeşimi, çok yorulduğundan erkenden uyu(t)tu.
geçişli
- Çocuklar saat 11.00’de yattı.
geçişsiz
- Çocukları saat 11.00’de yat(ır)dı.
geçişli
- Herkes bu filmde ağladı.
geçişsiz
- Herkesi bu filmle ağla(t)tı.
geçişli

İlk cümlelerde kullandığımız geçişsiz “uyudu, yattı ve ağladı” fiillerine “-t, -r, -dır” eki getirilerek bu fiillerden geçişli “uyuttu, yatırdı ve ağlattı” eylemleri elde edilmiştir.

Aşağıdaki örneklerde geçişli ve geçişsiz eylemler bir arada verilmiştir.

Geçişsiz Eylem	Oldurgan Eylem
büyüdü	büyü - t - tü
uçtu	uç - ur - du
düştü	düş - ür - dü

Örnek 21

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde geçişsizken ek alarak geçişli hâle gelmiş bir fiil kullanılmıştır?

- A) Görevliler büyük salonu iki saatte temizlediler.
- B) Öğretmen bu romanı bütün sınıfa okuttu.
- C) Komedyen yaptığı şakalarla hepimizi güldürdü.
- D) Babam bütün bahçeyi bana sulattı.
- E) Seninle yıllar önce burada bir kış günü tanışmıştık.

4. Ettirgen Eylem

Geçişli iken “-t, -r, -tır” eklerinden uygun olanını alarak tekrar geçişli yapılan fiillere **ettirgen fiil** denir. Bu fiillerde işi, bir başkasına yaptıрма anlamı vardır.

- Bahçeyi suladı.
geçişli
- Bahçeyi sula(t)tı.
geçişli
- Temiz su içti.
geçişli
- Temiz su iç(ir)di.
geçişli
- Soruyu çözdü.
geçişli
- Soruyu çöz(dür)dü.
geçişli

Yukarıda altı çizili geçişli eylemlere “-t, -r, -tır” ekleri getirilerek eylemlerin geçişlilik derecesi artırılarak ettirgen fiiller elde edilmiştir.

Aşağıda, geçişliyi “-r, -t, -tır” eklerinden biriyle geçişlilik derecesi artırılıp ettirgen yapılmış eylemler verilmiştir.

Geçişli Eylem	Ettirgen Eylem
sevdi	sev - dir - di
okudu	oku - t - tu
duydu	duy - ur - du
aldı	al - dir - di
sildi	sil - dir - di
topladı	topla - t - tı
açtı	aç - tır - dı

CÜMLENİN ÖGELERİ

Bir düşünceyi, duyguyu, durumu, haberi yargı bildirerek anlatan sözcük dizilerine **cümle** denir.

Cümle içindeki sözcüklerin tek başlarına ya da diğer sözcüklerle grup oluşturarak yaptıkları göreve de **öge** denir.

Cümlelerin öğeleri iki bölümde incelenir:

Temel Ögeler	Yardımcı Ögeler
1. Yüklem	1. Nesne
2. Özne	- Belirtili Nesne - Belirtisiz Nesne
	2. Dolaylı Tümleç
	3. Zarf Tümleci
	4. Edat Tümleci

I. TEMEL ÖGELER

Bir düşünceyi, dileği, haberi, anlatabilmek için en az iki öge gereklidir. Bu ögeler yüklem ve öznedir. Bunlar cümlelerin temel öğeleridir.

1. Yüklem

Cümledeki işi, hareketi, yargıyı bildiren çekimli unsura **yüklem** denir. Yüklem cümlede yargıyı bildiren çekimli ögedir. Yüklem bir cümlelerin en temel ögesidir. Yüklem olmadan cümle de oluşmaz. Diğer öğeleri bulmak için bütün sorular yükleme sorulur. Yüklemini bulmak için herhangi bir soru sorulmaz. Çekimli bir eylem ya da ek eylem almış bir isim, yüklem olabilir.

Eserlerindeki yalın dili beğendim.
yüklem (çekimli fiil)

Bugün hava çok sıcaktı.
yüklem (ek eylem almış isim)

Yüklemin Özellikleri

1. Yüklem yargı bildirdiği için tek başına bir cümle oluşturabilir.

Bıraktı.	Yorgunsun.
Okudu.	Gelmeliler.
Sevinçliydi.	Aradı.
Ağlıyordu.	Sağlıklıydı.
Temizlemişti.	Ağırladı.
Satıldı.	Oturdu.

2. Yüklem haber ya da dilek kiplerinden biriyle çekimlenmiş eylem olabilir.

- Öğretmen dersi bitirdi.
yüklem

"Bitir-" fiili geçmiş zaman eki alarak çekimlenmiş ve cümleye yüklem olmuştur.

- Şiirlerini birlikte okusak.
yüklem

"Oku-" fiili şart eki alarak çekimlenmiş ve cümleye yüklem olmuştur.

- Sınava zamanında gir.
yüklem

"Gir-" fiili emir kipinde eksiz çekimlenmiş ve cümleye yüklem olmuştur.

3. Ad ve ad soylu sözcükler ek eylem olarak yüklem olabilir.

- Bu kitaptan bende de vardı.
yüklem

"var" ismi "idi" ek eylemini alarak çekimlenmiş ve cümleye yüklem olmuştur.

- Arkadaşım bugün oldukça üzgündü.
yüklem

"üzgün" ismi "idi" ek eylemini alarak çekimlenmiş ve cümleye yüklem olmuştur.

4. Yüklem tek sözcükten oluşabileceği gibi bir söz öbeğinden de meydana gelebilir.

İsim ve sıfat tamlamaları, deyimler, ikilemeler, edat öbekleri, yardımcı eylemler ve diğer söz öbekleri öğelerine ayrılmaz. Eğer bunları ayırırsak yüklemini yanlış tespit ederiz. Bu yüzden diğer öğeleri de ayırmada yanlışlık yaparız.

- Yere düşen anahtar evin anahtarıydı.
yüklem (isim tamlaması)

- Sen, küçükken akıllı bir çocuktun.
yüklem (sıfat tamlaması)
- Onun bu başarısı ağızdan ağıza dolaşıyordu.
yüklem (deyim)

- Bu ormanda her yer cıvı cıvıldı.
yüklem (ikileme)
- Arkadaşının durumu senin gibiydi.
yüklem (edat öbeği)

- Sonunda çalışmalarımı fark etti.
yüklem
(birleşik fiil)

5. Yüklem, pekiştirilmiş sözcüklerden oluşabilir.

- Her yer ilk günkü gibi tertemizdi.
yüklem (pekiştirilmiş sözcük)
- Yılbaşında sokaklar ışıl ışıldı.
yüklem (ikileme)
- Hiç durmadan söylenir de söylenir.
yüklem (sözcük tekrarı)

6. Art arda sıralanmış bazı cümlelerde yüklem ortak olabilir.

Kitaplarımı çantada (bırakırım), çantayı da arabada bırakırım.
yüklem

- 7. Tam bir cümle kurulabilmesi için gereken ana unsurları içermeyen cümlelere **eksiltili** ya da **kesik cümle** denir.

- Bu dağlar, yeşil ova, çılginca akan nehir... (ne güzeldi.)
- Kardeşim öyle bir şey söyledi ki...

8. Bir cümlede birden fazla yüklem bulunabilir.

- Herkes bir şeyler söylüyor, kimse birbirini dinlemiyor.
yüklem yüklem
- Annem kıyafetlerimi yıkadı, ütüledi ve dolaba yerleştirdi.
yüklem yüklem yüklem

Bir cümleyi öğelerine ayırırken ilk önce yüklem bulunur. Diğer öğeleri bulmak için bütün sorular yükleme sorudur. Eğer yüklemi yanlış tespit edersek diğer öğeleri de yanlış tespit ederiz.

Ahmet, sınav notunu merak ediyordu.
Özne Belirtili Belirtisiz Yüklem
Nesne Nesne

Bu cümlede yüklem yanlış tespit edildiğinden bazı öğeler de yanlış ayrılmıştır.

Ahmet, sınav notunu merak ediyordu.
Özne Belirtili Nesne Yüklem

Bu cümlede yüklem doğru tespit edilmiş ve diğer öğeler de doğru tespit edilmiştir.

Cümlelerde yüklem her zaman sonda olmayabilir.

- Her yer çamur olmuştu yağmurdan sonra.
yüklem
- Yorgunluktan konusamıyordu bile.
yüklem

Örnek 1

Evimiz, yüce dağların sıra sıra dizildiği geniş düzlüklerinde kuzuların otladığı, suların pınarlardan içildiği mükemmel bir yerdeydi.

Bu cümlelerin yüklemi aşağıdakilerin hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A) bir yerdeydi.
- B) mükemmel bir yerdeydi.
- C) suların pınarlardan içildiği mükemmel bir yerdeydi.
- D) geniş düzlüklerinde kuzuların otladığı suların pınarlardan içildiği mükemmel bir yerdeydi.
- E) yüce dağların sıra sıra dizildiği, geniş düzlüklerinde kuzuların otladığı, suların pınarlardan içildiği mükemmel bir yerdeydi.

2. Özne

Yüklemin bildirdiği iş, oluş ya da durumu yapan ve cümledeki olanı karşılayan öğeye **özne** denir.

Özneyi bulmak için yükleme "kim" ve "ne" soruları sorulur. İnsanlar için "kim" sorusu, insan dışındaki varlıklar için "ne" sorusu sorulur. Özne, fiil cümlelerinde işi yapandır. İsim cümlelerinde bir eylem bulunmadığı için özne, yüklemin bildirdiği durumda olandır.

- Burcu, bütün sınavlara girmiş.
özne yüklem (giren kim?)
- Yemekler çok lezzetliydi.
özne yüklem (lezzetli olan ne?)
- Satıcılar ellerindeki malları tüketmişti.
özne yüklem (tüketen kim?)
- Üzerindeki gömlek kırıışmıştı.
özne yüklem (kırıışmış olan ne?)

Örnek 2

Aşağıdaki cümlelerden hangisi yalnızca özne ve yüklemden oluşmuştur?

- A) Şiirlerini her zaman dergilerde yayımlar.
- B) Şiirlerindeki sözcük seçimi herkesin beğendiği tarzdaydı.
- C) Şiirin temasındaki kapalılık şiiri anlamamızı engelliyor.
- D) Şiir kitaplarındaki resimleri tasarlayan birkaç arkadaşla tanıştım.
- E) Şiir sözcüğünü hayatımın bir parçası olarak kabul ediyorum.

Öznenin Özellikleri

1. Ad ve sıfat tamlamaları, zamirler, ikilemeler, adlaşmış sıfatlar, deyimler, ünvan grupları özne olabilir.
- Telefonun ekranı arızalanmış.
özne yüklem
(isim tamlaması)
 - Açık denizler beni hep korkutur.
özne (sıfat tamlaması) yüklem
 - O, bütün vaktini bize ayırırdı.
özne yüklem
(zamir)
 - Eş dost, beni askere uğurladı.
özne yüklem
(ikileme)
 - Ayakta duranlar çok yoruldu.
özne yüklem

- Göz ardı edilmek onu sınırlendirdi.
özne (deyim) yüklem
- Ahmet Cevdet Paşa, büyük eserler vermişti.
özne yüklem
(ünvan grubu)

2. Bir cümlede birden fazla özne bulunabilir.

- Deniz, kum, sahil muhteşemdi.
özne yüklem
- Öğretmenler, öğrenciler, veliler çok heyecanlıydı.
özne yüklem

3. Art arda gelen bazı cümlelerde özne ortak kullanılabilir.

- Sesler uzaktan geliyordu ama bizi oldukça rahatsız ediyordu.
özne yüklem yüklem

4. Özne pekiştirilmiş sözcüklerden oluşabilir.

- Yazmayı sen kendin bıraktın.
özne yüklem
- Ayşe ki her zaman disiplinlidir.
özne yüklem

Özne Çeşitleri

1. Gerçek Özne

Yüklemin bildirdiği işi, oluşu, hareketi yapan kişiye **gerçek özne** denir.

Gerçek özne, açık ve gizli olmak üzere ikiye ayrılır.

a. Açık Özne

Yüklemin bildirdiği işi, oluşu, hareketi yapan öznenin cümlede açıkça verildiği özne çeşididir.

- Teyzem, beni her zaman şiir okumam için teşvik ederdi.
özne yüklem
- Yüzündeki ifade beni üzmişti.
özne yüklem
- Çiçeklerin kokusu içimizi ferahlattı.
özne yüklem

Bu cümlelerde işi yapan özne açık bir şekilde cümlede verilmiştir. Biz buna **açık özne** diyoruz.

b. Gizli Özne

Cümlede işi yapan kişi ya da varlığın bulunmadığı, bunun ancak yüklem aldıkları eklerden belli olduğu özneye **gizli özne** denir.

- Burada konuşulan her şeyi dinledim. Gizli özne: "Ben"
yüklem
- Yolun sonuna geldiniz. Gizli özne: "Siz"
yüklem
- Saat yedi gibi bize geldiler. Gizli özne: "Onlar"
yüklem

Bu cümlelerde özne açıkça verilmemiş. Biz özneyi yüklemdeki kişi ekinden çıkartıyoruz. İşte bu şekilde bulduğumuz özne gizli öznedir.

Cümlelerin öğeleri bulunurken veya öge sayısı belirlenirken "gizli özne" dikkate alınmaz.

- Şiirimi sana okutacağım. (Ben, gizli özne)

Bu cümlede gizli özne vardır ama öge sayısı ve sıralaması açısından dikkate almıyoruz. Öge sayısı: 3

Öge sıralaması: Nesne / Dolaylı Tümleç / Yüklem

2. Sözde Özne

Eylemin kim tarafından yapıldığı belli olmayan cümlelerde işten etkilenen unsur özne olarak kabul edilir. Bu tür özneler **sözde özne** denir.

- Sokaklar erkenden temizlendi. Temizleyen kim? → (belli değil)
sözde özne Yüklem
Temizlenen ne? → (sokaklar) sözde özne
- Mahallemize pazar kuruldu. Kuran kim? → (belli değil)
sözde özne Yüklem
Kurulan ne? → (pazar) sözde özne
- İstedikleri tek tek alındı. Alan kim? → (belli değil)
sözde özne Yüklem
Alınan ne? → (istedikleri) sözde özne

Bu cümlelerde işi yapan belli değildir. Yani gerçek özne belli değildir. Bundan dolayı özne yerine eylemden etkilenen öge, yani nesne cümlede özne yerine geçmiştir. Buna **sözde özne** denir.

3. Örtülü Özne

Yüklemi edilgen olan cümlelerde gerçek özne, "ce" eki olan sözcükle ya da "tarafından" sözcüğünün yardımıyla belirtilir. Bu tip öznelere **örtülü özne** denir.

Örtülü özneler, cümlede zarf tümleci görevi üstlenir.

- Bu yol, kara yolları tarafından yapıldı.
sözde örtülü özne yüklem
özne
- Sınavlar, öğretmen tarafından okundu.
sözde örtülü özne yüklem
özne
- Olay, valilikçe kınandı.
sözde örtülü yüklem
özne özne

Tabiat olaylarında kullanılan özne, gerçek öznedir.

- Sararan yapraklar döküldü.
özne yüklem

II. YARDIMCI ÖGELER

Cümlelerin yardımcı öğeleri şunlardır: nesne, yer tamlayıcısı (dolaylı tümleç), zarf tümleci (zarf tamlayıcısı) ve edat tümleci.

1. Nesne (Düz Tümleç)

Cümlede, öznenin yaptığı işten etkilenen ögeye **nesne** denir. Nesne yüklemi geçişli olan fiil cümlelerinde vardır. Nesneyi bulmak için yükleme "ne, neyi, kimi?" soruları sorulur.

- Bu eserleri çok beğendim.
nesne yüklem

Neyi beğendin, sorusuna verilen cevap "bu eserleri" sözcüğü nesnedir.

- Anneme çiçek aldım.
nesne yüklem

Ne aldın, sorusuna verilen cevap “çiçek” sözcüğü nesnedir.

- Kızımı kitap fiarına götürdüm.
nesne yüklem

Kimi götürdüm, sorusuna verilen cevap “kızımı” sözcüğü nesnedir.

Aldığı eklerin durumuna göre nesneyi belirtili ve belirtisiz olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür.

a. Belirtili Nesne

Belirtme durum eki (-ı, -i, -u, -ü) alarak kullanılan sözcük ya da sözcük gruplarına **belirtili nesne** denir. Yükleme sorulan “neyi, kimi?” sorularına cevap veren sözcük ya da sözcük grupları belirtili nesneyi oluşturur.

- Bu kalem mutlaka almalıyım.
Belirtili nesne yüklem

Alma işini yapan kim? → Ben (gizli özne)

Ben neyi almalıyım? → Bu kalem

- İrem, kedileri çok seviyor.
özne Belirtili nesne yüklem

Seven kim? → İrem

İrem neyi seviyor? → Kedileri

- Herkes sanatçıyı alkışladı.
özne Belirtili nesne yüklem

Alkışlayan kim? → Herkes

Herkes kimi alkışladı? → Sanatçıyı

- Aylin Türkçe notlarını almış.
özne Belirtili nesne yüklem

Alan kim → Aylin

Aylin neyi almış → Türkçe notlarını

- Yayınevi, yazarın uzun bir zamanda hazırladığı “Bir Yaz Gecesi Hatıraları” adlı eserini bu yaz sonunda ilk kez yayımladı.

- Yayımlayan kim?: Yayınevi

Neyi yayımladı? Yazarın ... eserini

b. Belirtisiz Nesne

Belirtme durum eki almadan kullanılan nesneye **belirtisiz nesne** denir. Belirtisiz nesneyi bulmak için yükleme “ne” sorusu yöneltilir.

- Çocuklar ders çalışıyordu.
özne Belirtisiz nesne yüklem

Çalışan kim? → Çocuklar

Çocuklar ne çalışıyordu? → Ders

- Gençliğimde şiiir yazmıştım.
Belirtisiz nesne yüklem

Yazan kim? → Ben (gizli özne)

Ben ne yazmıştım? → Şiir

- Annemle tatlı yaptık.
Belirtisiz nesne yüklem

Yapan kim? → Biz (gizli özne)

Biz ne yaptık? → Tatlı

- Arabaya yakıt doldurduk.
Belirtisiz nesne yüklem

Dolduran kim? → Biz (gizli özne)

Biz ne doldurduk? → Yakıt

“Ne” sorusu hem öznenin hem belirtisiz nesnenin sorusudur. Bu iki ögeyi karıştırmamak için cümlede yüklemden sonra ilk önce özne bulunur, sonra belirtisiz nesne bulunur.

- Ağaç, çiçek açtı.
özne belirtisiz nesne yüklem

açan ne? → Ağaç (özne)

Ağaç ne açtı? → çiçek (belirtisiz nesne)

- Gözlüğü burada kaybolmuş.
özne yüklem

Bu cümlede özneyi bulmadan “Neyi kaybolmuş?” sorusunu sorar ve “gözlüğü” sözcüğüne nesne dersek hata yapmış oluruz. Buna göre “Kaybolan ne?” sorusunu sorduğumuzda “gözlüğü (onun)” cevabını alırız. Demek ki “gözlüğü” sözcüğü nesne değil öznedir.

Nesnenin Özellikleri

1. Ad ve ad soylu sözcükler, ikilemeler, tamlamalar, atasözleri nesne olabilir.

■ Bu sene ev aldık.
Belirtisiz yüklem
nesne (ad)

■ Onu bana hediye etti.
Belirtili (zamir) yüklem
nesne

■ Çok özlüyorum gençlik yıllarımı.
yüklem Belirtili nesne
(isim tamlaması)

■ İyi değerlendiremedim geçen yılları.
yüklem Belirtili nesne
(sıfat tamlaması)

■ Atalarımız, "Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır." demişler.
Belirtisiz nesne (atasözü) yüklem

2. Sıralı cümlelerde nesne ortak kullanılabilir.

■ Ayşe, beni sever ve hiç üzmezdi.
Belirtili yüklem yüklem
nesne

2. Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı)

Cümlede yönelme, bulunma ve ayrılma bildiren, yüklemi yer anlamıyla tamamlayan ögeye **dolaylı tümleç** (yer tamlayıcısı) denir.

Yer tamlayıcısı "-e, -de, -den" ekleriyle oluşan sözcük ve sözcük gruplarından oluşur.

Yer tamlayıcısı yükleme sorulan "kime, kimde, kimden; neye, neyde, neyden nereye, nereden, nereden?" sorularıyla bulunur.

■ Selam verdikten sonra odaya girdi.
Dolaylı tümleç yüklem
(yönelme)

➢ Giren kim? → O (gizli özne)

➢ Nereye girdi? → odaya

■ Bugün sınıfta temizlik yaptılar.
Dolaylı tümleç yüklem
(bulunma)

➢ Yapan kim? → Onlar (gizli özne)

➢ Nerede yaptılar? → sınıfta

■ Tabloyu teyzemde gördüm.
Dolaylı tümleç yüklem
(bulunma)

➢ Gören kim? → Ben (gizli özne)

➢ Kimde gördüm? → teyzemde

"-e, -de, -den" durum eklerini alan her sözcük cümle de her zaman dolaylı tümleç olmaz. Bu ekleri alan sözcükler zaman ve durum anlamı da bildirir ve bu durumda zarf tamlayıcısı olur.

■ Sizinle yarına görüşeceğim.

➢ Ne zaman: yarına (Yer tamlayıcısı olmaz.)

■ Genç kız, eski tip iplerden örülmüş geleneksel Türk kilimi desenli çantasından ki-taplarını çıkardı.

➢ Çıkaran kim: Genç kız (özne)

➢ Nereden çıkardı: Eski ---- çantasından (Yer tamlayıcısı)

3. Zarf Tümleci (Zarf Tamlayıcısı)

Yüklemi zaman, yön, durum, miktar, vasıta ve şart yönlerinden tamamlayan sözcük veya sözcük gruplarına **zarf tümleci** denir.

Yükleme sorulan "ne zaman, nasıl, niçin, niye, neden, ne kadar?" gibi sorulara zarf tamlayıcısı cevap verir.

■ İnsan, her zorluğu çalışarak aşabilir.
Zarf tamlayıcısı yüklem

Nasıl aşabilir? → "Çalışarak" durum anlamında zarf tamlayıcısı

■ Her sabah büfeden gazete alır.
Zarf tamlayıcısı yüklem
(Ne zaman?)

Ne zaman alır? → "Her sabah" zaman anlamında zarf tamlayıcısı

■ Toplantıya biraz gecekeceğim.
Zarf tamlayıcısı yüklem
(Ne kadar?)

Ne kadar gecekeceğim? → "Biraz" miktar anlamında zarf tamlayıcısı

- Arabayı ileri alabilir misin?
Zarf tamlayıcısı yüklem
(Nereye?)

Nereye al? → “ileri” → yön anlamında zarf tamlayıcısı

- Hastalıktan okula gidemiyordu.
Zarf tamlayıcısı yüklem

Niçin gidemiyordu? → “Hastalıktan” sebep anlamında zarf tamlayıcısı

Üzerine -e, -de, -den eklerini alan kimi sözcük ve sözcük öbekleri zarf tamlayıcısı olur.

- Ailesiyle akşama tanışacağız.
Zarf tamlayıcısı yüklem

Ne zaman tanışacağız? → akşama

- Hava karardığında tezgâhı topladı.
Zarf tamlayıcısı yüklem

Ne zaman topladı? → Hava karardığında

- Adam yürekten konuşuyordu.
Zarf tamlayıcısı yüklem

Nasıl konuşuyor? → Yürekten

Yer - yön sözcükleri (ileri, geri, aşağı yukarı, içeri, dışarı) durum eki alırsa zarf tamlayıcısı görevinde kullanılamaz.

- İnsanlar dışarı çıktı.
özne Zarf tamlayıcısı yüklem

Bu cümlede “dışarı” sözcüğü yalın hâlde kullanılmış ve yön belirtmiş. Bundan dolayı zarf tamlayıcısı görevinde kullanılmış.

- Eski eşyaları dışarıya çıkardı.
Yer tamlayıcısı yüklem

- İleride trafik yoğunlaşıyor.
Yer tamlayıcısı yüklem

- Aşağıdan çok gürültü geliyor.
Yer tamlayıcısı yüklem

Bu cümlelerde yer - yön sözcükleri “dışarı, ileri, aşağı”, “-e, -de, -den” durum eklerini aldığından yer tamlayıcısı görevinde kullanılmıştır.

4. Edat Tümlenci (İlgeç Tümlenci)

Yüklemin ne ile, kimin ile, hangi amaçla, hangi araçla yapıldığını gösteren söz öbeklerine **edat tümlenci** denir.

Yükleme sorulan “ne ile, ne için, kimin ile, kimin için?” sorularıyla bulunur.

- Aslında edat tümlençleri de birer zarf tümlencidir. Eğer seçeneklerde bu şekilde edat tümlenci adı geçmezse edat tümlenci olarak gördüğünüz söz öbeklerine zarf tümlenci diyebilirsiniz.
- O, işlerini yardımcı asistanlarla yürütür.
edat tümlenci yüklem
kimin ile yürütür? → yardımcı asistanlarla
- Çukuru kürekle kazmış.
edat tümlenci yüklem
Ne ile kazmış? → kürekle
- Bu hazırlıkları senin için yaptım.
edat tümlenci yüklem
Kimin için yaptım? → Senin için

Ara Söz

Cümlede bir ögenin açıklayıcısı olarak iki virgül, iki kısa çizgi arasında kullanılan ya da parantez içine alınan, cümleden çıkarıldığında cümlelerin anlamında bozulmaya yol açmayan sözcük ya da sözcük grubuna **ara söz** denir.

Ara söz, hangi ögenin açıklayıcısı durumundaysa o öge ile birlikte değerlendirilir.

- Annem, evimizin direği, hasta olmuştu.
özne ara söz yüklem
- İstanbul'a, doğduğu şehre, geri döndü.
Dolaylı tümlenç ara söz yüklem
- Kızımı, gözümün bebeğini, nişanladık.
Belirtili nesne ara söz yüklem
- Birkaç kişiyle - en az beş kişiyle - sana yardıma geleceğiz.
Edat tümlenci ara söz yüklem

Yukarıdaki cümlelerde ara söz, “özne, nesne, dolaylı tümlenç, zarf tümlenci ve edat tümlenci” gibi ögelerin açıklayıcısı olarak kullanılmıştır.

Ara söz, bir ögenin açıklayıcısı olarak kullanılmamışsa cümlede bağımsız olarak kullanılır ve cümle dışı unsur olarak kullanılır.

- Bu kale, emin ol, yıkılmaz.
özne ara söz yüklem

- Bir yıl önce, sen de hatırlayacaksın, buralarda hiçbir yapı yoktu.
Zarf tamlayıcısı ara söz Yer tamlayıcısı özne yüklem

Cümlede Vurgu

Cümlede yüklemden önce gelen öge vurgulanan ögedir.

- Yakında arkadaşım tiyatroya gittik.
Yer tamlayıcısı yüklem
› Yer tamlayıcısı vurgulanmış.
- Yakında tiyatroya arkadaşım gittik.
edat tümleci yüklem
› Edat tümleci vurgulanmış.
- Arkadaşım tiyatroya yakında gittik.
Zarf tamlayıcısı yüklem
› Zarf tamlayıcısı vurgulanmış.

Cümleyi Ögelerine Ayırma

Bir cümleyi ögelere ayırırken,

- İsim tamlaması
- Sıfat tamlaması
- Fiilimsi grubu
- Edat grubu

ve benzeri sözcük grupları bir bütün hâlinde düşünülmeli, ayırım yapılırken bunlara dikkat edilmelidir.

- Göçmen kuşların rotaları, genellikle karalardan geçer.
sıfat ve isim tamlamasından oluşan bir söz grubu
- Fırtınalarla baş edebilmek için akıllı ve güçlü bir insandı.
edat grubu Sıfat tamlaması grubu

- Karacaoğlan, Elif şiirinde günümüz şairlerine Türk şiirinin
isim tam. isim tam. isim tam.

derinliklerinden gelen kocaman imge yüklü bir posta sundu.
ve sıfat tamlaması = söz grubu

Sorularla Öge Bulma

Cümlelerde soru sözcüğü yardımıyla cümlelerin ögesi bulunabilir. Bu durumda soruya yüklem de kullanılarak cevap verilir. Bu tarz sorularda cevap olan sözcük ya da sözcük öbeği soru sözcüğünün yerine konur, gelen ekler de eklenir ve öge öyle belirtilir.

- Seni kim aramış?
› Ayşe aramış.
özne
- Elindeki kitabı kime verdin?
› Arkadaşıma verdim.
Yer tamlayıcısı yüklem
- Yemeğe ne zaman çıkacağız?
› Yarım saat sonra çıkacağız.
Zarf tamlayıcısı yüklem

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

Çeşitli sözcük ve sözcük öbeğinin bir araya gelerek oluşturduğu, yargı bildiren söz **birlikteliğine cümle** denir. Cümlelerin anlam özelliklerinin yanında bir de yapı özellikleri vardır.

Buna göre cümleler; yüklemine türüne, yerine, anlamlarına, oluşturulma biçimlerine göre değişik gruplara ayrılır. Bu grupları şöyle sıralayabiliriz:

I. Yüklemine Türüne Göre Cümleler

II. Yüklemine Yerine Göre Cümleler

III. Anlamına Göre Cümleler

IV. Yapısına Göre Cümleler

I. YÜKLEMİNİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Cümleler yüklemine göre, yani yüklemi oluşturan sözcüğün türüne göre iki çeşittir. Bunlar fiil ve isim cümleleridir.

1. Fiil (Eylem) Cümleleri

Yüklemi çekimli bir fiilden oluşan cümlelere **fiil (eylem) cümlesi** denir.

- Ayağını yorganına göre uzat.

Bu cümlede "uzatmak" sözcüğü fiildir. Yüklem fiil olduğu için bu cümle yüklemine göre fiil cümlesidir.

Fiil cümlelerini "-mak, -mek" mastar ekini kullanarak belirleyebiliriz. Bildiğiniz gibi bu ek sadece fiillere gelmektedir. O hâlde bir sözcüğe "-mak, -mek" getirebiliyorsak o sözcük fiildir.

- Yuvarlanan taş yosun tutmaz.

Bu cümlede "tutmaz" sözcüğü yüklemidir. Yüklemine isim mi, fiil mi olduğunu anlamak için sözcüğe "-mak, -mek"ten uygun olanı getiriyoruz: "tutmak" anlamlı olduğuna göre demek ki fiilmiş, öyleyse cümle de fiil cümlesidir.

Bir sözcüğün isim mi, fiil mi olduğunu belirlerken için o sözcüğün yapım eki almış son hâline bakmalıyız.

- Kardeşimle bahçedeki çiçekleri suladık.

Bu cümlede yüklem "suladım" sözüdür. Biz sözcüğün kökü olan "su" sözcüğüne bakarsak yanılırız. Bu sözcüğün yapım eki almış son hâline bakıyoruz: "sula-". Bu son hâline mastar ekini getirebildiğimize göre demek ki sözcük fiildir. Cümle de fiil cümlesidir.

- Yaz kış soğuk su içer.
- Elindeki eser sahalarda nadir bulunur.
- Yorgunluğu her hâlden okunuyor.
- Yazılarındaki akıcılığı hiç kaybetmemiş.
- Makale okumadaki ısrarı hâlâ sürüyor.
- Nisan ayında uçurtma uçuralım.

Örnek 1

(I) Atasözleri gerek dış yapısı gerekse iç yapısı itibarıyla bu kültür dokusunun en uygun taşıyıcılarından biridir. (II) Atasözlerinde akılda kalıcılığı kolaylaştırmak için ses ve söz tekrarlarına, edebî sanatlara başvurulur. (III) Özellikle manzum atasözlerinde kafiye, redif ve hece ölçüsüne rastlamak mümkündür. (IV) Söz sanatlarından eğretileme, tezat, benzetme, kinaye, mecazımürsel en çok görülenlerden bazılarıdır. (V) Ayrıca gereksiz söze yer vermeme ve karmaşık sözcüklerden uzak durma atasözlerinin diğer bir özelliğidir.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi yüklemine türü bakımından diğerlerinden farklıdır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

2. İsim (Ad) Cümlesi

Yüklemi ek fiille çekimlenmiş bir isimden oluşan cümlelere **isim (ad) cümlesi** denir.

- Komşu komşunun külüne muhtaçtır.

Bu cümlede "muhtaçtır" sözcüğü, cümledeki yüklemine oluşturmıştır. "muhtaçtır" sözcüğü isim olduğuna göre cümle de yüklemine çeşidine göre isim cümlesidir.

- Akıl akıldan üstündür.

Bu cümlede "üstündür" sözcüğü yüklem olmuş ve isim olduğu için isim cümlesidir.

33. GÜN

VIDEO DERS

İsim cümleleri sadece isimlerden oluşmaz. İsim soylu sözcükler de yani cümlede zamir, edat gibi görevlerde kullanılan sözcükler de isim cümlesini oluşturur.

Erzurum'da bu nisan günü hava açıldı. (İsim cümlesi)

■ Evliya Çelebi, dünyaca tanınmış bir gezgindi. (İsim cümlesi)

■ Masaya getirilen bu yemeklerin hepsi seninmiş.

Bu cümlede "seninmiş" sözcüğü tür olarak zamirdir. Bu sözcük cümlede yüklem göreviyle kullanılmıştır. Öyleyse bu cümle yüklemine göre isim cümlesidir.

■ Bende tam bin lira var.

■ Çınar ağacı mahallemizde yolun ortasındaydı.

■ O, yıllar önce de çok zeki birisiydi.

■ Onun fikirleri benim için değerliydi.

■ Bütün bu zahmetler hep vatan içindi.

■ Cebimde az bir para vardı.

Cümlesindeki "var" sözcüğü "mevcut" anlamında kullanılan isim soylu bir sözcüktür. Öyleyse bu cümle isim cümlesidir.

■ Eve erkenden varmış.

Cümlesindeki "varmış" sözcüğü ise "bir yere ulaşmak" anlamında bir fiildir. Demek ki bu cümle, yüklemine göre fiil cümlesidir.

İsim cümlelerini bulurken sesteş (eş sesli) ve kökteş (ortak kök) sözcüklere dikkat etmemiz gerekir. Sesteş sözcükler yazılışları aynı olduğu hâlde anlamca farklı sözcüklerdir. Bu sözcüklerden biri isim, biri fiil olabilir.

Örnek 2

(I) Çoğu insan gibi çocuk yaşta ilgilenmeye başladım edebiyatla. (II) Oğuz Gündüş'in kitaplarını okuduğumu hatırlıyorum ortaokul yıllarımda. (III) Kemalettin Tuğcu'nun eserlerini ağılayarak okurdum Kırklareli Halk Kütüphanesinde. (IV) Kofçaz'dayken yani daha on yaşına girmeden menkıbeler dinlerdim büyüklerden. (V) Kışın evimize misafir olan babamın arkadaşı Veysel Amca, hikâyeleri en iyi anlatanlardan biriydi.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi yüklemine türüne göre isim cümlesidir?

A) I

B) II

C) III

D) IV

E) V

II. YÜKLEMİNİN YERİNE (ÖGELERİNİN DİZİLİŞİNE) GÖRE CÜMLELER

Cümlede yargıyı belirleyen öge yüklemidir. Yüklem bulundugu yere göre cümleleri "kurallı cümle, devrik cümle, eksilteli cümle" olarak adlandırırız.

1. Kurallı (Düz) Cümle

Yüklemi sonda olan cümlelere **kurallı cümle** denir.

■ Onu görünce korkudan saklandım.

Bu cümlede "saklandım" sözcüğü yüklemidir ve cümle sonundadır. Cümle, yüklem sonda olduğu için kurallıdır.

■ Bugün yine yemeği fazla kaçırdım.

■ Sinemaya yarın gideceğiz.

■ Onun notlarını ben de aldım.

Bu cümlelerin tamamında yüklem cümle sonundadır. Bu sebeple cümleler kurallı cümlelerdir.

Ögelerin dizilişine göre cümleleri bulurken dikkat etmemiz gereken nokta "yüklem" in belirlenmesidir. Çünkü böyle bir isimlendirme tamamen yüklem yerinin belirlenmesi ile ilgilidir. Cümlede yüklemi yanlış belirlersek bulacağımız sonuç da yanlış olacaktır.

- Bizi burada mutlu ediyordu onun varlığı.

Bu cümlede yüklem cümleinin sonunda bulunan "onun varlığı" söz öbeği değildir. Bu şekilde yanlış tespit edilirse cümleye "kurallı cümle" deriz ve yanlış yaparız. Bu cümleinin yüklemi yargının bağlanmasını sağlayan "mutlu ediyordu" söz grubudur. Dolayısıyla cümle kurallı cümle değildir. Burada önemli olan yüklemi doğru tespit etmektir.

2. Devrik Cümle

Yüklemi sonda olmayan cümlelere **devrik cümle** denir. Bu tür cümlelerde yüklem cümleinin başında, ortasında bulunabilir.

- İnsanlar burada yaşarmış çok eski zamanlardan beri.

Bu cümlede yüklem "yaşarmış" sözcüğüdür. Bu sözcük görüldüğü gibi, cümleinin sonunda değildir. Yüklem sonda olmadığı için bu cümle, yüklemine yerine göre devrik cümledir.

- Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.

Bu cümlede yüklem "kalkar" sözcüğüdür. Bu sözcük, cümleinin ortasında kullanılmıştır. Öyleyse bu, yüklemine yerine göre devrik cümledir.

- Onun sesinden anladım rahatsızlığını.

- Çeşmenin başında bekler sabahtan beri.

Yukarıdaki cümlelerde yüklem sonda değildir. Sonda olmadığı için de bu cümleler devrik demektir.

Örnek 3

Aşağıdaki dizelerin hangisinde devrik cümle örneği vardır?

- A) O zaman başından aşkındı derdi.
- B) Kaç yanık yolcuya soğuk su verdi.
- C) Derinden derine ırmaklar ağlar.
- D) Sinsi adımlarla hiç durmadan gece yürüyor.
- E) Göklerden bir yıldızın gölgesi suya düşmüş.

3. Eksiltili Cümle

Yüklemi olmadığı için yargısı tamamlanmamış olan cümlelere **eksiltili cümle** denir. Eksiltili cümlelerde yüklem olmadığı için anlam tamamlanmamıştır. Bu tür cümlelerin

sonunda üç nokta (...) bulunur.

- Karşımızda yüce dağlar, dereler, tepeler...
- Dağın ardında uçsuz bucaksız bir deniz...
- Yola çıkmadan sıcak bir kahve...
- Fransa'da yaşayan küçük teyzesi yarın onlara...

Örnek 4

(I) Genç adam, koğuşun kapısını hafifçe aralayıp içeri baktı. (II) Hastalardan birinin başında deli takkesi vardı, doktor ise onun yanında yatağa yayılmış oturuyordu. (III) Delinin yüz çizgileri garip garip oynuyor, bedeni arada bir sarsılıp titriyordu. (IV) Adam, ikide bir sabahlığının eteklerine sarılıp elleri ve parmakları yanda, başı aşağıda kıpırtısız, şaşkın, hüzünlü... (V) Genç adam, amaçsızca omuz silkti, alaylı alaylı gülümseyerek hemşireyle göz göze geldi.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisinde yargı tamamlanmamıştır?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV
- E) V

III. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

Anlamlarına göre cümle çeşitleri, cümlede bildirilen eylemin yapılıp yapılmamasına ya da sözü edilenlerin bulunup bulunmamasına göre çeşitli başlıklar altında incelenir:

1. Olumlu Cümle

Herhangi bir eylemin yapıldığını, yapılacağını veya yargının gerçekleştiğini anlatan cümlelere **olumlu cümle** denir.

- Sabah erkenden çıktı.

Bu cümlede "çıkma" eyleminin yapıldığı bildirilmiştir. Bu cümlede yargı gerçekleşmiştir. Bu nedenle cümle anlamına göre olumludur.

- Annem bugün çok mutluydu.

Bu cümlede ise eylem söz konusu değildir. Burada yapma değil de olma söz konusudur. Bu cümlede yargının olumluluğu isim cümlesiyle ifade edilmiştir.

- Depodan bir sürü malzeme çıkardık.

Bu cümlede “çıkarma” eyleminin yapıldığı, gerçekleştiği anlatılmaktadır. Bu, olumlu cümledir.

- Bugün hava çok sıcaktı.

Bu cümlede “sıcak” sözcüğü burada bir durumun olduğunu anlatmıştır. Bu, olumlu cümledir.

- Çok değerli vazo kırılmış.

Bu cümlede “kırılmak” eylemi olumsuz, kötü bir durum olsa bile eylem gerçekleştiği için bu cümle olumlu cümledir.

2. Olumsuz Cümle

Eylemin yapılmadığını, yapılamayacağını, sözü edilen yargının bulunmadığını, gerçekleşmediğini anlatan cümlelere **olumsuz cümle** denir.

- Bugün de işe zamanında gelmedi.

Bu cümlede “gelme” eyleminin yapılmadığı belirtilmiştir. Bu, olumsuzluk eki “-ma, -me” ile sağlanmıştır.

- Hafta sonu burası açılmaz.

Bu cümlede “açılma” eyleminin yapılmadığı belirtilmiştir. Bu, olumsuzluk eki “-maz, -mez” ile sağlanmıştır.

- Beni dinlemeyeceksen hiç gelme.
- Ne yaparsam yapayım anlamıyorum.
- Bundan sonra başka çarem kalmadı.

Olumsuz cümleler yalnızca “-ma, -me” ekleriyle değil “**yok, ne ... ne ... , değil**” gibi sözcüklerle veya “-sız, -siz, -suz, -süz” gibi eklerle de yapılabilir.

- Yediğimiz pasta taze değildi.

Bu cümlede eylem yoktur. Bu cümlede olumsuzluk “değil” sözcüğü ile yapılmıştır. Cümlede sözü edilen yargının bulunmadığı anlatıldığı için cümle olumsuzdur.

Kimi cümlelerde soru anlamı, soru sormaktan çok çeşitli durumları anlatmaya yöneliktir.

- Söylediklerimde şimdi haksız mıyım? (onaylama)
- İnsan annesini karşılamaya gelmez mi? (sitem / beklenti)
- Bu yemek çok tatsız.

Bu cümlede “-sız” eki, “tat”ın olmadığını belirtmek için kullanılmıştır. Bu nedenle cümle olumsuzdur.

- Şu an bende hiç para yok.

Bu cümlede “yok” sözcüğü sözü edilen nesnenin (para) olmadığını belirtmektedir. Öyleyse bu cümle olumsuzdur.

Kimi cümleler “yok, değil, -ma, -me, -sız, -siz...” gibi olumsuzluk bildiren unsurları aldığı hâlde anlamca olumlu olabilir. Yani cümle yapıcı (şekilce) olumsuz olduğu hâlde anlamca olumlu olabilir.

- Bu akşamki konsere gelmeyecek değilim.

Bu cümlede yüklem “gelmeyecek değilim” sözlerinden oluşmuştur. İki olumsuz unsur cümlelerin anlamını olumlu yapmıştır: “Bu akşamki konsere geleceğim.”

- Bende bu malzemeden yok değil. (var)

Bu cümlede yüklem “yok değil” sözleridir. Burada da iki olumsuz sözcük cümlelerin anlamını olumlu yapmıştır: “Bende bu malzemeden var.”

- Bu çocuk yaramaz değil. (uslu)
- Onun parası kalmamış değil. (var)
- Onu sevmiyor değilim. (seviyorum)

Yine bu cümleler de anlamca olumludur.

Bazı cümleler ise şekilce olumlu olduğu hâlde anlamca olumsuz olabilir. “Ne ... ne ...” bağlacı cümleleri olumsuz yapar. Kimi cümlelerde ise olumsuzluk anlamı bazı ek ya da sözcüklerle sağlanır.

Ben seni dışlar mıyım hiç! (dışlamam)

Bu cümlede “mi” soru eki ve “hiç” sözcüğü bir araya gelerek olumsuzluk anlamını oluşturmıştır.

“Ben seni dışlamam.”

- Bu sıcak havada uzun kollu mu giyilir! (giyilmez)

Bu cümlede “mi” soru eki cümleye olumsuz bir anlam katmış: “Bu sıcak havada uzun kollu giyilmez.”

- Ben bu filmi seyreder miyim? (seyretmem)

Bu cümlede de aynı durum söz konusudur. Bu iki cümle de yüklemine göre olumludur. Ama “mi” bu cümleyi olumsuz yapmıştır: “Ben bu filmi seyretmem.”

- Benimle ne konuşuyor ne selamlaşıyor.

Bu cümlede “ne... ne...” bağlacı “konuşmanın ve selamlaşmanın” olmadığını belirtmektedir. Bu cümlede “konuşuyor ve selamlaşıyor” yüklemeleri olumlu olduğu hâlde “ne ... ne ...” bağlacı cümleyi olumsuz yapmıştır.

Örnek 5

(I) 1870 yılında İstanbul’da doğdu. (II) Yedi yaşında babasını kaybetti. (III) Okul yıllarında Tevfik Fikret’le arkadaş oldu. (IV) Hayatı boyunca devlet görevlerinde hiç bulunmadı. (V) Bu görevlerden ziyade yazmayı tercih ederek yazarlığa başladı.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi anlamca olumsuzdur?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

3. Soru Cümlesi

Bir duyguyu, düşünceyi soru yoluyla anlatan veya soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümlelere **soru cümlesi** denir.

- Kahvaltıyı ne zaman yapacağız?

Bu cümlede soru anlamı vardır. Bu cümlede “kahvaltı saati” sorulmuştur.

- Bu işi kim bitirebilir?

Bu cümlede soru anlamı vardır. “Kim” sözcüğü ile işi bitirebilecek kişi öğrenilmek istenmiştir.

- Bu resmi sen mi yaptın?

Bu cümlede “mi” soru eki ile resmi yapan kişi sorulmaktadır.

Fiilimsiye yöneltilen sorular cümleye soru anlamı katmaz. Cümlede soru temel cümleye yöneltilmelidir.

- İşin ne zaman başlayacağını bilmiyorum.

Bu cümlede “ne zaman” soru zarfı var ama cümle, soru cümlesi değil. Çünkü soru “başlayacağı” fiilimsisine yöneltilmiştir.

- Saat kaçta çıkacağımı hiç düşünmedim.

Bu cümlede “kaçta” soru sözcüğü var ama cümle, soru cümlesi değil. Çünkü soru “çıkacağı” fiilimsisine yöneltilmiştir.

➤ Kimi cümlelerde soru anlamı, soru sormaktan çok çeşitli durumları anlatmaya yöneliktir. Bu tarz soru cümlelerine sözde soru cümlesi denir.

- Söylediklerimde haksız mıyım şimdi? (onaylama)
- İnsan, annesini karşılamaya gelmez mi? (sitem/beklenti)

Örnek 6

- Bir edebî metin, niçin öncelikli olarak taşıdığı ses-ve ritimle çocuğu kendine çeker?
- Çocuğun sözcüklerin anlamından önce sesine ilgi duymasının duygusal arka planı var mıdır?
- Tüm çocuklar olarak masal tekerlemelerini bir şarkı gibi dinlemez miyiz?
- Çocukların ana sınıfından itibaren şiiirden hoşlanmaları araştırmacıların da dikkatini çekmiş midir?
- Öyleyse çocuğun duygusal dünyasına hitap eden bir güzellik taşıyıcısı olarak edebiyat, doğal bir ihtiyaç değil midir?

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangileri sözde soru cümlesidir?

- A) I ve II B) I ve III C) II ve IV
D) III ve V E) IV ve V

4. Ünlem Cümlesi

Bir korkuyu, bir sevinci, bir şaşkınlığı, bir coşkuyu, bir hayranlığı, vb. dile getiren cümlelere **ünlem cümlesi** denir.

- “A, senin burada ne işin var!” cümlesinde şaşma,
- “Aman dikkatli olalım!” cümlesinde uyarma,
- “Yazık, hayvan soğuktan donmuş!” cümlesinde acıma,
- “Vah vah, başlarına gelen kazaya bak!” cümlesinde üzülmeye,
- “Hey, bana bir bardak soda getirir misin!” cümlesinde seslenme ile ünlem sağlanmıştır.

5. Şart Cümlesi

Yargının gerçekleşmesinin bir koşula bağlandığı cümlelerdir.

- Bu kitabı yarın geri vermek şartıyla alabilirsin.
- İyi çalışırsak iyi not alırız.
- İyi düşünürsen nerede yanlış olduğunu anlarsın.

6. İstek Cümlesi

İstek anlamı taşıyan cümlelerdir.

- Deniz kenarında çay içelim.
- Şurada biraz dinlenelim.
- Hafta sonu onu ziyaret edelim.

7. Emir Cümlesi

Emir anlamı taşıyan cümlelerdir.

- Bütün malzemeyi boşaltın.
- Raporların tamamını odamda istiyorum.
- Herkes yazılı kâğıtlarını versin.

IV. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Cümleler yapılarına göre basit, birleşik, sıralı ve bağlı olmak üzere dörde ayrılır.

Bu konuyu daha iyi anlamak için ilk önce **temel cümle** ve **yan cümle** kavramlarını inceleyelim.

Temel Cümle

Birleşik cümlelerde asıl yargıyı bildiren, yardımcı yargıları sonuca bağlayan temel ögeye **temel cümle** denir. Temel cümle yüklem görevinde kullanılır.

- Onu en çok sevenler, aramızdan erken ayrıldılar.
Yan cümle Temel cümle
- Arkadaşına yalnızca “Her şey gönlünce olsun.” diyebildi.
Yan cümle Temel cümle
(yüklem)

Yan Cümlecik

Tam bir yargı bildirmeyen, fiillimsilerle ya da çekimli bir fiille kurulan, temel cümlelerin ögesi olarak görev yapan söz ya da söz öbeklerine **yan cümlecik** denir.

- İnsanların zor günlerinde yanlarında olanlar, kalpleri kazanırlar.
- Yan cümle (özne) Temel cümle

Cümlesinde “... olanlar” sözleri yan cümleciktir. Sıfat-fiille kurulan bu yan cümlecik, temel cümlenin öznesi görevinde kullanılmıştır.

- Babam gelirse daha iyi olur.
- Yan cümle Temel cümle

Cümlesinde “... gelirse” sözü yan cümleciktir. Çekimli fiil ile kurulan bu yan cümlecik, temel cümlenin zarf tümlecı görevindedir.

1. Basit Cümle (Tek Yüklemlî Cümle)

Tek yargı bildiren cümlelere **basit cümle** denir.

Basit cümleler tek yargı bildirdiğinden tek yüklerden oluşur. Bu yüklem, çekimli bir fiil ya da ek fiil almış isim soylu bir sözcük veya söz grubu olabilir. Basit cümlelerde yüklemnin dışında sözcük olarak fiilimsi yer almaz.

- Her zaman evine bu yoldan gider.

Cümlesi yapısına göre basit cümledir. Çünkü bu cümle, tek yargı bildirmekte ve tek cümleden oluşmaktadır.

- Akıl akıldan üstündür.

Cümlesi yapısına göre basittir. Bu cümle yüklemi isim soylu olduğu hâlde tek yargı bildirmektedir. Bu nedenle yapıcı basittir.

- Denizdeki fırtınayı seyrediyorum.
- Bu romanı ikinci kez okuyorum.
- Gözlerindeki ışıltı bizim neşe kaynağımız.
- Yolda birçok köylü doğal ürün satıyor.

2. Birleşik Cümle

Tek bir yüklemi ve bu yükleme bağlı en az bir yan cümlecği bulunan cümlelere **birleşik cümle** denir. Birleşik cümleler taşıdığı özelliklere göre çeşitli başlıklara ayrılır.

a. Girişik Birleşik Cümle (Fiilimsi Bulunan Cümle)

Yan cümlesi fiilimsilerle kurulan cümlelere **girişik birleşik cümle** denir. Fiilimsinin yer aldığı bölüm yan cümle, yüklem bulundugu bölüm de temel cümledir.

Bir cümlede kaç tane fiilimsi varsa o kadar yan cümlecik vardır.

- Onu burada görünce çok şaşırmıştım.
yan c. (zarf t.) temel cümle (yüklem)

Cümlesinde "onu burada görünce" zarf-fiille kurulmuş bir yan cümledir. Bu yan cümle, temel cümlelerin zarf tümlec görevinde kullanılmıştır.

- Sahile kadar yürümek istiyorum.
yan c. (nesne) temel cümle (yüklem)

Cümlesinde "yürümek" isim-fiille kurulmuş bir yan cümledir. Bu yan cümle, temel cümlelerin nesnesi görevinde kullanılmıştır.

- Öğrenciler koşarak evlerine gittiler.
yan c. (zarf. t.) temel cümle (yüklem)

Cümlesinde "koşarak" zarf-fiille kurulmuş bir yan cümledir. Bu yan cümle, temel cümlelerin zarf tümlec görevinde kullanılmıştır.

- Bilerek ve isteyerek elinde olanı ona vermiş.
yan cümle yan cümle yan cümle yüklem

Cümlesinin yüklemi "vermiş" sözcüğüdür. Cümlede bulunan "bilerek", "isteyerek" ve "olanı" sözcüklerinin her biri fiilimsidir. Bundan dolayı bu cümlede üç tane yan cümle bulunmaktadır.

Örnek 7

(I) Bildirişim, zengin bir işaret sisteminin yardımıyla bir bilgi, bir duygu, bir zihinden başka bir zihne aktarılır. (II) Ancak insanlar arasındaki anlaşmayı sağlayan en gelişmiş bildirişme aracı dildir. (III) Hayvanlarda bildirişim ilkel şekilde ve bir içgüdü ile gerçekleştirilir. (IV) Bildirişim, insanlarda dil aracılığıyla yüksek düzeyde bir sistem hâline ulaşmıştır. (V) Bugünkü teknolojiyle bildirişim geçmişten farklı biçimde insan zihnine de hükmeder.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi girişik birleşik cümledir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

b. Ki'li Birleşik Cümle (İlg Cümlesi)

Ki'li birleşik cümle iki tane yargısı olan, yargıları birbirine "ki" bağlacı ile bağlanan cümlelere **ki'li birleşik cümle** denir.

- Benimle konuşursan sana yardımcı olayım.
temel cümle yan cümle

Ki'li birleşik cümleler Türkçenin söz dizimine uygun değildir. Bu cümleyi şu şekilde Türkçe söz dizimine uydurabiliriz.

- Sana yardımcı olabilmem için benimle konuş.
yan cümle (zarf tümlec) temel cümle (yüklem)

- Düzenli ders çalışırsan sonradan çok yorulmazsın.
temel cümle yan cümle

- Sonradan çok yorulmaman için düzenli ders çalış.
yan cümle temel cümle
(zarf tümlec) (yüklem)

c. Şartlı Birleşik Cümle

Birleşik cümlelerde, yan cümlecik temel cümleye şart anlamı katarak bağlanmışsa bu tür cümlelere **şartlı birleşik cümle** denir. Şartlı birleşik cümlelerde yan cümlecik sadece "-se, -sa" ekiyle oluşturulur.

- Elime iyi bakarsan işin inceliğini öğrenirsin.
yan cümle temel cümle

Bu cümlede "öğrenirsin" temel cümledir. Bu temel cümlelerin oluşumunu bir şarta bağlayan "bakarsan" sözcüğü ise yan cümledir. Öyleyse bu cümle yapısına göre şartlı birleşik cümledir.

- Zil çalarsa kapıyı açın.
yan cümle temel c.(yüklem)

Bu cümlede “açın” sözcüğü yüklem, yani temel cümledir. Bu temel cümledeki yargının oluşmasını bir koşula bağlayan “çalarsa” sözü ise yan cümledir. Bu nedenle cümle, yapıcı şartlı birleşik cümledir.

d. İç İç Birleşik Cümle (Cümle İçinde Cümle)

Bir temel cümleyle onun içinde kullanılan alıntı bir yardımcı cümleden oluşan cümlelere **iç içe birleşik cümle** denir. Buna kaynaşık cümle de denir.

İç içe birleşik cümlelerde yardımcı cümle de bağımsız bir cümledir. Bu cümleler tırnak içerisinde ifade edilebildiği gibi sonuna virgül konularak da yazılabilir.

- Herkes sessizce otursun, dedi.
yardımcı cümle temel cümle
- Kapıdaki notta, içeride toplantı var, yazıyordu.
yan cümle temel cümle
- Sesim geliyor mu, diye seslendi.
yan cümle temel cümle
- Bu kale, emin ol, yıkılmaz.
yan cümle temel cümle
- Takım kaptanı, herkes ileri çıksın, dedi oyunculara.
yan cümle temel cümle

Örnek 8

- I. Kavak ağacının dalları balkondan görünüyor.
- II. Bu mevsimde metrolar epey kalabalıktır.
- III. Trafik lambasının yeşil ışığı hiç yanmadı.
- IV. Saçları her zamankinden daha parlaktı.
- V. Yol çalışmaları biterse trafik açılır.

Yukarıdaki cümlelerden hangisi yapısı bakımından farklıdır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

3. Sıralı Cümle (Birden Çok Yüklemlili Cümle)

Basit ya da birleşik yapıları birden fazla cümlelerin birbirine virgül (,) veya noktalı virgülle (;) bağlanması sonucu oluşturulan cümlelere **sıralı cümle** denir.

Sıralı cümlelerin en az iki yüklemi vardır.

- Ev alma, komşu al.

Cümlesi “alma” ve “al” yüklemlerinden oluşmuştur. Bu yüklemler virgülle birbirine bağlandığı için sıralı cümledir.

- Her yerde onu aradım, hiçbir yerde bulamadım.

Cümlesi “aradım” ve “bulamadım” yüklemlerinden oluşmuştur. Bu iki yüklem birbirine virgülle bağlandığı için sıralı cümledir.

- Güvenme varlığa, düşersin darlığa.

- Sana söz gelene kadar konuşma, bekle.

Sıralı cümleler kendi içinde bağımlı sıralı ve bağımsız sıralı olmak üzere ikiye ayrılır:

a. Bağımlı Sıralı Cümle

Sıralı cümlelerde herhangi bir öge ortaklığı varsa böyle cümlelere **bağımlı sıralı cümle** denir.

- Kardeşim, kitabını aldı; odasına çekildi.
Özne (ortak) Yüklem Yüklem

- Annem köye gitti, biz de yarın gideceğiz.
D. tümleç yüklem Yüklem
(Dolaylı tümleç ortak öge)

- Şişeyi su ile doldurdu, buzluğa koydu.
Nesne (ortak) Yüklem Yüklem

b. Bağımsız Sıralı Cümle

Sıralı cümlelerde herhangi bir öge ortaklığı yoksa böyle cümlelere **bağımsız sıralı cümle** denir. Bu tür cümlelerde anlamca bir ortaklık söz konusudur.

- At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şanı kalır.
- Çocuklar oyun oynuyor, öğretmen de onları seyrediyor.
- Kapı çaldı, bir sürü adam içeri girdi.

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde cümlelerin ortak bir ögesi yok. Ama her cümle kendi içinde anlamca bir ilgi oluşturduğundan bu cümleler birbirine bağlanmış. Böyle cümleler sıralı bağımsız cümlelerdir.

Örnek 9

(I) Müzik, önemli bir sanat olup ancak toplumsal ve medeni hayatın gelişmiş olduğu bölge ve şehir insanları arasında yayılır. (II) Kazanç, yaşamak için gerekli nesneler ve ihtiyaçlar yerine getirildikten ve medeni hayat gerekleri yerine getirildikten sonra sanata karşı bir heves uyandırır. (III) Ancak bundan sonra bolluk ve medeni hayatın dikkat ve gerekleri için ruhlarını hoşlandırmak isteyenler, müziğe kulak verebilirler. (IV) Başka bir deyimle günlük yaşamın ekonomik hâllerini aşabilenler bu sanata ihtiyaç duyarlar. (V) Bu yüzden tarih boyunca şairler ve müzisyenler saraylarda yer bulmuş, sanatlarını sarayın içinde daha rahat bir ortamda icra edebilmişlerdir.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde sıralı cümleye yer verilmiştir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

4. Bağlı Cümle (Bağlacı Olan Cümle)

Aralarında anlam ilgisi bulunan basit veya birleşik cümlelerin bağlaçlarla birbirine bağlanmasıyla oluşan cümlelere **bağlı cümle** denir.

Bağlı cümleler “ama, fakat, yalnız, ve, veya, ne...ne..., hem...hem...” gibi bağlaçlarla oluşturulur. Bağlı cümlelerle sıralı cümleler arasındaki tek fark, bağlı cümlenin bağlaçlarla, sıralı cümlelerin noktalama işaretleriyle birbirine bağlanmasıdır.

1. Bağımlı Bağlı Cümle

Cümleler arasında öge ortaklığı olan bağlı cümlelere denir.

- Hem üzülüyorum hem seviniyorum.

Bu cümlede “hem... hem...” bağlacı “üzülüyorum” ve “seviniyorum” yüklemelerini birbirine bağladığı için bağlı cümledir ve özne ortaklığı vardır.

- Çok yorulduğum fakat işi bitirmeliyim.

Bu cümlede “fakat” bağlacı “yoruldum” ve “bitirmeliyim” yüklemelerini birbirine bağladığı için bağlı cümledir ve özne ortaklığı vardır.

- Beni ne aradı ne sordu.

Bu cümlede yapısına göre bağlı cümledir. Burada “ne...ne” bağlacı iki cümleyi birbirine bağlamıştır, ayrıca özne ve nesne ortaklığı vardır.

2. Bağımsız Bağlı Cümle

Cümleler arasında öge ortaklığı olmayan bağlı cümlelere denir.

- Elinden geleni yapıyordu ama kimse bunu bilmiyordu.
yüklem özne nesne yüklem

Bu cümleler bağlaçla bağlandığından bağlı cümlelerdir. Herhangi bir ortak ögesi de yoktur.

- Araba yikanmış fakat kurulama daha başlamamıştı.
 özne yüklem özne zarf t. yüklem

Bu cümleler bağlaçla bağlandığından bağlı cümlelerdir. Herhangi bir ortak ögesi de yoktur.

İçinde bağlaç bulunan her cümle bağlı cümle değildir. Çünkü bağlaçlar cümlelerin özne, nesne gibi öğelerini de birbirine bağlayabilir. Bağlaçlar yüklemli birbirine bağlıyorsa orada bağlı cümle vardır.

- Bu zamanda ne ev ne de araba alınır.
özne yüklem

Bu cümle basit yapıli bir cümledir. Çünkü “ne... ne...” bağlacı özneleri bağlamıştır.

Örnek 10

(I) Varlıkların kendilerine özgü ayırıcı niteliklerini ve izlenimleri dile getiren betimleme, varlıkları görünür kılar, onları sözcüklerle resimlendirme diye tanımlanabilir. (II) Betimleme varlıkların belirli, ayırıcı niteliklerini gösterir. (III) Bu özelliğinden dolayı sözcüklerle resim çizmeye benzetilir ve açıklayıcı, izlenimsel betimleme olarak ikiye ayrılır. (IV) Açıklayıcı betimlemede izlenim kazandırma ya da görüntü çizme amaç değildir. (V) Yazar, nesnelerin tanıtıcı niteliklerini çizerek okuyucuya bilgi verir.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisinde bağlı cümleye örnek vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Örnek 11

(I) Modernliğin kendisinden duyulan rahatsızlık ve hoşnutsuzluk dikkat çekici şekilde kendini göstermeye başlar. (II) Genel olarak sanat özel olarak da edebiyat büyük bir değişim içindedir. (III) Her yeni akım, bir öncekinin oluşturduğu geleneği yıkmaya çalışır, yerine kendisini yerleştirmeye uğraşır. (IV) Yirminci yüzyılın başında sanat ve edebiyatta birçok değişim meydana gelir ve bu köklü değişim, modern sanat olarak isimlendirilir. (V) Modern hayat, modern sanatın modern uygarlığa karşı çıkışı her paradoks gibi şaşırtıcıdır.

Bu parça ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) I. cümle girişlik birleşik cümledir.
B) II. cümle isim cümlesidir.
C) III. cümle ögesi ortak bir sıralı cümledir.
D) IV. cümle yüklemli fiil olan bağlı bir cümledir.
E) V. cümle olumsuz bir basit cümledir.

Örnek 12

Aşağıdaki cümle çeşitlerinden hangisi bağımlı sıralı cümleye örnektir?

- A) İyi olacak hastanın doktor ayağına gelir.
B) Otobüs durağa yaklaştı, yolcuları alıp hareket etti.
C) Bu vatan toprağın kara bağrında sıra dağlar gibi duranlarıdır.
D) Ben hiç böylesini görmemiştım, vurdun kanıma girdin, itirazım var.
E) Kapı çaldı, elinde çiçeklerle birkaç kişi eve doğru adımladı.

Örnek 13

- I. Birbirine yaklaşan gölgeler karanlığı artırıyordu.
II. Senelerce dünyanın en iyi satranç oyuncusu oydu.
III. Seni hatırlatan her şey zihnimde.
IV. Sesin sahibi küskün bir yolcunun ta kendisiydi.
V. Bu kitap kadar film uyarlaması da bir harika!

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi yüklemnin türü bakımından diğerlerinden farklıdır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

ANLATIM BOZUKLUKLARI

Duygu ve düşüncelerimizi karşımızdakine aktarırken kurduğumuz cümlelerin açık ve anlaşılır olması, gereksiz unsurlar taşımaması, çelişkili anlatımlardan uzak olması ve dil bilgisi açısından doğru olması gerekir. Cümlelerimiz bu özellikleri taşımadığında anlatım bakımından bozuk olur ve iletişim tam olarak gerçekleşmez.

Anlatım bozuklukları, **anlamsal (anlama dayalı) bozukluklar** ve **yapısal (yapıya dayalı) bozukluklar** olmak üzere iki temel başlıkta incelenir.

I. Anlama Dayalı Anlatım Bozuklukları

1. Gereksiz Sözcük Kullanılması
2. Anlamca Çelişen Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması
3. Sözcüğün Yanlış Anlamda Kullanılması
4. Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması
5. Deyimin Yanlış Anlamda Kullanılması
6. Mantık ve Sıralama Yanlışlığı
7. Noktalama İşareti Eksikliği
8. Anlam Belirsizliği
9. Karşılaştırma Yanlışları

II. Dil Bilgisine Dayalı Anlatım Bozuklukları

1. Özne Eksikliği
2. Nesne Eksikliği
3. Dolaylı Tümleç Eksikliği
4. Zarf Tümleci Eksikliği
5. Edat Tümleci Eksikliği
6. Yüklem Eksikliği
7. Ek Fiil - Fiilimsi Eksikliği
8. Çatı Uyuşmazlığı
9. Özne - Yüklem Uyuşmazlığı
10. Tamlama Yanlışlığı
11. Bağlaç Yanlışlığı
12. Sözcüğün Ek Yanlışlığı

I. ANLAMA DAYALI ANLATIM BOZUKLUKLARI

1. Gereksiz Sözcük Kullanılması

İyi bir cümlede gereksiz sözcük bulunmaz. Cümlede gereksiz sözcüğün kullanılması, anlatım bozukluğuna yol açar. Cümlede düşüncenin belirtilmesinde belli bir görevi olmayan sözcükler gereksizdir.

Bir sözcük cümleden çıkarıldığında, cümlelerin anlam ve anlatımında bir bozulma, daralma olmuyorsa, o sözcük gereksizdir.

a. Eş Anımlı Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması

Bu tür anlatım bozuklukları aynı anlama gelen sözcüklerin veya söz gruplarının aynı cümle içerisinde kullanılmasıyla oluşur.

■ Artık bundan sonra daha ciddi çalışacağım.

Bu cümlede “artık” ve “bundan sonra” sözcükleri aynı anlama gelmektedir. Bu iki sözcük de aynı anlama geldiğine göre, cümlede ikisinin bulunmasına gerek yoktur.

■ Biz ödemeyi iki günde bir, güneşirı yaparız.

Cümlesinde “iki günde bir” ve “güneşirı” sözcükleri eş anlamlıdır. İki sözcük de aynı anlamı karşıladığına göre biri gereksizdir, çıkardığımızda cümlelerin anlamında bir daralma olmaz.

■ Bu şirketin borçları bitmiyor, tükenmiyor.

Bu cümlede “bitmiyor” ve “tükenmiyor” sözleri anlamca aynıdır. Bu cümlede bozukluğu gidermek için bu iki sözcükten birini çıkarırız.

■ Babam, az kalsın, neredeyse kaza yapacaktı.

Bu cümlede “az kalsın” sözcüğü de “neredeyse” sözcüğü de aynı anlama gelmektedir. İyi bir cümlede aynı anlama gelen sözcükler kullanılmamalı, kuralından hareketle bu iki sözcükten birini çıkarırız.

■ Kardeşlerim bugün çok neşeli ve şen görünüyorlardı.

■ Bugünlerde sağlıklı ve sıhhatli hissediyorum kendimi.

b. Anlamca Birbirini Kapsayan (İçeren) Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması

Bazen cümlede anlamca birbirini kapsayan sözcükler bir arada kullanılabilir. Bir sözcüğün ifade ettiği anlam, diğer sözcük içinde olduğundan, bu tür ifadeler de anlatım bozukluğuna yol açar.

- Kardeşimin yanlış hatalarını toplamaktan bıktım artık.

Bu cümlede böyle bir kullanım söz konusudur. "Yanlış" ile "hata" sözcükleri eş anlamı değildir. Ancak "hata" kavramı "yanlış" kavramını kapsamaktadır. Böyle bir anlam olduğuna göre cümlede tekrar "yanlış" sözcüğünün kullanılmasına gerek yoktur. Cümle şöyle olmalıdır.

➤ "Kardeşimin hatalarını toplamaktan bıktım artık."

- İnsanlar burada işlerine yaya yürüyerek gitmeyi alışkanlık hâline getirmişler.

Bu cümlede "yaya" ve "yürüyerek" sözcüklerinin birlikte kullanılması anlatım bozukluğuna yol açmıştır. Çünkü "yürümek" sözcüğünde "yaya" anlamı zaten vardır. Öyleyse cümleyi şöyle söyleyebiliriz.

➤ "İnsanlar burada işlerine yürüyerek gitmeyi alışkanlık hâline getirmişler."

- Sana şekersiz sade bir kahve ısmarlamak istiyorum."

Bu cümlede anlatım bozukluğu vardır. Burada "şekersiz" sözcüğü gereksiz kullanılmıştır. Çünkü "sade" sözcüğü zaten "şekersiz" anlamını karşılamaktadır. Dolayısıyla aynı sözcüğü cümlede tekrar etmek yanlıştır.

➤ Sana sade bir kahve ısmarlamak istiyorum.

- Bütün arkadaşlar güncel moda göre giyiniyorlar.

- Seninle ilk tanışmamızı çok iyi hatırlıyorum.

- Bize söylediği bu gizli sırları kimseye söyleme.

Örnek 1

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde gereksiz sözcük kullanımı anlatım bozukluğuna yol açmıştır?

- İzmir'e varmadan Çitlenbik Durağı'nda minibüsten indim ve yaya biçimde yürümekte zorlanarak da olsa çiftliğe vardım.
- Bir nefesiyle karanlığı dağıtacağını düşünen birçok insan bugün aramızda değiller.
- Öğretmen, öğrencisinin elindeki kitaba göz attıktan sonra kitap okumayla ilgili söyleyeceği sözleri yutkundu.
- Annesi, açık kapıdan başını uzattı, etrafta kumaşın, sünger parçalarının bulunmasına anlam veremedi geri çekti.
- Birkaç kat giysinin üzerine bir de zırh giymiş olan askerler hareket etmekte bir hayli zorlanmaya başlamıştı.

2. Anlamca Çelişen Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması

Bir cümlede anlamca birbirine ters olan sözlerin birlikte kullanılması cümlelerin anlam bütünlüğünü bozar. Genellikle kesinlik-ihtimal çelişkisi görülür.

- Şüphesiz sanatçı bu alanda çok başarılı eserler vermiş olmalı.

Bu cümlede çelişkili bir anlatım söz konusudur. Bu cümlede "şüphesiz" ve "olmalı" sözleri çelişkili anlatıma yol açmıştır. Cümlelerin doğru kullanımı şöyle olmalıdır: "Sanatçı bu alanda çok başarılı eserler vermiş **olmalı**."

- Kesinlikle söyleyebilirim ki bu konuşma onu memnun edebilir.

Bu cümlede "kesinlikle" mi, yoksa "edebilir" mi anlatılmak isteniyor. Yani cümlede ya kesinlik ya da ihtimal anlamı olmalıdır. Cümlede ikisi de olduğundan çelişkili anlatım söz konusu. Bu cümle iki şekilde düzeltilebilir:

- Kesinlikle söyleyebilirim ki bu konuşma onu memnun eder.

➤ Şunu söyleyebilirim ki bu konuşma onu memnun edebilir.

- Artık **kesinlikle** böyle bir işe **girmeyebilir**.

- Seni görmeyeli **hemen hemen tam** bir yıl olmuş.

- **Elbette** seni de sevmemiş **olabilirler**.

- **Hiç şüphesiz** bu işi en çok isteyen o **olsa gerek**.

- **Şüphesiz** sen bu konuda en çok çalışan kişi **olmalısın**.

Örnek 2

Aşağıdakilerin hangisinde çelişen sözcüklerin bir arada kullanılmasından kaynaklanan anlatım bozukluğu vardır?

- Biraz daha sabredin, babanız nerdeyse gelmek üzere.
- Bayram çekilişinde şanslı talihlilerden biri de sensin.
- Biz o şehre aşağı yukarı tam on yıl önce taşındık.
- Bizim mahallede evler yaklaşık yapılmamıştır.
- Elinden geldiğince, gücü yettiği oranda babasına yardım ediyordu.

3. Sözcüğün Yanlış Anlamda Kullanılması

Sözcük, anlamına uygun yerde kullanılmadığı zaman ya da yanlış anlama gelecek şekilde kullanıldığında anlatım bozukluğu doğar.

- Bu yıl öğretmenim yüzünden derslerimde çok başarılı oldum.

Bu cümlede "yüzünden" sözcüğü yanlış kullanılmıştır. Çünkü bu sözcük "olumsuzluk" anlamında kullanılır. Cümlede ise çok başarılı olunduğundan bahsedilmiştir. Bu da "sayesinde" sözcüğü ile anlatılabilir. Bu durumda cümlelerin doğru şekli şöyle olacaktır:

➢ Bu yıl öğretmenim sayesinde derslerimde çok başarılı oldum.

- Sanatçı, yazarlığın en ince ayrımına kadar nasıl yapılması gerektiğini anlatmıştı.

Bu cümlede "ayrım" sözcüğü yanlış kullanılmıştır. "Ayrım" sözcüğünde "başkalık, fark" anlamı vardır. Cümlede anlatılmak istenen bu anlam değildir. Konunun detaylarının da anlatıldığı anlamı verilmek isteniyor cümlede. Bu anlam "ayrıntı" sözcüğü ile sağlanabilir. Demek ki "ayrıntı" sözcüğü yerine "ayrım" sözcüğü kullanılarak yanlışlık yapılmıştır.

➢ Sanatçı yazarlığın en ince ayrıntısına kadar nasıl yapılması gerektiğini anlatmıştı.

- Yeni projeler konusunda insanları azımsamak doğru değildir.

➢ "Yeni projeler konusunda insanları küçümsemek doğru değildir."

- Gıda ücretlerinin artması insanların cebini olumsuz etkiledi.

➢ Gıda fiyatlarının artması insanların cebini olumsuz etkiledi.

- Ektiğin fidanların hepsi yeşermiş. (diktiği)

- Kazandığı başarı mutluluklarına yol açtı. (mutluluklarını sağladı.)

- Cumhuriyet 1923 tarihinde ilan edildi. (yılında)

- Küçük kızım 12 Nisan 2009 yılında doğdu. (tarihinde)

Örnek 3

Aşağıdakilerin hangisinde anlatım bozukluğu vardır?

- Öğretmenine soru sorarken çok çekimser davranıyor.
- Bu derse çok çalışmalısın demiştim sana.
- Kitaptaki soruların hepsini kendim çözdüm.
- Babası ona her konuda yardımcı oluyormuş.
- Sınavdan önce hafif şeyler yemelisin.

4. Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması

Cümledeki sözcüklerin yerinde kullanılmaması, cümlelerin anlaşılmasına, dolayısıyla anlatım bozukluğuna yol açar.

- Yeni işe geldiğimde patron yanına çağırdı.

Bu cümlede "yeni" sözcüğü yanlış yerde kullanıldığından cümlelerin anlamı da bozulmuştur. Cümlede anlatılmak istenen "işin yeniliği" değildir. Aslında birinin "işe gittiğinde hemen" patronun çağırması anlatılmak istenmiştir. Bu durumda cümlelerin doğru şekli şöyle olmalıdır:

➢ İşe yeni geldiğimde patron yanına çağırdı.

- İzinsiz inşaatı girilmez.

Bu cümlede "izinsiz" sözcüğünün yanlış yerde kullanılmasından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır. Bu cümlede "izinsiz" sözcüğü "inşaatı" sözcüğünden önce kullanıldığı için sanki inşaatın kaçak yapıldığı anlamı çıkmıştır. Hâlbuki cümlede inşaatı izin alınmadan girilmemesi anlatılmak istenmiştir. Cümlelerin doğru şekli şöyle olmalıdır:

➢ İnşaatı izinsiz girilmez.

■ Bu yıl bilim olimpiyatlarında ülkemizi <u>iki</u> üniversiteli genç temsil edecek. (Yanlış)
➢ Bu yıl bilim olimpiyatlarında ülkemizi <u>üniversiteli iki</u> genç temsil edecek. (Doğru)
■ Bakanımız <u>bir hafta içinde</u> petrol üreten ülkeleri gezecek. (Yanlış)
➢ Bakanımız petrol üreten ülkeleri <u>bir hafta içinde</u> gezecek. (Doğru)
■ Ağrısız kulak delinir. (Yanlış)
➢ Kulak <u>ağrısız</u> delinir. (Doğru)
■ Atatürk'ün <u>100. doğum yılı</u> törenle kutlanmıştır. (Yanlış)
➢ Atatürk'ün <u>doğumunun 100. yılı</u> törenle kutlanmıştır. (Doğru)
■ Bu yemek <u>fazla</u> dışarıda kaldığı için bozulmuş. (Yanlış)
➢ Bu yemek dışarıda <u>fazla</u> kaldığı için bozulmuş. (Doğru)
■ THY'ye <u>ait</u> birçok yolcunun bulunduğu uçak denize düşmüş. (Yanlış)
■ Pek çok yolcunun bulunduğu <u>THY'ye ait</u> uçak denize düşmüş. (Doğru)

5. Deyimin Yanlış Anlamda Kullanılması

Deyimlerin kalıplaşmış anlamları vardır ve deyimler bu kalıplaşmış anlamlarıyla kullanılır. Kalıplaşmış belli bir anlamı karşılayan deyimın başka bir anlamda kullanılması, anlatım bozukluğuna yol açar.

- Yıllarca bize verdiği emeğe hep göz yumduk.

Bu cümlede “göz yummak” deyimini yanlış anlamda kullanılmıştır. Bu, “kusurlarını hoş karşılamak, görmezlikten gelmek” anlamında bir deyimdir. Yukarıdaki cümlede ise “kusur” yok, bir kişinin emeği var. Bu nedenle “göz yummak” deyimini yanlış kullanılmıştır.

› Yıllarca bize verdiği emeğe hep minnettar kaldık.

- Babam arabayı kötü kullanınca herkesin canı burnuna gelmişti.

(Bu cümlede “canı burnuna gelmek” deyiminin yanlış kullanılmasından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır.)

› Babam arabayı kötü kullanınca herkesin yüreği ağzına gelmişti.

- Ona yardım et, elinden geleni ardına koyma, (elinden geleni yap)
- Alma garibin ahını, çıkar aheste aheste. (mazlumun)
- Kadın, Ece'ye bu ne şıklık böyle deyince Ece üzerine alındı. (memnun oldu)
- Salondaki tüm dinleyiciler kulak kabartmış, konuşmacıyı dinliyordu. (kulak kesilmiş)
- Bu işi de eline yüzüne bulaştırdı. (yüzüne gözüne)

Örnek 4

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir anlatım bozukluğu vardır?

- A) Diplomalarını alacak öğrenciler salona sırayla giriş yaptılar.
- B) Müjdeyi vermek için mutfağa, annesinin yanına, heyecanla koştu.
- C) Konuşmasına başlamadan önce dinleyicilere şöyle bir baktı.
- D) Eski öğrencilerin de katıldığı büyük bir toplantı düzenlediler.
- E) Yarıyıl tatilinde yapılacak olan Amasra gezisi ertelendi.

6. Mantık ve Sıralama Yanlışlığı

Cümlede verilen kavramların önem sırasının karıştırılması ya da cümlelerin mantık açısından yanlış oluşturulması sonucunda ortaya çıkan anlatım bozukluklarıdır.

- Bu sene ilk kez gerçekleşen törene insanların katılımı rekor düzeydeydi.

Bu cümlede mantık hatası yapılmıştır çünkü ilk kez yapılan bir törene gelen katılımcı sayısının rekor düzeyde olup olmadığı bilinemez.

- Bırak ekmek kesmeyi, yemek bile yapamaz .

Bu cümlede sıralama hatası vardır. Yemek yapmak, ekmek kesmekten daha zor bir iştir. Bu yüzden “ekmek kesmek ” sözüyle “yemek bile yapamaz” sözü yer değiştirilmelidir:

› Bırak yemek yapmayı, ekmek bile kesemez.

- Sen gazete okumayı bırak kitap bile okuyamazsın. (Yanlış)

Sen kitap okumayı bırak gazete bile okuyamazsın. (Doğru)

7. Noktalama Eksikliği

Bir cümlede virgölün getirilmemesi anlam belirsizliğine, dolayısıyla anlatım bozukluğuna yol açar.

- Küçük çam ağacının arkasında saklanıyordu.

Bu cümlede anlamca bir belirsizlik vardır. Çünkü cümlede saklanan “küçük birisi ” mi, yoksa “çam ağacı” mı küçük olduğu belli değildir. Bu belirsizliği “küçük” sözünden sonra cümleye virgül (.) getirerek giderebiliriz.

- Hırsız adamdan korktu.
› Hırsız, adamdan korktu.
- Genç adama seslendi.
› Genç, adama seslendi.
- O soruları yapamadı.
› O, soruları yapamadı.

Örnek 5

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde virgölün kaldırılması cümlelerin anlamında bir değişikliğe yol açar?

- A) Kahverengi gözler, coğrafyayla önemli ölçüde değişiklik göstermekle beraber dünya genelinde herhangi bir göz renginden daha yaygındır.
- B) Yüzlerinin daha net ortaya çıkması için fotoğrafları çekilen insanlar, gülümseyen ifadeleri takınmalı ve makyaj yapmamalıdır.
- C) Yazar, olaylardan bir hafta sonra ailenin yaşadığı uzak köydeki alana gitmek istemişti.
- D) Uzun boylu olan, öğretmeninden uzun yaz tatilinde okumak için kitap aldı.
- E) Yaşlı gözleri, iki gün sonra güleceğini bilmediğinden hiç dinmeden göz yaşlarını akıtmaya devam etti.

8. Anlam Belirsizliği

Kişilerden söz ederken, o kişilerin yerini tutan zamirleri bazen kullanmayız. Bundan dolayı cümlede kişi bakımından bir belirsizlik ortaya çıkar. Anlam belirsizliği dediğimiz bu anlatım bozukluğunu gidermek için cümlede sözünü ettiğimiz kişinin yerini tutacak zamiri kullanmalıyız.

■ Yemeğini yemediğini şimdi öğrendim.

Bu cümlede anlam belirsizliği vardır. Bu cümlede kişi zamiri kullanılmadığı için "kimin yemek yemediği" tam olarak bilinmiyor: O mu, sen mi? Çünkü cümle;

- > "Onun yemeğini yemediğini şimdi öğrendim." ya da
- > "Senin yemeğini yemediğini şimdi öğrendim." olabilir. Bu nedenle kişi kavramının net olması için cümleye kişi zamiri mutlaka getirilmelidir.

■ Kardeşini sinemada gördüm.

Bu cümlede de anlam belirsizliği vardır. Bu cümlede kimin kardeşinden söz edildiği belli değildir. Bunu engellemek için kişi zamiri cümleye getirilmelidir:

- > "Senin kardeşini sinemada gördüm."
- > "Onun kardeşini sinemada gördüm."

■ Bana ne söyleyeceğini merak ediyorum

- > Bana (senin /onun) ne söyleyeceğini merak ediyorum.

■ Alacağını ben biliyordum.

- > (Senin/Onun) alacağını ben biliyordum.

Anlam belirsizliği sadece kişi zamininin kullanılmaması ile ilgili değildir. Anlam belirsizliği noktalama yanlışlığından da kaynaklanabilir.

9. Karşılaştırma Hataları:

Anlamın net olmadığı bazı cümlelerde iki farklı anlam ortaya çıkabilmektedir. Bu tip karşılaştırma bildiren cümlelerdeki anlatım bulanıklığı giderilmediği takdirde anlatım bozukluğu ortaya çıkar.

■ Tuncay Bey, işlerle çocuklarından çok ilgileniyor.

1. **Anlam:** Tuncay Bey, işlerine çok önem verir, çocukları ikinci planda kalır.

2. **Anlam:** Tuncay Bey, işlerle çok ilgileniyor; çocukları ise işlerle Tuncay Bey'e göre daha az ilgileniyor.

■ Bu yaramazlara sizden çok kızıyorum.

1. **Anlam:** Bu yaramazlara, sizden daha çok ben kızıyorum.

2. **Anlam:** Size kızıyorum ama yaramazlara daha çok kızıyorum.

Bu iki cümlede ne anlatmak istediği tam olarak belli değildir. Bu cümlelerden bu iki anlam da çıkar. Bu da bir anlatım bozukluğudur.

Örnek 6

Aşağıdakilerden hangisinde anlatım bozukluğu yoktur?

- A) Dişteki iltihaplanmalar, farklı rahatsızlıklara yol açıyor.
- B) Her hafta kardeşine gider, on gün onda kalırdı.
- C) Onlara sık sık sevdiğini söylüyor.
- D) Bugün çocukları erkenden kafasından savdı.
- E) Beni kesinlikle gördüğünü sanmıyorum.

II. DİL BİLGİSİNE DAYALI ANLATIM BOZUKLUKLARI

1. Özne Eksikliği

Cümlede öznenin bulunmaması, öznenin gereksiz ekler alması ya da özne olmaya-
cak bir sözün özne gibi kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

- Onun gibi insanların sayısı azalıyor, bulunmaz oluyor.
 - Onun gibi insanların sayısı azalıyor, onlar bulunmaz oluyor.
- Mahallemizde yapılan sosyal tesisin inşaatı bitirildi ve hizmete girdi.
 - Mahallemizde yapılan sosyal tesisin inşaatı bitirildi ve sosyal tesis hizmete gir-
di.
- Yolda hızlı giden aracın lastiği patladı ve kaza yaptı.
 - Yolda hızlı giden aracın lastiği patladı ve araç kaza yaptı.
- Herkes yaralıyı seyrediyor, yaralıya yardım etmeyi düşünmüyordu.
 - Herkes yaralıyı seyrediyor, hiç kimse yaralıya yardım etmeyi düşünmüyordu.

Örnek 7

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde özne eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım
bozukluğu vardır?

- A) Yazarın ilk yazma deneyiminin ürünü olan *Sade Pazartesi* kitabına gelen eleştiriler nedeniyle düzenlenerek yeniden basıldı.
- B) Bu kitap yanlış tanımlanmış, unutulmuş ve kimi zaman hor görülmüş bir konuya cesurca ışık tutan ender eserlerden biridir.
- C) Türkçede çeşitli kitapları çıkan yazar, akıcı diliyle karmaşık gibi gözüken konuları onca yıllık deneyimlerinden yola çıkarak açıklıyor.
- D) Bu kitap, hem insanın duygularına hitap ediyor hem de bireysel anlayışımıza önemli bir katkı niteliğindedir.
- E) İstanbul'un tarihi Anadolu'nun tarihi demektir, diyerek söylenen tüm sözleri birleştirerek konuyu tamamladı.

2. Nesne Eksikliği

Cümlelerin yüklemine "Neyi, kimi, ne?" sorularını sorulduğunda orada buna cevaben
bir nesne olmalıdır. Eğer yoksa nesne eksikliğinden kaynaklı bir anlatım bozukluğu
yaşanır.

- Sana selam söylemiş ve yazlığa bekliyormuş.
 - Sana selam söylemiş ve **seni** yazlığa bekliyormuş.
- Romana değer verdiği, beğendiği ortadaydı.
 - Romana değer verdiği, **onu** beğendiği ortadaydı.
- Sana söyleyememiş ama seviyormuş.
 - Sana söyleyememiş ama **seni** seviyormuş.
- İnsanlara nasihat eder, yanlışa düşmekten kurtarırdı.
 - İnsanlara nasihat eder, **onları** yanlışa düşmekten kurtarırdı.

- Onun arabasını bozmuşlar, tamire götürmüşler.
- Onun arabasını bozmuşlar, arabayı tamire götürmüşler.

3. Dolaylı Tümleç Eksikliği

Cümlede yönelme, bulunma ve ayrılma anlamları veren eklerle yüklemi tamamlayan
ögedir. Eksikliği anlatım bozukluğuna yol açar.

- Babam şehri gezdi ama alışamadı.
 - Babam şehri gezdi ama **şehre** alışamadı.
- Öğretmenim bizi sever, önem verir.
 - Öğretmenim bizi sever, **bize** önem verir.
- Beni bekleyen ve güvenen arkadaşlar var.
 - Beni bekleyen ve **bana** güvenen arkadaşlar var.

Örnek 8

(I) Fatih Balkış, *Baht Dönüşü* adlı romanında, kişisel müzik çalışmalarına ara veren bir piyanistin hayatını müzik üzerinden sorguluyor. (II) Önemli olan müzisyenin müzik aletini yarı yolda bırakmaması ve ihanet etmemesidir. (III) Eline aldığı her müzik aleti, evrenin en uzak noktalarından bile duyurulur. (IV) Sanatçının piyanosunun suskunluğu, bitirilmemiş eserlerinin varlığı hepimizin matemi sayılmaz mı? (V) Müzisyenin yolculuğu, o müzik aletinin lisanıyla açıklanabilecektir.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde anlatım bozukluğu vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Örnek 9

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde anlatım bozukluğu vardır?

- A) Ben sizleri severim ve sizlere inanırım.
B) Gençler, dergileri okumuyor, gerekli ilgiyi göstermiyordu.
C) Biz yazmayı bilmeyen bir insanlar topluluğuyuz.
D) Bütün öğrencileri ileri doğru gönderdim, ben de onların ardında sıraya girdim.
E) Ona hediye almak için herkes parasını ortaya koydu.

4. Zarf Tümleci Eksikliği

Zarflar cümlede zaman, yer-yön, miktar, neden gibi çeşitli yönlerle yer alır. Cümlede yanlış çekimlenmesi veya eksik olması anlatım bozukluğuna yol açar.

- Ahmet'i hep sevmiş, kendi çocuklarımdan ayırmamışımdır.
➢ Ahmet'i hep sevmiş, kendi çocuklarımdan **hiç** ayırmamışımdır.
- Seni her zaman sevdim, sana olan sevgimi eksiltmedim.
➢ Seni her zaman sevdim, sana olan sevgimi **hiçbir** zaman eksiltmedim.

5. Edat Tümleci Eksikliği

Edat tümleçleri "Neye, kime, ne, kim?" gibi sorulara yanıt verir. Birden fazla yüklem olduğu cümlelerde bu sorulardan birine cevap alınamıyorsa o cümlelerde anlatım bozukluğu olur.

- Bütün öğrencilere önem verir, yakından ilgilenirdi.
➢ Bütün öğrencilere önem verir, onlarla yakından ilgilenirdi.

- Bundan sonra onu görmek ve çalışmak istemiyorum.
➢ Bundan sonra onu görmek ve onunla çalışmak istemiyorum.
- Hasta olduğumda bana ilaç verir ve ilgilenirdi.
➢ Hasta olduğumda bana ilaç verir ve benimle ilgilenirdi.
- Onun işlerini halletmeye çalışıyor bitirmek için uğraşıyoruz.
➢ Onun işlerini halletmeye çalışıyor, bitirmek için işleriyle uğraşıyoruz.

6. Yüklem Eksikliği

Sıralı ya da bağlı cümlelerde yüklem farklıyken ortak kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

- Yemekte köfte, salata ve ayran içtik.
➢ Yemekte köfte, salata yedik ve ayran içtik.
- Kahveyi az, asitli içecekleri hiç içmem.
➢ Kahveyi az içtim, asitli içecekleri hiç içmem.

7. Ek fiil - Fiilimsi Yanlışlığı / Eksikliği

- Kimin dürüst, kimin dürüst olmadığını biliyor.
➢ Kimin dürüst olduğunu, kimin dürüst olmadığını biliyor.
- Bana yöneltilen suçlamaların yersiz ve doğru olmadığını düşünüyorum.
➢ Bana yöneltilen suçlamaların yersiz olduğunu ve doğru olmadığını düşünüyorum.
- Törene şık bir elbise ve gösterişli bir saat takarak gelmişti.
➢ Törene şık bir elbise giyerek ve gösterişli bir saat takarak gelmişti.
- İşiyse bazen çok bazen de hiç ilgilenmezdi.
➢ İşiyse bazen çok ilgilenir bazen de hiç ilgilenmezdi.
- Boyu kısa, bedeni de pek biçimli değildi.
➢ Boyu kısaydı, bedeni de pek biçimli değildi.
- Ayakkabıları hem pahalı hem de kaliteli değildi.
➢ Ayakkabıları hem pahalıymış hem de kaliteli değildi.

Örnek 10

(I) “İyi yaşam nedir?” sorusuna cevap vermek için yüzlerce kitap basılmış, binlerce makale yazılmıştır. (II) İnsanlar yaşadıkları hayatın iyi ve mutlu olduğunu anlamak için bu tanımlara ihtiyaç duyarlar. (III) Günümüzde bile bu sorunun hâlâ cevabı tam olarak bulunmamış olsa da iyi yaşam insanlara göre farklı şeyler anlamına gelebilir. (IV) Genel anlamda yaşam, neşe veren şeyin keşfedilmesi ile ilgili, sorun çıkarma ve sorumsuzlukla ilgili değildir. (V) Her insan iyi bir hayat yaşamak istemektedir ancak hepimiz “iyi yaşam” ifadesini farklı tanımlıyoruz.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde ek fiilin kullanılmaması anlatım bozukluğuna yol açmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

8. Özne - Yüklem Uyuşmazlığı

Bir cümlede öznenin tekillik çoğulluk ve şahıs bakımından yüklemle uyuşması gerekir, aksi takdirde anlatım bozukluğu ortaya çıkar.

a) Topluluk isimleri özne ise yüklem tekil olur ancak topluluk isimleri çoğul eki alıyorsa yüklem de alabilir.

- Bizim sınıf bahçeye çıktılar. (yanlış)
 - Bizim sınıf bahçeye çıktı. (doğru)
- Ordular zor şartlarda savaşıyor. (doğru)
 - Ordular zor şartlarda savaşıyorlar. (doğru)

b. Bitki, hayvan, cansız varlık ve organ isimleri çoğul durumda özne ise yüklem tekil olur.

- Bahçedeki çiçekler açtılar. (yanlış)
 - Bahçedeki çiçekler açtı. (doğru)
- Yapraklar rüzgârdan dökülmüşler. (yanlış)
 - Yapraklar rüzgârdan dökülmüş. (doğru)
- Bu duvarlar çok yüksek yapılmışlar. (yanlış)
 - Bu duvarlar çok yüksek yapılmış. (doğru)

İnsan dışı varlıklar kişileştirme yolu ile çoğul özne ise yüklem de çoğul olabilir.

- Kuşlar bize selam getirdiler.
- Dağlar beyaz örtülerine büründüler.

c) Eylem isimleri, çoğul özne ise yüklem tekil olur.

- Konuşmalar çok uzun sürdü.
- Çalışmalar sabaha kadar devam etti.

d) Sayı sıfatları grubu özne ise yüklem tekil olur.

- İki kişi işe gelmemişler. (yanlış)
 - İki kişi işe gelmemiş. (doğru)
- Geziye beş öğrenci gelmediler. (yanlış)
 - Geziye beş öğrenci gelmedi. (doğru)

e) Saygı, sitem, küçümseme gibi durumlar için özne tekil de olsa yüklem çoğul yapılabilir.

- Ahmet Bey bizi çok severler.
- Doktor Hanım hastaneye geldiler.

f) Öznede belgisiz zamir ya da belgisiz sıfat varsa yüklem tekil olur.

- Hiç kimse seni dinlemiyorlar. (yanlış)
 - Hiç kimse seni dinlemiyor. (doğru)
- Herkes aynı şeyi düşünüyorlar. (yanlış)
 - Herkes aynı şeyi düşünüyor. (doğru)
- Birçok insan tatile gidiyorlar. (yanlış)
 - Birçok insan tatile gidiyor. (doğru)

g) Bir cümlede birden fazla özne varsa ve bu öznelerin biri 1. kişi ise yüklem 1. çoğul kişi (biz) olur.

- Mehmet, kardeşi ve ben size uğramıştım. (yanlış)
- Mehmet, kardeşi ve ben size uğramıştık. (doğru)

9. Çatı Uyuşmazlığı

Birleşik cümlelerde veya sıralı cümlelerde aynı özneyi alan yüklemelerin her ikisi de etken veya her ikisi de edilgen olmalıdır.

- Bütün işler halledilip öyle çıkacaktı.
- Bütün işler halledilip öyle çıkılacaktı.

- Bütün eşyalar toplanıp depoya götürecek.
 > Bütün eşyalar toplanıp depoya götürülecek.
- Sorular çok dikkatli okuyarak çözölsün.
 > Sorular çok dikkatli okunarak çözölsün.
- Çok çalışıp az para kazanılabilmiş.
 > Çok çalışıp az para kazanabilmiş.

Örnek 11

(I) Doğa olayları ile ilgilenen bilimler, insan düşüncesinden bağımsız olarak var olan her şeyle ilgilenir. (II) Fizik başta olmak üzere maddeyi inceleyen kimya, canlıyı inceleyen biyoloji, gök cisimlerini inceleyen astronomi ve yerbilim doğa bilimlerinden bazılarıdır. (III) Doğa alanının bilim insanları, gerçekçi çalışma yasalarına bağlı olup inceleyebilecekleri her şeyin deney ortamında görülebilmesi istenir. (IV) Doğa bilimi terimi daha çok doğa bilim dallarını ilgilendiriyor gibi gözükse de aslında sosyal bilimlerin kimi çalışmalarında da bilimsel metot olarak kullanılır. (V) İnsan davranışları üzerine uygulanması, doğayı çalışma anlayışından bazı farklılıklara getirir.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde çatı uyumsuzluğu vardır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

10. Tamlama Yanlışlıkları

a) Bir sıfatla bir adın ortak tamlanana bağlanması anlatımı bozar:

- Özel ve kamu kuruluşları bir hafta boyunca başvuruları kabul edecek.
 > Özel kuruluşlar ve kamu kuruluşları bir hafta boyunca başvuruları kabul edecek.
- Törende epik ve halk şiirleri okumamızı istediler.
 > Törende epik şiiirler ve halk şiirleri okumamızı istediler.
- Askerî ve polis okullarına giriş sınavı yapılacak.
 > Askerî okullara ve polis okullarına giriş sınavı yapılacak.
- İnsanlar, psikolojik ve kişilik sorunları yaşıyor.
 > İnsanlar, psikolojik sorunlar ve kişilik sorunları yaşıyor.
- Ekonomik ve etik yozlaşması önemli bir sorundur.
 > Ekonomik yozlaşma ve etik yozlaşması önemli bir sorundur.

b) Gereksiz Ek Kullanımı

Eklerin gerekmediği hâlde kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

- Bu ayakkabısı onun en çok sevdiği ayakkabıdır.
 > Bu ayakkabı onun en çok sevdiği ayakkabıdır.
- Bisiklet kullanmasını sen de öğrenmelisin.
 > Bisiklet kullanmayı sen de öğrenmelisin

Dilimizde çokluk anlamı taşıyan belgisiz sıfat tamlamalarındaki isimler çoğul eki almaz.

- Bu makinede birçok özellikler var.

Bu cümlede “birçok özellikler” belgisiz sıfat tamlamasındaki “özellikler sözcüğünde “-ler” eki gereksiz kullanılmıştır. Çünkü birçok sözcüğünde zaten çokluk anlamı vermiştir. Buna göre cümlelerin doğrusu:

- > Bu makinede birçok özellik var.

11. Bağlaç Yanlışları

Bağlaçlardan bazıları olumlu ve olumsuz yargıları birbirine bağlar. Bu duruma uymayan kullanımlarda anlatım bozukluğu meydana gelir.

- Murat, arkadaşını çok seviyor fakat hafta sonlarını beraber geçiriyordu.
 Bu cümlede “fakat” kullanılması doğru değildir. “fakat” bağlacı bir olumlu yargıyla bir olumsuz yargıyı birbirine bağlar. Bu cümlede ise iki yargı da olumludur. Bu yüzden “fakat” çıkarılmalı, yerine “ayrıca”, “ve”, “hatta” gibi bağlaçlar kullanılmadılır.
- Ben yarın seninle gelemem ama evde bir sürü ödevim var.
 Bu cümlede “ama” kullanılması doğru değildir. “Ama” cümleden atılmalı ya da yerine “çünkü” getirilerek şu şekilde kurulmalıdır:
 > Ben yarın seninle gelemem çünkü evde bir sürü ödevim var.

12. Sözcüğün Yapısındaki Yanlışlık:

Bir sözcük dil bilgisi kurallarına aykırı türetilirse anlatım bozukluğu oluşur.

- Bu kadar yıldan sonra bakkalcılık yapmayı bıraktı. (bakkallık)
- Dolaptaki et ürünlerini kokturmuşsun. (kokutmuşsun)
- Göreve geldiğimden sonra hep çok çalıştım. (geldikten)
- Marketteki her şeyi pahalılandırmışsınız. (pahallılaştırmışsınız)
- Bilinçleşmenin gelişmesi eğitime bağlıdır. (bilinçlenmenin)
- Şehri çirkinletmeyelim, koruyalım. (çirkinleştirmeyelim)
- Bu adam kaçtı mı kaçtırıldı mı? (kaçırıldı mı?)

SÖZEL MANTIK

Sözel mantık soruları dikkatli okumayı ve verilenleri arasındaki ilişkiyi doğru kurmayı gerektirir. Bu sorularda bilgi düzeyinden çok düşünme becerisi ölçülür. Sorular genellikle uzun ve yoğun metinlerden oluşur. Amaç; verilen bilgilere dayanarak çıkarım yapabilmektir yani bu soruları çözmek için özel bir bilgiye ihtiyaç duyulmaz. Verilenleri dikkatle okumak, mantıklı bir sıralama ya da eşleştirme yapmak çoğu zaman yeterlidir.

SÖZEL MANTIK İPUÇLARI

- Her soruda sorunun çözümüne yardımcı olacak bir tablo çizilmelidir.
- Verilen bilgiler dışında hiçbir varsayım yapılmamalıdır.
- Önce kesin olan bilgileri yerleştirilmeli, belirsiz olanlar sona bırakılmalıdır.
- Her bilgi tek tek ele alınmalı, gerekirse üzerine not düşülmelidir.
- Sorunun ne istediğine dikkat edilmelidir. Örneğin bazı sorular tamamlanmış sıralamaları sorarken bazıları eksik sıralamaları isteyebilir.
- Çeldiricilerle zaman kaybedilmemeli, emin olunmayan bilgiler asla tabloya yerleştirilmemelidir.
- Hiçbir bilgi atlanmamalıdır, unutmayınız ki çözümde rol oynamayan herhangi bir bilgi soruda size verilmez.
- Metinle ilgili soruların -aynı tabloya bağlı kalınsa da- birbirinden bağımsız olarak çözülmesi gerektiği unutulmamalıdır. Dolayısıyla bir soruya özgü olarak verilen bilgi, diğer soru için kullanılmamalıdır.
- Soruda verilen senaryoya göre mekânlar, olaylar, nesneler, kişiler veya durumlar arasındaki bağlantı doğru biçimde kavranmalı, bütün ipuçları dikkate alınmalıdır.
- Yargıların olumlu mu yoksa olumsuz mu oluşu ve koşul anlamı taşıyan sözcükler her zaman son derece önemlidir.

Sözel mantık soruları çeşitli başlıklar altında incelenir. Bu sorular temelde mantıksal ilişki kurma ve verilen bilgileri doğru şekilde kullanma becerisini ölçer. Yapı olarak farklılık gösterse de çözüm mantığı ortaktır. Bunlar;

- > dikkatli okuma,
- > çıkarım yapma,
- > bilgileri doğru ilişkilendirme

biçiminde sıralanabilir.

Sözel mantık soruları genellikle üç ana başlıkla ele alınır:

1. Sıralama Soruları

Sözel mantık sorularında konu farklılaşsa da çözüme olan yaklaşım aynıdır.

Sıralama sorularında amaç, kişi ya da nesnelerin belirli bir düzende ve nerede yer aldığını bulmaktır.

Bu tür soruları çözerken en sağlıklı yöntem, önce kesin olan bilgileri tespit etmek ve tabloya yerleştirmeye oradan başlamaktır.

Verilen bilgiler yerleştirildikçe diğer ifadelerin nereye oturduğu daha kolay anlaşılır.

! NOT

■ A, B'nin önünde diyorsa $\rightarrow A < B$ şeklinde gösterelim.
■ "C en sonda" gibi kesin bilgilerle başlayalım.
■ Sıralama tek yönlü mü, çift yönlü mü buna dikkat edelim. (Yukarıdan-aşağıya, soldan-sağa, sağında-solunda vs.)
■ Sorunun kaç kişilik ya da nesnel bir sıralamadan bahsettiğine dikkat edelim.

Örnek 1

Bir müzik grubunun beş üyesi olan Alper, Berre, Canan, Demir ve Efe haftanın beş günü boyunca sırayla stüdyoya girip solo performans kaydı yapacaktır. Kayıtlar pazartesten cumaya, haftanın beş günü aralıksız devam edecektir.

Grup üyeleriyle ilgili bilinenler şunlardır:

Kadın üyeler haftanın ilk ve son günü performans kaydı yapmamışlardır.

Efe, Berre'den sonra, Canan'dan ise önce stüdyoya girmiştir.

Buna göre çarşamba günü performans kaydı yapan kişi kimdir?

- A) Alper B) Berre C) Canan D) Demir E) Efe

2. Tablo Hazırlama Soruları

Bu sorularda genellikle birden fazla bilgi grubu bir araya gelir.

Verilen bilgilerle bizim bir tablo oluşturmamız ya da verilen tablolar arasından doğru olanı seçmemiz istenir.

Önce genel bir bilgi verilir, ardından bu bilgiye bağlı olarak detaylı açıklamalar sıralanır. Amaç, verilenler üzerinden eksik olan bilgiyi mantık yoluyla bulmaktır.

Tablo oluşturmak, bilgileri düzenli görmemizi sağlar. Verilen bilgiler arasında çapraz ilişkilendirme yapabilmek çözüm sürecini kolaylaştırır.

! NOT

- Satır → Kişiler / Nesneler, Sütun → Özellikler (ya da tam tersi)
- "Ne – kiminle – ne zaman – nerede" gibi bilgileri tabloya dağıtalım.
- "Olmaz" denilen her bilgiye çarpı, "kesin" olanlara ise tik koyalım.
- Sütunlar arasında çapraz ilişki kuralım.
- A → kırmızıysa B → kırmızı olamaz.

Örnek 2

Bir kitap kulübünde Aslı, Beril, Cem, Dilara, Eysan, Fatih adlı kişiler; roman, şiir ve deneme türlerinden birini okumuş ve çay, kahve ya da limonata içmiştir.

Bununla ilgili bilinenler şunlardır:

- Herkes yalnızca bir kitap türü okumuş ve bir içecek içmiştir.
- Her kitap ve içecek türü ikişer kişi tarafından tercih edilmiştir.
- Hem kitabı hem içeceği birebir aynı olan kimse yoktur.
- Erkekler aynı türde kitaplar okumuşlardır.
- Aslı'nın okuduğu kitap deneme türündeyken Dilara kahve içmiştir.
- Eysan bir roman okumayı tercih ederken Cem limonata almıştır.

Buna göre aşağıda mden hangisi kesinlikle doğrudur?

- A) Aslı içeceklerden kahveyi tercih etmiştir.
- B) Dilara ve Eysan aynı türde kitap okumuşlardır.
- C) Beril, şiir türünde bir kitap okumuştur.
- D) Cem'in okuduğu kitap şiir türündedir.
- E) Fatih, kahve içmeyi tercih etmiştir.

3. Yerleştirme Soruları

Bu sorular, sıralama sorularına benzer ancak burada genellikle kişilere ya da nesnelere belirli özellikler (renk, meslek, yaş vb.) dağıtılır.

Kimin hangi özelliğe sahip olduğu bulunmaya çalışılır. Bu tür sorularda eşleştirme yapılır. Bazı ifadeler doğrudan eşleştirme verirken bazıları dolaylı ipuçları içerir.

Yerleştirme sorularında kişiler ya da nesneler belirli bir düzene, sıraya ya da alana yerleştirilir. Bu yerleştirme, genellikle verilen ipuçlarına dayanarak yapılır. Durumlar farklılık gösterebilir.

Örneğin: oturma düzeni, kat yerleşimi, renk eşleştirmesi vb.

Ancak izlenecek çözüm yolu temelde aynıdır. Öncelikle kesin ve doğrudan verilen bilgiler yerleştirilir. Ardından dolaylı ipuçları değerlendirilerek eksik kalan yerler adım adım doldurulur.

! NOT

■ Önce kesin olanları yerleştirelim. – Sonra belirsiz olanları yerleştirelim.
■ Verileni okuyalım. – Varsayım yapmayalım.
■ Sıralamayı okuyalım. – Yönünü unutmayalım.
■ Tabloyu kuralım. – Çelişkiyi yakalayalım.

Örnek 3

Bir fuar alanındaki 6 kitap standı, bir koridor boyunca 1'den 6'ya kadar sıralanmıştır. Bu standlarda Altan, Berna, Cem, Deniz, Elif ve Fırat adlı kişiler görev yapacaktır. Her standta bir kişi bulunacaktır.

Standta görev alan kişilerle ilgili bilinenler şunlardır:

- Altan, baştan ikinci standta görev almıştır.
- Elif, Fırat'tan hemen sonra gelen standta görev yapmaktadır.
- Cem, ne başta ne de sonda görev almıştır.
- Berna, Cem'in hemen yanındaki standta değildir.
- Deniz, Elif'ten önce gelen bir standta değildir.
- Cem ile Deniz arasında iki stand vardır.

Buna göre bu kişilerin fuar alanındaki standlara yerleşim sıraları nasıl olur?

- A) Berna – Altan – Cem – Fırat – Elif – Deniz
- B) Berna – Altan – Fırat – Elif – Deniz – Cem
- C) Deniz – Cem – Altan – Fırat – Elif – Berna
- D) Altan – Cem – Berna – Fırat – Elif – Deniz
- E) Cem – Deniz – Fırat – Elif – Altan – Berna

1. BÖLÜM

SÖZCÜKTE ANLAM

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E	D	B	B	B	D	A	E	B	

2. BÖLÜM

CÜMLEDE ANLAM

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D	C	D	D	A	C	D	D	A	

3. BÖLÜM

ANLATIM BİÇİMLERİ VE DÜŞÜNCEYİ
GELİŞTİRME YOLLARI

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D	D	E	D	C	E				

4. BÖLÜM

PARAGRAFTA ANLAM

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	E	D	B	D	C	E	A	D	C
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
C	E	C	B	D	D				

5. BÖLÜM

SÖZCÜKTE YAPI

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	E	E	D	A	B				

6. BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D	C	D	A	C	B	C	B	A	

7. BÖLÜM

YAZIM KURALLARI

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E	D	C	C	A	B	E			

8. BÖLÜM

NOKTALAMA İŞARETLERİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
B	E	D	E	D	E	E	A		

9. BÖLÜM

SÖZCÜK TÜRLERİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
B	D	A	E	A	D	E	E	D	D
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
E	E	C	C	E	E	C	D	D	B
21									
C									

10. BÖLÜM

CÜMLENİN ÖGELERİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E	B								

11. BÖLÜM

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
B	E	A	D	D	D	B	C	E	C
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
E	B	A							

12. BÖLÜM

ANLATIM BOZUKLUKLARI

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	C	A	A	D	A	A	B	B	D
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
C									

13. BÖLÜM

SÖZEL MANTIK

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E	D	A							